

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

HADİS LİTERATÜRÜNDE YÜZ HADİSLER VE
HALVETÎ MUHYÎ'NİN GÜL-İ SAD-BERK ADLI ESERİ
(TAHKÎK, TESBİT VE TAHRÎC)

Mevlüt HALİLOĞLU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir PALABIYIK

İZMİR - 2021

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Hadis Literatüründe Yüz Hadisler Ve Halvetî Muhyî’nin Gül-İ Sad-Berk Adlı Eseri (Tahkîk, Tesbit Ve Tahrîc)” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih: 02 /07 / 2021

Mevlüt HALİLOĞLU

İmza

ÖZET

Doktora Tezi

Hadis Literatüründe Yüz Hadisler Ve Halvetî Muhyî'nin Gül-İ Sad-Berk Adlı

Eseri (Tahkîk, Tesbit Ve Tahrîc)

Mevlüt HALİLOĞLU

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Temel İslam Bilimleri Programı

Yüz Hadisler, temel hadis kitaplarından seçilerek derlenmiş hadis cüzleridir. Sayıları azdır. Arapça yüz hadisler yanında, Türkçe yüz hadis kitapları da vardır. Bu eserler, Türkçe kırk hadis kitaplarından hemen sonra ortaya çıkmıştır ve sebab-i te'lifleri bakımından da onlara benzemektedir. Türkçe yüz hadis kitaplarının birçoğu manzumdur. Bu eserlerden biri de Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg*'i dir.

Halvetî Muhyî, Osmanlı devletinin, gücünün zirvesinde olduğu XVI. asırda yaşamıştır. Meslekten hadisçi değildir. *Gül-i Sad-Berg*, te'lif bir eserdir. Bu eserde seçilen kısa, veciz yüz hadis, manzum olarak şerh edilmiştir. Halkın geneline yönelik olarak yazıldığı tahmin edilmektedir. Bugün için de geçerli olan ahlâkî konuları işleyen eser, edebi, ahlâkî ve didaktik karakterlidir. Dört yazma nüshası tespit edilebilen eserin aslına uygun olarak Arap harfleriyle Osmanlıca tahkîki yapılmıştır. Latin alfabesiyle Türkçe olarak okunuşları da verilmiştir. Ayrıca bu eserdeki hadislerin tahrîci yapılarak hadislerin kaynakları ve sıhhat dereceleri tespit edilmiştir. Böylece döneminde Hz. Peygamber'in (sas) cevâmiu'l-kelim sözlerini halka ulaştıran edebi, ahlâkî, didaktik özellikteki bu eser gün yüzüne çıkarılarak kadîm kültürümüzden günümüz insanının istifade etmesi amacına bir nebze katkı yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yüz Hadis, Halvetî, Muhyî, Gül-i Sad-Berg

ABSTRACT
Doctoral Thesis
Doctor of Philosophy (PhD)
One Hundred Hadiths (Propetic Traditions) in the Hadith Literature and
The Work of Halveti Muhyi “Gul-i Sad Barg”
(A Critical Editon)
Melüt HALİLOĞLU

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Basic Islamic Sciences
Basic Islamic Sciences Program

Hundred Hadiths are hadith fascicles that are compiled through a selection from basic hadith sources. There are few of them. In addition to the Arabic hundred hadiths, there are also Turkish hundred hadith books. These works appeared immediately after the Turkish forty hadith books and are similar to them in terms of their compilation. The majority of Turkish hundred hadith books are poetical. One of these works is the “*Gul-i Sad-Barg*” of Halvatî Muhyî.

Halvatî Muhyî lived in the XVI. century, when the Ottoman Empire was at its peak in terms of its power. He's not a professional traditioner. *Gul-i Sad-Barg* is a work of reconciliation. The short, concise hundred hadiths selected in this work have been decreed as poetically. It is estimated that it is written for the general public. The work, which deals with moral issues that apply to today, is literary, moral and didactic. In accordance with the original copy of the work, which could be determined four manuscripts, it is annotated in Ottoman form of Turkish language with Arabic letters. They are also pronounced in Turkish in the Latin alphabet. In addition, the sources and degrees of soundness of the hadiths in this work were determined by annotating them. Thus, this literary, moral and didactic work, which delivered the concise words of the Prophet (sas) to the people, was unearthed and contributed somewhat to the purpose of benefiting today's people from our ancient culture.

Keywords: Hundred Hadiths, Halvatî, Muhyî, Gul-i Sad-Barg

HADİS LİTERATÜRÜNDE YÜZ HADİSLER VE HALVETÎ MUHYÎ'NİN
GÜL-İ SAD-BERK ADLI ESERİ
(TAHKİK, TESBİT VE TAHRÎC)

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HADİS LİTERATÜRÜNDE HADİS DERLEMELERİ VE YÜZ HADİSLER

I. HADİS LİTERATÜRÜNDE HADİS DERLEMELERİ	10
A. Tasnif Dönemi Eserleri	14
B. Şerh ve Derlemecilik Dönemi Eserleri	16
II. HADİS LİTERATÜRÜNDE YÜZ HADİSLER	24
A. Yüz Hadislerin Arka Planı	25
1. Yüz Sayısının Önemi	25
a. Âyetlerde Yüz Sayısı	25
b. Hadislerde Yüz Sayısı	26
1) Cüz/Parça Olarak Yüz Sayısı	27
2) Mesafe Olarak Yüz Sayısı	27
3) Derece Olarak Yüz Sayısı	28
4) Tesbihat Olarak Yüz Sayısı	28

5) Sevgili Peygamber'imize Salât ve Selam Olarak Yüz Sayısı	28
6) Tehlîl Olarak Yüz Sayısı	29
c. Kültürde Yüz Sayısı	30
2. Yüz Hadislerin Ortaya Çıkışını Hazırlayan Sebepler	31
a. Kırk Hadislerle Yüz Hadislerin Sebeb-i Te'lif Benzerlikleri	31
b. Esmâ-i Hüsnâ Etkisi	33
c. Yapılan İyiliğe Eser Yazarak Teşekkür Etmek	35
d. Dünyevî ve Uhrevî Sebepler	35
B. Arapça Yüz Hadis Kitapları	35
1. Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed İbn Ebî Şurayh el-Ensârî el-Herevî'nin (ö.393/1002) el-Ehâdisü'l-Mi'etü'l-Şurayhiyye'si.	36
2. Saîd b. Ahmed el-Ayyâr'ın (ö.457/1065) rivâyeti ile el-Mi'etü'l-Muntekâ min Hadîsi Kuteybe b. Saîd'i.	40
3. Ebû İsmâîl Abdullah b. Muhammed b. Ali el-Ensârî el-Herevî'nin (ö. 481/1089) el-Mi'e'si.	40
4. Ebû Abdullah Muhammed b. Fazl b. Ahmed el-Fürâvî'nin (ö.530/1136) el-Mi'e veya el-Mi'etü'l-Fürâviyye'si.	41
5. Ebû Abdullah Muhammed b. Aybek es-Surûcî'nin (ö.714/1314) el-Mi'etü'l-Mütebâyeneti'l-Esânid'i.	42
6. Takıyyüddîn Ebü'l-Fazl Süleyman b. Hamza b. Ahmed el-Makdisî İbn Kudâmeti'l-Hanbelî'nin (ö.715/1315) el-Ehâdisü'l-Mi'e'si.	42
7. Radiyyüddîn İbrahim b. Muhammed et-Taberî el-Mekkî'nin (ö.722/1322) Mi'etü Tüsâiyyât'ı.	42
8. İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalim b. Mecdiddîn Abdisselam el-Harrânî'nin (ö.728/1328) el-Mi'etü'l-Muntekâ min Sahîhi'l-Buhârî'si.	43
9. Cemâleddin Ahmed b. Muhammed ez-Zâhirî'nin (ö.739/1338) el-Mi'etü'l-Muntekâ min Müsnedi'l-Aşera ve İbn Abbas ve İbn Mes'ûd ve İbn Ömer min Müsnedi Ahmed b. Hanbel'i.	44

10. Ebû Saîd Salâhuddîn Halil b. Keykeldî Alâî'nin (ö.761/1359) el-Mi'etü'l-Müntekât min Sahîhi Müslim'i ve el-Mi'etü'l-Müntekât min et-Tirmizî'si	44
11. Ebû İshak et-Tenûhî'nin (ö.800/1398) el-Mi'etü'l-Uşâriyye'si	45
12. Ebû Zer'a Veliyyüddîn Ahmed b. Abdirrahîm b. Hüseyin el-İrâkî el-Mısrî'nin (ö.826/1422) el-Mi'e'si.	45
13. İbn Hacer Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî'nin (ö.852/1449) Nazmü'l-Leâlî bi'l-Mi'eti'l-Avâlf'si.	45
14. İbn Tolun Ebü'l-Fazl (Ebû Abdullah) Şemsüddîn Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Tolun ed-Dımaşkî'nin (ö.953/1546) el-Ehâdîsü'l-Mi'etü el-Müştemiletü alâ Mi'eti Nisbetin ile's-Sanâi'si.	47
C. Türkçe Yüz Hadisler	51
1. Kâdî Mustafa Darîr'in (ö.795/1393'den sonra) Yüz Hadis Yüz Hikâye'si	52
2. Muhammed Hatipoğlu'nun (ö.834/1434-1435'den sonra) Ferahnâme'si.	53
3. Kadrî'nin (ö.?) Yüz Hadis Tercüme'si.	53
4. Latîfî'nin (ö.990/1582) Subhânü'l-Uşşâk'ı.	54
5. Halvetî Muhyî'nin (ö.990-994/1582-1586) Gül-i Sad-Berg'i.	54
6. Muhammed Visâlî Kütahyevî'nin (ö.1057/1647) Gül-i Sad-Berg-i Vâlide-i Pâdişâh-ı Cihan'ı	54
7. İsmail Belîğ'in (ö.1142/1729) Gül-i Sad-Berg'i.	55
D. Yüz Hadis Geleneğinin Devamı	55
E. Değerlendirme	56

İKİNCİ BÖLÜM

HALVETÎ MUHYÎ VE GÜL-İ SAD-BERG

I. HALVETÎ MUHYÎ	58
A. Yaşadığı Çağ	58
1. Siyâsî ve Sosyal Ortam	58

2. Kültürel ve Dînî Ortam	60
3. Hadis Öğretimi	62
B. Hayatı ve Eserleri	69
1. Hayatı	69
2. Eserleri	74
a. Gül-i Sad-Berg	74
b. Surûr-Efzâ	74
c. Arâisü'l-Vusûl fî Şerhi'l-Usûl	76
d. Esrârü't-Tevhîd	76
C. Edebi Kişiliği ve Tarîkatı	76
1. Edebi Kişiliği	76
2. Tarîkatı	77
II. GÜL-İ SAD-BERG	80
A. Edebi Bir Tür Olarak Gül-i Sad-Bergler	80
B. Gül-i Sad-Berg'in Nüshaları	82
1. İstanbul, Bâyezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü, 1234 numarada kayıtlı -varak 1a-12b arası- nüsha (B1)	82
2. İstanbul, Bâyezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü, 1233/1 numarada kayıtlı -varak 1b-13b arası- yazma nüsha (B2)	84
3. Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi 115/4 numarada kayıtlı - varak 102b-113a arası- yazma nüshası (E)	85
4. Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Muzaffer Ozak-1 Bölümü 110/1 numarada kayıtlı -varak 2a-13b arası- yazma nüshası (M)	86
C. Gül-i Sad-Berg'in Nüshalarının Mükayesesi	87
D. Gül-i Sad-Berg'in Muhtevâsı	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GÜL-İ SAD-BERG'İN TAHKİKİ

I. TAHKİKTE İZLENECEK METOT	91
II. OSMANLICA METNİN TAHKİKİ	93
III. TÜRKÇE METİN	119

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
GÜL-İ SAD-BERG HADİSLERİNİN TAHRÎCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

I. GÜL-İ SAD-BERG HADİSLERİNİN TAHRÎCİ	152
A. Tahrîcte İzlenecek Yöntem	152
B. Hadislerin Tahrîci	154
II. HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	240
A. Gül-i Sad-Berg'deki Hadislerin Muhtevâsı	240
B. Gül-i Sad-Berg'deki Hadislerin Kaynakları	243
C. Gül-i Sad-Berg'deki Hadislerin Sıhhati	245
SONUÇ	249
KAYNAKÇA	254
EKLER	

KISALTMALAR

b.	bin (oğlu)
B1	Bayezid Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü, 1234 numaralı yazma nüsha
B2	Bâyezid Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü, 1233/1 numaralı yazma nüsha
cc	Celle Celâlühû
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
E	Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi 115/4 numarada kayıtlı yazma nüsha
H/h.	Hicrî
Hz.	Hazreti
M/m	Miladi
M	Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fak. M. Ozak Bölümündeki yazma nüsha
No	Numara
Ö/ö.	Ölüm tarihi
r.a	Radiyallahü anhü
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar
sas	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
vb.	Ve benzeri
vr.	Varak
yy.	Yüzyıl

EKLER LİSTESİ

- EK 1:** (B1) İstanbul, Bayezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü,
1234 numarada kayıtlı yazma nüsha, varak 1a -12b
(Nüshanın baş tarafı) ek s. 1
- EK 2:** (B1) İstanbul, Bayezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü,
1234 numarada kayıtlı yazma nüsha, varak 1a -12b (Nüshanın sonu) ek s. 2
- EK 3:** (B2) İstanbul, Bayezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü,
1233/1 numarada kayıtlı yazma nüsha, varak 1b-13b
(Nüshanın baş tarafı) ek s. 3
- EK 4:** (B2) İstanbul, Bayezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü,
1233/1 numarada kayıtlı yazma nüsha, varak 1b-13b (Nüshanın sonu) ek s. 4
- EK 5:** (E) Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi 115/4 numarada kayıtlı
yazma nüsha, varak 102b-113a (Nüshanın baş tarafı) ek s. 5
- EK 6:** (E) Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi 115/4 numarada kayıtlı
yazma nüsha, varak 102b-113a (Nüshanın sonu) ek s. 6
- EK 7:** (M) Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Muzaffer
Ozak-1 Bölümü 110/1 numarada kayıtlı yazma nüsha, varak 2a-13b
(Nüshanın baş tarafı) ek s. 7
- EK 8:** (M) Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Muzaffer
Ozak-1 Bölümü 110/1 numarada kayıtlı yazma nüsha, varak
2a-13b (Nüshanın sonu) ek s. 8

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Hız. Muhammed (sas), bütün peygamberlerin mesajını insanlığa ulaştıran Allah'ın son elçisidir. Kur'an İslam'ın birinci kaynağı; Hız. Peygamber'in (sas) söz, fiil, takrirlerinden oluşan sünneti¹ de İslam'ın ikinci kaynağıdır. Hadisler ise, sünnetin yazıya geçirilmiş şeklidir.² Resûlullah'ın (sas) sünnetinin dolayısıyla hadislerin, müslümanların inanç ve ibadet hayatında olduğu gibi, siyâsî, sosyal, kültürel, ahlâkî, hukukî ve hayatın bütün alanlarında, öğretici, değiştirici yönlendirici otorite bir mevkie vardır.³

Hız. Peygamber'in (sas) ve O'nun hadislerinin bu konumundan dolayı sahâbiler, hadisleri ezberlemek ve yazmak suretiyle kayıt altına almak için olağan üstü bir çaba sarf etmişlerdir. Hadisler, hıfz⁴, kitâbet⁵ ve tedvîn⁶ safhalarından sonra kitaplardaki yerini almış, böylece temel hadis kitapları oluşmuştur. Hicrî beşinci asırdan itibaren İslam âlimleri, bu hadis kitaplarını şerh etmişler, mübhem yerlerini, anlaşılmayan kelimelerini açıklamışlar, kısaltmışlar, tasnif ve tertibini yeniden ele almışlar; muhtelif hadis kitaplarında bulunan aynı konudaki hadisleri bir araya getirmişlerdir. Böylece bu temel hadis kitaplarının halk tarafından daha iyi istifade

¹ "Sünnet"'in hadis ıstılahındaki mânâsıyla ilgili daha geniş bilgi için bakınız Talat Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, İkinci Baskı, Ankara, 1985, ss. 399-404; Mücteba Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, ss. 367-370; Abdullah Aydınli, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, İstanbul, 2012, ss. 284-288.

² "Hadis" in sözlük ve ıstılah mânâları için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, ss. 120-123; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, ss. 367-370; A. Aydınli, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, ss. 93-97.

³ Hüseyin Kahraman, "Hadis ve Hadisle İlgili Temel Kavramlar", **Hadis El kitabı**, Ankara, 2016, s.23; Mehmet Görmez, **Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu**, Ankara, 1997, s. 4; Diyanet İşleri Başkanlığı, **Hadislerle İslam**, (I-VII), İkinci Baskı, Ankara, 2013, (DİB, Hadislerle İslam), I, s. 54.

⁴ Ezberlemek ve muhafaza etmek mânâsına gelen hıfz, Hız. Peygamber'in hadislerini ezberleyerek muhafaza edilmesini ifade eden bir hadis terimidir. Bakınız M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, s. 130.

⁵ Hız. Peygamber ve ashabı döneminde hadislerin yazılarak kayıt altına alınmasını ifade etmektedir. Bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, s. 189; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, ss. 183-186; A. Aydınli, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, s. 151.

⁶ Toplamak, bir araya getirmek mânâsına gelen tedvin, sahâbî ve tâbiinin hadisleri yazarak bir araya toplamasını ifade eden bir hadis terimidir. Daha geniş mâlumat için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, ss. 436-439; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, s. 398; A. Aydınli, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, s. 314.

edilebilmesi sağlanmıştır. Bu dönem, hadis tarihinde, “Şerh ve Derlemecilik Devri” diye isimlendirilir.⁷

Tedvîn ve tasnif⁸ döneminden itibaren bugüne kadar sayıları binlerle ifade edilen rakamlarda hadis kitapları tasnif ve te’lif edilmiş ya da derlenmiştir. Bu kitapları, temel hadis kitapları ve ahlâk ve âdab hadislerini içeren derleme kitaplar diye ikiye ayırmak mümkündür.⁹

Hız. Peygamber (sas) döneminden itibaren hadis tarihi farklı şekilde sınıflandırılabilir.¹⁰ Hadis tarihi, oluşum, gelişim, açılma, daralma ve yeniden dönüşüm dönemi şeklinde sınıflandırılacak olursa, Osmanlı Devri “daralma” dönemi içinde yer alır.¹¹ Buradaki daralma, aynı zamanda bir duraklama/dinginleşme olarak da düşünülebilir.¹² Bu döneme muhtasar, hâşiye, şerh ve nazım türü eserler rengini vermiştir.¹³

Daha önceki dönemlerde oluşturulan zengin hadis birikiminden sonra Osmanlı Döneminde hadis ilmiyle ilgili bunun üzerine yapılan en önemli katkı, ülkenin siyasal ve kültürel gelişimine paralel olarak diğer eğitim kurumlarıyla birlikte müstakil hadis eğitim kurumlarının açılmış olmasıdır.¹⁴ Dârülhadis olarak bilinen bu medreseler, ülkenin egemen olduğu her yerde hükümdarlar, eşleri,

⁷ Hız. Peygamber devrinden itibaren, hadislerin, kitabet, tedvîn, tasnif ve şerh ve derlemecilik dönemleri ile ilgili mâlumat için bakınız. T. Koçyiğit, **Hadis Tarihi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1977, ss. 26-41, 199-207; Ali Yardım, **Hadis II**, İzmir, 1984, ss. 5-45, 55-56, 99-100, 115-116; İsmail Lüfti Çakan, **Hadis Edebiyatı**, Yirmi İkinci Baskı, İstanbul, 2018, ss. 26-53, 137-139.

⁸ Aynı cinsten olan şeyleri sınıflandırmak, gruplara ayırmak mânâsına gelen tasnif, bir hadis terimi olarak yazıya geçirilmiş (tedvîn) hadislerin konularına ve sahâbî râvîlerine göre ya da alfabetik olarak sınıflandırarak kitap haline getirilmesidir. Daha geniş bilgi için bakınız. T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, ss. 429-431; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, ss. 393-394; A. Aydın, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, s. 310.

⁹ DİB, **Hadislerle İslam**, I, s. 81.

¹⁰ Hadis Tarihinin safhaları ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları Hakkında Nuhbetü'l-Fiker Şerhi**, Ankara, 1971, AÜİF Yayınları, Önsöz, s. 7; İzmirli İsmail Hakkı, **Târih-i Hadis**, 1340/1921, s. 278-279’dan nakleden Mehmet Sait Toprak, **Hadiste Derlemecilik Döneminin Başlaması ve Üşî’nin Nisâbü’l-Ahbâr’ı** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2005, (Hadiste Derlemecilik Dönemi) ss. 15-16; A. Yardım, **Hadis II**, ss. 45, 49, 115-116; Ahmet Yücel, **Hadis Tarihi**, On birinci Baskı, İstanbul, 2013, ss.,23. 127, 173.

¹¹ Mehmet Emin Özavşar, “Hadis’in Niteliği Sorunu ve Akademik Hadiscilik”, **İslamiyat Dergisi**, III, Sayı: 1, ss. 49-53.

¹² Mehmet Emin Özavşar, “Osmanlı Eğitim, Kültür ve Sanat Hayatında Hadis”, **Türkler Ansiklopedisi**, XI (2002), (Osmanlı’da Hadis) s.356.

¹³ Mehmet Emin Özavşar, **Hadis ve Kültür Yazıları**, Otto Yayınları, Ankara, 2020, s. 36.

¹⁴ Davud Dursun, **Osmanlı Devleti’nde Siyaset ve Din**, İşaret Yayınları, İstanbul, 1989, s.400. Ayrıca bakınız M. Emin Özavşar, **Osmanlı’da Hadis**, s.356.

şeyhülislam, vezirler ve paşalar tarafından te'sis edilmiş ve yaşatılmıştır.¹⁵ Osmanlı hadis âlimleri, toplumun her kesimine hitap eden hadis kitapları da te'lif etmişlerdir. Bu hadis kitapları arasında kırk hadis türü eserler önemli bir yer tutar. Arapça kırk hadis kitapları yanında, çoğu Divan Edebiyatı mahsulü olan manzum, Türkçe kırk hadis çalışmaları da yapılmıştır.¹⁶ Türkçe manzum kırk hadis kitaplarının ilk örnekleri XIV. asırda görülmektedir. XV. asırda daha da çoğaldığı ve XVI. asırdan itibaren bir hayli yaygınlaştığı bilinmektedir.¹⁷

Türkçe yüz hadis eserleri de kırk hadis kitaplarıyla aynı dönemde zuhûr etmiştir ve sebep-i te'liflerinde kırk hadis kitaplarıyla benzerlik vardır.¹⁸ Divan Edebiyatı da denilen, Klasik Türk Edebiyatı'nın egemen olduğu dönemde kaleme alınmış manzum yüz hadis eserleri de hadisi halka ulaştıran ve halk bilgisinin şekillenmesine etki eden hadis çalışmalarıdır.¹⁹

Türkçe'ye ilki Erzurumlu Mustafa Darîr (ö.796/1393'den sonra) tarafından mensur olarak kazandırılan *Yüz Hadis Yüz Hikâye*'den sonra, Muhammed Hatipoğlu'nun (ö.839/1435'den sonra) *Ferahnâme*'si ilk manzum yüz hadis eseri olarak bilinmektedir. Bu eserin dışında Türkçe'de başka manzum yüz hadis kitapları da te'lif edilmiştir. Bunlardan biri de bizim üzerinde çalıştığımız, Halveti Muhyî'nin (ö.990-995/1582-1586) *Gül-i Sad-Berg* adlı eseridir. Bu eser, manzum hadis şerhi şeklinde te'lif bir eserdir. Bu eserin te'lif edildiği dönem ise Osmanlı'nın gücünün zirvesinde olduğu dönemdir.

¹⁵ Selahaattin Yıldırım, **Osmanlı Dönemi Anadolu Muhaddisleri (Hicrî VII-IX. Asırlar)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994, (Anadolu Muhaddisleri), ss. 35-36.

¹⁶ DİB, **Hadislerle İslam**, I, ss. 85-86.

¹⁷ Abdülkadir Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadisler* adlı doktora çalışmasında, Müslüman milletler arasında edebi bakımdan kırk hadis tercümelerine en fazla ilgi gösterenlerin Türkler olduğunu ifade eder. Türk şairlerinin kırk hadis tercümelerine ilgi duymalarında xv. asrın ikinci yarısından itibaren, Câmî'nin te'siri olduğunu, Nevâî, Fuzûlî, Rihletî, Nâbî ve Münîf'in kırk hadis çalışmalarının Câmî'nin tercümesi olduğunu dile getirir. Karahan, 14. asırda bir, 15. asırda iki Türkçe kırk hadis çalışmasından bahsederken; 16. asırda, on beş, 17. asırda on iki, 18. asırda on üç ve takip eden asırlarda da herbirinde on'a yakın Türkçe kırk hadis eserini tanıtmıştır. Bakınız Abdülkadir Karahan, **İslam Türk Edebiyatında Kırk Hadis (Toplama, Tercüme ve Şerhleri)**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991(Kırk Hadisler), ss. 139-318.

¹⁸ Türkçe'de ilk kırk hadis, Mahmud b. Ali'nin (ö.759/1358) *Nehcü'l-Ferâis*'idir. Türkçe ilk manzum kırk hadis kitabı ise, Kemal Ümmî'nin (ö. 1412) *Kırk Hadis Kırk Armağan*'ıdır. Bakınız Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadisler*, ss. 143-146, 153-155. Türkçe'deki ilk yüz hadis kitabı, Erzurum'lu Mustafa Darîr'in (ö.796/1393'den sonra) *Yüz Hadis Yüz Hikâye* adlı mensur eseridir. Türkçe'deki ilk manzum yüz hadis kitabı ise, Hatipoğlu'nun (ö.839/1435) *Ferahname*'sidir. Bakınız Nihat Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler** (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1993 (Manzum Yüz Hadisler), ss. 5-6.

¹⁹ DİB, **Hadislerle İslam**, I, s. 86.

Kırk hadis ezberleyip öğrenmeyi-dolayısıyla derlemeyi- teşvik eden hadis²⁰ olduğu gibi, yüz hadis ezberlenip-derlenmeyi-teşvik eden bir hadis tespit edilememiştir. Ancak yüz hadis derlemelerinin, daha çok sevap kazanmak amacıyla önce kırk hadis derleyip sonra buna bir kırk hadis daha ilâve edip, yirmi hadis daha katarak yüz hadise çıkarıldığı düşünülmektedir. Öte yandan âyetlerde ve hadislerde yüz sayısının geçmesi, bir asırlık zamanı ifade etmesi, bir şeyin çok, fazla olduğunu anlatması gibi kültürlerde yüz sayısının önemli olması vb. sebeplerle yüz hadis kitaplarının derlendiği düşünülmektedir.²¹

Türkçe'deki yüz hadis kitapları yanında Arapça'da da yüz hadis derlemelerine rastlanmaktadır. Bu eserlerin de Türkçe'deki gibi benzer saiklerle derlenmiş olduğu tahmin edilmektedir. Sayıları da az olan yüz hadis derlemelerine, hadis literatürüyle ilgili kaynaklarda, pek rastlanmamaktadır.²²

Bizim bu araştırmadaki amaçlarımızdan biri, ulaşabildiğimiz kadarıyla Arapça ve Türkçe yüz hadis kitaplarını tespit etmeye çalışmaktır. Bunlardan isimleri kaynaklarda zikredilenleri belirleyip, bulabildiklerimizin de içeriğini tanıtmaktır.

Osmanlı Devleti'nin gücünün zirvesinde olduğu bir dönemde yaşamış olan Halvetî Muhyî, mahlasından da anlaşılacağı gibi, tasavvuf erbâbı bir şâirdir, meslekten hadisçi değildir. *Gül-i Sad-Berg* adlı bu eseri, ahlâkî, tasavvufî niteliktedir. Eserin entelektüel kesimden daha çok, zamanının vatandaşlarının geneline yönelik olarak te'lif edildiği anlaşılmaktadır.

Bu çalışmamızın amaçlarımızdan bir diğer ise, meslekten hadisçi olmayan mutasavvıf bir şairin halka yönelik olarak kaleme aldığı bu eserinde hangi hadisleri seçtiğini, bunları manzum olarak nasıl şerh ettiğini ve uslûbunu günümüze taşımaya çalışmaktır. Böylece, o günkü toplumun bilgi ve kültür düzeyini öğrenmemize;

²⁰ Mesela bakınız Râmahumuzî, Ebû Muhammed Hasan b. Abdurrahman, **el-Muhaddisü'l-Fasl beyne'r-Râvî ve'l-Vâî**, Tahkîk: Muhammed Accâc el-Hâtib, Beyrut, 1404/1984, s. 173, No:18.

²¹ N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, ss. 5-11; N. Öztoprak, "Klasik Türk Edebiyatında Yüz Hadisleri Hazırlayan Sebepler ve Manzum, Yüz Hadisler", **H. Peygamber'i Sanatla Anlatmak**, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Yayın No:42, Adapazarı, 2018, ss.285-341, (Yüz Hadisleri Hazırlayan Sebepler), ss. 287-290.

²² Kettânî, "er-Risâletü'l Müstadrafe" adlı eserinde bazı yüz hadis kitaplarının ismine yer vermiştir. Bu eserin mütercimi Yusuf Özbek de Kettânî'nin saydığı kitaplara bazı ilaveler yapmıştır. Kettânî'nin zikrettiği kitapların ikisine Mücteba Uğur da işaret etmiştir. Bakınız el-Kettânî, Muhammed b. Câfer, (Mukaddime ve Fihrist: Muhammed el-Mansur b. ez-Zemzemî b. Muhammed b. Câfer el-Kettânî), **er-Risâletü'l-Müstadrafe li Beyânî Meşhûri Kütûbi's-Sünneti'l-Müşerreffe**, Beyut, 1406/1986, (er-Risâletü'l-Müstadrafe) ss. 104-105; Ketânî, **Hadis Literatürü**, Çev. Yusuf Özbek, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994, ss. 113-114; M. Uğur, **Hadis İlimleri Edebiyatı**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s. 118.

sosyal, kültürel ve ahlâkî durumları hakkında bilgi sahibi olmamıza katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yine eserin te'lif edildiği çağdaki toplumun Hz. Peygamber'in (sas) hadislerine ilgileri, hadislerin toplumdaki etkisi hakkında mâlûmat edinebileceğimiz ümit edilmektedir. Meslekten hadisçi olmayan o çağın entelektüellerinin hadis kültürü hakkında bilgi edinilecektir. Cevâmiu'l-kelim olan hadislerin cihanşümûl etkisini anlamamıza yardımcı olacağı ve kadîm kültürümüzle bağımızın güçlenmesine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Osmanlı devrinde sûfi kaynaklı pek çok eser, peygamber sevgisini ve O'nun hadislerini halk kitlelerine ulaştırmıştır. Bu eserlerin amacı, iyiye güzele yönelmeleri için halkı irşad etmektir. Osmanlı döneminde halka yönelik te'lif edilen ve içinde hadislere yer verilen eserlerde bu günkü anlamda bilimsel hassasiyet gösterilmemiştir. Bu eserlerde bulunan hadislerin rivâyet tekniği bakımından değerlendirmesi yapılarak hadislerin sahih olup olmadıklarıyla ilgilenilmediği görülmektedir. Bu rivâyetler halk irfanının güvenilir kaynakları olarak değerlendirilmiştir.²³ Üzerinde çalıştığımız *Gül-i Sad-Berg* de halkın iyiye güzele yönelmesi için irşad amacıyla kaleme alınmış o dönemin eserlerindendir. Yaptığımız çalışmanın amaçlarından bir başkası da bu eserde kullanılan hadislerin muhtevâsının ne olduğunu öğrenmek, hadislerin sıhhat durumlarını tespit etmeye çalışmak ve bu hadislerin hangi hadis kaynaklarında bulunduğunu öğrenmeye gayret etmek olacaktır.

Millet olarak kullandığımız alfabenin değişmesi sebebiyle kadîm kültürümüzle bağımız zayıflamıştır. Yeni nesiller, eskinin pek çok ahvâlinden bîhaberdir. Üzerinde çalıştığımız eser, Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemde kaleme alınmıştır. Her eser, kendi döneminin izlerini taşır. Bu eserin kaleme alındığı devrin ahvâli hakkında mâlûmat edinilmesi ve bu medeniyetin kültürünü yaşatan ve nakleden eserlerden günümüz insanın haberdar olmasının da önemli olduğu mütâlaa edilerek; araştırmamızın, bu amaca küçük te olsa katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

²³ Bu konuyla ilgili iddia ve yorumlarla ilgili daha geniş bilgi için bakınız M. Emin Özavşar, **Hadis ve Kültür Yazıları**, ss. 111-156; Ayrıca bakınız DİB, **Hadislerle İslam**, I, s. 86.

II. ARAŞTIRMANIN PLANI VE METODU

Araştırmamız, Giriş, Dört Bölüm, Sonuç ve Kaynakça'dan oluşmaktadır.

Birinci Bölüm'de, Hz. Peygamber (sas) devrinden, *Gül-i Sad Berg*'in te'lif edildiği döneme kadar Hadis Tarihi ve Hadis Literatüründe tasnif ve te'lif edilen hadis kitapları ana hatlarıyla incelenmiştir. Böylece yüz hadis derlemelerinin diğer hadis kitapları arasındaki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Ardından yüz hadis kitaplarını hazırlayan sebepler üzerinde durulmuştur. Daha sonra da isimlerinden haberdar olduğumuz Arapça yüz hadis kitapları kaydedilmiş ve haklarında bilgi bulabildiklerimiz kısaca tanıtılmıştır. Bu bölümde son olarak Türkçe yüz hadis kitapları sıralanmıştır.

İkinci Bölümde, Halvetî Muhyî'nin yaşadığı XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nin siyâsî ve sosyal, kültürel ve dînî ortamı ele alınmıştır. Zira, bir müellifi ve te'lif ettiği eserini, doğup büyüdüğü ve yaşadığı fizikî ve sosyo-kültürel ortamından ayrı düşünmek mümkün değildir. Burada Halvetî Muhyî'nin hayatı ve eserleri incelenmiş ve üzerinde çalıştığımız *Gül-i Sad-Berg* adlı eseri tanıtılmıştır. Böylece, bu eserin daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlanmıştır.

Üçüncü Bölüm'de *Gül-i Sad-Berg*'in tahkîki²⁴ yapılmıştır. Bu eserin dört nüshasına ulaşılabilmektedir.²⁵ Bunlardan İstanbul Bayezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü'ndeki 1234 numaralı nüsha, asıl nüsha olarak incelenmiştir. Eserin, Arap harfleriyle Osmanlıca olarak tahkîki yapıldıktan sonra, hadisler Arapça olmak üzere, diğer kısımların Latin harfleriyle Türkçesi de yazılmıştır. Böylece, Osmanlıca okumasını bilmeyenlerin de bu eserden istifade etmesi sağlanmıştır. Zaten bu çalışmamızın temel amaçlarından biri de günümüz insanının kadîm kültürümüzden haberdar olmasına katkı sağlamaktır.

²⁴ Tahkîk'in sözlükteki mânâsı; bir şeyin doğru olup olmadığını araştırıp ortaya çıkarma demektir. Bakınız. Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Yayınevi, Ankara, 1986, s. 1219. İstilahdaki mânâsı ise şöyledir: Yazma bir metnin, farklı nüshalarına dayanılarak müellifin kaleminden çıkmış hâline ulaşmaya çalışmaya "Tahkîk", "Tenkitli Metin Neşri" veya "Edisyon Kritik" denir. Bakınız İsnad Atıf Sistem, Kitap -Tahkîk/Edisyon Kritik, <https://www.isnadsistemi.org/guide/isnad2/isnad-metinici/2-kitap-2/2-9-kitap-tahkik-edisyon-kritik-2/> (28.12.2020 saat: 09.25).

²⁵ Bu nüshalardan biri, İstanbul Bayezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü, 1234, diğeri de aynı kütüphanenin 1233/1 numarlarda kayıtlı nüshalar. Üçüncüsü, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Muzaffer Ozak-1 Bölümü 110/1 numarada kayıtlı nüshadır. Dördüncü nüsha ise, araştırmamızın ilerleyen safhasında temin ettiğimiz Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi 115/4 numarada kayıtlı nüshadır.

Dördüncü Bölüm’de *Gül-i Sad-Berg*’de bulunan yüz hadisin tahrîci²⁶ yapılmıştır. Önce hadis, *Gül-i Sad Berg*’de geçtiği şekliyle verilmiş ve hadisin Türkçe tercümesi yapılmıştır. Ardından bu hadis temel hadis kaynaklarında aranmıştır. *Gül-i Sad Berg*’deki hadis metninin aynısı, bulunamadı ise bu metne en yakın olanı, hangi hadis kaynağında bulundu ise senediyle birlikte kaydedilmiştir. Daha sonra diğer hadis kaynaklarında bulunan rivâyetlerin, bu hadis metni ve senedi ile aynı ya da farklı olduğuna-veya anlam yakınlığına- işaret edilmiştir. Tasnif döneminin Temel hadis kaynaklarında bulunamadığı takdirde daha sonraki dönemde derlenmiş hadis kaynaklarına da müracaat edilmiştir. Hadisi bulduğumuz kaynaklarda, hadisin sıhhati ve râvilerle ilgili değerlendirmelere de işaret edilmiştir.

Bu bölümün sonunda, *Gül-i Sad Berg*’de bulunan hadislerin muhtevâsı, hangi kaynaklarda bulunduğu ve hadislerin sıhhati ile ilgili de bir değerlendirme yapılmıştır.

III. KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR

Araştırmamızın ana eksenini, *Gül-i Sad Berg* isimli eserdir. Bu eserin bulabildiğimiz dört nüshasına yukarıda işaret edilmiştir. Hadis literatüründeki diğer yüz hadis kitapları da çalışmamızın bir parçasıdır. Hz. Peygamber (sas) döneminden bu eserin te’lif edildiği zamana kadar derlenen hadis kitaplarının ana hatlarıyla bilinmesi ve müellifin yaşadığı çağın genel durumu ve hayatı hakkında edinilecek mâlûmat, bu eserin iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu sebeple araştırmamızda, temel hadis kaynakları yanında, muhtelif kaynak ve araştırmalardan da faydalanılmıştır.

Hz. Peygamber (sas) döneminden başlayıp hadislerin kitâbeti, tedvîn, tasnif şerh ve derlemecilik dönemleri ve hadis literatürünü anahatlarıyla incelerken, bu konuları ele alan, hadis usûlü, hadis tarihi ve hadis literatüründen bahseden kitap ve araştırmalara başvurulmuştur. Bunlar arasında, Hatip el-Bağdâdî’nin *el-Kifâye fî*

²⁶ Tahrîc’in hadis ıstılahında birden fazla mânâsı vardır. Bizim burada kastettiğimiz, bir hadisin veya bir kitaptaki hadislerin hadis kaynaklarındaki yerini belirleyerek, hadislerin senetleri ve sıhhat durumuyla ilgili değerlendirme yapmak mânâsıdır. Tahrîc’in hadis ıstılahında mânâsıyla ilgili daha geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, ss. 419-420; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, ss. 386-387; A. Aydın, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, ss. 300-301.

İlmi'r-Rivâye'si, İbn Hacer'in *el-Mu'cemü'l-Müfehres ve Tecrid-i Esânidi'l-Kütübi'l-Meşhûre ve'l-Eczâi'l-Mensûre'si*, Rûdânî'nin *Sılatü'l-Halef bi Mevsılı's-Selef'i*, el-Kettânî'nin *er-Risâletü'l-Müstadrafe'si*, M. Mustafa el-A'zamî'nin *İlk devir Hadis Edebiyatı*, Talat Koçyiğit'in, *Hadis Tarihi, Hadis Istılahları*, Ali Yardım'ın *Hadis I ve Hadis II'si*, Mücteba Uğur'un *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, İsmail Lütfi Çakan'ın *Hadis Edebiyatı*, Ahmet Yücel'in *Hadis Tarihi*, Mehmet Sait Toprak'ın *Hadiste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Üşî'nin Nisâbü'l-Ahbâr* adlı doktora tezi, müracaat ettiğimiz eserlerden bazılarıdır.

Halvetî Muhyî'nin yaşadığı, Osmanlı Devleti'nin XVI. asrını incelerken, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihi, Osmanlı İlmiye Teşkilatı*, Yılmaz Öztuna'nın *Büyük Osmanlı Tarihi*, Halil İnalcık'ın *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı* başvurduğumuz kaynaklardır. Bu dönemdeki hadis çalışmalarını değerlendirirken de Selahattin Yıldırım'ın *Osmanlı Dönemi Anadolu Muhaddisleri* başlıklı doktora çalışması, Ali Yardım'ın, *Dârülhadis ve Temel Kültür Müesseselerimizden Dârülhadisler'i* adlı araştırmaları, Mehmet Emin Özavşar'ın *Osmanlı Eğitim, Kültür ve Sanat Hayatında Hadis* adlı araştırması öncelikle faydalandığımız kaynaklardır. Türkçe yüz hadis eserlerinin zuhûrunda benzerlikleri olması hasebiyle müracaat ettiğimiz çalışmalardan biri, Abdülkadir Karahan'ın *İslam Türk Edebiyatında Kırk Hadis*'idir.

Halvetî Muhyî'nin hayatı, *Gül-i Sad-Berg'i*, diğer eserleri ve Türkçe yüz hadis kitaplarını incelerken, üzerinde çalıştığımız eser dâhil, altı adet yüz hadis kitabını edebiyat açısından inceleyen Nihat Öztoprak'ın *Klasik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler* adlı doktora çalışmasından faydalandığımızı öncelikle ifade etmeliyiz. Bunun yanında, Halil Kurt'un *Türk Edebiyatında Mahzeni Esrâr Mesnevîleri ve Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr (Surûr-Efzâ) Adlı Mesnevîsi*' adlı doktora çalışması, Dila Akçay'ın *Halvetî Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi* ve Gülser Şahin'in *Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi*' başlıklı yüksek lisans çalışmaları, Nihat Öztoprak'ın *Klasik Türk Edebiyatında Yüz Hadisleri Hazırlayan Sebepler ve Manzum Yüz Hadisler* başlıklı çalışması yararlandığımız araştırmalar arasındadır.

Gül-i Sad-Berg'deki hadislerin hangi hadis kaynaklarında bulunduğunu araştırırken başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere bütün temel hadis kitaplarına, bunlarda bulunamadığında Şerh ve Derlemecilik Dönemini hadis kaynaklarına

başvurulmuştur. Hadislerin en çok geçtiği hadis kaynakları arasında Buhârî ve Müslim'in *el-Câmiu's-Sahîh*'leri, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin *es-Sünen*'leri, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i, Taberânî'nin *el-Mu'cem*'leri, Ebû Nuaym'ın *Hilyetü'l-Evliyâ*'sı, Beyhakî'nin *Şuabü'l-Îman* ve *es-Sünenü'l-Kebir*'i, Begavî'nin *Mesâbîhu's-Sünne*'si, vardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HADİS LİTERATÜRÜNDE

HADİS DERLEMELERİ VE YÜZ HADİSLER

I. HADİS LİTERATÜRÜNDE HADİS DERLEMELERİ

Hadisin ve hadis literatürünün merkezinde Resûlullah (sas) vardır. Hz. Peygamber'in (sas) söz, fiil ve takrirlerinden ibâret olan sünnetin sözle ifade edilmiş şekline hadis denilmektedir.²⁷ Allah Resûlü'nün aldığı vahyi tebliğ ve açıklama (beyan) görevi vardır. O'nun bu açıklamalarının yazılı metinleri ve bu metinler üzerinde yapılan ilmî çalışmalar, hadis literatürünü oluşturmaktadır.²⁸

Biz burada Hz. Peygamber (sas) zamanından *Gül-i Sad- Berg*'in te'lif edildiği döneme kadar derlenen hadis metinlerini ihtiva eden hadis kitaplarına ana hatlarıyla tarihi seyri içinde kısaca temas etmek istiyoruz. Hadis Literatürü'nün tarihi safhalarına giremeyeceğiz.²⁹

Hz. Peygamber'e (sas) inzal olan vahiy, görevlendirilen vahiy katipleri tarafından titizlikle yazı ile tespit edilmiştir. Hadis ve sünnete gelince, Resûlullah (sas) hayatta iken-kendisinin emir ve müsadesiyle yazılan bazı belge ve cüzler bulunmakla birlikte-O'nun bütün söz, fiil ve takrirlerinin (sünnet) yazı ile tespit

²⁷ T. Koyiğit, **Hadis İstılahları**, ss. 120-123; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, ss.109-112.

²⁸ İ. Lütü Çakan, **Hadis Edebiyatı**, s.26.

²⁹ Hadis Literatürünün Tarihi safhaları muhtelif araştırmalarda ele alınmıştır. İzmirli İsmail Hakkı, Hadis Tarihini sekiz safhada inceler. Bakınız İzmirli İsmail Hakkı, **Târih-i Hadis**, Basım Yeri Yok, 1340/1921, s. 278-279. Ayrıca bakınız Mehmet Sait Toprak, **Hadiste Derlemecilik Dönemini**, ss. 15-16.

Talat Koçyiğit, hadis ilimlerinin gelişimini günümüze kadar 6 devreye ayırır. Bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları Hakkında Nuhbetü'l-Fiker Şerhi**, Önsöz, s. 7.

Ali Yardım, başlangıçtan hicrî ikinci asrın ortalarına kadar geçen zamana tedvîn dönemi, ikinci asrın ortalarından, beşinci asrın sonlarına kadar geçen süreye tasnif dönemi, daha sonraki geçen zamanı şerh ve derlemecilik dönemi olarak adlandırır ve bu dönemin hicrî onuncu asra kadar devam ettiğini (miladi XVI. asır) ifade eder. Hadis çalışmalarında bundan sonra 19. asrın sonuna kadar bir duraklama olduğuna ve XX. asrın başlarından itibaren tekrar ilk asırlardaki enerjik havasına büründüğüne işaret etmektedir. Bakınız A. Yardım, **Hadis II**, ss. 45, 49, 115-116.

Ahmet Yücel, Hz. Peygamber'in zamanından itibaren hicrî altıncı asra kadar geçen zamana rivâyet dönemi, hicrî altıncı asırdan miladi onsekizinci asrın sonlarına kadar geçen zamana nakil dönemi, bu tarihlerden günümüze kadar geçen zamanı da son dönem olarak değerlendirir. Bakınız A. Yücel, **Hadis Tarihi**, ss.,23. 127, 173.

Mehmet Emin Özavşar, Hadis ilminin tarihi gelişimini, oluşum, gelişme, açılım, daralma ve dönüşüm şeklinde sınıflandırır. Bakınız M. Emin Özavşar, **"Hadisin Niteliği Sorunu ve Akademik Hadiscilik"**, ss. 49-53.

edilemediği bilinmektedir. Bunun gerçekleşmesine o günün tarihî ve sosyal şartları da uygun değildi.³⁰

İsmail Lütfi Çakan, hadis edebiyatının oluşumunda hıfz, kitâbet, tedvîn ve tasnif olmak üzere dört safha olduğuna işaret etmiştir.³¹

Mekke döneminin özellikle ilk yıllarında nâzil olan âyetler tevhid inancıyla ilgili olup, Allah (cc.) inancıyla ilgili yanlışları izâle ediyordu. Hz. Peygamber (sas) ise, nâzil olan âyetleri okuyor, fazla açıklama yapma ihtiyacı olmuyordu. Resûlullah'ın (sas) İslam'ın anlaşılması ve yaşanması doğrultusundaki açıklamalarının daha çok hicretten sonra Medine döneminde olduğu bilinmektedir. Özellikle Medine döneminden itibaren ashab, Resûl-i Ekrem'den (sas) gelen her bilginin muhafazası için büyük gayret göstermişlerdir. Allah Resûlü'nün *"Sözümü dinleyip öğrenen ve öğrendiğini aynı şekilde başkalarına tebliğ edenin Allah yüzünü ağartsın"*³² buyurması, ashabın öğrenip öğretme isteklerini daha da artırmıştır. *"Her kim kasten benim üzerimden bir yalan uydurursa cehennemdeki yerini hazırlasın"*³³ gibi uyarıcı rivâyetler de Hz. Peygamber'in (sas) hadislerinin naklinde daha dikkatli davranmaya sevk etmiştir.³⁴ İlk zamanlar okuma yazma bilenlerin az olması, yazı malzemesinin azlığı vb. sebeplerle ashab, daha ziyade Resûlullah'ın (sas) bizzat ağzından duyduklarını, başka sahâbîler vasıtasıyla işittiklerini ve O'nun fiillerindeki müşahedelerini öncelikle ezberlemişlerdir.³⁵

Hz. Peygamber'in (sas) ilk zamanlar, Kur'an'la karıştırılmaması için her isteyen kendi sözlerinin yazılmasına müsaade etmediği bir gerçektir. Fakat O'nun, bazı sahâbîlerin hadisleri yazmasına müsaade ettiği de bilinmektedir. Resûl-i Ekrem

³⁰ A. Yardım, **Hadis II**, s. 7; İ. Lütfi Çakan, **Hadis Edebiyatı**, s.26; DİB, **Hadislerle İslam**, I, s. 62

³¹ İ. Lütfi Çakan, **Hadis Edebiyatı**, s. 26.

³² Ebû Davûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, **Sünen**, Tahkîk: Şuayb Arnavud, Muhammed Kâmil Karabilâl, (I-VII), Neşreden: Dâru Rısâle-i Âlemiyye, Birinci Baskı, 1430/2009, İlim, 10 (V, s. 501, No:3660); Tirmizî, Ebû İsâ, Muhammed b. İsâ, **Sünen**, Takhik: Ahmed Muhammed Şâkir, (Cilt I-II), Muhammed Fuad Abdulbâkî Cilt III), İbrahim Utve (Cilt IV-V), Mısır, 1395/1975, İlim, 7 (V, s. 33, No:2656).

³³ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil, **el-Câmiu's-Sahîh**, Tahkîk: Muhammed Zübeyr b. Nâsır, (I-IX), Neşreden: Dâu Tûgu'n-Necat, 1422, (Sahîh), İlim, 38 (I, s. 33 No:107, 108), Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc, el-Kuşeyrî, **el-Câmiu's-Sahîh**, Tahkîk: Muhammed Fuad Abdulbâkî, (I-V), Neşreden: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Ârabî, Beyrut, Tarihsiz (Sahîh) Mukaddime, 2 (I, s.10, No:3.)

³⁴ DİB, **Hadislerle İslam**, I, s.66.

³⁵ İ. Lütfi Çakan, **Hadis Edebiyatı**, ss. 27-29; DİB, **Hadislerle İslam**, I, s. 62.

(sas) hayatta iken O'nun hadislerini yazan sahâbîler vardır. Ayrıca Hz. Peygamberin emriyle yazılan yazılı vesikalar da mevcuttur.³⁶

Medine Devleti'nin anayasası, Medine'de yapılan nüfus sayımı, Hz. Peygamber'in (sas) dîne dâvet için çeşitli devletlere ve kabilelere gönderdiği dâvet mektupları, beratnâmeler, Resûlullah (sas) döneminde yazılan yazılı vesikalardan bazılarıdır.³⁷ Bu belgelerin bizzat Hz. Peygamber'in (sas) emriyle yazdırıldığı göz önünde bulundurulduğunda, daha O (sas) hayatta iken pek çok yazılı metnin olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.³⁸

Hz. Peygamber (sas) hayatta iken hadis sahîfesi olduğu bildirilen bazı sahâbîler şunlardır: Sa'd b. Ubâde (ö. 15/637), Ali b. Ebû Tâlib (ö. 40/660), Semûre b. Cündeb (ö. 58/667), Ebû Hureyre (ö. 59/678), Abdullah b. Amr b. el-As (ö. 63/682), Abdullah b. Abbas (ö. 68/687), Abdullah b. Ömer (ö. 74/693), Câbir b. Abdullah (ö. 78/697).³⁹ Resûlullah (sas) döneminde bu sahâbîler dışında da hadis yazan ve yazdıran bazı sahâbîlerin isimleri kaydedilmektedir.⁴⁰ Elli kadar sahâbînin, tâbiîn neslinden olan öğrencilerine hadis yazdığını tespit edilmiştir.⁴¹

Hz. Peygamber (sas) hayatta iken ashâb tarafından bireysel olarak yazılan hadislerin sayısının yirmi bini geçtiği ifade edilmektedir ki, bu azımsanamayacak bir rakamdır.⁴² Bu sahâbîlerden bazılarının derlediği hadis sahîfeleri hadis kaynaklarında günümüze kadar ulaşmıştır.⁴³

Öyle anlaşıyor ki, ashâbın bir kısmı, Hz. Peygamber'den (sas) duyduğu hadisleri unutmamak ve sonra hatırlamak için yazmışlardır. Allah Resûlü (sas) de, Kur'an'ın hadislerle karıştırılmayacağından emin olunca yazmak isteyen sahâbîlere

³⁶ Hz. Peygamber'in hadislerin yazılmasını yasaklama sebepleri, yazılmasına müsaade etmesi ve bu iki durumun mukayesesi ile ilgili değerlendirmeler için bakınız A. Yardım, **Hadis II**, ss. 7-12; İ. Lütfi Çakan, **Hadis Edebiyatı**, ss. 29-36; Yaşar Kandemir, "Hadis", **DİA**, XV, (27-64), s. 30.

³⁷ Muhammed Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye li'l-'Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Râside**, Altıncı Baskı, Beyrut, 1987, ss.59-72. Ayrıca bakınız A. Yardım, **Hadis II**, ss. 13-19.

³⁸ M. Emin Özavşar, **Hadis İlmîne Giriş**, Dem Yayınları, İstanbul, 2009, s. 56'dan naklen, **DİB, Hadislerle İslam**, 64.

³⁹ T. Koçyiğit, **Hadis Tarihi**, ss. 41-68.

⁴⁰ Bakınız T. Koçyiğit, **Hadislerin toplanması ve Yazı ile Tesbiti** (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara, 1957, ss.37-96; Ayrıca bakınız A. Yardım, **Hadis II**, s. 25.

⁴¹ M. Mustafa el-A'zami, **İlk Devri Hadis Edebiyatı**, Tercüme: Hulûsi Yavuz, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993, ss.34-58; Ayrıca bakınız Y. Kandemir, "Hadis", **DİA**, XV, s. 31.

⁴² Muhammed Hamidullah, Hz. Peygamber Devrinde Hadislerin Tedvini, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:3-4, 1957, s. 4; Ayrıca bakınız A. Yardım, **Hadis II**, s.20.

⁴³ Mesela Abdullah b. Amr b. el-As'ın rivâyet ettiği hadisler için bakınız Ahmed b Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed, **Müsned**, Tahkik: Ahmed Muhammed Şâkir, (I-VIII), Kâhire, 1416/1995, VI, ss.26-502.

genel olarak izin vermiştir. Okuma yazma bilmeyen sahâbîler de Hz. Peygamber'den duyduklarını ezberlemişlerdir.⁴⁴

Hadis edebiyatının ilk mahsulleri sahîfelerdir. Sahîfeler, içinde az sayıda hadis bulunan birkaç sayfalık hacimden, bir kitap büyüklüğüne kadar ulaşan hacimlerdedir. Sahâbîlerin yazdıkları hadis sahîfelerinin hepsi müstakil olarak zamanımıza kadar ulaşmamış olsa da o dönemle ilgili bilgi veren hadis kaynaklarında mevcûdiyeti hakkında kayıtlar vardır ve bu sahîfelerdeki hadisler Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde mevcuttur. Günümüze kadar müstakil olarak ulaşan en kadîm hadis eseri, *Hemman b. Münebbih'in Sahîfesi*'dir.⁴⁵

Bu sahîfe Hemman b. Münebbih'e, (ö.132/750) hocası Ebû Hureyre tarafından yazdırılmıştır. Ebû Hureyre'nin vefatından önce hicrî ikinci asrın başında devlet eliyle "tedvîn"⁴⁶ başlamadan önce derlenmiş olması bakımından önemlidir. Bu sahîfenin mevcûdiyeti ve diğer sahîfelerle ilgili hadis kaynaklarında verilen mâlûmat, yukarıda da işaret edildiği üzere, ashab döneminden itibaren hadislerin yazıya geçirilmeye başladığının delillerindendir. 138 hadisten oluşan bu kıymetli sahîfe, Muhammed Hamidullah (ö. 1423/2002) tarafından neşredilmiştir.⁴⁷

Hadisler, Hz. Peygamber (sas) hayatta iken okuma yazma bilen bazı sahâbîler tarafından yazıyla tespit (tedvîn) edilmeye başlanmıştır. Hulefâ-i Râşidîn döneminde hadislerin toplanmasına devlet eliyle resmen el atılmamakla birlikte bu işin sancısı duyulmuştur.⁴⁸ Devlet eliyle hadislerin tedvîni ise, Emevî Halifesi Ömer b. Abdülaziz'in (ö. 101/719) emriyle başlamıştır.⁴⁹ İlk tedvîn eden kişinin de İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) olduğu kabul edilmektedir.⁵⁰ Halifenin talimatından epeyce

⁴⁴ A. Yardım, **Hadis II**, s.25.

⁴⁵ İ. Lütü Çakan, **Hadis Edebiyatı**, ss. 36-39.

⁴⁶ Tedvîn, Hadis İstılahında, sahâbe ve tâbiûn döneminde rivâyet edilen hadislerin yazılarak bir araya toplanmasına verilen isimdir. Daha geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, ss.436-439; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, s. 398.

⁴⁷ İ. Lütü Çakan, **Hadis Edebiyatı**, ss. 37-38. Hemman b. Münebbih'in, Muhammed Hamidullah tarafından neşredilen "Hemman b. Münebbih'in Sahîfesi" hakkında daha geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, ss.59-62. Bu mühim eser en son Bünyamin Erul tarafından "*Hadislerin Dili*" adıyla Türkçe'ye tercüme edilerek 2009 yılında Ankara'da Türkiye Diyanet Vakfı yayınları arasında yayınlanmıştır.

⁴⁸ A. Yardım, **Hadis II**, ss. 26-28.

⁴⁹ Buhârî, **Sahîh**, İlm, 34 (I, s.31); el-Hatîb, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbî el-Bağdâdî, *Takyîdü'l-İlm*, Neşreden, İhyâü Sünenü'-Nübüvve, Beyrut, Basım Yeri ve Tarihi yok, ss.105-106. Ayrıca Tedvîn'in nasıl başladığı ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız A. Yardım, **Hadis II**, ss. 29-30; İ. Lütü Çakan, **Hadis Edebiyatı**, 42.

⁵⁰ El-Kettânî, **er-Risâletü'l-Müstadrafe**, s. 4. Ayrıca bakınız İ. Lütü Çakan, **Hadis Edebiyatı**, s. 41.

önceleri başlayan hadislerin yazıya geçirilmesiyle ilgili bireysel faaliyetler, bundan sonra daha da artmıştır.⁵¹

Hiz. Peygamber'in (sas) hadislerinin ashab ve tâbiûn nesli tarafından bir sınıflandırma yapılmaksızın yazılarak sahîfelerde/bir kitapta toplanması demek olan tedvîn ile toplanan bu hadis malzemesinin kendi içinde bâblara, bölümlere ayrılması anlamına gelen tasnif⁵² faaliyeti, tedvînden hemen sonra -belki de tedvîn bitmeden- başlamıştır. Ancak tabii olarak hadislerin tasnif edilip kitap haline getirilmesi daha uzun bir süreçte gerçekleşmiştir.⁵³

Hicrî birinci asrın ikinci yarısı ile ikinci asrın ilk yarısı arasında hadisleri yazan sahâbî ve tâbiîn sayısı 400'ü bulmaktadır.⁵⁴

Musannef hadis kitaplarının ilk ortaya çıkışı hicrî, 120 veya 130'lara kadar götürülmektedir.⁵⁵ Ancak günümüze kadar ulaşan ilk musannef hadis kitabı Ma'mer b. Raşid'in (ö. 152/769) *el- Câmi*'i dir.⁵⁶

A. Tasnif Dönemi Eserleri

Hadis ilminde hicrî ikinci asrın ortalarından beşinci asrın sonuna kadar geçen zamana tasnif devri denmektedir. Hadisler bu süreçte kitap haline getirilmiştir. Hicrî üçüncü asrın ortalarından dördüncü asrın başlarına kadar geçen zamanda tasnif edilen ve *Kütüb-i Sitte* adıyla mâruf altı hadis kitabı tasnif döneminin en mûteber hadis kaynaklarıdır.⁵⁷

Tasnif dönemi hadis kitapları kaynak eserlerdir. Bu dönemde başlayıp devam eden süreçte oluşturulan hadis kitaplarının iki ana sisteme göre tasnif edildiği görülmektedir. Bu sistemlerden biri, hadislerin konularına göre sınıflandırıldığı ale'l-

⁵¹ Hadislerin Tedvîni hakkında ayrıca bakınız M. Fuat Sezgin, **Buhârî'nin Kaynakları, Kitabiyat Yayınları**, Ankara, 2000, ss.58-62.

⁵² Sınıflandırmak, aynı cinsten olan şeyleri bir araya getirip ayırmak anlamına gelen tasnif, hadis ıstılahında, hadisleri konularına göre ayırıp aynı konudakileri bir araya toplamak demektir. Daha geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, ss. 429-431; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, ss. 393-394.

⁵³ İ. Lütfi Çakan, **Hadis Edebiyatı**, ss.42-43

⁵⁴ M. Mustafa el-A'zamî, **İlk Devir Hadis Edebiyatı**, ss.58-161; Ayrıca bakınız Y. Kandemir, "Hadis", **DİA**, XV, s. 32.

⁵⁵ Ebû Tâlib el-Mekkî, **Kûtu'l-kulûb**, (I-II) Kâhire, 1381/1961, I. ss. 324-325'den nakleden A. Yardım, **Hadis II**, s. 46.

⁵⁶ Fuat Sezgin, "Hadis Musannafâtının Mendei ve Ma'mer b. Râşid'in Câmi'i", **Türkiyat Mecmuası**, C. XII, (ss. 115-134), s. 115. Ayrıca bakınız İ. Lütfi Çakan, **Hadis Edebiyatı**, s. 43.

⁵⁷ A. Yardım, **Hadis II**, s. 49.

ebvâb sistem, diğeri ise, hadisleri rivâyet eden sahâbî râvîlerinin isimlerine göre sınıflandırılan ale’r-ricâl sistemdir.⁵⁸ Zaman içinde bu iki sistemin karması, Alfabetik vb. sistemler de geliştirilmiştir.⁵⁹

Hadisleri rivâyet eden sahâbî râvîlerin, Müslüman olmaları, Hz. Peygamber’e (sas) yakınlıkları vb. kriterlere göre sınıflandırıldığı “ale’r-ricâl” sisteme göre oluşturulan hadis kitapları arasında, *müsned* ve *mu’cem* grup isimleri ile bilinen hadis kitapları vardır. Hadislerin konularına göre sınıflandırıldığı “ale’-ebvâb” sisteme göre tasnif edilmiş hadis kitapları arasında ise *musannef*, *câmi*’ ve *sünen* grup isimleri ile bilinen hadis kitapları bulunmaktadır.⁶⁰

Tasnif devri hadis kitapları kaynak eserler olup daha sonraki hadis kitaplarından ayrı değerlendirilmesi gerekir.⁶¹ Merhum Ali Yardım’ın, gerçeğe daha uygun gördüğünü ifade ederek Muhammed Zübeyr Sıddîkî⁶² den naklettiği üzere tasnif dönemi hadis kitapları on bir madde olarak aşağıda sıralanmıştır. Biz de bu sıralamayı esas alıyoruz.

1. Sahîfeler
2. Cüzler
3. Kitaplar
4. Musannefler
5. Müsnedler
6. Mu’cemler
7. Câmi’ler
8. Sünenler
9. Müstedrekler
10. Müstahrecler

⁵⁸ Konularına göre (ale’l-ebvâb) sistemin, sahâbî râvîlerinin isimlerine göre sınıflandırılan sistem (ale’r-ricâl) sistemden daha önce başladığı ifade edilmektedir. Bakınız Nevzat Aydın, “Hadislerin İlk Dönem Tasnif Süreci Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2011, Sayı: 31, ss. 203-2005.

⁵⁹ İ. Lütfî Çakan, **Hadis Edebiyatı**, ss. 49; Mücteba Uğur, **Hadis İlimleri Edebiyatı**, ss. 13-16

⁶⁰ İsmail Lütfî Çakan, hadis edebiyatının oluşumunu özetleyerek bu süreçte tasnif edilen hadis kitaplarını, sahâbî râvîlerine ve konularına göre bir şema göstermiştir. Ayrıca tasnif devri hadis edebiyatından bahsederken de hadis kitaplarını yine bir şema halinde göstererek sahâbî râvîlere, konularına ve alfabetik olarak göstermiş ve daha sonra bu hadis kitaplarını tanıtmıştır. Ancak burada gösterdiği hadis kitap grupları arasında tasnif dönemi sonrasına ait kitap gruplarına da yer vermiştir. Bakınız İ. Lütfî Çakan, **Hadis Edebiyatı**, ss. 45, 49-132.

⁶¹ A. Yardım, **Hadis II**, s. 56.

⁶² Muhammed Zübeyr Sıddîkî, **Hadis Edebiyatı Tarihi**, Tercüme: Yusuf Ziya Kavakcı, İstanbul, 1996, s. 35.

11. Kırk Hadis Kitapları (Erbe'ûnlar)⁶³

Ali Yardım'ın ifade ettiği üzere tasnif dönemi hadis kitapları ile daha sonraki dönemde te'lif edilen hadis kitapları arasında bazı farklılıklar vardır. Tasnif dönemi hadis kitaplarının müşterek özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Tasnif dönemi hadis kitapları kaynak eserlerdir. Daha sonraki dönemin eserleri ise ikinci el kaynaklardır.
2. Tasnif dönemi hadis kitaplarında hadis metnlerinin başında senet yani râvîler zinciri vardır. Daha sonraki dönemin hadis kitaplarında ise senet yoktur. Sadece ilk râvî olan sahâbî râvî ismine yer verilmiştir.
3. Tasnif dönemi hadis kitaplarında -haddesenâ, ahberanâ vb. edâ sîgaları vardır ve bu sayede hadislerin hangi metotlarla öğrenildiğini anlamak mümkündür. Daha sonraki dönemin hadis kitaplarında böyle bir özellik yoktur.
4. Tasnif dönemi hadis kitaplarında hadisler, yazılı bir kaynak olsa da şahıslardan rivâyet edilmiştir. Daha sonraki dönemde ise şahıstan rivâyet - önemli ölçüde- terkedilmiş ve hadisler kitaptan rivâyet edilmiştir. Yani, hadis rivâyeti, yerini kitap rivâyetine bırakmıştır.
5. Tasnif dönemi hadis kitaplarının isimleri kısa ve gösterişsiz olup-genellikle- gurup adlarıyla isimlendirilmiştir. Daha sonraki dönemin hadis kitaplarının isimleri ise, daha uzun, iki şıklı ve kafiyeleli oldukları görülmektedir.⁶⁴

B. Şerh ve Derlemecilik Dönemi Eserleri

Hadisler, hicrî beşinci asrın sonlarına kadar hadis kitaplardaki yerini almıştır. Bundan sonraki dönemde, devrin ihtiyaçlarına ve çıkan problemlere göre hadis ilminde çok yönlü çalışmalar yapılmıştır. Şahıstan rivâyet yerine kitaptan rivâyete geçilmiş, hadislerin senetlerine yer verilmemiştir. Hadis kitaplarına şerhler yapılarak kapalı kısımların açıklanması sağlanmış, hadislerin ilk kelimelerini esas alan alfabetik tasnif yapılmış, bazı kitaplar kısaltılmış, halkın ihtiyaçlarına göre kolayca

⁶³ A. Yardım, **Hadis II**, ss. 55-56.

⁶⁴ Tasnif devri hadis eserlerinin müşterek özellikleri daha sonraki hadis kitaplarından ayrıldığı özellikler için bakınız A. Yardım, **Hadis II**, ss. 96-98.

istifade edebileceği çeşitli hadis kitaplarından derlenen yeni hadis kitapları vücut bulmuştur. Bu döneme “Şerh ve Derlemecilik Devri” denilmektedir.⁶⁵

Şerh ve derlemecilik devri eserlerin gruplarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Zevâid Kitapları
2. Derleme Hadis Kitapları
3. İhtisar, Telhis, Tecrid, Tehzib Kitapları
4. Etraf Kitapları
5. Alfabetik Tasnif Kitapları
6. Tahrîc Kitapları
7. Hadis Şerhleri⁶⁶

Yukarıda grub isimleriyle sıralanan hadis metinlerini ihtiva eden eserler,⁶⁷ hicrî onuncu asra kadar vücut bulmuştur. Hicrî onuncu (miladi XVI. asır sonları) asırdan sonra hadis çalışmaları duraklama dönemine girmiştir. Bu dönemde ders kitabı niteliğinde hadis eserleri te’lif edilmiştir. Miladi XIX. asır sonuna kadar devam eden duraklama döneminden sonra, XX. asrın başından itibaren hadis ilminde yeniden bir canlanma görülmüştür. XXI. asır ortalarından itibaren de hadis ilmi ilk asırlardaki canlılığını aratmayan bir atmosfere girmiştir.⁶⁸

Yukarıda Ali Yardım’ın tertibi esas alınarak sınıflandırılan hadis kitapları, muhtelif çalışmalarda benzer ve farklı şekillerde de sınıflandırılmıştır.

İsmail Lütfi Çakan, Ali Yardım’ın “Şerh ve Derlemecilik Dönemi” adı altında burada sıraladığı eserleri “Tasnif Dönemi Sonrası Hadis Edebiyatı” başlığı altında incelemiş ve daha sonra da hadis usûlü edebiyatı ile ilgili eserleri tanıtmıştır.⁶⁹

⁶⁵ A. Yardım, **Hadis II**, ss. 99-100; M. Sait Toprak, **Derlemecilik Dönemi**, ss. 12-15.

⁶⁶ A. Yardım, **Hadis II**, ss. 100-116.

⁶⁷ Burada hadis metinlerini içeren Rivâyetü’l-Hadis kitap grupları dışındaki, Dirâyetü’l-Hadis kitapları, araştırmamızın dışında olup konuyu uzatacağı için zikredilmemiştir. Yukarıda referans gösterdiğimiz kaynaklarda ve Hadis Literatüründen içeren kitaplarda onlarla ilgili de mâlûmat vardır.

⁶⁸ A. Yardım, **Hadis II**, ss. 115-116.

⁶⁹ İsmail Lütfi Çakan, bu dönemdeki eserleri 1-Şerh Niteliği Bulunmayan Hadis Edebiyatı ve 2-Şerh Edebiyatı olmak üzere, iki başlık altında incelemiştir. Ali Yardım’ın sıraladığı eser gruplarından farklı olarak, birinci başlık altında *Halk Dilinde Hadis Diye Dolaşan Sözlerle İlgili Edebiyat* ve *Hadis Diye Uydurulmuş Sözlerle İlgili Edebiyat* eserlerini incelemiştir. İkinci başlık altında da *Haşiye ve Ta’likler* ile *Hadis Lügatleri*’ni incelemiştir. Bakınız İ. Lütfi Çakan, **Hadis Edebiyatı**, ss. 137-237.

Yaşar Kandemir, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nde yazdığı “Hadis” maddesinin “Literatür” alt başlığı altında hadis kitaplarını rivâyetü'l-hadis ve dirâyetü'l-hadis diye ayırarak sıralamıştır.⁷⁰

Türkiye'deki yüze yakın hadisçi akademisyenin müştereken hazırladıkları Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından *Hadislerle İslam* adlı eserde de tedvîn ve tasnif dönemlerinden bugüne kadar hadis alanında binlerce eser te'lif edildiği ve pek çoğunun günümüze ulaştığı ifade edilir. Bu eserleri genel olarak “Temel Kaynaklar” ve “Âdâb Hadislerini İçeren Derleme Eserler” olmak üzere iki sınıfta değerlendirilebileceği ifade edilmektedir. Temel kaynaklarda ağırlıklı olarak inanç, ibadet ve muâmelat ile ilgili hadisler vardır. Ahlâk ve âdâb hadislerini içeren derleme eserlerin ise İslam'ın inanç, ibadet, ahlâk, muamelat ve hayatın her alanıyla ilgili sünnetin bireysel ve toplumsal olarak içselleştirilmesi için insanların irşad edilmesine mâtuf hadislerin derlendiği kitaplar olduğu ifade edilmektedir.⁷¹

Bu çalışmada, bu iki tasnif türüne ilaveten başka hadis kitaplarının olduğu da ifade edilerek öne çıkan eserler sıralanmaktadır. *Tehzîbü'l-Âsâr ve Tafsilü'l-Meânî's-Sâbât Mine'l-Ahbâr, Mesâbîhu's-Sünne, et-Terğîb ve't-Terhîb, Mişkâtü'l-Mesâbîh, Riyâzü's-Sâlihîn, el-Câmiu's-Sağîr*, saydığı hadis kitaplarından bazılarıdır.⁷²

Yukarıda atıfta bulunduğumuz ve hadis literatürünü doğrudan veya dolaylı olarak inceleyen kitaplarda yüz hadis kitaplarından bahsedilmemektedir. Ancak Kettânî, tasnif dönemi ve daha sonraki dönem gibi bir ayırım yapmadan, yukarıda verilen hadis kitap grupları ile ilgili başlıkları daha da detaylandırarak *er-Risâletü'l-Müstetrafe li Beyân-i Meşhûri Kütübi's-Sünneti'l-Müşerrefe*⁷³ adlı eserinde pek çok hadis kitabını sıralamıştır. Bu çalışmada “Yüz Hadisler” başlığı altında üç adet yüz hadis kitabının ismi de kaydedilmiştir. Bu kitabı Türkçe'ye tercüme eden Yusuf

⁷⁰ Yaşar Kandemir, “Rivâyetü'l-Hadis” kitaplarını dönem ayırımı yapmadan sıralamıştır. Burada Ali Yardım'ın “Tasnif Dönemi” başlığı altında saydığı hadis kitaplarının hepsine yer vermiştir. “Şerh ve Derlemecilik Dönemi” kitaplarından Hadis Şerhleri, Alfabetik Tasnifli ve Derleme Hadis kitaplarını zikretmemiştir. İlâve olarak Fevâid Kitapları, Emâlîler ve Şemâil kitaplarını sıralamıştır. Dirâyetü'l-Hadis Kitaplarını da Usûl-i Hadis, Ricâlü'l-Hadis, Hadis İlimleri ve Hadis Şerhleri başlıklarıyla tanıtmıştır. Bakınız Y. Kandemir, “Hadis”, *DİA*, XV, ss. 47-63.

⁷¹ DİB, *Hadislerle İslam*, I, s. 81.

⁷² DİB, *Hadislerle İslam*, I, ss. 82-85.

⁷³ El-Kettânî, Muhammed b. Câfer, Mukaddime ve Fiftist: Muhammed el-Mansur b. ez-Zemzemî b. Muhammed b. Câfer el-Kettânî, *er-Risâletü'l-Müstetrafe li Beyân-i Meşhûri Kütübi's-Sünneti'l-Müşerrefe*, (Risâle) Beyut, 1406/1986. Bu kitabı Yusuf Özbek dipnot ve ilavelerle Türkçeye tercüme etmiş ve *Hadis Literatürü* adıyla yayınlanmıştır. (İz Yayıncılık, İstanbul, 1994) Yusuf Özbek'in *Hadis Literatürü*'nde dipnotlardaki yaptığı açıklamaları ve ilave ettiği yeni kitap isimlerinin hacmi, el-Kettânî'nin orijinal kitabının hacminin iki katından fazladır.

Özbek de bu dört esere bazı ilaveler yapmıştır.⁷⁴ Kettânî'nin kaydettiği bu müelliflerden birinin iki kitabına Mücteba Uğur da yer verir.⁷⁵ Kısmen yer verilmiş bu eserler dışında, hadis literatürü içinde yüz hadis kitaplarının bir başlık altında yer verilip değerlendirildiği başka çalışmalara da rastlanmamıştır. Sayıları binleri bulan devâsâ hadis müdevvenâtı içinde sonradan zuhûr etmiş ve diğer hadis kitaplarına göre çok az sayıda olan yüz hadis kitaplarından bahsedilmemesi tabiidir.

Araştırma konumuz olan Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg* adlı eserinin ve diğer yüz hadis kitaplarının, “Derleme Hadis Kitapları” grubu içinde değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim 19. asırdan itibaren “Seçme Hadisler” şeklinde zuhûr eden Türkçe hadis kitaplarından, daha çok içindeki hadis sayılarıyla adlandırılan Mehmet Ârif'in “*Binbir Hadis*”inin, Ömer Nasûhi Bilmen'in “*500 Hadis*”inin, Ali Himmet Berki'nin “*250 Hadis*”inin, Necip Fâzıl'ın “*101 Hadis*”inin vb. kitapların “Derleme Hadis Kitapları” içinde mütâlaa edileceği ifade edilmiştir.⁷⁶

Veli Atmaca, *Beyhakî, İlmî Hüvviyeti ve Hadis İlimlerinde “Tür Edebiyatı”na Katkısı* başlıklı makalesinde, Erbeûn (Kırk Hadis), Salât 'alâ'n-Nebî, Delâil, Kitâbü'l-Kazâ ve'l-Kader, Kitâbü'l-Esmâ ve's-Sıfât ve İmân konularının, hadis edebiyatında “Tür Eserleri” inden olduğunu, ifade eder.⁷⁷

Bir üst başlık olarak “Derleme Hadis Kitapları” dâhilinde sayılmasının münasip olacağını ifade ettiğimiz “Yüz Hadis” kitaplarını, Veli Atmaca'nın bu değerlendirmesinden de cesaret alarak, “Derleme Hadis Kitapları” altında tâlî bir başlık olarak, “Edebi Ahlâkî Türler”, “Edebi Ahlâkî Didaktik Türler”, “Edebi Ahlâkî Estetik Türler”, -ve belki de en uygunu- “Rakamlara Dayalı Hadis Türleri” vb. bir başlık altında sayılabileceğini düşünüyoruz.

⁷⁴ er-Risâletü'l-Müstedrafe'nin Mukaddime ve Fihristini ilave eden -muhtemelen torunu olan- Kettânî, “Kırk Hadisler” başlığından sonra “Yüz Hadisler (el-Mi'elü'l-Hadisiyye)” başlığı altında üç tane Yüz Hadis kitabının ismini sıralamıştır. Mütercim, Yusuf Özbek ise, Yüz Hadisler başlığına yer vermez. Kırk Hadisler başlığından sonra, *Diğer Hadis Grupları* başlığı altında, *es-Semânûn*, *el-Mi'etân* ve *Emâlî yahut Elf Hadis* kitaplarıyla birlikte bu üç adet *Yüz Hadis* kitabını sırlamıştır. İkisi arasındaki fark, aynı kitabın değişik tertibidir. Ayrıca Mütercim, Kettânî'nin kaydettiği üç kitaba ilaveten dipnotta yedi adet Yüz Kitap ismine işaret etmiştir. Bakınız el-Kettânî, *Risâle*, ss. 104-105; El-Kettânî, *Hadis Literatürü*, ss. 213-214.

⁷⁵ M. Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 118.

⁷⁶ A. Yardım, *Hadis II*, s. 104.

⁷⁷ Veli Atmaca, “Beyhakî, İlmî Hüvviyeti ve Hadis İlimlerinde “Tür Edebiyatı”na katkısı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 26, (ss. 157-174), Erzurum, 2006, s. 172.

Yukarıda da işaret edildiği gibi hadisler, hicrî beşinci asrın sonlarına kadar temel hadis kitaplarında yerlerini almıştır. “Şerh ve Derlemecilik Dönemi” olarak da ifade edilen bundan sonraki süreçte ise hadisler, devrin ihtiyaçlarına, zamanın şartlarına göre yeniden tasnif edilmiştir. Hadis âlimleri, Kur’an’dan sonra Hz. Peygamber’in (sas) otorite mevkiî dolayısıyla, bu süreçte müslümanların sadece inanç, ibadet ve muamelat ihtiyaçları için değil, hayatın bütün alanlarıyla ilgili bireysel ve toplumsal hayatı iyiye güzele yönlendiren, irşad eden hadisleri derlemişlerdir. Hadisler, müslümanların sanat ve edebiyatlarında, estetik zevklerinde; hülâsa insanın doğumu öncesinden başlayıp ölümden sonrasına kadar hayatının bütününde belirleyici rol oynamıştır. Hadis kitaplarının isimleri de bu doğrultuda zenginleşmiştir. Müslüman milletlerin edebi, estetik, kültürel birikimlerinin de derlenen bu hadis kitaplarında ve kitap isimlerinde yansımaları görülmüştür.

Bu meyanda çeşitli rakamlarla bir araya getirilen hadis derlemeleri hadis kitapları arasında yerini almıştır. Kırk hadisler, Hz. Peygamber’den rivâyet edilen hadiste⁷⁸ müjdelenen mükâfata ulaşmak için derlenmiştir. Kırk hadislerden başka diğer rakamlarla da hadisler derlenmiştir. Yüz Hadis, -sayıları az olsa da- “İkiyüz Elli Hadis”, “Beşyüz Hadis”, “Bin Bir Hadis” vb. bu nev’i eserlerdendir. Bu hadis kitapları, hadisi halka ulaştıran ve halk bilgisinin şekillenmesine etki eden çalışmalardır.⁷⁹

Yüz hadislerin, “Derleme Hadis Kitapları” grubu dâhilinde, “Rakamlara Dayalı Hadis Türü” içinde sayılabileceği ve bu teknik değerlendirmeyi yapılacak yeni çalışmalara bırakmanın münasip olacağı düşünülmektedir.

Hiz. Peygamber (sas) döneminden itibaren tedvîn edilmeye başlanıp ilerleyen zaman içinde tasnif edilen hadis kitaplarının serencamından kısaca bahsettikten sonra, burada özellikle Türkçe’ye tercüme edilen yüz hadis kitapları ile şekil, muhtevâ ve ortaya çıkışları bakımından benzerlikleri olan kırk hadisler üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

⁷⁸ “Ümmetimden her kim dînî işlerine dair kırk hadis ezberlerse, Allah onu, fakihler ve âlimler topluluğu arasında diriltir” Bakınız Râmahurmuzî, **el-Muhaddisü'l-Fasl beyne'r-Râvî ve'l-Vâî**, s.173, No: 18.

⁷⁹ DİB, **Hadislerle İslam**, I, s. 86.

Hadis edebiyatında ilk dönemlerden itibaren İslâmî konularda belli bazı sayılarla ifade edilen hadisler yazılmıştır. Bunların içinde en yaygın olanı kırk hadislerdir (Erbeûn).

Hicrî ikinci asırdan itibaren, kırk hadis ezberlemeye teşvik eden zayıf bir hadisin etkisiyle kırk hadis kitapları yazılmaya başlanmıştır. Pek çok kırk hadis kitabının mukaddimesinde kırk hadis ezberlemeye teşvik eden en meşhur hadis olarak şu rivâyet vardır:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ الْغَزَّاءُ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ، ثنا عَبْدُ الْمَجِيدِ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي رَوَّادٍ، عَنْ أَبِيهِ،
عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي
أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنْ أَمْرِ دِينِهَا، بَعَثَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي زُمْرَةِ الْفُقَهَاءِ وَالْعُلَمَاءِ»

“Ümmetimden her kim dînî işlerine dair kırk hadis ezberlerse, Allah onu, fakihler ve âlimler topluluğu arasında diriltir”⁸⁰

Ebû'd-Derdâ (ö.32/652) ve Abdullah b. Ömer (ö.73/693) rivâyetinde hadisin sonunda, “وَكُنْتُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَافِعًا وَشَهِيدًا”⁸¹ Ebû Saîd el-Hudrî (ö.74/694) rivâyetinde ise “أدخلته يوم القيامة في شفاعتي”⁸² ilaveleri vardır.

Hadis kaynaklarındaki bu hadis, aynı metinle veya bazı metin farklılıklarıyla, Hz. Ali (ö.40/661), Abdullah b. Mes'ud (ö.32/652), Ebû Hureyre (ö.58/678) başta olmak üzere diğer bazı meşhur sahâbîlerden de rivâyet edilmiştir.⁸³

Pek çok sahâbî kanalıyla rivâyet edilen, kırk hadis ezberleyenin, öğrenenin, ulaşacağı mükâfatı müjdelenen kişiler zümresine ulaşabilmek için birçok âlim kırk hadis kaleme almaya çalışmıştır. Bahse konu hadisin zayıf olduğu ifade edilmektedir.

⁸⁰ Râmeühürmüzî, **el-Muhaddisü'l-Fâsıl beyne'r-Râvî ve'l-Vâî**, s.173, No: 18.

⁸¹ Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, **Şu'abü'l-Îmân**, Tahkîk: Abdulali Abdilhamid, (I-XIV), Hindistan, 1423/2003, III, s. 240; İbn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed, **Câmi 'u Beyânî'l-İlm ve Fadlihî**, Tahkîk: Ebû'l- Eşbâl ez-Züheyri, (I-II), Neşreden: Dâru İbn Cevzî, Suudi Arabistan, 1414/1994, I, s. 193, No:205.

⁸² İbn Asâkir, Sikatüddin Ebû'l-Kâsım, **Mu'cemü's-Şüyûh**, Tahkîk: Dr. Vefâ Takyuddîn, (I-III) 1421/2000, Şam, I, s. 269.

⁸³ Mesela Bakınız Beyhakî, **Şu'abü'l-Îmân**, III, s. 239, No:1596; İbn Abdülber, en-Nemerî, **Câmiu Beyânî'l-İlm ve Fadlihî**, I, ss. 194,196,197, No: 206, 208, 209; Bağdâdî, Ebû Bekir Muhammed. Hüseyin Abdullah, **Kitâbü Erbeûne Hadîsen**, Tahkîk: Bedir b. Abdullah, Neşreden: Edvâü's-Selef, Riyad, 1420/2000, s. 203, No: 45; Suyûtî, Celâlettin, 'Abdurrahman b. Ebû Bekr, **el-Câmiu'l-Kebîr**, Tahkîk: Muhtar İbrahim b. el-Hâcî, Abdulhamin Muhammed b. Nidâ, Hasan b. 'Isâ, Abduzzâhir, (I-XXV), Neşreden: El-Ezherüşşerîf, Kahire, 1426/2005, IX, ss. 117, 118, 119, 120, 121; Aclûnî, İsmail b. Muhammed, **Keşfü'l-Hafâ**, Tahkîk: Abdülhamid b. Ahmed b. Yusuf Hindâvî, (I-II), Mektebetü'l-Asriyye, 1420/2000, I, s. 41; II, s. 292.

Ancak, fezâil hadisleriyle belli şartlarda amel edilebileceği de bilinmektedir.⁸⁴ Öte yandan bazı âlimleri kırk hadis kaleme almasına sebep olan en önemli motivasyon, sevgili Peygamberimizin (sas), hadislerinin/sünnetinin öğrenilip, başkalarına nakletmeyi teşvik eden diğer sahih hadislerdir.

Nitekim Nevevî, kendisini kırk hadis derlemeye teşvik eden âmilin, yukarıda zayıf olduğu ifade edilen hadis değil, “ نَصَرَ اللَّهُ أَمْرًا سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا فَلَعْنَهُ كَمَا سَمِعَ، قَرُبَ مُبْلَغٌ ” “Benden duyduğunu iyice öğrenip onu duymayanlara nakleden kimsenin Allah yüzünü ak etsin. Nice duyanlar, nakledenlerden daha bilgilidir”⁸⁵ hadisi ve benzer rivâyetlerin olduğunu söylemiştir.⁸⁶

Kırk hadisler konusunda ilk musannıfın Türk hadis bilgini Abdullah b. Mubârek (ö.181/797)⁸⁷ olduğu bilinmektedir. Fakat bu eser günümüze kadar ulaşamamıştır. Diğer türlerde tasnif edilmiş hadis eserleri hicrî üçüncü ve dördüncü asırlarda altın devrini yaşamış olmakla birlikte kırk hadislerle ilgili eserler, özellikle hicrî yedinci asırdan sonra meyvelerini vermeye başlamıştır. Nevevî’nin (ö.676/1277) *Erbeûn*’u günümüze kadar intikal etmiş ilk meşhur örneklerdendir.

O tarihlerden günümüze kadar bu konuda yapılan bir hayli çalışma vardır. İlk devirlerden itibaren belki bir kısmı günümüze de ulaşmayan pek çok kırk hadis derlenmiştir. Kutsî hadislerden, âlî isnatlardan derlenmiş kırk hadisler; kırk ayrı sahâbîden kırk ayrı konuda rivâyet edilmiş hadislerden derlenen kırk hadisler; kırk ayrı hocadan, kırk ayrı muhaddisten duyduğu hadislerden oluşturulan kırk hadisler vb. değişik konularda kırk hadisler vardır.⁸⁸

Kırk hadisler, her ne kadar, tasnif devri eserlerinin özelliklerine sahip değilse de hicrî ikinci asrın sonlarından itibaren farklı bir hadis tasnif şekli olarak zuhûr ettiğinden dolayı, hadis edebiyatıyla ilgili kitaplarda, Sahîfeler, Cüzler, Müsnedler, Câmiler, Müstedrekler vb. bir hadis tasnif şekli olarak yerini almıştır.⁸⁹ İsmail Lütfi

⁸⁴ Zayıf hadisler ve zayıf hadislerle nasıl amel edilebileceği değerlendirmesi için bakınız Mehmet Emin Özavşar, Mahmut Demir, “Zayıf”, *DİA*, IVL, ss. 157-160.

⁸⁵ Tirmizî, *Sünen*, İlim, 7 (V, s. 34, No: 2657); Abdurrazzak b. Hemmam Ebû Bekr es-San ‘ânî, *Musannaf*, Tahkîk: Habîburrahman el-‘Azamî, (I-XI), Üçüncü Baskı, Beyrut, 1403, II, s. 44, No: 782; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, s. 221, No: 4157.

⁸⁶ Y. Kandemir, “Kırk Hadis”, *DİA*, XV, s. 467.

⁸⁷ Abdullah b. Mubarek için bakınız Raşit Küçük, “Abdullah b. Mubârek”, *DİA*, I, ss. 122-124.

⁸⁸ Kırk Hadis Edebiyatının doğuşu, meydana getirilen eserler ve tarihi gelişimi için bakınız. Y., Kandemir, “Hadis”, *DİA*, XV, s. 52; Y. Kandemir, “Kırk Hadis”, *DİA*, XXV, ss. 467-470.

⁸⁹ A. Yardım, *Hadis II*, İzmir, 1984, ss. 93-95.

Çakan, kırk hadisleri, daha ziyade şerh ve derlemecilik dönemi eserlerinin özelliklerine benzemesi dolayısıyla, tasnif dönemi değil, tasnif devri sonrası oluşan hadis kitapları arasında zikreder.⁹⁰

Yukarıda zikredilen ve çeşitli varyantları olan kırk hadis ezberleyip öğrenmeye, uygulamaya ve Sevgili Peygamberimizin sözlerini başkalarına ulaştırmayı teşvik eden hadisler, müslüman milletler nezdinde kırk sayısının önemi, Hz. Peygamber'in (sas) şefaatine vâsıl olma, iyi insan, iyi müslüman, iyi vatandaş olup müslümanlara ve dine faydalı olup dünya ve ahiret saadetine ulaşma amacı vb. sayılabilecek pek çok sebep, birçok alanda kırk hadis kitaplarının ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Özellikle Türkçe ve Farsça, kırk hadisler, edebiyat eserleri arasında da yerini almıştır. İran Edebiyatında, kırk hadisler nazım-nesir karışık olarak rastlanırken, Türk Edebiyatında manzum kırk hadisler önemli bir yer tutar. Müslüman milletler içerisinde Türkçe'de olduğu kadar manzum kırk hadis yazılmamıştır. Türk edebiyatında mevlid, siyer, hilye gibi türler içerisinde en çok işlenen kırk hadistir. Türkçe kırk hadis türünde, bazen sadece kırk hadis derlenmiş; bir kısmında hadis, tercümesi ve manzum olarak şerh edilmiştir. Çoğunda ise, hadisten sonra tercüme ve şerh manzum olarak birlikte yapılmıştır. Türkçe'de ilk kırk hadis tercümesi, Mahmut b. Ali'nin (ö.?) 1358 yılında yazdığı *Nehcü'l-Ferâdis*'idir. XVI. yüzyılda, halkın ve aydınların ilgisi sebebiyle sadece Türkçe değil, Arapça ve Farsça olarak da daha önceki yüzyıllara nazaran daha çok kırk hadis kitabının yazıldığı dönemdir. Bu asırda Türk ve İran Edebiyatında 80 (40+40) veya 120 (40+40+40) yahut 100 hadisi kırk hadis niyetine tercüme ve şerh edenlere de rastlanmaktadır. Devrin şairlerinden biri olan Usûlî'de (ö.945/1538-39) bunlardandır. XVIII. yüzyılın ilk yarısı özellikle Sultan III. Ahmed dönemi, kırk hadis tercümeleri bakımından velûd bir dönemdir. Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu sahadaki çalışmalar duraklama dönemine girmiş olup XX. yüzyılın ortalarına kadar bu sahada yapılan çalışmalar diğer asırlara göre daha azdır.⁹¹

⁹⁰ İ. Lütü Çakan, **Hadis Edebiyatı**, ss. 165-166.

⁹¹ Abdülkadir Karahan, "Kırk Hadis", **DİA**, XXV, ss. 470-473. Ayrıca, Abdülkadir Palabıyık, Kırk Hadis türünün ortaya çıkmasında etkili olan âmillere işaret eder ve bu amaçla derlenen hadis cüzlerindeki hadis sayısının genellikle 40 olmakla birlikte, aynı amaçla derlenen kitaplardaki hadis sayılarının 100, 1000 gibi sayılarda olduğuna işaret etmiştir. Bakınız Abdülkadir Palabıyık, **Türk Kültüründe Peygamber Sevgisi**, İzmir, 2007, s. 67-68.

Kırk hadisler, sadece İslam'ın doğduğu topraklarda ve Arap dilinde değil, diğer müslüman milletlerin dillerinde ve onların medeniyetlerinde de önemli bir iz bırakmıştır. Abdülkadir Karahan (ö.1421/2000), 1952 yılında hazırladığı “*İslam Türk Edebiyatında Kırk Hadisler*” adlı doktora çalışmasında, İslam tarihinin başlangıcından yirminci asra kadar Arapça, Farsça ve Türkçe olarak ortaya konan kırk hadisler üzerinde önemli bir çalışma yapmıştır. Karahan, bu çalışmasında 300 civarında kırk hadis eserini tanıtmıştır.⁹² 1952 yılından beri geçen zaman içinde bu sayıya daha pek çok çalışmanın eklendiği de bilinmektedir.

Günümüzde de kırk hadislerle ilgili yapılan çalışmalar vardır. Abdülkadir Karahan'ın *Kırk Hadis*'i (İstanbul,1977), Durak Pasmaz'ın *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri Hakkında Kırk Hadis*'i (İstanbul,1987), Ali Rıza Temel'in *İnsanlara İyilik Hakkında Kırk Hadisi* (İstanbul, 1988), İsmail Hakkı Ünal'ın, *Kırk Hadis Kırk Yorum*'u (Ankara, 2011), Mehmet Görmez'in *Kalbin Erbeûn*'u (Ankara,1915) günümüzde neşredilen kırk hadis kitaplarından bazılarıdır.

II. HADİS LİTERATÜRÜNDE YÜZ HADİSLER

Yüz hadis kitaplarını, yukarıda da işaret edildiği gibi “Derleme Hadis Kitapları” grubu içinde sayabiliriz. Hadis kitaplarının muhtevâ özellikleriyle ilgili daha detaylı bir sınıflandırma yapıldığında, “Derleme Hadis Kitapları” altında tâli bir başlık olarak, “Edebi Ahlâkî Türler”, “Edebi Ahlâkî Didaktik Türler”, “Edebi Ahlâkî Estetik Türler”, -ve belki de en uygunu- “Rakamlara Dayalı Hadis Türleri” vb. bir başlık altında sayılabileceğini düşünüyoruz.

Yüz hadis kitapları, kırk hadisler gibi temel hadis kaynaklarından seçilerek bir araya getirilen hadis cüzleri/kitapçıklarıdır. Fakat kırk hadisler kadar yaygın değildir. Zîrâ, kırk hadislerle ilgili-zayıf da olsa-öğrenilip/ezberlenip nakledilmesini teşvik eden hadisler vardır. Yüz hadislerle ilgili bu mânâda bilinen bir rivâyet yoktur. Ancak, bir asırlık zamanı ifade eden yüz sayısı, âyetlerde ve hadislerde muhtelif mânâlarda zikredilmektedir. Kadîm kültürlerde önemli bir yeri vardır.

⁹² Kırk Hadislerin mâhiyeti, doğuşu, cem ve tasnifinin âmilleri için bakınız Abdülkadir Karahan, **İslam Türk Edebiyatında Kırk Hadis (Toplama, Tercüme ve Şerhleri)**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991(Kırk Hadisler).

Biz burada önce, yüz hadis eserlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan arka planı üzerinde durmak istiyoruz. Sonra da isimlerinden haberdar olduğumuz Arapça ve Türkçe yüz hadis kitaplarını sıralayıp bulabildiklerimizi kısaca tanıtacağız.

A. Yüz Hadislerin Arka Planı

Bu başlık altında yüz hadislerin derlenmesine zemin hazırlayan yüz sayısının önemi ve yüz hadislerin te'lif edilmesinin diğer sebepleri üzerinde durulacaktır.

1. Yüz Sayısının Önemi

Sayıların, tarihte yazının icad edildiği dönemlerden beri kullanımda olduğu, din ve kültürlerde diğer bazı sayılar gibi “yüz” sayısının da bazen hakîkî mânâda, çoğu kere de mecâzî mânâda kullanıldığı bilinmektedir. Yüz sayısının mecâzî olarak, dikkat çekme, teşvik etme vb. amaçlarla mübalağa, keseretten kinâye gibi sanatlar bağlamında da kullanıldığına müşahade edilmiştir.⁹³ Yüz hadislerin derlenmesinin arka planında, Kur'an'da, sünnette ve kültürde “yüz” sayısının kullanımının rolü olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple şimdi, âyetlerde, hadislerde ve kültürde “yüz” sayısının nasıl geçtiğine değinilecektir.

a. Âyetlerde Yüz Sayısı

Kur'an-ı Kerim'de sekiz yerde, “yüz” kelimesi zikredilmektedir. Bunlar, “yüz yıl” (Bakara, 2/259), “yüz tane” (Bakara, 2/261), “yüz kişi” (Enfal, 8/65,66), “üç yüz sene” (Kehf, 18/25), “yüz değnek/sopa” (Nur, 24/2) ve “yüz bin” (Saffat, 37/147) şeklinde sayı ifade etmek için geçmektedir. Kur'an'ın nâzil olduğu sıralarda pek çok insanın ömrünün yüz yılı bulmadığı düşünüldüğünde, Yüce Allah'ın azametine işaret edilmesiyle birlikte, çoğu insanın ömründen daha uzun bir süreye dikkat çekildiği akla gelmektedir. Yine insan hayatına göre uzun bir süreye ve insanın, Allah'ın

⁹³ Sayı kavramı, tarihi ve din ve kültürlerdeki kullanımı hakkında daha geniş bilgi için bakınız. Afra, Görücüoğlu Ünsal, **Hadis Metinlerindeki Sayılar** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, ss. 5-32, 235.

kudreti karşısında kendi konumunu doğru idrâk ederek sâlih amel işlemesi gerektiğine işaret edilmiş olduğu düşünülebilir. Bu âyetlerden biri üzerinde duralım.

Bakara sûresinin 259. âyetinde, “Yâhut evlerin duvarları çatıları yıkılmış ıssız bir kasabanın durumu gibi. Bu kişinin “Allah, bütün bunları öldükten sonra nasıl diriltecek?” demesi üzerine Allah onu yüzyıl ölü olarak tuttu, sonra diriltti. “Ne kadar kaldın” diye sordu. “Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldım” dedi. Allah “Hayır, yüzyıl kaldın. Anlamak için yiyeceğine içeceğine bak, henüz değişmemiş; eşeğine bak, -seni insanlara bir işaret kılmamız için- ve kemiklere bak, onları nasıl düzeltiyor ve üzerini etle kaplıyoruz” buyurdu. Artık o adam için durum açıkça ortaya çıkınca, “Biliyorum ki Allah kesinlikle her şeye kadîrdır” dedi.”

Tefsirlerde, âyette sözü edilen yerin Beytûlmakdis, buraya uğrayan şahıs ise peygamber olduğu şüpheli olan Üzeyir b. Şeryiha’dır (Ezra b. Serayâ). İsrail oğullarına gönderilen peygamberlerden Yeremya ve Danyal (a.s) döneminde yaşamış Hezekiel olabileceğini tercih edenler vardır. M.Ö. 586 yıllarında vukû bulan Bâbil sürgünü sırasında ve sonrasında yaşanan olayların olabileceği ifade edilmektedir. Hezekiel (a.s) M.Ö. 560 yılında vefat etmiş, Kudüs ise Üzeyir (a.s) zamanında 458 yılında yeniden imar edilmiştir. Allah (c.c) Hezekiel Peygamberi diriltmiş. İlk öldüğü zaman ile Allah’ın (c.c) yeniden dirilttiği zaman arasında geçen süre yaklaşık yüzyıldır. Burada işaret edilen ibret, Allah’ın insanları öldükten sonra tekrar diriltmeye kadîr olduğu, O’nun kudreti, azameti ve peygamberlere lütfettiği mucizeleri ve öldükten sonra diriltmeye kadîr olduğudur.⁹⁴ Burada yüz yıllık zamana işaret edilmiştir.

b. Hadislerde Yüz Sayısı

Hadislerde çok sayıda “مائة-yüz” kelimesi geçmektedir. Yüz sayısı, anlatılan konunun durumuna göre bazen yalnız başına, bazen de “yüz” rakamıyla ifade edilen şeye göre, yüz defa,⁹⁵ yüz kere,⁹⁶ yüz sene,⁹⁷ yüz yalan,⁹⁸ yüz şart,⁹⁹ yüz dinar,¹⁰⁰

⁹⁴ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, **Kur’an Yolu Meal ve Tefsiri**, (I-V), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, I, ss. 410-412.

⁹⁵ Ebû Dâvûd, **Sünen**, Itak, 2 (VI, s.73, No: 3929); Müslim, **Sahîh**, Itk, 6, (II, s. 1142, No: 1504).

⁹⁶ Buhârî, **Sahîh**, Salât, 73, (I, s. 98, No: 456).

⁹⁷ Tirmizî, **Sünen**, Fiten, 64 (IV, s. 520, No: 2251).

⁹⁸ Buhârî, **Sahîh**, Bed’ü’l-Halk, 6, (IV, s. 111, No: 3210).

yüz koyun,¹⁰¹ yüz pay,¹⁰² yüz derece,¹⁰³ yüz kat,¹⁰⁴ yüz rahmet¹⁰⁵ vb. şekillerde geçmektedir. Sadece Buhârî'nin Sahîh'inde, “مائة- yüz” kelimesinden hareketle yapılan taramada, yüz elliye yakın yerde zikredildiği görülmüştür. Diğer hadis kaynaklarında değişik rakamlarda “yüz” sayısı geçmektedir. Hadislerde geçen “مائة- yüz” kelimesini, bazı örneklerle biraz daha müşahhas hale getirelim:

1) Cüz/Parça Olarak Yüz Sayısı

أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ،

فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا، وَأَنْزَلَ فِي الْأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا، فَمِنْ ذَلِكَ الْجُزْءِ يَتَرَاخَمُ الْخَلْقُ، حَتَّى تَرْفَعَ

الْفَرَسُ خَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا، خَشْيَةً أَنْ تُصِيبَهُ»

“Allah, rahmeti, yüz parçaya ayırdı. Doksan dokuz parçasını kendi katında tuttu, bir parçasını da yeryüzüne indirdi. Yaratıkların birbirine merhameti de bu bir parçadan tezahür etmektedir. Hatta, atın yavrusuna zarar vermesinden korktuğu için, ayağını kaldırmaması da bu bir parça rahmetten kaynaklanmaktadır”.¹⁰⁶

2) Mesafe Olarak Yüz Sayısı

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَشَجَرَةً، يَسِيرُ الرَّكَّابُ فِي ظِلِّهَا

مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا»

“Cennette bir ağaç vardır. Bu ağacın gölgesini bir atlı yüz yıl dolaşsa, gölgesini aşamaz”¹⁰⁷

⁹⁹ Buhârî, **Sahîh**, Buyu', 67 (III, s. 71, No: 2155); Müslim, Sahîh, Itk, 8, (II, s. 1142, No: 1504).

¹⁰⁰ Buhârî, **Sahîh**, Buyu', 98, (III, s. 79, No: 2215); Müslim, Sahîh, Lukata, 9, (III, 1350, No:1723)

¹⁰¹ Buhârî, **Sahîh**, Zekât, 38 (II, s. 118, No: 1454).

¹⁰² Buhaârî, **Sahîh**, Hiyel, 13 (IX, s. 27, No: 6976).

¹⁰³ Buhârî, **Sahîh**, Cihad ve Siyer, 4, (IV, s. 16, No: 2790).

¹⁰⁴ Buhârî, **Sahîh**, İman, 30 (I, s. 17, No: 41).

¹⁰⁵ Buhârî, **Sahîh**, Rikâk, 19, (VIII, s. 99, No: 6449); Tirmizî, **Sünen**, Daavât, 112, (V, s. 549, No: 3541).

¹⁰⁶ Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 19 (VIII, s. 8, No: 600).

¹⁰⁷ Buhârî, **Sahîh**, Rikâk, 51 (VIII, s. 114, No: 6552).

3) Derece Olarak Yüz Sayısı

«فِي الْجَنَّةِ مِائَةُ دَرَجَةٍ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ مِائَةُ عَامٍ»

“Cennette yüz derece vardır. Her iki derece arasında ise, yüz yıl vardır”.¹⁰⁸

4) Tesbihat Olarak Yüz Sayısı

Peygamber’imizden (sas) kendisine yardımcı olması için bir hizmetçi vermesini isteyen kızı Fâtıma’ya Resûlullah (sas):

“فَسَبِّحِي ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَاحْمَدِي ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَكَبِّرِي أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ، فَتِلْكَ مِائَةٌ، فَهِيَ خَيْرٌ لَكَ مِنْ خَادِمٍ...”

“...Otuz üç kere “Subhanallah”, otuz üç kere “Elhamdulillah”, otuz dört kere “Allâhuekber” de. Bunun toplamı yüz eder. Böyle yapman, hizmetçiden (yardım almandan) daha hayırlıdır”.¹⁰⁹

5) Sevgili Peygamber’imize Salât ve Selam Olarak Yüz Sayısı

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "مَنْ صَلَّى عَلَيْهِ مِئَةً مِنَ الْمُسْلِمِينَ، غُفِرَ لَهُ"

“Müslümanlardan kim yüz kere Peygamberimize salât ve selam getirirse, günahları bağışlanır”¹¹⁰

¹⁰⁸ Tirmizî, **Sünen**, Sıfatu'l-Cenne, 4 (IV, s. 674, No: 2529).

¹⁰⁹ Ebû Dâvud, **Sünen**, Harâic ve'l-Îmâra, 20 (III, s. 150, No: 2988).

¹¹⁰ İbn Mâce, **Sünen**, Cenâiz, 19, (II, s. 461, No:1488) (Şuayb Arnavud Tahkîki).

6) Tehlîl Olarak Yüz Sayısı

" مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. فِي يَوْمٍ مِائَةً مَرَّةً، كَانَتْ لَهُ عَذَلٌ عَشْرٌ رِقَابٍ، وَكُتِبَ لَهُ مِائَةٌ حَسَنَةٍ، وَمُحِيتَ عَنْهُ مِائَةٌ سَيِّئَةٍ، وَكَانَتْ لَهُ حِرْزًا مِنَ الشَّيْطَانِ، يَوْمُهُ ذَلِكَ حَتَّى يُمْسِيَ، وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلِ مِمَّا جَاءَ إِلَّا رَجُلٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْهُ "

“Her kim bir günde yüz kere “Lâ ilâhe illâllâhu vahdehû lâ şerîkeleh, lehü’l-mülkü ve lehü’l-hamdü ve hüve alâ küllî şey’in kadîr” (Allah’tan başka ilah yoktur, O’nun eşi ve ortağı yoktur, mülk O’nundur, hamd O’nundur, O her şeye kadîrdır) derse, bu duayı okuması o kimse için on köle azad etmeye denk olur. O kimseye yüz sevap yazılır ve onun yüz günahı silinir. O gün akşama kadar şeytanın şerrinden emin olunur. Hiçbir kimse, bundan daha faziletli bir amel işlemiş olamaz”.¹¹¹

Görüldüğü gibi hadislerde yüz sayısı, çok değişik şekillerde geçmektedir. Normal bir sayı olarak geçtiği gibi, anlatılan şeyin çok olduğunu, fazla olduğunu anlatmak için de bu sayının kullanıldığı düşünülmektedir. Özellikle yüz yıl, Allah’ın rahmeti yüz parçaya böldüğü, cennette yüz ayrı derecenin olduğu, atın cennetteki gölgede yüz yıl yürüdüğü anlatılan vb. hadislerde, “yüz” sayısının çokluğu, fazlalığı anlatmak için geçtiği düşünülmektedir. Hadislerde yüz sayısı, anlatılan şeyin çok olduğunu ifade etmek için kesretten kinâye olarak geçmektedir.¹¹² Yüz sayısı hadislerde- diğer sayılarda olduğu gibi- hem hakîkî hem de mecâzî mânâda kullanılmıştır.¹¹³

Nitekim diğer dillerde de-mesela Türkçemizde- “yüz” sayısı, hakîkî, mecâzî, isim, deyim pek çok şekilde kullanıldığı görülmektedir.¹¹⁴

¹¹¹ Buhârî, **Sahîh**, Daavât, 64 (VIII, s. 85, No:6403).

¹¹² Afra Gürcüoğlu Ünsal, **Hadis Metinlerindeki Sayılar**, s. 88.

¹¹³ Yüz sayısının hadislerde hangi mânâlarda nasıl kullanıldığıyla ilgili daha geniş mâlûmat için bakınız Afra Gürcüoğlu Ünsal, **Hadis Metinlerindeki Sayılar**, s. 78-79, 231-238.

¹¹⁴ Türkçe’imizde “yüz” kelimesi, fiil, isim, birleşik isim, birleşik, deyim vb. hakîkî ve mecâzî pek çok şekil ve mânâda kullanılmıştır. “Doksan dokuzdan sonraki sayı”, “yüzme sporu yapmak”, “deriyi yüzmek”, “başın kaş, göz, ağız ve burundan oluşan ön kısmı”, “yüzey, satıl”, “kumaşın dış yüzü”, “ön taraf” vb. mânâlar yanında, “yüz akı”, “yüz bulmak”, “yüz çevirmek” (döndürmek), “yüz göstermek”, “yüz karası”, “yüz sürmek”, “yüz görümlüğü”, “yüzbaşı”, “yüzyıl” vb. pek çok şekilde kullanılmıştır. “Yüz” kelimesinin muhtelif şekillerde kullanımları ve mânâlarıyla ilgili daha geniş bilgi için bakınız Kerim Can Bayar, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı Yayınları (I-III), İkinci Baskı, İstanbul, 2006, III, ss. 3458-3464; M. Ertuğrul Saraçbaşı, **Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü**, (I-II), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, II, 1241-

c. Kültürde Yüz Sayısı

Bir asır yüz yıldır. Yüz sayısının, kadîm kültürlerde mükemmelliği anlatan bir sayı olduğu, on sayısının karesi olarak mükemmelliğe işaret ettiği, “çok sık” ve “kalabalık” gibi anlamlara geldiği ifade edilmektedir.¹¹⁵

Sadece Sevgili Peygamberimizin hadisleri değil, Hz. Ali’nin de yüz veciz sözünün bir araya getirilerek oluşturulan eseri vardır. Molla Câmi olarak mâruf Mevlâna Abdurrahman Câmi (ö.898/1492), Hz. Ali’nin yüz veciz sözünü “Sâd Kelime” adıyla Farsçaya manzum olarak şerhetmiş ve daha sonra bu eserin Türkçe manzum şerhi de yapılmıştır.¹¹⁶ Bu kitap Hz. Ali’nin iyi müslüman, iyi insan ve iyi vatandaş olmaya teşvik eden yüz veciz sözü ve bu sözlerin şerhinden oluşmaktadır.

Büyük Türk şairi Ali Şir Nevâî (ö.1441-1501), *Muhâkemetü’l-Lügateyn* adlı eserinde Farsçaya karşı Türkçenin üstünlüğünü ortaya koymak için yüz kelime seçerek bunların anlamları üzerinde durmuştur. XVI. yüzyılın önemli bir şair ve tarihçisi olan, Gelibolulu Âlî (ö.1008/1599-1600) de, pek çok meşhur şairin güzel gazellerinin 20-30’u geçmediğini; kendisinin ise onlardan daha iyi olduğunu ispat etmek için, yazdığı yüz gazeli seçerek, bu esere, *Gül-i Sad-Berg* ismini vermiştir.¹¹⁷ Ali Şir Nevâî’nin Türkçenin üstünlüğünü delillendirmek için yüz kelime seçmesi ve Âlî’nin de kendisinin daha iyi olduğunu ortaya koymak için yüz gazel seçmesi, Türk kültüründeki yüz sayının öneminden ve bir şeyin çok olduğunu anlatmak için olmalıdır. Nitekim Türçede de çokluktan kinâye olarak bir şeyi “yüz kere söylemek” tabiri kullanılmaktadır.¹¹⁸

1251; Sevinç Kocak, Kadriye Alkan, **Türkçe Sözlük**, (I-II), Ankara, 1999, II, ss.1488-1493; Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, (I-III), Türk Dil Kurumu Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara, 1984, II, ss. 957-963.

¹¹⁵ Annemarie Schimmel, **Sayıların Gizemi**, Çev. Mustafa Küpüşoğlu, Kabalcı Yayınevi: 123 (Basım Yeri ve Tarihi yok), s. 291.

¹¹⁶ Sâd Kelime’ nin kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen Türkçe manzum şerhi de yapılmıştır. Bu eser, Tosyalı Kazasker Mustafa İzzet Efendi’nin (ö.1294/1877) hattı ile Osmanlı Padişahı Sultan Abdulaz’ın (1830-1876) müsaadesiyle İstanbul’da Mühendisioğlu Kulları Matbaasında 1286/1869 yılında *Sâd Kelime-i Hazreti Ali Kerremallahü Veche ve Radiyahallü Anhü* adıyla basılmıştır. Bu kitabı rahmetli Ali Yardım’ın özel kütüphanesinden temin eden Ahmet Cemal Niyazoğlu, üzerinde çalışma yaparak günümüz Türkçesiyle yayınlamıştır. Bakınız Ahmet Cemal Niyazoğlu, **Hazreti Ali (R.A.)’nin Kulaklara Küpe Olacak Yüz sözü (Sâd Kelime)**, İzmir, 1998.

¹¹⁷ İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum, No: 1108, vr. 286-290’dan nakleden N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, s. 289.

¹¹⁸ Türçede de “yüz” kelimesi, kere, kez, defa kelimeleriyle birlikte kullanıldığında işin çokluğunu mübâlağalı bir şekilde anlatmaktadır. Mesela, “Yüz kere söyledim, anlamadım” cümlesi gibi. Bakınız Kerim Can Bayar, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, III, s. 3462.

Nihat Öztoprak'ın da ifade ettiği gibi,¹¹⁹ yüz sayısı ile tertip edilmiş, dînî, tarihî, edebî kitaplar da vardır. Neşet Çağatay'ın *Yüz Soruda İslam Tarihi*, Selahattin Tansel'in *Yüz Fıkra Yüz Tarih*, Doğan Kuban'ın *Yüz Soruda Türkiye Sanat Tarihi*, Nevin Berberoğlu'nun *İstanbul'un Yüz Camisi*, Yaşar Ateşoğlu'nun *Yüz Osmanlı Büyüğü*, Behiye Yılmaz'ın *Yüz Türk Büyüğü*, adlı kitaplara daha başka kitaplar da eklenebilir.

2. Yüz Hadislerin Ortaya Çıkışını Hazırlayan Sebepler

Yüz hadis kitaplarının zuhûr etmesini hazırlayan -yukarıda işaret edilenler dışında- başka sebepler de vardır. Bu hususlar özellikle Türkçe yüz hadis kitapları için geçerli olmakla birlikte, Arapça yüz hadis kitaplarının te'lifleri içinde aynı sebeplerin mümkün olabileceği tahmin edilmektedir. Şimdi bunların bazısına değinilecektir.

a. Kırk Hadislerle Yüz Hadislerin Sebeb-i Te'lif Benzerlikleri

Türkçedeki te'lif ve tercüme kırk hadislerle yüz hadislerin ilk ortaya çıkışları birbirine yakındır.¹²⁰

Türkçe ilk kırk hadis, Mahmud b. Ali'nin (ö.759/1358) *Nehcü'l-Ferâdis* adlı eseridir.¹²¹ Yüz hadislerinin Türkçe'deki ilk örneği ise, Erzurumlu Mustafa Darîr'in (ö.795/1392-93) *Yüz Hadis Yüz Hikâye* adlı eseridir.¹²² Müellifin bu eserini vefatından bir süre önce te'lif ettiği düşünülmektedir. Bu iki eserin te'lif edildiği dönemler aynıdır. İkinci kırk hadis tercümesi, -ki manzum olarak ilk kırk hadis tercümesidir- Kemal Ümmî'nin (815/1412 yılından sonra) tercüme ettiği *Kırk Armağan*'ıdır.¹²³ İlk manzum yüz hadis ise, Muhammed Hatipoğlu'nun (ö.834/1435

¹¹⁹ N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, s. 290.

¹²⁰ N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, ss. 5-6.

¹²¹ Bu eser hakkında bilgi için bakınız A. Karahan, **Kırk Hadisler**, s. 143-146.

¹²² Hayatı ve kitap hakkında bilgi için bakınız Erzurumlu Darîr, **Yüz Hadis Yüz Hikâye**, Hazırlayan: Mustafa Sarı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, ss. 19-24; Mustafa Erkan, "Darîr", **DİA**, VIII, ss. 488-489.

¹²³ Hayatı ve eser hakkında bakınız A. Karahan, **Kırk Hadisler**, ss.153-155; İsmail Ünver, "Kemal Ümmî", **DİA**, XXV, ss. 229-230.

yılından sonra) *Ferahnâme*'sidir.¹²⁴ Kastamonu'lu Lâtîfî'nin (ö.990/1582) *Subhânu'l-Uşşâk*¹²⁵ adlı eseri ise, en tanınmış yüz hadis kitabıdır.

Yukarıda da işaret edildiği gibi Türkçedeki ilk kırk hadislerle ilk yüz hadislerin ortaya çıkış tarihleri birbirine yakın olup te'lif edildikleri dönemin birbirine yakın olması yanında başka ortak yönler de bulunmaktadır. Yüz hadislerle ilgili, kırk hadislerde olduğu gibi bilinen bir hadis yoktur. Fakat, yüz hadis mecmualarının pek çoğunda, eserin yazılma sebeplerinden bir olarak “... مَنْ حَفِظَ عَلَى ...”

”أُمِّي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا“ “Her kim ümmetimden dînî işlerine dair kırk hadis ezberlerse...”¹²⁶ hadisinin olduğu görülmektedir.¹²⁷

XVI. yüzyılda, Türk ve İran edebiyatında 80 (40+40) veya 120 (40+40+40) yahut yüz hadisi kırk hadis niyetine tercüme ve şerh edenlere de rastlanmaktadır. Devrin şâirlerinden Usûlî (ö.945/1538) de bunlar arasındadır.¹²⁸

Bazı âlimlerin ve şâirlerin, daha çok sevap kazanmak için önce kırk hadis topladığı, daha sonra buna bir kırk hadis daha ilave ederek seksene çıkardığı; bu seksen hadise de yirmi hadis daha ilave etmek suretiyle yüz hadise tamamlandığı ifade edilmiştir.¹²⁹

Klasik edebiyat eserlerinde müellifin, ismini (mahlasını) genellikle eserin mukaddimesinde ve son beytinde kullandığına dikkat çeken Nihat Öztoprak, Halvetî Muhyî'nin “*Gül-i Sad-Berg*” de ise, mahlasının, mukaddimede ve daha sonra kırkinci ve sekseninci beyitlerde geçtiğine işaret etmiştir.¹³⁰ Elimizde bulunan dört ayrı nüshada da Nihat Öztoprak'ın söylediği gibi mukaddimedeki beyit, kırkinci ve sekseninci hadislerin şerhi mahiyetindeki beyitler şöyledir:

Şöyle cehd itdi Hâlveti Muhyî

Bil ki kırk yarmış ola bir mûyi

(Mukadîmede 20. Beyit)

Hâlvetî Muhyî'nün sözün gûş it

¹²⁴ Bakınız. Mustafa Erkan, “Hatipoğlu”, *DİA*, XVI, ss. 461-462.

¹²⁵ Bu kitap ve müellifi için bakınız Ahmet, Sevgi, “Lâtîfî ve Subhânu'l-Uşşâk'ı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya, 1992, Sayı: 1, s. 55.

¹²⁶ Râmahurmuzî, *el-Muhaddisü'l-Fasl beyne'r-Râvî ve'l-Vâî*, s. 173, No: 18.

¹²⁷ Bakınız. N. Öztoprak, *Manzum Yüz Hadisler*, s. 6.

¹²⁸ Abdülkadir Karahan, “Kırk Hadis”, *DİA*, XXV, s. 472.

¹²⁹ N. Öztoprak, *Yüz Hadisleri Hazırlayan Sebepler*, s. 285.

¹³⁰ N. Öztoprak, *Manzum Yüz Hadisler*, s. 72; N. Öztoprak, *Yüz Hadisleri Hazırlayan Sebepler*, s. 287.

Nev-cüvân olasın tamâm her-dem
Bûdû Anâ-bûda olma hiç ğamkin
Ġam-u ğuşşa çün oldi nişf-ı herem
(40. hadisinin şerhi)

Îrişüp 'ömrün âhirine kişi
Dir ise lâ ilâhe illallah (لا اله الا الله)
Cennete dâhil ola didi Resûl
Halvetî Muhyî komağıl her-gâh
(80. hadisin şerhi)

Aynı şekilde Muhyiddîn İbn Arabî'nin (ö.638/1240) *Mişkâtü'l-Envâr* isimli eseri de 101 kutsî hadisten oluşmaktadır. Bu eserin birinci bölümüne kırk hadis, ikinci bölümüne de yine kırk hadis tasnif etmiştir. Üçüncü bölümüne ise yirmi bir hadis tasnif ederek toplamda bu eseri yüz bir (101) hadisten oluşmaktadır. Neden böyle yaptığını da “...وَهُوَ وَتَرَّ يُحِبُّ الْوَتَرَ” “...Allah bir dir, biri sever”¹³¹ hadisine işaret ederek; Allah'ın birliğini /vahdâniyetine vurgulamak için yaptığını söylemiştir.¹³²

Nihat Öztoprak'ın da ifade ettiği gibi özellikle kırk sayısı gibi yüz sayısının tercih edilmesinin başka sebepleri de olmalıdır. Yüz sayısının, dînî, ictimâî ve kültürel hayatta da bir değeri vardır.

b. Esmâ-i Hüsnâ Etkisi

İsmiñ çoğulu “esmâ” ve en güzel anlamına gelen “hüsnâ” kelimelerinin terkiinden meydana gelen “esmâ-i hüsnâ” (el-esmâü'l-hüsnâ), en güzel isimler anlamındadır.¹³³ Ayet ve hadislerde Allah'a (c.c) nisbet edilen güzel isimleri ifâde etmektedir.¹³⁴ Kur'an'da geçen yüzden fazla isim ve hadislerde de Allah'a (c.c)

¹³¹ Buhârî, **Sahîh**, Daavât, 68 (VIII, s. 87, No: 6410); Müslim, **Sahîh**, Zikir ve Dua, 5 (IV, s. 2062, No: 2677).

¹³² Muhyiddîn İbn Arabî, **Mişkâtü'l-Envâr (Nurlar Hazinesi)** Tercüme: Mehmet Demirci, İz Yayıncılık, İstanbul, 1990, ss. 51-55. Ayrıca Mişkâtü'l-Envâr'daki hadisler ilgili değerlendirme için bakınız Ali Vasfî Kurt, **Mağîb ve Endülüs'de Hadis İlmi'nin Safhaları ve Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin Hadis Kültürü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997. ss.382-390.

¹³³ Fikret Karaman ve diğerleri, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yayınları, Ankara, 2006, s.151-152

¹³⁴ “En güzel isimler Allah'ındır...” A'raf, 7/180; Tâhâ, 20/8; Haşr, 59/24

nisbet edilen daha başka isimler olmakla birlikte, terim olarak “esmâ-i hüsnâ” terkininin, doksan dokuz isim ihtiva ettiği kabul edilir.¹³⁵

Birçok hadis kaynağında şu hadis rivayet edilmiştir:

«إِنَّ لِلّٰهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا، مِائَةً إِلَّا وَاحِدًا، مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ»

“Allah’ın doksan dokuz -yüzden bir eksik- ismi vardır. Bunları ezberleyen cennete girer”¹³⁶ Bu hadiste isimlerin neler olduğu sayılmamıştır. Tirmizî’nin bir rivâyetinde,¹³⁷ aynı hadis manayı değıştirmeyecek kelime farklılığıyla zikredilmiştir. Akabinde de isimler sıralanmış olup sayısı doksan dokuzdur. İbn Mâce rivayetinde ise, yüz bir isim zikredilmiştir.¹³⁸ Bazı kaynaklarda da şu rivayet vardır:

«لِلّٰهِ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ اسْمًا، مِائَةً إِلَّا وَاحِدًا، لَا يَحْفَظُهَا أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَهُوَ وَتَرٌ يُحِبُّ الْوَتَرَ»

“Allah’ın doksan dokuz -yüzden bir eksik- ismi vardır. Bunları ezberleyen cennete girer. Allah tekdir, tek olanı sever”.¹³⁹

Daha önce de işaret edildiği üzere Muhyiddîn İbnü’l-Arabî, önceden hazırladığı iki ayrı kırk hadisine yirmi bir hadis daha ilâve ederek yüzbir kutsi hadis ihtiva eden *Mişkâtü’l-Envâr* adlı eserinin sebab-i te’lifini anlatırken, “...Allah tekdir, tek olanı sever”¹⁴⁰ hadisine işaret etmiştir.¹⁴¹ Yani Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin bu eserini te’lif ederken esmâ-i hüsnâ’dan esinlendiği anlaşılmaktadır.

Esmâ-i hüsnâ’nın sayısının doksan dokuz olduğu kabul edilmektedir. Ancak Bekir Topaloğlu, hadisdeki “esmâ-i hüsnâ”yı sayan doksan dokuz sayısının sınırlandırıcı olmayıp çokluktan kinaye olarak düşünenler olduğunu; bazılarına göre de hadisteki isim sayısının doksan dokuz değil, yüz olduğunu da ifade etmektedir.¹⁴²

Çeşitli zikir meclislerinde esmâ-i hüsnâ okunup ardından kelime-i tevhitle devam edilerek zikrin tamamlandığı müşahede edilmektedir. Bu bilgiler göz önünde

¹³⁵ Bekir Topaloğlu, “Esmâ-i Hüsnâ”, DİA, XI, s.404.

¹³⁶ Mesela bakınız Buhârî, *Sahîh*, Tevhid, 12, (IX, s.118, No:7392), Şurut, 18, (III, s.198, no:2736); Tirmizî, *Sünen*, Davaat, 88, (V, s.530, no:3506); İbn Mâce, *Sünen*, Daavât, 10, (V, s.28, no:3860).

¹³⁷ Tirmizî, *Sünen*, Daavât, 88, (V, s.530, no: 3507).

¹³⁸ İbn Mâce, *Sünen*, Daavât, 10, (V, s.28, no:3861).

¹³⁹ Buhârî, *Sahîh*, Davât, 68, (VIII, s.87, no:6410); Müslim, *Sahîh*, Zikir ve Dua, 5, (IV, s.2062); İbn Mâce, *Sünen*, Daavât, 10, (V, s.28, no:3861).

¹⁴⁰ Buhârî, *Sahîh*, Davât, 68, (VIII, s.87, no:6410); Müslim, *Sahîh*, Zikir ve Dua, 5, (IV, s.2062); İbn Mâce, *Sünen*, Daavât, 10, (V, s.28, no:3861).

¹⁴¹ Muhyiddîn İbn Arabî, *Mişkâtü’l-Envâr* (Nurlar Hazinesi), s. 52; Ali Vasfi Kurt, *Mağib ve Endülüs’de Hadis İlmî’nin Safhaları ve Muhyiddîn İbnü’l-Arabî’nin Hadis Kültürü*, s.385

¹⁴² B. Toplaoğlu, “Esmâ-i Hüsnâ”, DİA, XI, ss.404-408.

bulundurduğunda, yüz hadis kitapları derlenirken esmâ-i hüsnâ'nın da dikkate alınmış olmasının muhtemel olduğu düşünülmektedir.

c. Yapılan İyiliğe Eser Yazarak Teşekkür Etmek

Yüz hadis tercümesinin sebeplerinden biri de yapılan iyiliğe karşılık eser takdim etmektir. Öyle anlaşıyor ki, yaşadığı dönemdeki kültür ortamında, kendisine yapılan iyiliğe teşekkür etmek için bir şâirin, bir yazarın yapabileceği en iyi işlerden biri, kalemini, sanatını konuşturmaktır. Bunlardan biri de Niğdeli Visâlî (ö.1056/1646) dir. İki yüz on beyitlik yüz hadis tercümesinden oluşan *Gül-i Sad-Berg*'ini, kendisini yüksek pâyeli müderrislik makamıyla taltif eden Sultan III. Mehmet'e teşekkür için kaleme almıştır.¹⁴³ Erzurumlu Mustafa Darîr de, *Yüz Hadis Yüz Hikâye* adlı eserini, bir beyin arzusunu yerine getirmek için te'lif etmiştir.¹⁴⁴

d. Dünyevî ve Uhrevî Sebepler

Yine, sevgili Peygamberimizin şefâatine nâil olmak, okuyucuların duasını almak, halka faydalı iş yapmak, devlet adamlarından maddi menfaat elde etmek de yüz hadis tercümelerinin diğer sebeplerinden sayılabilir.¹⁴⁵

B. Arapça Yüz Hadis Kitapları

Hadis literatüründe yüz hadis kitaplarının bir hadis nev'i olarak yer almadığını ifade etmiştik. Fakat sayıları az da olsa, isnadının özellikleri, rivâyet zincirinde bulunan râvîlerin meslekleri, vb. özellikleri dikkate alınarak “Yüz Hadis” adıyla anılan hadis kitapları/cüzleri bulunmaktadır. Bununla birlikte hadis literatürüyle ilgili eserlerde “Yüz Hadis” başlığı altında bu eserlerden bahsedildiğine rastlanmamıştır.

Burada bulunabilen Arapça yüz hadis eserleri ve müellifleri hakkında bilgi verilmiştir. Bunlardan bulunabilen birkaç tanesi kısaca tanıtılmaya gayret edilmiştir.

¹⁴³ İ. Çetin Derdiyok, “Gül-i Sad Berg” *DİA*, XIV, s. 226.

¹⁴⁴ Erzurumlu Darîr, *Yüz Hadis Yüz Hikâye*, Haz. Mustafa Sarı, s. 199.

¹⁴⁵ N. Öztoprak. *Manzum Yüz Hadisler*, ss. 10-11.

Bütün yüz hadis kitaplarını araştırmak ve adları bazı kaynaklarda zikredilip ulaşılamayan yüz hadis kitaplarını tanıtmak araştırmamızın sınırlarını aşacağı için, bunlara işaret etmekle yetinip bu konu başka bir araştırmaya bırakılmıştır.

Kettânî (1345/1926), Yusuf Özbek tarafından *Hadis Literatürü* adıyla Türkçe'ye tercüme edilen *er-Risâletü'l-Müstetrafe* adlı eserinde hadis kaynaklarını tanıtırken, kırk hadislerden sonra, “Diğer Hadis Grupları” başlığı altında yüz hadis kitaplarından bahsetmiştir. Bu başlık altında Ebû Bekr el-Âcurrî'nin *es-Semânûn*'unu, Ebû Osman es-Sâbûnî'ninin *el-Mi'etân*'ını ve Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî'nin *el-Emâlî*'si yahut *Elf hadis an Mi'e Şeyh*'ini kaydetmiştir. Bu başlık altında sıraladığı diğer “Yüz Hadis” kitapları ise; Ebû İsmâil Abdullah b. Muhammed b. Ali el-Ensârî el-Herevî'nin (ö. 481/1089) *el-Mi'e*'si, Ebû Said Salâhuddin Halil b. Keykeldî el-Alâî'nin (ö.761/1359) *el-Mi'etü'l-Müntekât min Sahîhi Müslim*'i ve yine el-Alâî'nin *el-Mi'etü'l-Müntekât min et-Tirmizî*'sidir. Kettânî'nin bu eserini dipnot ilaveleriyle Türkçeye tercüme eden Yusuf Özbek de özellikle İbn Hacer ve Rûdânî'ye atıfta bulunarak bu yüz hadis kitaplarına bazı ilaveler yapmıştır.¹⁴⁶

Burada yüz hadislerden bahseden kaynaklardan yararlanarak yüz hadis kitapları kronolojik olarak tanıtılmaya, diğerlerinin de isimleri sıralanmaya çalışılmıştır.

1. Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed İbn Ebî Şurayh el-Ensârî el-Herevî'nin (ö.393/1002) el-Ehâdisü'l-Mi'etü'l-Şurayhiyye'si.

Bu eser, tespit edebildiğimiz en eski tarihli yüz hadis kitabıdır. İbn Ebî Şurayh'in yüz hadislerle ilgili böyle bir eseri olduğundan Zehebî (ö.748/1348) ve Rûdânî (ö.1094/1683) bahsetmektedir. Zehebî, İbn Şurayh'in hicrî üç yüz yılından sonra doğduğunu kaydeder. Bazı hocaları ve talebelerini sıralar. İsmi zikrettiği talebeleri arasında Âsım el-Fudayl b. Yahyâ b. Fudayl el-Fudaylî de vardır. Hicrî 392

¹⁴⁶ el-Kettânî, **Hadis Literatürü**, ss.213-214. el- Alâî'nin yukarıda zikredilen iki adet yüz hadis kitabını Mücteba Uğur da Hadis İlimleri Edebiyatı'nda kaydetmiştir. Bakınız M. Uğur, **Hadis İlimleri Edebiyatı**, s. 118.

yılında vefat ettiğini ve O'ndan gelen eserler arasında *Mi'e* adlı bir cüz'ü olduğunu dile getirmiştir.¹⁴⁷

İbn Hacer el-Askalânî (ö.852/1449) de, İbn Ebî Şurayh el-Ensârî'el-Herevî'nin, *el-Mi'etü's-Şurayhiyye* adlı bir hadis cüzü olduğunu söylemektedir.¹⁴⁸

Rûdânî, İbn Ebî Şurayh'in, *el-Mi'e* adlı bir eseri olduğundan bahsetmektedir. Fakat İbn Ebî Şurayh'den intikal eden bu "*el-Mi'e=Yüz hadis*" cüzünde toplamda yüz hadis olmadığını, sanki bu cüzü ondan rivâyet eden öğrencisi Âsım el-Fudayl b. Yahyâ b. Fudayl el-Fudaylî, ondan rivâyet eden Ebü'l-Vakt Abdülevvel b. İsa b. Şuayb es-Siczî ve ondan da rivâyet eden Ebü'l-Müneccâ Abdillâh b. Ömer b. Ali b. Ömer Zeydi'l-Letî el-Bağdâdî'- den birinin- kısalttığını dile getirir.¹⁴⁹

Bu kitabın ismi "*el-Mi'e*" ortak payda olmak kaydıyla- üç farklı şekilde zikrediliyorsa da- *el-Ehâdisü'l-Mi'etü's-Şurayhiyye* adıyla, Arapça olarak temel İslâmî kaynakları ücretsiz olarak bulabildiğimiz "*el-Mektebetü's-Şamile*" adlı bilgisayar programında, yazma hadis kitapları bölümünde (*el-Mahtûtâtü'l-Hadîsiyye*) görülmüştür. Temel İslâmî kaynakları ihtiva eden adı geçen internet sitesinde bu eseri, 2004 yılında birinci baskı olarak "*Cevâmiu'l-Kelim*" adlı hadis programının ücretsiz neşrettiği kaydedilir. Bu yazma eserin hangi kütüphanede olduğuna da işaret edilmemiştir.

Eserin başında, İbn Ebî Şurayh'in işittiği bu hadis cüzünü, ondan Âsım el-Fudayl b. Yahyâ b. Fudayl el-Fudaylî'nin rivâyet ettiği, ondan Ebü'l-Vakt Abdülevvel b. İsa b. Şuayb es-Siczî'nin rivâyet ettiği; bu râvîden de Ebü'l-Müneccâ Abdillâh b. Ömer b. Ali b. Ömer Zeydi'l-Letî el-Bağdâdî'nin rivâyet ettiği kaydedilmiştir. Ardından da besmele ile başlayarak hadisler sıralanmıştır. Bu eserde Rûdânî'nin söylediği gibi, yüz hadis yoktur, sadece 66 hadis mevcuttur.

İlk hadisi ise şöyledir:

¹⁴⁷ Zehebî, Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârukî ed-Dımaşkî, **Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ** (Siyer), Tahkîk: Şuayb Arnavud, Neşreden: Müessesetü'r-Risâle, (I-XXV), Üçüncü Baskı, Beyrut, 1405/1985, XVI, ss. 526-528.

¹⁴⁸ İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, **el-Mu'cemü'l-Müfrehes ev Tecridi Esânîdî'l-Kütübî'l-Meşhûreti ve'l-Eczêi'l-Mensûre**, (el-Mu'cemü'l-Müfrehes) Tahkîk: Muhammed Şükür el-Meyâdinî, Neşreden: Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1418/1998, s.347.

¹⁴⁹ er-Rûdânî, Ebû Abdullah, Şemsüddin Muhmmmed b. Muhammed b. Süleyman, **Sılatü'l-Halef bimevsîli's-Selef**, (Sıla), Tahkîk: Muhammed Hacı, Neşreden: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1408/1988, s.393.

أَخْبَرَنَا الشَّيْخُ الْإِمَامُ أَبُو الْمُتَنَجِّ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ عُمَرَ بْنِ زَيْدٍ الْبَغْدَادِيُّ ، قَدِمَ عَلَيْنَا حَلَبَ فِي ذِي الْقَعْدَةِ مِنْ سَنَةِ أَرْبَعٍ وَثَلَاثِينَ وَسِتِّ مِائَةٍ ، قِرَاءَةً عَلَيْهِ وَأَنَا أَسْمَعُ ، قِيلَ لَهُ: أَخْبِرْكُمْ الشَّيْخُ أَبُو الْوَقْتِ عَبْدُ الْأَوَّلِ بْنُ عِيسَى بْنُ شُعَيْبٍ السَّجَزِيُّ الْهَرَوِيُّ ، قِرَاءَةً عَلَيْهِ ، وَأَنْتَ تَسْمَعُ فِي شَعْبَانَ مِنْ سَنَةِ ثَلَاثٍ وَخَمْسِينَ وَخَمْسٍ مِائَةٍ ، فَأَقَرَّ بِهِ، أَنْبَأَ أَبُو عَاصِمٍ الْفَضِيلُ بْنُ يَحْيَى بْنِ الْفَضِيلِ ، أَنْبَأَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي شَرِيحٍ، ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ الْعَبَّاسِ الْوَرَّاقُ، ثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ الْعَبْدِيُّ، ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ بُكَيْرٍ أَبُو حُبَابٍ ، عَنْ سَلَامِ الْجَرَّارِ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ السَّبْعِيِّ ، عَنْ الْحَارِثِ ، عَنْ عَلِيٍّ ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ: «مَا دُعَاءٌ إِلَّا بَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّمَاءِ حِجَابٌ حَتَّى يُصَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ ، فَإِذَا صَلَّيَ عَلَى النَّبِيِّ انْخَرَقَ الْحِجَابُ ، وَاسْتَجِيبَ الدُّعَاءُ ، »

Görüldüğü üzere bu hadisin senedinde, Hz. Peygamber'den (sas) nakleden râvîler sıralanmıştır. Sonunda ise, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed İbn Ebî Şurayh el-Ensârî el-Herevî yer almaktadır. Ardından ise, Ondan bu hadisi rivâyet eden, Âsim el-Fudayl b. Yahyâ b. Fudayl el-Fudaylî, ondan rivâyet eden Ebü'l-Vakt Abdulevvel b. İsa b. Şuayb es-Siczî ve ondan da rivâyet eden Ebü'l-Müneccâ Abdillâh b. Ömer b. Ali b. Ömer Zeyd el-Bağdâdî, rivâyet zincirinde sıralanmıştır. Bu hadisin rivâyet zincirinde İbn Ebî Şurayh ve ondan rivâyet edenler dışında sekiz râvî vardır.

Bu hadisi es-Subkî¹⁵⁰ ilk üç râvîsi aynı ve mânâyı değiştirmeyecek bir metinle, İbn Kayyım el-Cevziyye¹⁵¹ de ilk iki râvîsi aynı ve mânâyı değiştirmeyecek metinle rivâyet etmiştir.

Takip eden diğer hadislerin rivâyet zincirinde ise, İbn Ebî Şurayh el-Ensârî ve ondan rivâyet eden üç râvîye yer verilmemiş, İbn Ebî Şurayh'in bu hadisleri kendilerinden rivâyet ettiği râvîler sıralanmıştır. Bu râvîlerin sayısı, altı ile sekiz arasında değişmektedir.

¹⁵⁰ Es-Subkî, Tâcüddin Abdulvahhâb Takıyyüddîn, **Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ**, Tahkik: Mahmud Muhammed Hanâkî, Abdülfettah Muhammed Halevî, (I-X), İkinci Baskı, Basım yeri yok, 1413/1992, I, s. 176.

¹⁵¹ İbn Kayyım el-Cevziyye, Muhammed b. Ebû Bekir b. Eyyüp, **Celâlü'l-Efhâm fî Fadlî's-Salât alâ Muhammed Hayru'l-Enâm**, Tahkik: Şuayb Arnavud ve Abdülkadir Arnavud, Kuveyt, 1407/1987, s. 42.

Birinci hadis dışında diğer hadisler, bâb başlığı altında sıralanmıştır. Çoğunlukla her bâb başlığı altında bir hadis vardır. İki yerde, bir bâb altında iki hadis, bir “bâb” altında da dört hadis verilmiştir.

Bu hadis cüz’ünün son hadisi ise şu şekildedir:

حَدَّثَنَا ابْنُ عَقِيلٍ، ثنا عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ، ثنا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ عُثْمَانَ هُوَ ابْنُ حَكِيمٍ، عَنْ زِيَادِ بْنِ عِلَاقَةَ، عَنْ أَسَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَتَكَلَّمُ مِنَّا مُتَكَلِّمٌ كَأَنَّ عَلَى رُءُوسِنَا الرَّخَمَ إِذْ جَاءَهُ قَوْمٌ مِنَ الْأَعْرَابِ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفْتِنَا فِي كَذَا، أَفْتِنَا فِي كَذَا، فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ وَضَعَ عَنْكُمُ الْخَرَجَ إِلَّا مَنْ افْتَرَضَ مِنْ عِرْضِ أَخِيهِ قَرْضًا فَذَلِكَ الَّذِي خَرَجَ وَهَلَكَ». قَالَوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَتَدَاوَى؟ قَالَ: «نَعَمْ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يُنْزِلْ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ دَوَاءً إِلَّا دَاءً وَاحِدًا». قَالَوا: فَمَا هُوَ؟ قَالَ: «الْهَرَمُ». قَالَوا: فَأَيُّ عِبَادِ اللَّهِ خَيْرٌ؟ قَالَ: «أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا»

Bu hadisle kitap sona ermektedir. Bu hadis metnini, ilk üç râvîsi aynı senetle ve mânâyı değiştirmeyecek küçük farklılıkları olan metinle İbn Hıbbân rivâyet etmiştir.¹⁵² Aynı metni, İbnü'l-Kayyum el-Cevziyye'nin de rivâyet ettiği görülmüştür.¹⁵³

Hadisin ikinci kısmını Ebû Dâvud¹⁵⁴ ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir.¹⁵⁵ Hadisin “قَالُوا: فَأَيُّ عِبَادِ اللَّهِ خَيْرٌ؟ قَالَ: أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا” kısmını ise yine Ebû Dâvud,¹⁵⁶ İbn Mâce¹⁵⁷ ve Ahmed b. Hanbel¹⁵⁸ rivâyet etmişlerdir.

¹⁵² İbn Hıbbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hıbbân el-Bustî, Sahîhu İbn Hıbban, Tahkîk: Şuayb Arnavud, (I-XVIII), Üçüncü Baskı, Beyrut, 1414/1993, II, s. 236, No: 486.

¹⁵³ İbn Kayyum el-Cevziyye, Muhammed b. Ebû Bekir b. Eyyüp, ‘Îlâmü'l-Muvakkîîn an Rabbi'l-Âlemîn, Tahkîk: Muhammed Abdüsselam İbrahim, (I-IV), Beyrut, 1411/1991, IV, s. 244.

¹⁵⁴ Ebû Dâvud, **Sünen**, Tıb, 1 (V, s.6, No:3855)'da: فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، أَتَتَدَاوَى؟ فَقَالَ: «نَعَمْ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يُنْزِلْ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ دَوَاءً غَيْرَ دَاءٍ وَاحِدٍ الْهَرَمُ» rivâyeti vardır ve isnadının Sahîh “sahîh” olduğu ifade edilmiştir.

¹⁵⁵ Tirmizî, **Sünen**, Tıb, 2 (IV, s. 383, No: 2038).

¹⁵⁶ Ebû Dâvud, **Sünen**, Sünnat, 16 (VII, s. 70, No: 4682) da: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا» Bu hadisin “sahîh” isnadının “hasen” olduğu kaydedilmektedir.

¹⁵⁷ İbn Mâce, Ebû ‘Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, **Sünen**, Tahkîk: Şuayb Arnavud, Muhammed Kâmil Karabilâlî, Abdullatif Harzullah (I-V), Neşreden: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Birinci Baskı, 1430/2009, Zühhd, 31 (V, s.327, No: 4259) de: قَالَ: كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، فَجَاءَهُ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، ثُمَّ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الْمُؤْمِنِينَ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا» Bu hadisin “hasen” “zayıf” olduğuna işaret edilmiştir.

Bu eseri Rûdânî¹⁵⁹'nin de dediği gibi, İbn Ebî Şurayh'den rivâyet eden - öğrencileri olan- râvîlerin kısaltması mümkündür. Zira ismi yüz hadis olmasına rağmen yüz hadis bulunmamaktadır. Eserin sona erdiğine dair bir ifade de yoktur.

Bâb başlıklarına ve altındaki hadislerle bakıldığında, Kur'an'ı rehber edinme, cennet ve cehenneme götürecek ameller, kadere İman, kalbi fitneden temizleme, sıla-i rahim, kabir azabından korunma, sadaka, nafile ibadet, ilmin önemi, misafire ikram, günahlardan sakınma vb. İman, ibadet ve ahlâkî konuların üzerinde durulduğu görülür. Özellikle belli bir konuya ağırlık verildiği söylenemez. Hadislerin çoğunluğu ahlâkî konularda sıklıkla kullanılan meşhur hadislerdir. Eserde yer alan iki hadisin Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg*'indeki hadisle aynı; birkaç hadisin de anlam olarak yakın hadisler olduğu görülmüştür.

2. Saîd b. Ahmed el-Ayyâr'ın (ö.457/1065) rivâyeti ile el-Mi'etü'l-Muntekâ min Hadîsi Kuteybe b. Saîd'i.

Çeşitli kaynaklarda¹⁶⁰ adı geçen bu esere ulaşamamıştır.

3. Ebû İsmâîl Abdullah b. Muhammed b. Ali el-Ensârî el-Herevî'nin (ö. 481/1089) el-Mi'e'si.

Ebû'l-Ferec İbn Cevzî (ö. 597/1200), el-Ensârî el-Herevî'nin bidatlara karşı olup, sünnete ittiba ettiğini; hadis rivâyet ettiğini ve kitap tasnif ettiğini söylemiş, fakat eserlerinden bahsetmemiştir.¹⁶¹ Zehebî, *Târihu'l-İslam*¹⁶² adlı eserinde kısaca hayatından bahseder, eserlerinden söz etmez. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*¹⁶³'da ise, soyunun Ebû Eyüb el-Ensârî'ye kadar uzandığından, hadis okuttuğundan, on iki bin hadisi râvîleriyle birlikte ezberlediğinden, tefsir, hadis ve tasavvuf sahasında eserler

¹⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, VII, s. 208, 7396'da . "أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا، وَخِيَارُهُمْ خِيَارُهُمْ لِنِسَائِهِمْ" rivâyeti vardır.

¹⁵⁹ er-Rûdânî, *Sıla*, s. 393.

¹⁶⁰ İbn Hacer, **el-Mu'cemü'l-Müfehres**, s.338; Rûdânî, *Sıla*, s.393; Kettânî, **Hadis Literatürü**, s. 214 (Mütercimmin dipnotu).

¹⁶¹ İbn Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemalettin Ebû Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, **el-Muntazam fî Tevârîhi Târihi'l-Ümem**, (I-XI), Beyrut, 1415/1995, IX, s. 620.

¹⁶² Zehebî, **Târihu'l-İslam ve Vefayâtu'l-Meşârîhi'l-Â'lâm**, Neşreden: Dâru'l-Garbi'l-İslam, (Târih'l-İslam) (I-XVII), Beyrut, 1424/2003, X, s. 489.

¹⁶³ Zehebî, **Siyer**, XVIII, ss. 503-518.

verdiğinden, Eşarî ve Mu'tezileye karşı durduğundan bahseder. O da *el-Mi'e* isimli bir kitabından söz etmez. İbn Hacer el-Askalânî, el-Herevî'nin, *el-Mi'e* adlı bir eserinin olduğunu kaydetmektedir.¹⁶⁴ Suyûtî, *Zemmü'l-Kelâm* ve *Erbeîn* gibi eserlerine değinir, fakat *el-Mi'e* adlı eserinden söz etmez.¹⁶⁵ Rûdânî ise, *el-Mi'e* adlı bir eserinin olduğunu söyler ve bu hadisleri, Ebü'l-Vakt Abdülevvel b. Şuayb'ın rivâyet ettiğini kaydeder.¹⁶⁶ Bağdatlı İsmail Paşa (ö.1339/1920) da *el-Mi'e* adlı esrinden bahsetmez.¹⁶⁷ Kettânî (ö.1345/1926), diğer hadis grupları başlığı altında el-Herevî'nin *el-Mi'e* adlı bir eseri olduğu ifade etmiştir.¹⁶⁸

el-Herevî'nin *el-Mi'e* adlı eserine yazma ya da basılı olarak muttali olunamamıştır. Küçük bir cüz mahiyetinde olduğu için, diğer eserlerinin bir bölümü olarak değerlendirilmiş olması da muhtemeldir.

4. Ebû Abdullah Muhammed b. Fazl b. Ahmed el-Fürâvî'nin (ö.530/1136) *el-Mi'e* veya *el-Mi'etü'l-Fürâviyye'si*.

Zehebî, onun, küçük yaşından itibaren hadis ile meşgul olduğunu ve *el-Mi'e* adlı bir hadis cüzü te'lif ettiğini kaydetmiştir.¹⁶⁹ İbn Hacer de, el-Fürâvî'nin *el-Mi'etü'l-Fürâviyye* adlı bir kitabı olduğunu, yüz hadis ihtiva eden kitabı ondan Muhammed b. Ali b. Sadaka el-Harrânî'nin rivâyet ettiğini nakletmektedir.¹⁷⁰ Rûdânî de, el-Fürâvî'nin *el-Mi'e* adlı eserinden bahsedip, bu eseri, el-Fürâvî'nin oğlu Ebü'l-Berekât Abdullah'ın tahrîc ettiğini, Muhammed b. Sadaka el-Harrânî'nin de bu eseri rivâyet ettiğini dile getirmektedir.¹⁷¹

el-Fürâvî'nin *el-Mi'e* yada *el-Mi'etü'l-Fürâviyye* adlı eserinin olduğundan söz edilmekle birlikte bu esere ulaşılammıştır. Diğer eserlerinin içinde olması veya kayıp olması muhtemeldir.

¹⁶⁴ İbn Hacer, **el-Mu'cemü'l-Müfehres**, s. 347.

¹⁶⁵ Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Ebî Bekr b. Muhammed, **Tabâkâtü'l-Huffâz**, Beyrut, 1403/1983, ss. 440-441.

¹⁶⁶ Er-Rûdânî, **Sıla**, s. 393.

¹⁶⁷ Bağdatlı İsmail Paşa, **Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin**, (I-II), İstanbul, 1955, I, ss. 352-353.

¹⁶⁸ Kettânî, **Hadis Literatürü**, s. 213.

¹⁶⁹ Zehebî, **Siyer**, XIX, ss.610-619; Zehebî, **Târihü'l-İslam**, XI, ss.512-514.

¹⁷⁰ İbn Hacer, **el-Mu'cemü'l-Müfehres**, ss. 347.

¹⁷¹ Er-Rûdânî, **Sıla**, s.393.

5. Ebû Abdullah Muhammed b. Aybek es-Surûcî' nin (ö.714/1314) el-Mi'etü'l-Mütebâyeti'l-Esânid'i.

Şanlıurfa Suruç'lu olan es-Surûcî'nin hayatı hakkında bilgi veren kaynaklarda bu eserinden bahsedilmemektedir.¹⁷² İbn Tolun,¹⁷³ Rûdânî¹⁷⁴ ve Yusuf Özbek¹⁷⁵ es-Surûcî'nin böyle bir eseri olduğunu kaydederler fakat, söz konusu eser hakkında maalesef şimdilik bir bilgiye ulaşılamamıştır.

6. Takiyyüddîn Ebü'l-Fazl Süleyman b. Hamza b. Ahmed el-Makdisî İbn Kudâmeti'l-Hanbelî'nin (ö.715/1315) el-Ehâdisü'l-Mi'e'si.

Er-Risâletü'l-Müstedrafe mütercimi Yusuf Özbek'in kaydettiğine göre, bu eserin Zâhiriyye Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur.¹⁷⁶ Bu eserle ilgili başka bir mâlumat da bulunamamıştır.

7. Radiyyüddîn İbrahim b. Muhammed et-Taberî el-Mekkî'nin (ö.722/1322) Mi'etü Tüsâıyyât'ı.

Bu eser, *Tuhfetü't-Tâlib ve Buğyetü'r-Râğib* adıyla da isimlendirilmiştir.¹⁷⁷ Dokuz râvîli ve âlî isnadlı olduğu da ifade edilmektedir.¹⁷⁸ Muhtelif isimlerle anılan bu eser bulunamamıştır.

¹⁷² Hayatı için bakınız İbn Tağriberdî, Ebû Mehâsin Cemaleddin Yusuf b. et-Tağriberdî ez-Zâhirî, **en-Nucûmu'z-Zâhira fî Mulûki Mısır ve Kahira**, Neşreden: Vezâratü's-Sakâfe ve'l-İrşâd, (I-XVI), Mısır, Tarihsiz, X, s. 108; İbn'l-İmâd, Ebû'l-Felâh, Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, **Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb**, Tahkîk: Mahmud Arnavud, Neşreden: Dâru İbn Kesir, (I-XI) Beyrut, 1406/1986, (Şezerâtü'z-Zeheb), VI, s.141.

¹⁷³ İbn Tolun, Ebû'l-Fazl (Ebû Abdillâh) Şemsüddîn Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Tolun ed-Dimaşkî, **el-Ehâdisü'l-Mi'etü el-Müştemiletü alâ Mi'eti Nisbetin ile's-Sanâi**, Tahkîk: Abdullah b. Abdilaziz eş-Şebrânî, Beyrut, 1407/2017, (el-Ehâdisü'l-Mie), s.16.

¹⁷⁴ Rûdânî, **Sıla**, s. 394.

¹⁷⁵ Kettânî, **Hadis Literatürü**, s. 213 (Mütercim Yusuf Özbek'in dipnot ilavesi).

¹⁷⁶ Bakınız Kettânî, **Hadis Literatürü**, s. 214 (Zâhiriyye, Mec. II, 94-116 vr.) (Mütercimin dipnotu).

¹⁷⁷ İbn Tolun, **el-Ehâdisü'l-Mi'e**, s. 16. Bu kitabı Rûdânî “Tuhfetü't-Tali ve Buğyetü'r-Râğib” yanında “Mi'e Hadîs ve Hamse” adıyla zikretmektedir. Bakınız Rûdânî, **Sıla**, s. 394.

¹⁷⁸ Kettânî, **Hadis Literatürü**, s. 214 (Mütercim Yusuf Özbek'in dipnot açıklaması).

8. İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalim b. Mecdiddîn Abdisselam el-Harrânî'nin (ö.728/1328) el-Mi'etü'l-Müntekâ min Sahîhi'l-Buhârî'si.

İbn Teymiyye'nin bu çalışması, adından da anlaşılacağı üzere, Buhârî'nin *Sahîh*'inden seçerek bir araya getirdiği yüz hadisten oluşmaktadır. Rûdânî,¹⁷⁹ İbn Teymiyye'nin bu kitabını yüz hadis kitapları arasında saymaktadır. Bu çalışma İbn Teymiyye'nin, diğer bazı müellefâtı ile birlikte, *Mecmûun Fîhi Musannafât li Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*¹⁸⁰ başlığı ile te'lif edilen kitabın içinde *el-Mi'etü'l-Müntekâ min Sahîhi'l-Buhârî* ya da *el-Müntekât min Avâlî "el-Muhtasaru'l-Müsnedi's-Sahîh min Umûri'r-Resûl (sas) ve Sünenihî ve Eyyâmihî"* adıyla 107-233 sayfaları arasında yer almaktadır.

İbn Teymiyye'nin *el-Mi'etü'l-Müntekâ min Sahîhi'l-Buhârî* adlı bu çalışmasının ilk hadisi, «مَنْ يَقُلْ عَلَيَّ مَا لَمْ أَقُلْ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ» “Kim söylemediğim bir sözü benden naklederse, cehennemdeki yerini hazırlasın” hadisidir.¹⁸¹

Muhakkık, İbn Teymiyye'nin bu kitapta topladığı hadislerin bir kısmının “sülâsî”¹⁸² isnadla rivâyet edildiğini ifade etmektedir ki, toplam yirmi bir hadistir. Bazısının da “rubâî”¹⁸³ isnadla rivâyet edildiğini kaydeder. Bu hadislerin toplamı da yirmi sekiz hadistir.¹⁸⁴ Yirmi bir kitapta (bölüm) yüz üç hadis vardır. Son hadis ise şöyledir.

¹⁷⁹ Er-Rûdânî, *Sıla*, s. 393.

¹⁸⁰ İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalim b. Mecdiddîn Abdisselam el-Harrânî, *Mecmûun Fîhi Musannafât Li Şeyhi'l-İslâm İbn Teybiyye*, Tahkîk: İbrahim b. Şerif El-Mîliyyi, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1422/2002 (Mecmûun Fîhi).

¹⁸¹ Buhârî, *Sahîh*, İlm, 38 (I, s. 33, No:109).

¹⁸² Sülâsî isnad, senesinde son râvî ile Hz. Peygamber (sas) arasında üç râvî bulunan hadise sülâsî isnadlı hadis veya “sülâsiyyât”; bu isnada da sülâsî isnad denilir. Böyle isnadla rivâyet edilen hadislerin sayısı da azdır. Daha geniş bilgi için bakınız. M. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s.361; A. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.279.

¹⁸³ Rubâî isnad, senesinde son râvî ile Hz. Peygamber (sas) arasında dört râvî bulunan hadise rubâî isnadlı hadis veya “rubâiyyât” denilmektedir. Bakınız M. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s.331; A. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.259.

¹⁸⁴ İbn Teymiyye, *Mecmûun Fîhi*, s. 129.

أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " قَالَ اللَّهُ: كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ لَهُ، إِلَّا الصِّيَامَ، فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ، وَالصِّيَامُ جُنَّةٌ، وَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ فَلَا يَزِفُّثُ وَلَا يَصْحَبُ، فَإِنْ سَابَّهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ، فَلْيَقُلْ إِنِّي أَمْرُؤُ صَائِمٌ " ¹⁸⁵

Kitabın diğer bir ismi, *el-Müntekât min Avâlî "el-Muhtasaru'l-Müsnedi's-Sahîh min Umûri'r-Resul (sas) ve Sünenihi ve Eyyâmihi"*dir. İsminden de anlaşılacağı üzere, âli isnadla rivâyet edilen hadislerin toplanması amaçlanmıştır. Hadislerin konusu muhtelifdir. İsnâdın âli olması esasına göre tertip edildiği için seçtiği hadislerde konu bütünlüğü yoktur.

9. Cemâleddin Ahmed b. Muhammed ez-Zâhirî'nin (ö.739/1338) *el-Mi'etü'l-Müntekâ min Müsnedi'l Aşera ve İbn Abbas ve İbn Mes'ûd ve İbn Ömer min Müsnedi Ahmed b. Hanbel'i*.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inden seçtiği hadislerden oluşan bu eserin adı kaynaklarda ¹⁸⁶ zikrediliyorsa da henüz bulunamamıştır.

10. Ebû Saîd Salâhuddîn Halil b. Keykeldî Alâî'nin (ö.761/1359) *el-Mi'etü'l-Müntekât min Sahîhi Müslim'i ve el-Mi'etü'l-Müntekât min et-Tirmizî'si*

Alâî, Türk asıllı bir asker çoğu olarak Şam'da doğup (694/1295) küçük yaşlardan itibaren hadis ve fıkıh ilmiyle ilimleriyle meşgul olmuştur. Devrinin önemli âlimleri arasında sayılmaktadır. Medreselerde ders vermiş, eserler bırakmıştır. ¹⁸⁷ Kâtib Çelebi (ö. 1067/1657), Alâî'nin *el-Mi'etü'l-Müntekât min Sahîh-i Müslim*, *el-Mi'etü'l-Müntekât min et-Tirmizî* ve *el-Mi'etü'l-Müntekât min Meşîhati'l-Fahr* adlı eserleri olduğunu kaydetmektedir. ¹⁸⁸ Kettânî, Alâî'nin *el-Mi'etü'l-Müntekât min Sahîh-i Müslim* ve *el-Mi'etü'l-Müntekât min et-Tirmizî* adlı

¹⁸⁵ Buhârî, *Sahîh*, Teheccüd, 18 (III, s.806, No:1151).

¹⁸⁶ İbn Tolun, *el-Ehâdisü'l-Mi'e*, s. 17; Rûdânî, *Sıla*, s. 394; Kettânî, *Hadis Literatürü*, ss. 213-214 (Mütercimin dipnotu).

¹⁸⁷ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, VIII, ss.327-329; Selman Başaran, "Alâî", *DİA*, II.ss. 331-332.

¹⁸⁸ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, Neşreden: Şerâfettin Yaltkaya ve Kilisli Rifat Bilge, (I-II), İstanbul, 1360-1362/1941-1943, II, s. 1577.

iki eseri olduğunu ifade etmektedir.¹⁸⁹ Yine, *Meşîhatü İbnü'l-Buhârî* adlı kitabı tahkîk eden el-Hâzimî de, Alâî'nin, *el-Mi'etü Müntekât* adlı bir eserinin olduğuna işaret etmiştir.¹⁹⁰ Alâî'nin bu iki eserini Mücteba Uğur da kaydetmiştir.¹⁹¹

Adından bahsedilen bu eserlere muttâlî olunamamıştır.

11. Ebû İshak et-Tenûhî'nin (ö.800/1398) el-Mi'etü'l-Uşâriyye'si

Ebû İshak et-Tenûhî'nin asıl adı, İbrahim b. Ahmed b. Abdülvâhid el-Ba'î ed-Dimeşkî olup, İbn Hacer kendisinden *el-Mi'etü'l-Uşâriyye* adlı eseri okumuştur.¹⁹² İbn Hacer¹⁹³ ve Rûdânî¹⁹⁴'nin adını zikrettikleri bu eser bulunamamıştır.

12. Ebû Zer'a Veliyyüddîn Ahmed b. Abdirrahîm b. Hüseyin el-İrâkî el-Mısırî'nin (ö.826/1422) el-Mi'e'si.

El-İrâkî el-Mısırî'ye ait olduğu bazı kaynaklarda¹⁹⁵ söz edilen bu kitabın mevcudiyeti hakkında bilgi sahibi olunamamıştır.

13. İbn Hacer Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî'nin (ö.852/1449) Nazmü'l-Leâlî bi'l-Mi'eti'l-Avâlî'si.

Eser, Kemal Yusuf el-Hût'un tahkîkiyle Beyrut'ta Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye'nin neşriyatı olarak, 1410/1990'da basılmıştır.

İbn Hacer'in, âlî¹⁹⁶ isnadları olan hadisler arasından seçtiği yüz hadisten oluşan bir avâlî¹⁹⁷ kitabıdır.¹⁹⁸ Mukaddimesinde ifade edildiğine göre, uşârî¹⁹⁹

¹⁸⁹ Kettânî, *Hadis Literatürü*, s. 213.

¹⁹⁰ Ali b. Ahmed b. Abdülvâhid el-Makdisî, *Meşîhatü İbnü'l-Buhârî*, Tahkîk: Avaz Itkî Saîd el-Hâzimî, (I-III), Mekke, 1419/1998, I, s. 11.

¹⁹¹ M. Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 118.

¹⁹² İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mi'eti's-Sâmine*, Takhîk: Muhammed Abdülmuîn, (I-VI), Üçüncü Baskı, Haydarabad, 1392/1972, I, s.9-10.

¹⁹³ İbn Hacer, *el-Mu'cemü'l-Müfehres*, s. 347.

¹⁹⁴ Rûdânî, *Sıla*, s. 393.

¹⁹⁵ İbn İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, IX, ss. 251-252; İbn Tolun, *el-Ehâdisü'l-Mi'e*, s. 17.

¹⁹⁶ Âlî İsnad: Bir hadisin râvîsi ile Hz. Peygamber (sas) arasında râvî sayının az olduğu isnaddır. Bakınız T. Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, ss. 30-37; M. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, TDV Yayınları, Ankara, 1992, s. 8.

hadisleri ihtiva etmektedir. İbn Hacer'in duyduğu âlî isnadlardan oluşan ve kendisine rivâyet etme izni verilen hadislerden meydana gelmektedir. Burada yer verdiği hadislerin çoğunluğunu, Buhârî ve Müslim'in müştereken rivâyet ettikleri hadislerin oluşturduğunu, bazılarını da bu muhaddislerin münferiden rivâyet ettiklerini; az bir kısmının da Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin rivâyet ettikleri hadislerden meydana geldiğini ifade etmektedir. Özenle tahrîc ederek topladığı hadislerden oluşan bu esere de “*Nazmü'l-Leâlî bi'l-Mi'eti'l-Avâlî*” ismini verdiğini söylemiştir.²⁰⁰

Nazmü'l-Leâlî bi'l-Mi'eti'l-Avâlî'ye aldığı ilk hadis, Seleme b. el-Ekvâ'dan rivâyet edilmiş bir Buhârî²⁰¹ hadisi olan «مَنْ يَقُلْ عَلَيَّ مَا لَمْ أَقُلْ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ» “Kim söylemediğim bir sözü benden naklederse, cehennemdeki yerini hazırlasın” hadisidir. Hadisi müteâkiben, bu hadisin “sahîh” olduğunu, sadece Buhârî'nin rivâyet ettiğini, dile getirmiştir. Bu hadisin amacının sevgili Peygamber'imizin insanları yalandan sakındırmak olduğunu, yüzün üzerinde sahâbî tarafından rivâyet edildiğini ifade etmiştir.²⁰²

Bu eserin son hadisi ise:

أَنَّ سُبُعِيَّةَ الْأَسْلَمِيَّةِ تُؤْفِي عَنْهَا زَوْجَهَا وَهِيَ حُبْلَى، فَلَمْ تَمُكِّثْ إِلَّا لَيَالٍ حَتَّى وَضَعَتْ، فَلَمَّا خَلَتْ
”خُطِبْتُ، فَاسْتَأْذَنْتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النِّكَاحِ حِينَ وَضَعَتْ فَأُذِنَ لَهَا فَنَكَحَتْ

Hadisin sonunda yaptığı değerlendirmede, bu hadisi kendisine rivâyet eden râvî Ebû Abbas ile Hz. Peygamber (sas) arasında on râvî olduğunu söylemiştir. Bu

¹⁹⁷ Avâlî, âlî istilahının çoğuludur. Hz. Peygamber (sas) den âlî isnadla rivâyet edilmiş hadislere denir. Bakınız M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, s. 34.

¹⁹⁸ Bu kitap, “Avâlî” kitapları arsında da zikretmiştir. Bakınız Kettani, **Hadis Literatürü**, s. 358 (12 numaralı dipnot).

¹⁹⁹ Uşârî, kelime olarak, onlu demektir, çoğulu “uşârîyyât”tır. Hadis usûlü ilminde son râvî ile Hz. Peygamber (sas) arasında on râvî bulunan âlî isnadlarla rivâyet edilen hadisleri ifade eden bir tabir olarak kullanılmıştır. Bakınız M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, s. 412.

²⁰⁰ İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî, **Nazmu'l-Leâlî bi'l-Mi'eti'l-Avâlî**, Tahkîk: Kemal Yusuf el-Hût, Neşreden: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1990, s. 30.

²⁰¹ Buhârî, **Sahîh**, İlm, 38 (I, s. 33, No: 109).

²⁰² İbn Hacer, **Nazmü'l-Leâlî bi'l-Mi'eti'l-Avâlî**, ss. 31-32.

hadisle ilgili ilginç bir özelliğin, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin her birinin bu hadisi, “mükâtebe”²⁰³ yoluyla rivâyet etmiş olmalarıdır der.²⁰⁴

Nazmü'l-Leâli bi'l-Mi'eti'l-Avâli'in en önemli özelliği, adından da anlaşılacağı üzere, İbn Hacer'e kadar bu hadisi nakleden râvîlerin sayısıdır. Hz. Peygamber (sas) ile İbn Hacer arasında sekiz asır olduğunu düşündüğümüzde, on râvî vasıtasıyla bir hadisin kendisine ulaşıyor olması önemlidir. Eserin özelliği, Hz. Peygamber'den (sas) İbn Hacer'e on râvî ile ulaşan âlî isnadlı hadislerle yer vermiş olmasıdır. Seçilen hadislerden ziyade senedin önemli olduğu görülmüştür.

Eserde çok değişik konularda hadisler vardır. Secilen hadisler arasında konu bütünlüğü yoktur. Çok değişik konularda hadisler vardır. Özellikle belli konulardaki hadislerin çoğunlukta olduğu söylenemez. Araştırma konumuz olan Halvetî Muhyî'nin seçtiği hadislerle aynı hadise rastlanmamıştır.

Bu kitab Şâmîle programında bulunabilmiştir. Orijinali temin edilememiştir.

14. İbn Tolun Ebü'l-Fazl (Ebû Abdullah) Şemsüddîn Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Tolun ed-Dımaşkî'nin (ö.953/1546) el-Ehâdîsü'l-Mi'etü el-Müştemiletü alâ Mi'eti Nisbetin ile's-Sanâî'si.

İbn Tolun, XV. yüzyılın son çeyreğinde Şam'da doğmuştur. Ticaretle ve bazı aile efradı da ilimle meşgul olan bir Türk ailesine mensuptur. Hadis, fıkıh ve diğer İslamî ilimler ve tıp, hendese ve matematik gibi ilim dallarında eğitim almıştır ve pek çok eseri vardır.²⁰⁵

Bu kitabı, her bir hadisin senedinde bir sanatkâr- veya bu lakapla mâruf-râvînin olduğu yüz hadisten meydana gelmektedir. Hadisler, senetlerindeki sanatın/mesleğin harf sırasına göre dizilmiştir.

²⁰³ Mükâtebe, yazışmak mânâsındadır. Hadis ıstılahında, hocanın uhdesindeki bir veya birkaç hadisi yazıp veya yazdırıp talebesine vermesi ya da göndermesidir. Daha geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, ss. 275-277; M. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, ss. 182,268; A. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.207.

²⁰⁴ İbn Hacer, *Nazmü'l-Leâli, bi'l-Mi'eti'l-Avâli*, ss. 134-135.

²⁰⁵ Hayatı ve eserleriyle ilgili detaylı bilgi için bakınız Ahmet Kavas, “İbn Tolun, Şemseddin”, *DİA*, XX. ss. 415-416.

Kitap, Dr. Abdullah b. Abdülazîz'in tahkîki ile neşredilmiştir.²⁰⁶ Tamamı iki yüz yirmi dört (224) sayfadan oluşan eserde, muhakkikin mukaddimesi ve müellifin ön sözünden sonra yüz hadis sıralanmıştır.

Muhakkik mukaddimede hamdele ve salveleden sonra, İbn Tolun'un çok eser veren âlimlerden olduğunu olduğu ifade eder. Bu eseri te'lif etme sebebinin de "yüz" sayısının özelliği dolayısıyla mükemmelliği amaçlamış olabileceğini; sanatın ve sanatkârın değerini yücelterek, daha önce muhtelif işler yapan pek çok sanatkârın mesleklerini ilimle -özellikle hadisle- tezyin ederek icra ettiklerini, böylece İslâm'ı gayr-i Müslim beldelerde yaydıklarını anlatarak, halefleri olan sanatkârları örnek almalarını amaçlayıp bu vesile ile İslam kültürünü anlatmayı hedeflemiş olabileceğini dile getirmektedir.²⁰⁷

Müellif kitabının ön sözünde, bu eserin yüz hadisten oluştuğunu, her bir hadisin senedinde bir sanatkâr-veya bu lakapla meşhur olan-râvî'nin olduğunu hadisleri bu mesleklerin harf sırasına göre "elif" den başlayarak sıraladığını ifade etmektedir. İbn Tolun, muhaddislerden daha önce yüz hadis toplayıp eser meydana getirenler olduğunu ve kendisinin de onların yolunu takip ederek böyle bir eseri oluşturduğunu ifade etmiştir. Kendisinden önce yüz hadis kitabı te'lif edenlerin isimlerini de sıralar. Bunlar, yukarıda kaydettiğimiz et-Taberî el-Mekkî, es-Sûrûcî, İbn Temiyye, İbn Zâhirî, el-Alâî ve el-İrâkî el-Mısırî'dir.²⁰⁸

İbn Tolun, eserine senedinde "İğneci-الأبار" geçen râvî yer alan bir hadis ile başlamıştır. İlk hadis senediyle birlikte şu şöyledir:²⁰⁹

أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ بْنُ أَبِي عُمَرَ بِقَرَأَتِي عَلَيْهِ أَنَا أَبُو الْفَرَجِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يُوسُفَ بْنِ قُرَيْجٍ أَنَا
الْحَافِظُ أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُحِبِّ الْمَقْدِسِيِّ أَنَا الْقَاضِي أَبُو الرَّبِيعِ سُلَيْمَانُ بْنُ حَمْرَةَ بْنِ أَبِي عُمَرَ أَنَا الْحَافِظُ
أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ الْمَقْدِسِيِّ وَكَتَبَ إِلَيَّ عَلِيًّا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عُمَرَ عَنْ أُمِّ
مُحَمَّدٍ عَائِشَةَ بِنْتِ مُحَمَّدٍ الْمَقْدِسِيِّ عَنْ أُمِّ إِبْرَاهِيمَ سِتِّ الْفُقَهَاءِ ابْنَةِ إِبْرَاهِيمَ الْوَاسِطِيَّةِ عَنِ الْحَافِظِ أَبِي عَبْدِ
اللَّهِ الْمَقْدِسِيِّ أَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَمْرَةَ السُّلَيْمِيِّ أَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحَسَنُ بْنُ أَحْمَدَ الْحَدَّادُ ثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ الْأَصْبَهَانِيُّ ثَنَا

²⁰⁶ İbn Tolun, Şemsüddin Muhammed b. Ali ed-Dımaşkî, **el-Ehâdîsü'l-Mi'etü el- Müstemiletü alâ Mi'eti Nisbetin ile's-Senâi'**, Tahkik: Dr. Abdullah b. Abdülazîz eş-Şebrâvî, Beyrut, 1407/2017.

²⁰⁷ İbn Tolun, **el-Ehâdîsü'l-Mi'e**, ss. 5-8.

²⁰⁸ İbn Tolun, **el-Ehâdîsü'l-Mi'e**, ss. 15-17.

²⁰⁹ İbn Tolun, **el-Ehâdîsü'l-Mi'e**, s.19.

أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَبَّارُ ثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ثَنَا رَفْدَةُ بْنُ قُضَاعَةَ الْغَسَّانِيُّ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ عَنْ عَبْدِ
اللَّهِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ مَعَ كُلِّ
تَكْبِيرَةٍ وَهَذَا هُوَ الْحَدِيثُ الْأَوَّلُ

Görüldüğü üzere, hadisin başından yedinci râvî İmam Hâfız er-Rabbânî el-Mutkîn Ebû Abbâs Ahmed b. Ali el-Ebbâr (ö.290/902)'dır²¹⁰. Bu hadisi Ebû Nuaym el-İsfehânî, rivâyet etmiştir. Ebû Nuaym el-İsfehânî, yaptığı değerlendirmede hadisin “garîb”²¹¹ olduğunu ve bu hadisi sadece râvî Ri’fetü’l-Kadâ’ nın rivâyet ettiğini söylemiştir.²¹²

İkinci hadis, senesinde “الآجري-tuğlacı” lakaplı bir râvî olan şu hadistir²¹³:

أَخْبَرَنَا أَبُو المحاسن يُونُسُ بْنُ حَسَنٍ الصَّالِحِيُّ وَأَذِنَ لِي عَلِيُّ الْمَحْيُوي يَحْيَى بْنُ يَزِيدَ الدَّمَشَقِيُّ عَنْ أُمِّ عَبْدِ
اللَّهِ عَائِشَةَ بِنْتِ مُحَمَّدٍ الصَّالِحِيَّةِ عَنْ أُمِّ إِبْرَاهِيمَ بِنْتِ الْفُقَهَاءِ ابْنَةِ إِبْرَاهِيمَ الْوَاسِطِيَّةِ عَنِ الصَّيَّاءِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ
الْوَّاحِدِ أَنَا أَبُو الْفَرَجِ الثَّقَفِيُّ أَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحَدَّادُ أَنَا أَبُو نُعَيْمٍ الْحَافِظُ قَالَ ثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْآجَرِيُّ قَالَ ثَنَا أَبُو بَكْرٍ
الْقُرَيْبِيُّ قَالَ ثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ثَنَا صَدَقَةُ بْنُ عَمَّارٍ خَالِدٌ ثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي عَاتِكَةَ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ يَزِيدَ عَنِ الْقَاسِمِ
عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَلَيْكُمْ بِالْعِلْمِ قَبْلَ أَنْ يُقْبَضَ وَقَبْلَ أَنْ يُرْفَعَ ثُمَّ
جَمَعَ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ الْوُسْطَى وَالَّتِي تَلِي الْإِثْمَامَ ثُمَّ قَالَ الْعَالِمُ وَالْمُتَعَلِّمُ شَرِيكَانِ فِي الْأَجْرِ وَلَا خَيْرَ فِي سَائِرِ
النَّاسِ بَعْدُ وَهَذَا هُوَ الْحَدِيثُ الثَّانِي

Hadisin başından sekizinci râvîsi olan, İmam Hâfız el-Kudve Şeyhu’l-Haramî’ş-Şerîf Ebû Bekir Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Bağdâdî el-Âcîrî

²¹⁰ Bakınız Zehebî, **Siyer**, XIII, s. 443.

²¹¹ Garîb, kelime olarak yabancı, kimsesiz vb. mânâdadır. Genelde hangi tabakada olursa olsun bir râvînin tek başına rivâyet ettiği hadise denilir. Daha geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, ss. 114-115; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, s.102.

²¹² Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî, **Hiyiletü’l-Evliya ve Tabakâtü’l-Asfiya**, (I-X), Beyrut, 1409, III, s. 356; Ebû Nuaym, **Ma’rifetü’s-Sahâbe**, Tahkik: Âdil Yusuf Gazzâzî, (I-VII), Riyad, 1419/1998, IV, s. 2091, No: 5263.

²¹³ İbn Tolun, **el-Ehâdisü’l-Mi’e**, s. 21.

(ö.360/970) dir.²¹⁴ Bu hadisi ayrıca, ismi meşhur olmayan el-Ensârî el-Ka‘bî (ö.535) rivâyet etmiştir.²¹⁵

Yüzüncü hadis ise, senesinde “terazici-الوزان” lakaplı bir râvî olan şu hadistir²¹⁶:

أَخْبَرَنَا الْجَمَالُ يُوسُفُ بْنُ حَسَنِ الصَّالِحِيِّ أَنَا أَبُو حَفْصٍ السُّلَيْمِيُّ أَنَا أَبُو الْفَرَجِ بْنُ الزُّعْبُوبِ أَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ
الدِّيرِمَقُونِيُّ وَأَبَا لِي عَلِيًّا الْمَحْيَوِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ الْحَنْفِيَّ عَنْ أُمِّ مُحَمَّدٍ عَائِشَةَ بِنْتِ الْمُحْتَسِبِ الْعُمَرِيِّ عَنْ أَبِي
الْعَبَّاسِ الدِّيرِمَقُونِيِّ أَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْدِيِّ أَنَا أَبُو الْوَقْتِ السَّجَزِيُّ أَنَا الدَّوْدِيُّ السَّرْحَسِيُّ أَنَا الرَّبْرِيُّ أَنَا
الْبُخَارِيُّ ثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ ثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ هِلَالٍ الْوَزَّانِ عَنْ عُرْوَةَ ابْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَرَضِهِ الَّذِي لَمْ يَقُمْ مِنْهُ لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ
وَهَذَا هُوَ الْحَدِيثُ الْمِائَةُ

Hadisin üçüncü râvîsi Hilâl b. Vezzân’dır. Bu hadisi, Buhârî,²¹⁷ Müslim,²¹⁸ Nesâî²¹⁹ ve Ahmed b. Hanbel²²⁰ rivâyet etmiştir.

İbn Tolun’un bu kitabında zikrettiği bu meslekler arasında, ayakkabıcı, kefenci, bakkal, kasap, kalkancı/zırhcı, derici, mürekkepçi, oduncu, mezarıcı, helvacı, ekmekçi, terzi, uncu, tellal, hamamcı vb. meslekler vardır.

Eserin özelliği, senesinde sanatkâr ravi olan hadislerin bir araya getirilmiş olmasıdır. Muhtelif konularda hadisler vardır. Bu hadislerin çoğu kısadır. Araştırma konumuz olan Gül-i Sad-Berg ile bir hadis aynıdır.

Yukarıda on dört müellife ait on beş adet ayrı yüz hadis kitabı tespit edilmiştir. Bunlardan dört eseri inceleme imkânı olmuştur. Birinin de yazma nüshasının olduğu öğrenilmiştir. Diğerlerinin yazma ya da matbû olduğuna dair bilgiye ulaşılamamıştır. Bu eserler, zaman içinde kaybolmadı ise el yazması (mahtût) şeklinde kütüphanelerde müstakil ya da başka bir eserin içinde bulunması mümkün

²¹⁴ Bakınız Zehebî, **Siyer**, XVI, s. 443.

²¹⁵ El-Ensârî el-Ka‘bî, Muhammed b. Abdülbâkî b. Muhammed, **Ehâdisü’ş-Şuyûh**, Tahkik: Eş-Şerîf Hâtim b. Ârif, (I-III), Baskı, Neşreden: Dârü’l-Âlemi’l-Fevâid, 1422, I, s. 1301, No: 664.

²¹⁶ İbn Tolun, **el-Ehâdisü’l-Mi’e**, s. 217.

²¹⁷ Buhârî, **Sahîh**, Megâzî, 85 (VI, s. 11, No: 4441).

²¹⁸ Müslim, **Sahîh**, Mesâcid, 18 (I, s. 376, No: 529).

²¹⁹ Nesâî, **Sünen**, Mesâcid, 13 (II, s. 40, No: 703).

²²⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIV, s.393.

olduğu gibi, müstakil ya da müellifin diğer eserleriyle birlikte basılmış olma ihtimali de vardır. Zaman içinde bunlardan haberdar olunacağı ümit edilmektedir.

Yukarıda tespit edilen yüz hadis kitaplarının kronolojik sıraya göre ilkinin müellifi olan Herevî'nin ölüm tarihi, hicrî 393'tür. Yani Herevî'nin *el-Ehâdisü'l-Mi'etü'l-Şurayhiyye adlı* eseri, Tasnif Dönemi eseridir ve bu dönem eserlerinin özelliklerindedir. Hadislerin senetleri vardır ve şahıstan rivâyet edilmiştir. Diğer yüz hadis kitapları ise, Şerh ve Derlemecilik Döneminin eserleridir.

Asırlar boyunca tasnif ve te'lif edilen ve sayıları binli rakamlarla ifade edilen hadis kitapları içerisinde yüz hadis kitaplarının sayısının daha fazla olacağı muhakkaktır. Şimdilik bu kadarı tespit edilebilmiştir. İlerleyen zaman içinde başka yüz hadis kitaplarını bulabilmek amacımız ve başka araştırmacılar tarafından bulunması da beklentimizdir.

Bulabildiğimiz Arapça yüz hadis kitapları yukarıda sıralanmıştır. Şimdi Türkçeye tercüme veya şerh edilen yüz hadis kitaplarına geçmek istiyoruz.

C. Türkçe Yüz Hadisler

Türkçe yüz hadislerden kastettiğimiz, Türkçe yüz hadis tercümeleridir. Bunların içinde aslı Arapça olan bir kitaptan Türkçeye tercüme edilenleri de Türkçe te'lif edilenler de vardır. Bu te'lif eserler, hadis kitaplarından yüz hadis seçmek suretiyle mukaddime, sebeb-i te'lif, hadis şerhleri ve hâtime... gibi bölümlerden oluşmaktadır. Bu eserler, üzerinde çalıştığımız Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad- Berg'i* de dâhil çeşitli isimlerle anılan Türkçe Yüz Hadis kitaplarıdır. Bu başlık altında araştırmalarda gün yüzüne çıkarılan yüz hadis kitaplarının müellif ve isimlerini sıralayıp bu kitaplarla ilgili yapılan çalışmalara atıfta bulunulmuştur. Bu sahada biri mensur, altısı manzum toplam yedi adet yüz hadis kitabı ilim hayatına kazandırılmıştır. Bu nevi eserler, Klasik Türk Edebiyatı'nın -başka bir ifade ile Divan Edebiyatı'nın- mahsullerindendir.²²¹ Yapılacak yeni araştırmalarda kütüphanelerde bunların dışında da te'lif ve tercüme başka yüz hadis kitaplarının

²²¹ N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, s. 13.

bulunabileceği ifade edilmektedir.²²²Şimdi kronolojik olarak Türkçe yüz hadis kitapları inceleyenecektir.

1. Kâdı Mustafa Darîr'in (ö.795/1393'den sonra) Yüz Hadis Yüz Hikâye'si

Yüz Hadis Yüz Hikâye adlı bu eserin Erzurumlu Kâdı Mustafa Darîr'e ait olduğu düşünülmektedir.²²³ Bu eser, Klasik Türk Edebiyatının ilk yüz hadisi olma özelliğine sahiptir. Mensûr bir eserdir. Kitap, isminden de anlaşılacağı üzere yüz hadis ve yüz hikâyeden oluşmaktadır. Kısa bir mukaddimeden sonra, kitabın ana bölümünde hadislerin Arapça metni yazılmış, ardından Türkçe tercümesi verilmiştir. Akabinde de bu hadise uygun bir hikâye yer almaktadır. Bu kitaptaki hadis ve hikâyeler, Muhammed Hatipoğlu'nun *Ferahnâme*'si'ndeki hadis ve hikâyelerle aynı olup ikisinin de Arapça bir kitaptan tercüme olduğu tahmin edilmektedir. Kitap te'lif edilmiş eser özelliğindedir. Bu eser eski Anadolu Türkçesi ile yazılmıştır.²²⁴ Mustafa Darîr'in bu eseri günümüz Türkçesine kazandırılarak yayınlanmıştır.²²⁵

Bu yüz hadis kitabından başka Klasik Türk Edebiyatında manzum yüz hadis kitapları da vardır. Şimdi bunları müelliflerinin vefat tarihlerine göre kronolojik olarak sıralanacaktır.

²²² Nihat Öztoprak, bazı kütüphane kataloglarında İbn Kemal ve Âlî adına kayıtlı yüz hadis tercümelerini gördüğünü; bu eserleri incelediğinde, ilgili şahısların eserleri olmayıp yanlışlıkla onların adına kaydedildiğini, aslında Latîfi'nin *Subhânü'l-Uşşâk*'ının nushaları olduğunu ifade etmektedir. Fakat İbn Kemal ve Âlî'nin de benzer veya değişik isimlerde yüz hadislerinin olabileceğini söylemektedir. Bakınız N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, ss. 13, 29.

²²³ Hayatı ve kitap hakkında bilgi için bakınız Mustafa Darîr, *Yüz Hadis Yüz Hikâye*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Bölümü, Şeriyye Numara: 1287 (Eski Numara:1154), vr. 1b-130b'den nakleden, Nihat Öztoprak, *Manzum Yüz Hadisler*, s. 30; Mustafa Darîr, *Siyer-i Nebi*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Bölümü, Şeriyye, No. 720'den nakleden N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, s. 30; Erzurumlu Darîr, **Yüz Hadis Yüz Hikâye**, Hazırlayan: Mustafa Sarı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, ss. 19-24; Mustafa Erkan, "Darîr", **DİA**, VIII, ss. 488-489.

²²⁴ N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, ss. 29-32.

²²⁵ Kadı Mustafa Darîr'in bu eseri üzerinde yüksek lisans çalışması yapan Mustafa Sarı, bu kitabı günümüz Türkçesine kazandırmıştır. Bakınız Erzurumlu Darîr, **Yüz Hadis Yüz Hikâye**, Hazırlayan: Mustafa Sarı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

2. Muhammed Hatipoğlu'nun (ö.834/1434-1435'den sonra) Ferahnâme'si.

Hatipoğlu'nun *Ferahnâme* adlı bu eseri,²²⁶ yüz hadis ve yüz hikâyeden oluşmaktadır. Eserdeki yüz hadis ve hikâyelerin Arapça bir kitaptan-ya da bir bölümünden- tercüme edildiği düşünülmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, bu kitaptaki hadis ve hikâyelerle Mustafa Darîr'in *Yüz Hadis ve Yüz Hikâye*'sindeki hadis ve hikâyelerin aynı Arapça bir kitaptan tercüme olduğu sanılmaktadır.²²⁷ Bu eser tercüme olsa da te'lif eser özelliğindedir. Kitap, 6000'den fazla beyitten oluşmaktadır. Klasik Türk Edebiyatında tespit edilebilen ilk manzum yüz hadis kitabıdır. Osmanlı Padişahı Sultan II. Murad'a takdim etmek üzere kaleme alınmış olup ona ve vezirlerine övgüler vardır. Bu nevi eserlerde bulunması gereken tevhid, na't, münâcat, medhiye ve sebe-i te'lif bölümleri vardır. Hadislerin temel hadis kaynaklarından alındığı anlaşılmaktadır.²²⁸

3. Kadrî'nin (ö.?) Yüz Hadis Tercüme'si.

Kadrî'nin kim olduğu ve ne zaman vefat ettiği kesin olarak bilinmemektedir.²²⁹ *Yüz Hadis Tercümesi*'nin el yazması mevcuttur.²³⁰ Tenvit, na't, sebeb-i te'lif bölümleri bulunmayan eser, besmele ile başlar. Kısa, veciz bilinen hadisler seçilmiştir, konuları ise muhtelifdir. Arapça hadis metni verilmiş, genellikle ilk iki satırda hadis tercüme edilmiş, üçüncü ve dördüncü satırda da şerh edilmiştir. Bazı Arapça ve Farsça terkipler kullanılmıştır. Bu terkipler dışında dili sade ve anlaşılır şekildedir.²³¹

²²⁶ Hayatı ve eseri hakkında daha geniş bilgi için bakınız Âmil Çelebioğlu, **II. Murat Devri Mesnevileri** (Basılmamış Doçentlik Tezi), Erzurum, 1976, ss. 125-127, 208-230.

²²⁷ N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, s.32.

²²⁸ N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, ss.33-50, 95-354.

²²⁹ Kim olabileceği ile ilgili tahminler için bakınız N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, s. 51.

²³⁰ İstanbul, Yapı Kredi Bankası, Fuat Köprülü Kitapları, numara: 52 (77), vr. 182b-189b'den nakleden N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, s. 51.

²³¹ N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, ss. 51-57, 354-388.

4. Latîfî'nin (ö.990/1582) Subhânü'l-Uşşâk'ı.

Latîfî²³² nin yüz hadis ihtiva eden *Subhânü'l-Uşşâk*²³³ adlı kitabında, bu nev'i eserlerde bulunması gereken temel bölümler vardır. Hadis tercümeleri kıt'a, diğer kısımlar, beyit şeklindedir. Hadis metninin altında genellikle ilk beyit nasihat, ikinci beyit hadisin tercümesidir. Sosyal hayatta insanları iyiye güzele yönlendirecek hadisler seçilmiştir. Arapça ve Farsça terkipler azdır ve dili sadedir. Dili, uslûbû ve muhtevâsı bakımından diğer yüz hadis kitaplarına göre halk tarafından daha fazla tutulmuştur. Çok sayıda yazma nüshasının olması, okuyanlar tarafından hüsn-ü kabul gördüğünün işaretidir. Eser, muhtemelen Kanûnî Sultan Süleyman'a takdim edilmiştir.²³⁴

5. Halvetî Muhyî'nin (ö.990-994/1582-1586) Gül-i Sad-Berg'i.

Araştırma konumuz olan bu eser hakkında aşağıda daha detaylı durulacaktır.

6. Muhammed Visâlî Kütahyevî'nin (ö.1057/1647) Gül-i Sad-Berg-i Vâlîde-i Pâdişâh-ı Cihan'ı

Visâlî²³⁵ *Gül-i Sad-Berg*'ini²³⁶ Osmanlı Sultanlarından III. Mehmet'in (1595-1603) vâlidresi Safiye Sultan'a ithaf etmiştir. Sultan'a ve ailesine dâa edip iltifat etmektedir. Seçilen hadisler değişik konulardadır. Eserde hadisler bazen ilk iki mısradâ, bazen üçüncü ve dördüncü mısralarda tercüme dilmiş; diğer mısralarda açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Zaman zaman da bir kıt'ada tercüme edilmiştir. Mukaddime bölümünde Arapça ve Farsça terkiplere yer verilmiş ve edebi sanatlar

²³² Hayatı hakkında bakınız Ahmet Sevgi, **Latîfî (Hayatı ve Eserleri) İnceleme Metin (Basılmamış Doktora Tezi)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1987, ss. 9-18; Nihat Öztoprak, **Manzum Yüz hadisler**, s. 58.

²³³ Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, No:387/4, vr. 100b-115b'den nakleden N. Öztoprak, **Manzum Yüz hadisler**, s. 58.

²³⁴ N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, ss. 58-68, 388-433.

²³⁵ Visâlî'nin hayatı hakkında bilgi için ilgi bakınız Visâlî, **Kifâyetnâme**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi A. Sırrı Levend Bölümü, No: 269; Cahit Baltacı, **XV-XVI Asırlar Osmanlı Medreseleri**, İstanbul, 1976, s. 213.

²³⁶ Erzurum Atatürk Üniversitesi Kitaplığı A. Sırrı Levend Kitapları, No: 406, vr. 1b-19b.

kullanılmıştır. Hadislerin tercüme edildiği bölümde ise sade anlaşılır bir üslûp kullanmıştır. Nasihat tarzında hitaplar vardır.²³⁷

7. İsmail Belîğ'in (ö.1142/1729) Gül-i Sad-Berg'i.

Bursalı olduğu ifade edilen İsmail Belîğ²³⁸'in bu eseri,²³⁹ hadis tercümeleriyle birlikte toplam, 183 beyittir. Bu nev'i eserlerde bulunması gereken bölümler vardır. Hadisler birer beyitle tercüme edilmiştir. Kırk hadis ezberleyene verilen müjdeyi duyunca yüz hadis seçerek eserine *Gül-i Sad-Berg* ismini verdiğini dile getirmektedir. Devrin padişahı III. Ahmed'e (1704-1730) ve 1718 yılında sadârete geçen damadı İbrahim Paşa'ya (ö.1730) övgüler düzmüştür. Eserinde yer verdiği hadisler, kısa, veciz, ekseriyeti ahlâkî konular, bir kısmı da ibadet konularıyla ilgilidir.²⁴⁰

D. Yüz Hadis Geleneğinin Devamı

Yüz hadis derleme geleneğinin, günümüzde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Hadis ilminde ilmî, teknik ve bilimsel tür eserleri yanında; ahlâkî, tasavvufî, estetik, eğitim (terbiye, terğib) maksatlı türler içerisinde, meslekten hadisçi olanların yanında, meslekten hadisçi olmayanların da ilgilendiklerine şahit olunmaktadır. Onlardan da arkalarında bir yâd-ı cemîl bırakmak maksadıyla günümüzde bu klasik geleneği devam ettirmek üzere 40 hadis ve 100 hadis derleme faaliyetini devam ettirenler vardır.

Aslen Irak'ın Musul şehrinden olup Ürdün'de yaşayan muasır elektrik mühendisi Muhammed Zeki Muhammed Hıdır'ın *el-İstikâme fî Mi'eti Hadîsi'n-Nebevî*²⁴¹ adlı kitabı bu nev'idenden bir çalışmadır. Bu çalışmasında mukaddimede istikamet hakkında kısaca bilgi verdikten sonra yüz hadisi “bâtınî amellerde

²³⁷ N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, ss. 74-80, 476-515; İ. Çetin Derdiyok, “Gül-i Sad-Berg”, **DİA**, XIV, s. 226.

²³⁸ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Bursalı İsmail Belîğ, **Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları**, Ankara, 1985, ss. 37-842. Ayrıca bakınız N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, s. 80.

²³⁹ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, **Türkçe Yazmalar Bölümü**, No: 2206/2, vr. 17b-24a.

²⁴⁰ N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, ss. 80-91, 515-546; İ. Çetin Derdiyok, “Gül-i Sad-Berg”, **DİA**, XIV, s. 226.

²⁴¹ Muhammed Zeki Muhammed Hıdır, **el-İstikâme fî Mi'eti Hadîsi'n-Nebevî**, Musul, 1408/ 1987.

istikâmet”, “ibadet”, “günahlardan kaçınma” gibi bölüm başlıkları altında sahâbi râvîsi ile birlikte hadisi nakledip, Buhârî, Müslim gibi musannif râvîlerin rivâyet ettiğine işaret etmekle yetinmiştir.

Yine aynı şahsa ait, *Hâze'l-Kur'an fi Mi'eti Hadîsi'n-Nebevî*²⁴², adlı çalışma da Kur'an hakkında yüz hadis, dokuz bölüm altında aynı mihval üzere sıralanmıştır.

Bu iki çalışma, yüz hadis derleme geleneğinin günümüzde de devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

E. Değerlendirme

Yüz hadis kitapları, temel hadis kaynaklarından seçilerek derlenen hadis kitapçıkları/cüzleridir. Türkçe olduğu gibi Arapça yüz hadis eserleri de vardır. Daha önce de ifade edildiği gibi, Arapça olarak on dört müellife ait on beş adet yüz hadis eseri bulunabilmiştir. Kronolojik olarak bu eserlerin ilki el-Herevî'ye (ö.393/1002), sonuncusu da İbn Tolun'a (ö.953/1546) aittir. İsminden haberdar olduğumuz bu on beş eserin ancak dördü temin edilerek incelenebilmiştir. Bu eserler, el-Herevî, İbn Teymiyye, İbn Hacer ve İbn Tolun'un eserleridir. Bu eserlerde seçilen hadisler muhtelifdir. Özellikle belli konulara ağırlık verildiği söylenemez. İhtiva ettikleri hadisler bakımından ortak özellikleri de yoktur.

Türkçe'de ise biri mensur ve altısı manzum olmak üzere toplam yedi adet yüz hadis kitabı tesbit edilmiştir. Bunlardan biri araştırma konumuz olan Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg* adlı eseridir. Bu eserlerin hepsinde ağırlıklı olarak ahlâkî konularla ilgili hadisler vardır. Muhammed Hatipoğlu'nun *Ferahnâme*'si hariç hepsinde kısa veciz hadisler seçilmiştir. Okuyucularının iyi müslüman, iyi insan ve iyi vatandaş olmalarının hedeflendiği görülmektedir. İşlenen konular genel olarak aynı olmakla birlikte seçtikleri, hadislerin çoğunluğu farklıdır. Mesela Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg* 'indeki hadislerle diğer eserler karşılaştığında, ortak olarak seçtikleri hadislerin sayısı on'u geçmemektedir. Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg* 'i ile çağdaşı Latîfî'nin *Ferahnâme* 'sinde, namaz, oruç, hac ve zekât konularında hadislere yer yerilmeyip bunun yerine ahlaki konulardaki hadislere daha fazla yer verilmiştir. Diğer yüz hadis eserlerinde bu farz ibadetlerle ilgili konularda da hadis

²⁴² Muhammed Zeki Muhammed Hıdır, *Hâze'l-Kur'an fi Mi'eti Hadîsi'n-Nebevî*, İkinci Baskı, Basım yeri yok, 1408/1987.

vardır.²⁴³ Bu iki eserlerin te'lif edildiği çağ, XVI. asır olup Osmanlı Devleti'nin gücünün zirvesinde olduğu bir dönemdir. Bu durum, “Acaba bu dönem ahlâkî zaâfiyetler arttı da bu sebeple mi ibâdet yerine ahlakî konularla ilgili hadislere daha fazla yer verildi?” sorusunu akla getirmektedir. Konu sosyolojik olarak araştırılmaya muhtaçtır.

İsminden haberdar olduğumuz Arapça yüz hadis kitaplarının hepsine ulaşamadım. Bu eserlerden başka Arapça ve Türkçe yüz hadis kitaplarının olduğu da tahmin edilmektedir. Bunların gelecek süreçte bulunabileceği ümit edilmektedir. Mevcut araştırmamız, yüz hadis kitaplarının, daha ziyade Türk-İslam kültürünün ürünü olduğunun düşünülmesine sevketmektedir. Türkçe yüz hadisler yanında, Arapça yüz hadis eserlerinin müelliflerinin ya Türk asıllı ya da Türklerin hâkim olduğu coğrafyada yetişen, yaşayan ve Türklerle teşrî-i mesai içinde olan müelliflerin olduğu dikkat çekmektedir.

²⁴³ Türkçe yüz hadis kitaplarının muhteviyatı hakkında daha geniş bilgi için bakınız Nihat Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, ss.18-27

İKİNCİ BÖLÜM

HALVETÎ MUHYÎ VE GÜL-İ SAD-BERG

I. HALVETÎ MUHYÎ

Halveti Muhyî'nin hayatına geçmeden önce yaşadığı çağa genel olarak bakmak faydalı olacaktır. O bakımdan önce yaşadığı çağın genel durumu üzerinde durulmuş ve daha sonra hayatı ve eserleri ele alınmıştır.

A. Yaşadığı Çağ

Telif edilen her eser, müellifinin yaşadığı dönemin sosyal, kültürel, dînî ve siyâsî izlerini taşır. Halvetî Muhyî'nin tam olarak hangi tarihte doğduğu bilinmemekle birlikte Osmanlı topraklarında XVI. yüzyılın ilk yarısında doğduğu tahmin edilmekte ve aynı asrın sonlarında vefat ettiği bilinmektedir. XVI. yüzyılda Osmanlı sultanlarından II. Bayezid (1480-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kânûnî Sultan Süleyman (1520-1566), II. Selim (1566-1574), III. Murat (1574-1595) ve III. Mehmet (1595-1603) hüküm sürmüştür. Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg*'ini ve diğer eserlerini te'lif ettiği yılların bu yüzyılın ikinci yarısında olduğu düşünülmektedir. Bu dönem, Kânûnî Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad'ın hüküm sürdüğü yıllardır. Bu yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin, siyasal bakımdan güçlü olduğu, sosyo-kültürel açıdan ve pek çok bakımdan iyi bir durumda olduğu dönemdir.²⁴⁴

1. Siyâsî ve Sosyal Ortam

Fatih Sultan Mehmet'in (1451-1481) İstanbul'u 1453 yılında fethinden sonra Osmanlı devleti, yükselme dönemine girmiştir. Bu süreç, II. Bayezid (1481-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kânûnî Sultan Süleyman (1520-1566) ile devam etmiştir.

²⁴⁴ Bu devirde Osmanlı Devleti'nin o dönemin diğer devletlere göre gücünün nasıl olduğu hakkında bakınız Yılmaz Öztuna, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Ötüken Yayınları, (I-X), İstanbul, 1994 (Osmanlı Tarihi), ss. 77-98.

Yavuz Sultan Selim, sekiz yıllık saltanatı süresinde devletin sınırlarını süratle genişletti. Mısır seferi ile Memlûk devletine son verdi. Suriye, Filistin, Hicaz ve Mısır, Osmanlı topraklarına katıldı. Doğuda dönemin en güçlü devletlerinden biri olan İran dize getirilerek, Şîî tehlikesi Anadolu'dan önemli ölçüde uzaklaştırıldı. Osmanlı devleti o dönemin Batı Akdeniz' inin de en güçlü devleti olmuştu. Osmanlı, o günün dünyasının diğer devletlerinin tamamının gücüne yakın bir güce ulaşmıştı.²⁴⁵

Osmanlı Devleti, esas itibariyle kırk altı yıl hüküm süren Kânûnî dönemimde zirveye ulaşmıştır. Vefatından sonra çeyrek asır daha yükselme devam etti ise de ondan sonra duraklama dönemine girmiştir. Onun dönemi, Türklerin 2700 yıllık tarihi boyunca ulaşabildikleri en yüksek saadet devridir. Zira onun devrinde, o günün diğer Dünya Devletlerinin eriştiği güçlerin toplamı, Osmanlı'nın eriştiği güce erişemiyordu.²⁴⁶ Kânûnî'nin yarım asra yaklaşan saltanatında Osmanlı, diğer alanlarda olduğu gibi ilim, irfan ve sanat bakımından da en parlak devrini yaşamıştır.²⁴⁷

II. Selim ve III. Murat, Kânûnî kadar başarılı olamasalar da onun yetiştirdiği devlet adamları sayesinde Osmanlı Devleti'nin güçlü dönemi, bu padişahların devrinde de devam etmiştir.²⁴⁸

II. Selim başarısız bir padişah olmamakla birlikte babasına göre vasat kalmıştır. Sokullu Mehmet Paşa, Kânûnî Sultan Süleyman'ın son sadrazamıdır, II. Selimin de damadıdır. Onun döneminde tek sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'dır. II. Selim, devlet işlerinin yürütülen nizamına pek müdahale etmemiş, bu işleri çoğunlukla Sokullu'ya bırakmıştır.²⁴⁹ Sokullu Mehmet Paşa, sadrazamlık görevini, 1579 yılında ölümüne kadar III. Murat'ın ilk yıllarında da sürdürmüştür. Üç padişah döneminde 14 yıl süre ile sadrazamlık yapan Sokullu Mehmet Paşa, tecrübeli bir devlet adamıdır. Bazı tarihçiler Osmanlı devletinin yükselme döneminin, Sokullu'nun ölümüyle sona erdiğini ifade ederler.²⁵⁰

²⁴⁵ Y. Öztuna, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 120; Salih Güney, **Tahtın Kudredli Misafirleri Osmanlı Padişahları**, Yitik Hazine Yayınları, İzmir, 2009, s. 87.

²⁴⁶ Y. Öztuna, **Osmanlı Tarihi**, III, ss. 95-98.

²⁴⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, (I-VI), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, II, s. 294.

²⁴⁸ Y. Öztuna, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 125.

²⁴⁹ Y. Öztuna, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 95.

²⁵⁰ Erhan Afyoncu, **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 75-86.

III. Murat dönemi, Osmanlı Devleti'nin sınırlarının en geniş hale geldiği ve devletin kudretinin zirveye çıktığı dönem olduğu gibi, sonraki yıllarda çökme sebeplerinin de belirdiği dönemdir. Osmanlı Devleti'nin duraklama döneminin, III. Murat'ın 1595 yılındaki vefatıyla veya birkaç yıl öncesinde başladığını söylemek daha doğrudur. Çünkü büyük iktisadi kriz, Anadolu'daki huzursuzluk, vb. başarısızlıklar bu yıllarda başlamıştır.²⁵¹

Klasik dönemde (1300-1600) Osmanlı Devleti'nde yaşayanların çoğunluğu, köylülerden oluşmakta olup tarımla uğraşıyorlardı. Toplum, hanedan ve saray halkı dışında askerler, ulema, tüccar, esnaf ve çiftçi şeklinde sınıflandırılabilir. Aslında bürokratik işleri ve askerî idârî görevleri yürütenler de ulema sınıfına dâhildi. Aynı sınıfa dâhil olan ilmiye sınıfı ise, eğitim öğretim ve fetva yanında kazâî işleri de yapmakta idiler.²⁵²

Osmanlı Devleti'nde umumiyetle şehirler, merkezde cami olup, etrafında medrese, imârethane, tekke, şifâhâne, han, hamam vb. sosyal müesseselerden oluşmuştur.²⁵³

2. Kültürel ve Dînî Ortam

XVI. asır, Türk devletinin siyâsî, askerî ve ekonomik açıdan olduğu gibi, ilim, kültür, sanat, edebiyat ve diğer yönlerden de zirvede olduğu dönemdir. Bu asırda, başta İstanbul, Bursa ve Edirne olmak üzere pek çok şehir, kültür merkezi olarak öne çıkmıştır. Dünyanın pek çok yerinden ilim, sanat ve düşünce insanları dâvet edilmiş; rahat çalışabilmeleri için ortamlar hazırlanmış, kütüphaneler kurulmuş, gelmeleri teşvik edilmiş ve çeşitli şekillerde ödüllendirilmişlerdir. Bizzat padişahlardan, ilim, sanat ve edebiyatla meşgul olanlar da olmuştur.²⁵⁴

Bu asırda, Osmanlı Devleti hem Türk ve hem de İslam Dünyasının diğer milletlerinin ilgisini çekmiş ve hayranlığını kazanmıştır. Özellikle müslüman

²⁵¹ Y. Öztuna, **Osmanlı Tarihi**, III, s. 310.

²⁵² Mehmet Öz, **Osmanlılar (Sosyal Hayat)**, **DİA**, XIII, ss. 532-534.

²⁵³ Yusuf Halaçoğlu, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Yedinci Baskı, Ankara, 2014, s. 158.

²⁵⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, ss. 591-618.

lkelerden ve Türk Dünyasından gelen çok sayıda ilim, fikir ve düşünce adamları, Osmanlı ülkesinin ilim ve sanat merkezi olmasına önemli katkı sağlamışlardır.²⁵⁵

Fatih Sultan Mehmet zamanında te'sis edilen, döneminin en yüksek eğitim kurumu Sahn-ı Semân Medreseleri'nde dînî ilimler,²⁵⁶ Kânûnî Sultan Süleyman'ın yaptırdığı Süleymaniye Medreselerinde de fen ve tıp ilimleri okutuluyordu.²⁵⁷

XVI. asırda yaşamı ve önemli görevlerde bulunmuş Kemal Paazâde (.940/1534), Atfi Hayreddin Hızır Bey (.953/1541), Kınalızâde Ali (.972/1572), Ebssd Efendi (.982/1574), ivizâde Mehmet Efendi (.995/1587), meşhur ilim adamlarından bazılarıdır.²⁵⁸

Bu asırda Osmanlı padiahları, yaptıkları seferlerde tanıştıkları ilim, fikir ve sanat adamlarını ülkeye dâvet etmişler, saraylarında ağırlamılardır. Özellikle meşhur olanlarına, büyük maalar teklif ederek ülkeye dâvet etmişlerdir. Sultan II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kânûnî Sultan Süleyman, ilim adamlarına verdikleri değeri göstererek, yazdıkları eserlerini dllendirmişlerdir. Edebî açıdan dikkat çeken önemli bir husus, bu asırda görev başında olan bütün Osmanlı sultanlarının iirle meşgul olmalarıdır.²⁵⁹ II. Selim, devlet ilerini önemli ölçüde Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'ya (.987/1579) bırakarak sarayda edebiyat ve şiire de zaman ayırmıştır. O divan sahibi bir airdir, "selim" ve "selîmî" mahlasları ile yazdığı iirleri vardır.²⁶⁰ III. Murat, Arapça ve Farsça'yı iyi bilen bir airdir. "murâdî" mahlasıyla şiirler yazmıştır. *Futuhât-ı Sıyâm* adını verdiği tasavvuf üzerine bir eser de yazmıştır.²⁶¹

XVI. yüzyıl, şair ve ediplerin fazlalığı ve yazılan eserlerin çeşitliliği açısından edebiyatın en ihtişamlı olduğu dönemdir. Bu yüzyılda eserleriyle temayüz etmiş pek çok şair ve edip vardır. Lâmiî elebi (.938/1532), Hayretî (.941/1534), Meâlî (.942/1535), Usûlî (.945/1538), Zâtî (.953/1546), Bâkî (.1008/1600) ve Hâkânî (.1015/1606) bu çağın en önemli şair ve ediplerinden sadece birkaçıdır. Bu asrın

²⁵⁵ Nihat Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, (I-II), Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul, 1971, I, s. 557.

²⁵⁶ Halil İncık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik ağı (1399-1600)**, ev. Ruen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2003, (Osmanlı İmparatorluğu), s. 176.

²⁵⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II. s. 538.

²⁵⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, ss. 242-245.

²⁵⁹ Mine Mengi, **Eski Türk edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 168.

²⁶⁰ Y. ztuna, **Osmanlı Tarihi**, III, ss. 175-177.

²⁶¹ Y. ztuna, **Osmanlı Tarihi**, III, ss. 306-307.

Osmanlı Edebiyatını etkileyen Fuzûlî (ö.963/1556) ve Rûhî (ö.1014/1605) de o dönemin şairlerindendir. Dönemin Osmanlı Padişahları, Yavuz Sultan Selim, Kânûnî Sultan Süleyman, II. Selim, III Murat ve III. Mehmet de bu asrın meşhur şairleri arasındadır.²⁶²

Türklerin İslam'la müşerref olduğu ilk dönemlerden itibaren Ahmet Yesevi ile başlayıp bu çizgide yürüyen pek çok Hak ve halk dostları, ilim, fikir ve düşünce insanları rehberliğinde Türk toplumunda Kur'an ve sünnet ekseninde, insan merkezli İslam anlayışı yerleşmiştir.²⁶³ Osmanlı ülkesinde de kuruluşundan itibaren devletle toplumu kaynaştıran ana unsur İslam'dır. Diğer dinlere mensup insanlar da huzur içinde yaşamışlardır. Uygulamalar, Sunnî-Hanefî anlayış ekseninde yürütülmüştür. Genel olarak tasavvuf ehli ile medrese mensupları birbirine yakın olmuş; kuruluşundan itibaren padişahlar ve devlet yöneticileri, tarikat ve tasavvuf ehline hürmet etmiş, faaliyetlerine destek olmuş ve istişarelerde bulunmuşlardır. Padişah ve devlet yöneticilerinden tarikat şeyhlerine intisap edenleri de olmuştur. Tarikatlar, Anadolu'da, Rumeli'de ve diğer şehirlerde geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Kuruluşunda Yeseviyye, takip eden asırlarda özellikle klasik dönemde, Bektâşilik, Mevlevîlik, Bayramiyye, Celvetiyye, Rifâiyye, Kübreviyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Kaderiyye ve diğer tarikatlar ve kollarına mensup mutasavvıflar ve dervişler rahatça faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Zaman zaman devlet-tekke-medrese dengesinin bozulduğu, devletin işlerine müdahale edilme teşebbüslerinin olduğu zamanlarda da tarikat mensuplarının, cezalandırıldığı ya da uzaklaştırıldığı dönemler de olmuştur.²⁶⁴

3. Hadis Öğretimi

Hadis ilminin tarihi gelişimi, oluşum, gelişme, açılım, daralma ve dönüşüm şeklinde sınıflandırıldığında; Osmanlı devri daralma dönemine denk gelir. Daha önce klasik hadis kitapları tasnif edilmiş, şerhler yapılmış, biyografi eserleri te'lif edilmiş, çeşitli fikir ekolleri oluşmuştur. Hadis ilmiyle ilgili yapılması gerekenler önemli

²⁶² İskender Pala, Osmanlılar (Edebiyat), **DİA**, XIII, s. 557.

²⁶³ Abdülkadir Palabıyık, **Düşünce Dünyamızı Aydınlatan Hadisler (Kutadgu Bilig ve Atabetü'l-Hakayık Örneği)**, İzmir, 2010, s. 15.

²⁶⁴ Reşat Öngören, Osmanlılar (Tasavvuf ve Tarikatlar), **DİA**, XIII, ss. 541-547.

ölçüde gerçekleştirilmiştir. Buradaki daralmadan kastedilen, hadis edebiyatı ile ilgili daha önce yapılan yoğun faaliyetlerden sonra dinginleşme ve duraklamadır.²⁶⁵ Osmanlı Devleti, siyasî, ekonomik ve kültürel gelişime paralel olarak egemen olduğu yerlerde hadis ihtisas okulları açarak hadis ilminin kurumsal gelişimini sağlamıştır.²⁶⁶ Osmanlı döneminde hadis öğretimde dârülhadislerin önemli bir yeri vardır. Osmanlı döneminde inşa edilen ilk dârülhadis ise, I. Murat Hüdâvendigâr devrinde (1360-1389), İznik’de Çandarlı Hayrettin Paşa (ö.1387) tarafından yaptırılmıştır. Bu dârülhadis, Anadolu’da Selçuklu Hükümdarı II. Alaaddin Keyhüsrev (1237-1246) döneminde, 1242 yılında Çankırı’da yaptırılan ilk dârülhadisten yaklaşık bir buçuk asır sonradır.²⁶⁷ II. Murat’ın 1425’de Edirne’de, Fâtih Sultan Mehmet’in İstanbul’da, Bursa’da, II. Bayezid’in Amasya’da yaptırdığı dârülhadis, bu hadis okullarından birkaçıdır.²⁶⁸

XVI. asırda ise, Yavuz Sultan Selim’in Mısır’ı fethinden sonra, buradaki çok sayıda âlim ve sanatkarı İstanbul’a getirmesi, hadis ilmiyle ilgili Mısır’daki birikimin Anadolu’ya intikal edip gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Mesela, Osmanlı dönemi hadis âlimlerinden Gaytî (ö.984/1576) ve talebelerinin hadis ilmiyle ilgili birikimlerinin Anadolu’ya intikal ettiği görülür.²⁶⁹ Ancak Yavuz Sultan Selim döneminde te’sis edilmiş bir dârülhadis adına yapılan araştırmada rastlanmamıştır.²⁷⁰

Kânûnî Sultan Süleyman döneminde, Amasya’da Çelebi Dârülhadisi ve İstanbul’da defterdar Mehmet Çelebi, Sofu Mehmet Paşa, Mahmut Ağa gibi dârülhadisler yanında Süleymaniye Cami ve Külliyesi bünyesinde inşa edilen dârülhadis, hadis ilmine verilen değerin önemli bir göstergesidir.²⁷¹ II. Murat’ın Edirne’de yaptırdığı dârülhadis, Kânûnî dönemine kadar, bir ihtisas medresesi olup medrese yapılanmasının en üst kademesinde idi. Süleymaniye külliyesi bünyesindeki

²⁶⁵ M. Emin Özavşar, “Hadisin Niteliği Sorunu ve Akademik Hadiscilik”, ss. 49-53.

²⁶⁶ M. Emin Özavşar, **Osmanlı’da Hadis**, s. 356.

²⁶⁷ Daha önce “dârüşşifa” olarak bilinen Çankırı’daki bu mekânın Anadolu’da inşa edilen ilk “dârülhadis” olduğunu tespit eden Ali Yardım’dır. Merhum Ali Yardım’ın Selçuklu ve Osmanlı dârülhadisleri konusunda yaptığı çalışma bu sahada önemli bir boşluğu doldurmuş olup, daha sonra bu konuyu incelemek isteyen araştırmacıların mürâcaat ettiği en önemli kaynaklardandır. Bakınız A. Yardım, “Dârülhadis”, **DİA**, VIII, ss. 529-532; A. Yardım, *Temel Kültür Müesseselerimizden Dârülhadisler*, **Ekrem Ayverdi Hatıra Kitabı**, İstanbul, 1995, (Dârülhadisler) ss. 59-119.

²⁶⁸ A. Yardım, “Dârülhadis”, **DİA**, VIII, s. 530-531.

²⁶⁹ M. Emin Özavşar, **Osmanlı’da Hadis**, ss. 357-360.

²⁷⁰ A. Yardım, **Dârülhadisler**, s. 85.

²⁷¹ A. Yardım, **Dârülhadis**, **DİA**, VIII s. 531; A. Yardım, **Dârülhadisler**, ss. 85-89; M. Emin Özavşar, **Osmanlı’da Hadis**, s. 358.

dârülhadis ise bu tarihten sonra 11 aşamalı medrese yapılanmasının en yüksek kadrolu medresesi olarak yerini almış; bu medreseye atanan baş müderris ise, devlet protokolünde, en yüksek rütbeli müderris olmuştur.²⁷²

Kânûnî, ilmi, sanatı, edebiyatı seven, şair bir sultandır. İlim adamını sever, değer verirdi. O'nun devri, her bakımdan Osmanlı eğitim, kültür, sanat ve edebiyatının değer kazandığı bir dönem olmuştur. Devlet yapısı itibarıyla merkeziyetçi bir özelliğe sahip olması sebebiyle başta İstanbul olmak üzere, Edirne ve Bursa önemli kültür merkezleri olmuştur.²⁷³ Bu ilmî ve kültürel birikim, bu şehirlerin sınırlarını aşarak ülkenin her tarafı bu birikimden nasibini almıştır. Hadis ilmine, eğitim ve öğretime verilen değerın arka planında bunlar vardır.²⁷⁴ Bu dönemin gözde âlimlerinden İbn Kemal (ö.940/1533) o dönemin önemli âlimlerden ders aldıktan sonra, Edirne medresesine müderris olmuş, sonra Kânûnî'nin Şeyhulislamı olmuştur. İki yüz kadar eseri vardır. *Ta'lika alâ'l-Câmi' es-Sahîh*, *Şerhu Meşâriki'l-Envâr*, *Şerh-u Erba'in* adlı eserleri bunlardan bazılarıdır.²⁷⁵

II. Selim'in hükümdarlığı döneminde, hocası Atâullah Efendî'nin, doğum yeri olan İzmir Ödemiş'e bağlı Birgi'de İmam Birgivi'nin ders vermesi için 1571 yılında de yaptırdığı Atâullah Efendi Dârülhadis'i, bu dönemde inşa edilen önemli dârülhadislerden biridir. Yine İstanbul'da 1573 yılında inşa edilen Piyale Mehmet Paşa Dârülhadisi ve Mimar Sinan yapısı olan Edirne Selimiye Külliyesi bünyesinde yer alan Selimiye Dârülhadisi (1574) bu dönemde eğitim öğretime başlayan önemli dârülhadislerden birkaçıdır.²⁷⁶

Bu asırda daha önce faaliyete geçen dârülhadislere, Sultan III. Murat ve III. Mehmet döneminde de yenileri ilave edilmiştir. Bugün İstanbul Üsküdar İmam Hatip Lisesi olarak kullanılan Atık Vâlide Dârülhadisi (1582), Eyüp'de Cafer Ağa Dârülhadisi (1582), Fatih Çarşamba'da Mehmet Ağa Dârülhadisi (1585), III. Murat döneminde yapılan dârülhadislerden bazılarıdır. Sultan III. Mehmet tarafından,

²⁷² A. Yardım, Dârülhadis, *DİA*, VIII, ss. 531-532.

²⁷³ Salih, Karabey, "XV-XVI Asır Osmanlı Medreselerinde Hadis Öğretimi", *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, Cilt: 4, 1992, (ss. 227-235), s. 229.

²⁷⁴ M. Emin Özavşar, *Osmanlı'da Hadis*, s. 358-359.

²⁷⁵ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Hazırlayanlar: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yayınevi, (I-III) İstanbul, 1972-1975, I, ss. 252-254.

²⁷⁶ A. Yardım, Dârülhadis, *DİA*, VIII ss. 531.

bâbası III. Murat adına yaptırılan Hâkâniye Dârülhadisi de bu devirde yapılan dârülhadislerdedir. Dârülhadis yapımı daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir.²⁷⁷

Osmanlı'da XV ve XVI. asırlar, dârülhadislerin gelişimini ikmal edip zirvede olduğu dönemdir.²⁷⁸ Dârülhadislerde hangi kitapların okutulduğu hususunda net bilgiler yoktur. Burada okutulacak kitapların müderrislere bırakıldığı anlaşılmaktadır.²⁷⁹ Okutulan hadis kitapları arasında Buhârî, Müslim, Mesâbih ve Meşârik adları zikrediliyorsa da hadis müfredatında okutulan daha başka kitaplarında olduğu muhakkaktır.²⁸⁰ Özellikle Edirne ve Süleymaniye Dârülhadisleri'nin vakfiyelerinde, dârülhadislerde ders veren hocaların notlarında ve dârülhadislerin kütüphanelerinde bulunan kitaplarda vb. bilgi ve belgelerde dârülhadislerde okutulan hadis kitapları hakkında bilgiler verilmektedir.²⁸¹ Öte yandan dârülhadislerde hadis dersleri yanında diğer dersler de okutulmuştur.²⁸²

Osmanlı hadis müderrislerinin hadis sahasında hem çeşit hem de sayı bakımından fazla eser vermedikleri görülür. Yine genelde Osmanlı âlimleri, özelde Osmanlı muhaddislerinden hayatını medresede eğitimle ya da camilerde, tekke ve zaviyelerde irşatla geçirdikleri halde hiç eser vermeyenler vardır. Osmanlı eğitim sisteminin, fıkıh-kelam ekseninde olması ve bu okulları bitirenlerin çoğunlukla idareciliğe sevk edilmesi bunun sebeplerindendir. Genelde Osmanlı âlimleri ve özelde Osmanlı muhaddisleri, gerekli bilgilerle mücehhez olup öğrendiklerini uygulamaya gayret etmişler ve canlı eserler vermeyi önemsemişlerdir. Bir başka ifade ile bu medreselerin kuruluş felsefesinin, ilim için ilim yapmaktan ziyade, ilmi

²⁷⁷ XVI. asır ve daha sonraki dönemlerde yapılan dârülhadisler için bakınız A. Yardım, *Dârülhadis, DİA*, VIII, ss. 531-532; A. Yardım, *Dârülhadisler*, ss. 100-112.

²⁷⁸ S. Karacabey, XV-XVI Asır Osmanlı Medreselerinde Hadis Öğretimi, 234.

²⁷⁹ A. Yardım, *Dârülhadis, DİA*, VIII, s. 532.

²⁸⁰ Dârülhadisler'de okutulan kitaplarda farklılıklar olmakla birlikte, genel olarak, Sahîhayn, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin *Sünenleri*, Begavî'nin *Mesâbihu's-Sünne'si* ve onun üzerine yapılan çalışmalar, Hatîb et-Tebrizî'nin *Mişkâtü'l-Mesâbih'i* ile Ali el-Kârî'nin *Mirkâtü'l-Mefâtih'i*, Radiyyüddin es-Sâgânî'nin *Meşâriku'l-Envâr'ı* ve Kâdî İyâz'ın *eş-Şifâ'sı* gibi kitapların okutulduğu ifade edilmektedir. Yine Nevevî'nin *et-Takrîb'i*, Irâkî'nin *Elfiyyetü'l-Hadis'i*, ibn Hacer el-Askalânî'nin *Nuhbetü'l-Fiker* ve *Şerhu Nuhbeti'l-Fiker*'inin de genel olarak okutulan usûl kitapları arasında olduğu kaydedilmektedir. Bakınız A. Yücel, *Hadis Tarihi*, s. 142.

²⁸¹ Dârülhadislerde okutulan kitaplar hakkında detaylı bilgi için bakınız. Selahattin Yıldırım, *Anadolu Muhaddisleri*, ss. 39-43; Kadîr Ayaz, "Hadis İlimlerinin Tedrisatı Açısından Osmanlı Dârülhadisleri", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVII (2016) (ss.39-68), ss. 56-65; Mehdi Çiftçi, "Süleymaniye Dârülhadisi Özelinde Osmanlı Dârülhadislerinde Hadis Eğitimi", *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi*, Cilt: XI, Sayı: XXI, 2013, ss. 113-141; İbrahim Kutluay, *Osmanlı Döneminde XVI-XVII Y. Yıllarda Dârülhadislerin Müfredatı, İlmi Seviyeleri ve Kadızâdeliler Harekâtının Dârülhadislerin Çoğalmasındaki Rolü, Mizanülhak: İlmi Araştırmalar Dergisi*, Aralık 2019, (Dârülhadislerin Müfredatı) ss. 13-49.

²⁸² A. Yardım, *Dârülhadisler*, s. 115; İ. Kutlay, *Dârülhadislerin Müfredatı*, s. 18.

öğrenip hayata uygulama anlayışından kaynaklandığı düşünülmektedir.²⁸³ Osmanlı âlimlerinin hadis sahasında diğer ilmî disiplinlere göre daha az eser vermiş olmalarının başka sebepleri olup olmadığı hususu için yeni araştırmalara ihtiyaç vardır.²⁸⁴

Dârülhadisler, Osmanlı müesseseleri içinde hadis okullarıdır. Bu müesseselerin ibtidâsından âlîsine kadar çeşitli derecede olanları vardır. Edirne Dârülhadisi ve Süleymaniye Dârülhadisi, ihtisas medresesi niteliğindedir. Bu dârülhadisler, Osmanlı medreselerinin hiyerâşik yapısının da en üstünde yer almaktadır. II. Murat devrinden Kânûnî'ye kadar Edirne'deki Dârülhadis, Kânûnî'den sonra da Süleymaniye Dârülhadis'i, en yüksek kadrolu medreselerdir. Bu medreselerin baş müderrisleri de Devlet-i Âliye'nin protokolünde en yüksek rütbeli müderrislerdir. Dârülhadislerin hâimleri, padişahlar, hanımları, vezir-i âzamlar, yüksek rütbeli paşalar olmuştur. Bu durum, dârülhadislere verilen değerin bir göstergesidir. Yukarıda adları zikredilen meşhur olanları yanında, bir mahallede, ücra bir yerde basit yapıdan oluşan dârülhadisler de vardır. Bundan asıl hedefin, Peygamber sevgisinin, Peygamber ahlâkının, Peygamber uslûbunun ülkenin her köşesine, her meslek ve meşrepten insana ulaştırma ülküsü olduğu anlaşılmaktadır.²⁸⁵ Özellikle Osmanlı'nın duraklama ve gerileme dönemlerinde, bunalımlı zamanlarda, mesela, din adına terör estiren Kadızâdeliler hareketine karşı verilen mücadele zamanlarında, Lâle Devri'ne girildiği şaşkınlık dönemlerinde dârülhadisler açılma teşebbüsü, dönemin yöneticilerinin genel medreselerden beklediğini bulamayıp bunun yerine dârülhadisler açıp toplumun, peygamber ahlâkını diri tutarak toparlanmayı hedefledikleri düşünülmektedir.²⁸⁶

İlk zamanlar Osmanlı padişahları medrese kurmak istediklerinde bu medreselere hocaları, Türkistan, İran, Mısır, Suriye gibi Anadolu dışındaki yerlerden ve Konya, Kayseri, Aksaray gibi Anadolu'nun kültür merkezlerinden getirtmişlerdir.²⁸⁷ İlk zamanlar Anadolu'daki öğrenciler, tefsir, hadis, fıkıh, kelam,

²⁸³ S. Yıldırım, **Anadolu Muhaddisleri**, ss. 215-216; M. Emin Özavşar, **Osmanlı'da Hadis**, s. 362.

²⁸⁴ Bu konudaki değerlendirmeler için bakınız. Kadîr Ayaz, "**Hadis İlimlerinin Tedrisatı Açısından Osmanlı Dârülhadisleri**", ss. 39-43.

²⁸⁵ Türk toplumunda Hz. Peygamber'e (sas) duyulan sevginin tezahürleri ile ilgili daha detaylı bilgi için bakınız Abdülkadir Palabıyık, **Türk Kültüründe Peygamber Sevgisi**, ss. 46-102.

²⁸⁶ A. Yardım, **Dârülhadisler**, ss. 112-119.

²⁸⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, I, s. 459; İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı**, s. 237; Halil İnancık, **Osmanlı İmparatorluğu**, 2003, s. 175.

felsefe vb. alanlarda ihtisas yapmak için de Maverâünnehir, İran Mısır, Suriye vb. yerlerdeki o dönemin kültür merkezlerine gitmişlerdir.²⁸⁸

XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise Anadolu dışına ilim tahsil etmek ve ihtisas yapmak için gidenler azalarak durmuştur.²⁸⁹ Zira artık başta İstanbul olmak üzere, Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Anadolu dışındaki şehirleri kültür merkezi olmuştur. Pek çok ilim adamı İstanbul başta olmak üzere Anadolu ve Anadolu dışındaki şehirlerde kurulan medreselere gelerek buralarda dersler vermişlerdir. Osmanlının fethettiği o günün kültür merkezleri ile İstanbul ve Anadolu'nun diğer şehirleri arasında da karşılıklı bilgi alışverişinde de bulunulmuştur. Artık başta İstanbul olmak üzere Bursa, Edirne gibi Osmanlı şehirleri kültürel câzibe merkezi olmuştur. Osmanlı Devletindeki öğrencilerin Anadolu dışına ilim tahsili ve ihtisas için gitmesini gerektirecek sebepler ortadan kalkmıştır.²⁹⁰

Osmanlı padişahları ve diğer devlet adamları, ülkede ilim ve fikir hayatının canlanmasını bir hedef olarak ortaya koydukları için, ortamın oluşması, ilim adamlarının taltif edilmesi vb. konularda gereğini yerine getirmişlerdir. Bu diğer ilim dallarında olduğu gibi, hadis ilminde de pek çok ulemanın ülkeye gelmesine ve bu ilmin gelişimine katkı sağlamıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren genel olarak Osmanlı medreseleri ve özelde üzerinde durduğumuz hadis ilminin tedris edildiği dârülhadislerde hocalık yapan Türk müderrisler, yaptıkları çalışmalarla, Anadolu dışındaki İslam dünyasında tanınıp oralardaki ilim merkezlerini de etkilemişlerdir.

Osmanlı âlimlerinden birçoğu sadece bir sahada branşlaşma yerine diğer ilim dallarıyla da ilgilenmişlerdir. İlim yanında, tebliğ, irşad ve cihad gibi sâlih amellerle de ilgilenmeyi tercih etmişlerdir.²⁹¹

Bazı Osmanlı muhaddisleri tasavvufla da ilgilenmişlerdir. Bu muhaddisler, dînî ilimlerde gerekli tahsili ikmal ettikten sonra meşreplerine münasip olan tasavvuf yolunu tercih etmişlerdir. O bakımdan Osmanlı'da hadis eğitim-öğretiminin, tasavvufla kaynaştığı müşahade edilmektedir.²⁹²

²⁸⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilatı**, s. 237.

²⁸⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, I, ss. 459-460.

²⁹⁰ S. Yıldırım, **Anadolu Muhaddisleri**, ss. 206-2010.

²⁹¹ S. Yıldırım, **Anadolu Muhaddisleri**, ss. 208-2009.

²⁹² S. Yıldırım, **Anadolu Muhaddisleri**, s. 216; M. Emin Özavşar, **Osmanlı'da Hadis**, s. 363.

Selahattin Yıldırım, XIV-XVI. yüzyıl *Osmanlı Dönemi Anadolu Muhaddisleri* adlı çalışmasında, bu dönemde Anadolu muhaddislerinin eserlerini, usûl-i hadis, kırk hadis ve genel çalışmalar başlığı altında tanıtmıştır. Müelliflerinin ölüm tarihlerine bakıldığında bunların çoğunun XVI. yüzyıl alimleri oldukları göze çarpmaktadır. Kırk hadis derlemeleri, genel konular üzerine hadis derlemeleri ve şerhler üzerinde yoğunlaştığı; şerhlerin de *Buhârî*, *Mesâbîhu's-Sünne* ve *Mişkâtü'l-Mesâbih* üzerine yapıldığı görülmektedir. Bunların içinde epeyce de te'lif eser vardır. el-Kâfiyeci'nin (ö.879/1474) *el-Muhtasar fî İlmi'-Eser'i*, Molla Arap'ın (ö.938/1531) *Te'zîbü's-Şemâil'i*, Mustafa Surûrî'nin (ö.969/1561) *Şerhü'l-Buhârî'si*, Birgili Mehmet Efendi'nin (ö.981/1573) *Şerhü'l-Ehâdis'i* dârülhadislerde okutulan eserlerden birkaçıdır.²⁹³

Osmanlı eğitim ve kültür anlayışının temeli, bir “Osmanlı adamı” yetiştirme hedefine göre düzenlenmiştir.²⁹⁴ Osmanlı adamı yetiştirme mefkûresinin inşa edilmesini sağlayan temel bilgi kaynakları arasında hadisin önemli bir yeri vardır. Osmanlı muhaddisleri, medreselerde yaptıkları hadis eğitimi ile birlikte hakla hitap edecek hadis kitapları da yazmışlardır. Özellikle XIV. asırdan itibaren kırk hadis kitapları yazılmıştır. Cemaleddin Aksarâyî (ö.912/1506) ve İbn Kemal (ö.940/1533), Taşköprülüzâde (ö.969/1561), Lütî Paşa (ö.971/1563), XVI. asırda Arapça kırk hadis kitabı te'lif eden muhaddislerdendir.²⁹⁵ XVI. Osmanlı âlimleri ayrıca çoğu manzum Türkçe kırk hadis kitapları da yazmışlardır. Abdülkadir Karahan XVI. asırda on beş tane Türkçe Kırk Hadis kitabının tanıtımını yapmıştır.²⁹⁶ İyi müslüman, iyi insan ve iyi vatandaş yetiştirme amacına ulaşmak için kısa hadis metinleri manzum olarak tercüme edilmiştir. Bu eserlerin, çeşitli toplum kesimlerinin ahlâkî eğitimine yönelik olarak te'lif edilen hadis kitapları arasında önemli yeri vardır. Kânûnî devri şairlerinden Usûlî'nin (ö.945/1538) *Divân*'ının bir bölümü, *Manzûme-i Hadis-i Erbaîn*'dir. Türkçe manzum kırk hadislerin örneklerinden birisi de devrin meşhur şairi Fuzûlî'nin (ö.964/1556) dir.²⁹⁷

Çoğu manzum Türkçe kırk hadis kitapları ile birlikte Divan Edebiyatında XV. asırdan itibaren yazılan yüz hadis eserleri de toplum kesimlerinin ahlâkî eğitimini

²⁹³ Dârülhadislerde okutulan kitaplar için bakınız. S. Yıldırım, *Anadolu Muhaddisleri*, ss. 212-214.

²⁹⁴ İlber Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, İstanbul, 2001, s. 54.

²⁹⁵ A. Karahan, *Kırk Hadisler*, s. 66.

²⁹⁶ A. Karahan, *Kırk Hadisler*, ss. 161-205.

²⁹⁷ M. Emin Özavşar, *Osmanlı'da Hadis*, s. 363.

sağlama ülküsüne matuftur. Klasik Divan Edebiyatı mahsûlü olan yüz hadis eserleri, hadisi kitlelere ulaştıran ve o günün popüler kültürünün şekillenmesine katkı sağlayan çalışmalardır. Kırk hadis eserleri gibi yüz hadis türünden eserleri kaleme alan müelliflerin ilmî ve kültürel seviyeleri de aynı değildir. Bu kitaplar, hadislerin toplumun çeşitli kesimlerine ulaşmasında katkısı olmuştur. Böylece halkın dînî kültürünün şekillenmesinde önemli rol üstlendikleri muhakkaktır. Ancak bu kitaplarda yer verilen hadislerin, hadis kriterleri açısından incelemeye ihtiyacı vardır.²⁹⁸

Muhammed Hatipoğlu'nun (ö.839/1435), *Ferahnâmesi*, Latîfî'nin (ö.960/1582) *Subhânu'l-Uşşâk*'ı, Halvetî Muhyî'nin (ö.990-995/1582-1586) *Gül-i Sad-Berg*'i, Kadîrî'nin (ö.1073/1622) *Manzum Yüz Hadis Tercümesi*, Visâlî'nin (ö.1057/1647) *Gül-i Sad-Berg*'i, Belîğ'in (ö.1136/1723) *Gül-i Sad-Berg*'i “Yüz Hadis” kitaplarındandır. Görüldüğü gibi bunlardan ikisi XVI. asırda yazılmıştır. Bu çalışmamızda biz de Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg* isimli eseri üzerinde duracağız.

B. Hayatı ve Eserleri

1. Hayatı

Halvetî Muhyî'nin kim olduğu ve hayatı hakkındaki rivâyetler muhtelifdir. Tez konumuzu belirlediğimiz sıralarda, Halvetî Muhyî'nin, meşhur Muhyî Gülşenî olduğunu düşünüyorduk. Zîra, bu eserle ilgili bilgiye ilk defa Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde ulaştık. İslam Ansiklopedisinde, “Muhyî-yi Gülşenî” maddesini yazan Tahsin Yazıcı, Edirne doğumlu Halvetî-Gülşenî şeyhi, Muhyî-yi Gülşenî'nin (ö.1017/1608'den sonra) eserleri arasında, *Gül-i Sad-Berg*'i de saymaktadır. Manzum yüz hadis şerhi olduğunu ifade ettiği bu eserin iki nüshasının Beyazıt Devlet Kütüphanesinde bulunduğu da işaret etmiştir.²⁹⁹

İ. Çetin Derdiyok da klasik Türk Edebiyatında yüz sayısına bağlı olarak düzenlenen değişik türdeki eserlerin ortak adı olan Gül-i Sad-Berg'ler hakkında yazdığı makalesinde, üzerinde çalıştığımız eseri, Muhyî-yi Gülşenî'nin (Halvetî)

²⁹⁸ M. Emin Özavşar, *Osmanlı'da Hadis*, s. 364.

²⁹⁹ Tahsin Yazıcı, “Muhyî-yi Gülşenî”, *DİA*, XXXI, ss. 79-81.

(ö.1017/1608'den sonra) kitapları arasında saymıştır. Dolayısıyla müellifin Muhyî-yi Gülşenî olduğu kanaatindedir.³⁰⁰

Doğrusu, -birlikte veya ayrı ayrı- “Halvetî” ve “Muhyî” kelimelerinden hareketle *Gül-i Sad-Berg*'in müellifinin kim olduğu hususunda yaptığımız ilk araştırmalarda, hep Muhyî- yi Gülşenî ile karşılaşmakta idi. Nitekim, *Gül-i Sad-Berg*'in Erzurum İlk Halk Kütüphanesi'ndeki nüshasının tanıtımını yapan Önder Göçgün de bu eserin müellifinin, Halvetî Tarikatının Gülşenî kolu şeyhlerinden, Edirne'li Muhammed Muhyiddin Gülşenî Efendi olabileceği kanaatindedir.³⁰¹

“*Klasik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler*” başlıklı Doktora çalışmasında Nihat Öztoprak, Halvetî Muhyî'nin hayatı hakkında, herhangi bir bilgi bulunamadığını, “*Sürûr-Efzâ*” adlı eserinin medhiye bölümünde, onun, Osmanlı sultanlarından Murat Han döneminde yaşadığının anlaşıldığını, fakat hangi Murat Han olduğunun tespit edilemediğini; Önder Göçgün'ün tahmin ettiği gibi Edirne'li Muhyî Gülşenî olamayacağını ifade etmektedir. Nihat Öztoprak'a göre, Edirne'li Muhyî Gülşenî'nin eserleri arsında *Gül-i Sad-Berg* ve *Sürûr-Efzâ* adlı eseri yoktur. Nihat Öztoprak, Edirne'li Muhyî Gülşenî'nin eserleri üzerinde yaptığı araştırmada onun sadece “Muhyî” mahlasını kullandığını; hâlbuki, *Gül-i Sad-Berg* 'in müellifinin hem bu eserinde hem de *Divan* ve *Sürûr-Efza* isimli eserlerinde “Halvetî Muhyî” mahlasının kullanıldığını ifade etmektedir. Dolayısıyla aranılan şâirin Edirneli Muhyî Gülşenî olmayıp başka bir şâir olduğunu ve bu şâirin kim olduğunun tespit edilemediğini söylemiştir.³⁰²

Halvetî Muhyî'nin *Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi*³⁰³ başlıklı araştırmada; inceleme fırsatı bulunan tezkirelerde “Muhyî” mahlaslı şâirler bulunmakla birlikte “Halvetî Muhyî” mahlaslı şâir tespit edilemediği, *Surûr-Efzâ*'da üç ayrı yerde özellikle “Halvetî Muhyî” olarak çift kelimeyi mahlas olarak kullanmasının, döneminde başka Halvetî'lerle karıştırılmamasından kaynaklandığının düşünüldüğü ifade edilir. Şâirin yaşadığı dönemin net olarak tespit edilemediği, ancak *Surûr-Efzâ* 'nın giriş kısmında Sultan Murat Medhiyesi bulunduğu, yine 25. meclisinde

³⁰⁰ İ. Çetin Derdiyok, “Gül-i Sad-Berg”, *DİA*, XIV, s. 226.

³⁰¹ Önder Göçgün, “Erzurum Kütüphanesindeki Türkçe -Yazma Eserler Üzerine Araştırmalar, *Selçuk Dergisi*, Sayı: 1, (93-223), s. 207.

³⁰² N. Öztoprak, *Manzum Yüz Hadisler*, s. 68.

³⁰³ Dila Akçay, *Halvetî Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, 2019, s. 3.

Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasında geçen bir hâdisenin aktarıldığı kaydedilir. Bu mâlûmattan yola çıkarak Halvetî Muhyî'nin, Sultan Selimden sonra tahta çıkan Murat isimli padişahlardan birinin devrinde yaşadığının anlaşıldığı dile getirilmektedir. Sultan Murat'a yazılan medhiyede, padişahı, Acem ve Arap diyarının hükümdarı olarak görmesinden hareketle, bu padişahın, Revan ve Bağdat Fâtihisi olarak nam salan IV. Murat olabileceği gibi; III. Murat'ın da Arap ve özellikle Acem topraklarında genişleme isteğinde olduğuna işaret edilerek, III. Murat da olabileceği kaydedilmiştir.³⁰⁴ Bu araştırmada, Konya doğumlu, doğum tarihi bilinmemekle birlikte vefat tarihi miladi 1611 olarak bilinen Bezcizâde Mehmet Muhyiddîn'in, Sultan III. Murat döneminde yaşamış olması, Halvetî şeyhi olup Muhyî mahlasını kullanması nedeniyle *Surûr-Efzâ*'nın müellifi olma ihtimâline de işaret edilmiştir.³⁰⁵

Dolayısıyla Dila Akçay'a göre, *Surûr-Efzâ* ve *Gül-i Sad-Berg*'in şâiri Halvetî Muhyî'nin, 1595-1603 döneminde padişah olan III. Sultan Murat veya 1623-1640 döneminde padişah olan IV. Murat döneminde yaşamış olması muhtemeldir.

Halvetî Muhyî'nin aynı eserini inceleyen *Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi*³⁰⁶ isimli bir başka çalışmada ise; *Surûr-Efzâ* isimli eserin sebeb-i te'lif bölümünde iki ayrı yerde "Halvetî Muhyî" mahlasının geçtiği, fakat bu eserinde ve kaynaklarda hiçbir yerde şâirin isminin geçmediği ifade edilmektedir. Bu araştırmada, *Surûr-Efzâ* isimli mesnevîsinin, medhiye bölümünden anlaşıldığına göre Osmanlı padişahı III. Murat'a ithaf edildiğinin tahmin edildiği belirtir. Bu bölümdeki bir beyitte şâirin,

Hicret-i server- âlem senenin

Seb 'u seb 'în ü tis 'a mi'enin

diye işaret ettiği tarihten hareketle, bu medhiyeyi h. 977/m.1570 de yazdığı ve şairin 1540 yıllarında doğduğunun tahmin edildiği ve bu şairin III. Murat döneminde yaşayan, miladi 1582 veya 1586 yılında vefat eden Muhyiddîn Karahisârî olabileceği ifade edilmektedir.³⁰⁷

³⁰⁴ D. Akçay, *Halvetî Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi*, ss. 3-4.

³⁰⁵ D. Akçay, *Halvetî Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi*, s. 10.

³⁰⁶ Gülseren Şahin, *Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Adlı Mesnevîsi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli, 2017.

³⁰⁷ G. Şahin, *Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Adlı Mesnevîsi*, ss. 5-6.

Halvetî Muhyî'nin aynı eseri üzerinde çalışılan bu iki araştırmada ulaşılan ortak netice; *Surûr-Efza*'nın, milâdi 1574-1595 yıllarında hüküm süren Osmanlı Sultanı III. Murat'a sunulmuş ve dolayısıyla Halvetî Muhyî'nin de Onun döneminde yaşamış olmasıdır.

Halvetî Muhyî'nin aynı eserini inceleyen bir doktora çalışmasında³⁰⁸ da yukarıda işaret edilen araştırmalarda³⁰⁹ ifade edildiği gibi, *Gül-i Sad-Berg* ve *Surûr-Efzâ* müellifinin, bu eserlerde “Halvetî Muhyî” mahlasını kullandığı ve *Sürûr-Efzâ*'nın h.970 /m.1569-1570 yılında yazıldığı dile getirilmiştir. Daha sonra, bu iki verinin, söz konusu eserlerin müellifinin kimliği konusunda, 990/1582 veya 994/1586 yılında vefat etmiş olan Muhyiddîn-i Karahisârî' üzerinde odaklanılmasına sebep olduğu kaydedilmektedir.³¹⁰ Bu araştırmada, bu iki eserin muhtemelen müellifi olan Muhyiddîn-i Karahisârî'den söz edilirken Hüseyin Vassaf³¹¹, “Şeyh Muhyî-i Halvetî” diye bahsettiğine; İbrahim Fahrettin³¹²(Erenden)'in de “Şeyh Mehmet Muhyiddîni'l-Ahmediyyi'l-Halvetî” şeklinde söz ettiğine işaret edilmektedir.³¹³

Yine Halil Kurt'un da işaret ettiği gibi Ankara Milli Kütüphanesi'nde mevcut ve başlığında Muhyiddîn-i Karahisârî'ye ait olduğuna işaret edilen mecmuadaki ona ait bir şiirde Muhyiddîn-i Karahisârî, “Muhyî Halvetî” mahlasını kullanmıştır.³¹⁴

Ankara Milli Kütüphanesi'nde Muhyiddîn-i Karahisârî'ye ait olduğu ifade edilen mecmuadaki bir beyit şöyledir:

Bu Muhyî Halvetî bi-çâre miskin

Ki oldur 'âlem içre zâr u gam-gin

Görüldüğü üzere burada kullanılan mahlas, “Muhyî Halvetî” dir. Hâlbuki *Gül-i Sad-Berg* ve *Surûr-Efzâ*'da, “Halvetî Muhyî” mahlası kullanılmıştır. Halil Kurt-mahlasın kullanımındaki takdim te'hire rağmen- Ankara Milli Kütüphanesi'nde

³⁰⁸ Halil Kurt, **Türk Edebiyatında Mahzeni Esrâr Mesnevîleri ve Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr (Surûr-Efzâ) Adlı Mesnevîsi (Metin-İnceleme)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2019, (Surûr-Efzâ).

³⁰⁹ N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, s. 68; D. Akçay, **Halvetî Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi**, ss. 4-5, 10; G. Şahin, **Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Adlı Mesnevîsi**, ss. 5-6.

³¹⁰ H. Kurt, **Surûr- Efzâ**, s.79.

³¹¹ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, **Sefîne-i Evliya** (Hazırlayan: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), (I-V), İstanbul, 2006, V, s. 13; Ayrıca bakınız H. Kurt, **Surûr-Efzâ**, s. 79.

³¹² M. Fahrettin Dal, **Fahrettin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler, Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006, s. 53.

³¹³ H. Kurt, **Surûr-Efzâ**, s. 79.

³¹⁴ Ankara Milli Kütüphanesi, 06 Mil Yz FB 575/1, s. 4; Ayrıca bakınız. H. Kurt, **Surûr-Efzâ**, ss. 79-80.

Muhyiddîn-i Karahisârî'ye ait olduğunu ifade ettiği beyite, *Surûr-Efzâ* ve *Gül-i Sad-Berg*'de müellifin mahlasının geçtiği beyitlere işaret ederek, Halvetî Muhyî'nin kuvvetle muhtemel Muhyiddîn-i Karahisârî olabileceği kanaatini ifade etmiştir.³¹⁵

Bu bilgiler ışığında -bize göre de- Halvetî Muhyî'nin, Muhyiddîn-i Karahisârî olması daha muhtemel gözükmemektedir. Şimdi Halvetî Muhyî'nin, hayatı üzerinde durulacaktır.

Muhyiddin-i Karahisârî'nin asıl adı Muhyiddîn Muhammed'dir. Bazı kaynaklarda isminin yanında Veffâk ya da Vifâk tabiri de kullanılmıştır. Fakat bunun isminin devamı mı yoksa lakap mı olduğu bilinmemektedir.³¹⁶ Osmanzâde Hüseyin Vassaf *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde, Muhyiddîn-i Karahisârî'nin ismini “Şeyh Muhyiddîn-i Halvetî”,³¹⁷ Ayvansarâyî ise *Hadikatü'l-Cevâmî* adlı eserinde, “Şeyh Muhyî Efendi”³¹⁸ olarak zikretmektedir. Muhyiddîn-i Karahisârî ise, kendi ismini “Muhyî Muhammed”³¹⁹ şeklinde dile getirmektedir.

Halvetî Muhyî olduğu tahmin edilen ve asıl adının Muhyiddin Muhammed olan şâire Karahisârî denilmesi, Afyonkarahisar'da doğmuş olmasındandır.³²⁰ XVI. asrın başlarında doğduğu tahmin edilmektedir.

Müellifimiz Halvetî Muhyî, Afyonkarahisar'da doğup küçük yaşlarda burada yaşamıştır. Daha sonra İnegöl'e gitmiş ve tahsili sırasında ya da tahsilinden sonra, Halvetî şeyhlerinden “Noktacı” lakabıyla mâruf, Antakya'dan gelip İnegöl'ye yerleşen Abdülkadir Geylânî'nin torunlarından Şeyh Kasım Çelebi'ye (ö.941/1535) intisap etmiştir ve daha sonra onun halifesi olmuştur. Kendisine de “İbn Noktacı” denilmiştir.³²¹ Aklî ve naklî ilimlerde Şeyh Kâsım Çelebi'den istifade etmiş; bâtınî ilimleri de Halvetî büyüklerinden almıştır.³²² Halvetî Muhyî'nin Bursa İnegöl'e ne zaman geldiği, burada ne kadar kaldığı ve Afyonkarahisar'a ne zaman döndüğü ile ilgili yeterli bilgi yoktur.

³¹⁵ H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 80.

³¹⁶ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, (Hazırlayan: Fahri Ç. Derin-Vâhit Çabuk), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1985, s. 270; Ayrıca bakınız H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 80.

³¹⁷ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, V, s. 13; Ayrıca bakınız H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 81

³¹⁸ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-Cevâmî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1281, s. 66; Ayrıca bakınız H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 81.

³¹⁹ Ankara Milli Kütüphanesi, 06 Mil Yz FB 575/1, s. 2.

³²⁰ Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, s. 270; Ayrıca bakınız H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 81.

³²¹ B. Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 135.

³²² Hocazâde Ahmet Hilmi, *Ziyaret-i Evliyâ*, (Hazırlayan: Selami Şimşek) Buhara Yayınları, İstanbul, 2005, ss.71-72; Ayrıca bakınız H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 82.

Halvetî Muhyî'nin ne zaman nerede vefat ettiğiyle ilgili verilen mâlûmat da farklıdır. Ayvansarâyî, onun Afyonkarahisar'da 990/1582 yılında vefat ettiğini ifade etmektedir.³²³ Bursalı Mehmet Tahir ise, 995/1586 yılında vefat ettiğini söylemektedir.³²⁴ Türbesinin Afyonkarahisar/Sandıklı'da olduğu bilgisi de vardır.³²⁵ İstanbul/Eyüpsultan'da Tımsıvar Mescidi Tekkesi'nde olduğu da söylenmektedir.³²⁶

2. Eserleri

Halvetî Muhyî'nin (Muhyiddîn-i Karahisârî) bilinen dört eseri vardır. Bunlar, *Gül-i Sad-Berg*, *Surûr-Efzâ*, *Arâisü'l-Vusûl fî Şerhi'l-Usûl* ve *Esrârü't-Tevhît* tir.

a. Gül-i Sad-Berg

Bu eser, manzum yüz hadis tercümesidir. Mukaddime otuz dokuz beyitten oluşmaktadır. Her bir hadisin açıklaması bir kıt'a ile yapılmış olup toplam yüz kıt'adır. Hâtime ise 13 beyitten oluşmaktadır. Üzerinde çalıştığımız bu eser hakkında bu bölümün sonunda ayrıca detaylı bilgi verilecektir.

b. Surûr-Efzâ

Halvetî Muhyî'nin mesnevi türünde yazılmış bir eseridir. Bu eser üzerinde farklı yönleriyle çalışmalar yapılmıştır.³²⁷ *Surûr-Efzâ*'nın biri-bizim de gördüğümüz - İstanbul nüshası, diğer ise Avusturya nüshası olmak üzere iki nüshası

³²³ Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, s. 270; Ayrıca bakınız H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 84.

³²⁴ B. Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 135.

³²⁵ Semih Ceyhan, *Üç Pirin Mürşidi Halvetiyye Ramazaniyye Kolu ve ve Köstendilli Ali Alaeddin Efendi*, İsam Yayınları, İstanbul, 2015, s. 93; Ayrıca bakınız H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 84.

³²⁶ M. Fahreddin Dal, *Fahreddin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri*, s. 357.

³²⁷ Bu eser üzerinde iki yüksek lisan, bir de doktora çalışması yapılmıştır. Bunlar:

1-Gülser Şahin, *Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimlere Enstitüsü, Kırıkkale, 2017.

2-Dila Akçay, *Halvetî Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, 2019.

3- Halil Kurt, *Türk Edebiyatında Mahzeni Esrâr Mesnevîleri ve Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr (Surûr-Efzâ) Adlı Mesnevisi* (Metin-İnceleme), (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2019.

vardır.³²⁸İstanbul nüshasının, Avusturya nüshasına göre eksik olduğu ifade edilmektedir.³²⁹ Bu eser üzerinde çalışma yapanlardan Dila Akçay'ın, sadece İstanbul nüshası üzerinde çalıştığı, Gülser Şahin ve Halil Kurt'un her iki nüshayı da inceledikleri anlaşılmaktadır.

Surûr-Efzâ, *Mahzen-i Estrar* ismiyle de anılmaktadır. Bunun nedeni ise 93. beyitinde eserin isminin “Mahsen-i Esrâr” diye de zikredilmesindendir. Gülser Şahin, Halvetî Muhyî'nin henüz ulaşılabilen başka bir eserinin daha olduğunu söylese de³³⁰ Halil Kurt'un tespitine göre bu ikisi aynı eserdir.³³¹ Zaten Halil Kurt'un doktora tezinin konusunun başlığı da “*Türk Edebiyatında Mahzeni Esrâr Mesnevîleri ve Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr (Surûr-Efzâ) Adlı Mesnevîsi (Metin- İnceleme)*” şeklindedir.

Surûr-Efzâ'nın yazıldığı tarihte (970 h./1570 m.) daha Sultan III. Murat, tahta çıkmamıştır. Buradan hareketle, eserin “Fi Medh-i Sultan-ı Murat Han” bölümünün sonradan ilave edildiği izlenimi verdiği tahmin edilmektedir.³³²Öte yandan eserin, Sultan III. Murat, daha şehzade iken yazılıp ona sunulmuş olmasının da mümkün olduğu ifade edilmektedir.³³³

Surûr-Efzâ, didaktik tarzda yazılmış, dînî- ahlâkî ve tasavvûfî konuları muhtevî bir eserdir. Giriş bölümünde “Besmele”, “Hamdele”, “Münâcât”, “Na't”, “Dört Halife Övgüsü”, “Sebeb-i Te'lîf” ve “Padişâha Övgü” bölümleri bulunduğu dile getirilmektedir. Kitabın asıl bölümünde, İstanbul'da bulunan nüshasında, 30 bölüm (meclis), 36 hikâye;³³⁴ Avusturya nüshasında ise 37 bölüm (meclis) olduğu, her bölüm başlığıyla alakalı bir veya daha fazla olmak üzere toplamda 67 hikâye anlatıldığı, kitabın “Hâtime-i Kitap” bölümünün olmayıp burada şâirin okuyanlardan dua istediği ifade edilmektedir.³³⁵

³²⁸ Bu eserin İstanbul nüshası, Üsküdar Hacı Selimağa Yazma Eserler Kütüphanesi Kemankes Bölümü 452 numarada kayıtlıdır. Diğer nüsha ise, Avusturya Milli Kütüphanesi'nde Mxt 412a arşiv numarası ile kayıtlı olan nüshadır.

³²⁹ H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 97.

³³⁰ G. Şahin, *Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi*, s. 6-7.

³³¹ H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 110.

³³² H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 97.

³³³ H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 110.

³³⁴ D. Akçay, *Halvetî Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi*, ss. 12-13.

³³⁵ H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, ss. 93-94.

c. Arâisü'l-Vusûl fî Şerhi'l-Usûl

Halvetî Muhyî'e ait olduğu kaydedilen bu eserin,³³⁶ Necmeddin Kübrâ'nın *Usûli'l-Aşera* adlı risâlesinin şerhi olduğu söylenmektedir.³³⁷ Bu risâle, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih bölümünde 2891 numarada kayıtlıdır.

d. Esrârü't-Tevhîd

Tevhid sırlarının anlatıldığı bir eser olduğu kaydedilen³³⁸ bu kitabın nerede olduğu tespit edilememiştir.³³⁹

Yukarıda sıralanan dört eser dışında Nihat Öztoprak,³⁴⁰ Halvetî Muhyî'nin adına kayıtlı, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde,³⁴¹ *Divân* adlı bir eserinin daha olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu eserde, Halvetî Muhyî adına kayıtlı görünmekle birlikte, ona ait olduğuna dair bir emâreye rastlanmamıştır. Eser incelediğinde, Arapça'dan yapılan çeşitli nakillerin olduğu, Farsça, şiir, gazel, rukye/muskacılık vb. konuları muhtevî, notlar ve risâlelerden oluşan bir mecmua olduğu görülmüştür.³⁴² Dolayısıyla bu eserin Halvetî Muhyî'ye ait olmadığı anlaşılmaktadır.

C. Edebi Kişiliği ve Tarîkatı

1. Edebi Kişiliği

Halvetî Muhyî, Osmanlı Devleti'nin diğer alanlarda olduğu gibi dil ve edebiyat alanında da parlak bir döneminde; Fuzûlî ve Bâki gibi şâirlerle aynı çağda

³³⁶ B. Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 135.

³³⁷ Halil Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 85.

³³⁸ Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Mecmeâ-i Tevârih*, s. 270; Ayrıca bakınız H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 85

³³⁹ H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 85.

³⁴⁰ N. Öztoprak, *Manzum Yüz Hadisler*, s. 68.

³⁴¹ Halvetî Muhyî, *Divân*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Muzaffer Ozak-I, Numara: 1201.

³⁴² Bu Farsça mecmuayı bizim için inceleyen İstanbul/Kağıthane Arıcılar Camii İmam Hatibi Halit Efe, mecmuada; delâilü'l-hayrâtlar, Şîrâzî, Latîfî, Mevlânâ Molla Câmî gibi şâirlerin şiirleri, cin, nazar, tılsım, münecimlik, muska vb. konular hakkında bilgiler; çeşitli Arapça kitaplardan Farsça'ya tercüme ve Şîâ'nın meşhur Farsça yazılmış *Mecmeu'l-Beyan Fi Tefsîri'l-Kuran* adlı tefsirinden nakillerin olduğunu bildirmiştir.

yaşamıştır. Dil ve edebiyat bakımından XVI. yüzyıl Osmanlı şairlerinin yeteneklerini göstermektedir. Türkçe'ye olduğu gibi, Arapça ve Farsça'ya da hâkimdir. Yazdıkları akıcı ve anlaşılır bir tarzdadır.³⁴³ *Gül-i Sad- Berg*'i halka yönelik yazdığı için sanat kaygısı taşımamıştır. Yaşadığı çağın avamının da kullandığı kelimeleri anladığı söylenebilir. Sade olmakla birlikte sıkıcı değildir, söz tekrarına pek rastlanmaz. Coğunlukla hitâbî uslûb kullanmıştır³⁴⁴

2. Tarîkati

Halvetî Muhyî, mahlasından da anlaşılacağı üzere, Halvetî tarîkatine mensuptur. Bu tarîkatın Ahmediyye³⁴⁵ koluna müntesip olduğu ifade edilmektedir.³⁴⁶ Muhyî'nin tasavvuf silsilesi, şöyle sıralanmaktadır:

- 1-Yiğitbaşı Şeyh Ahmed (ö. 910/1504), Ahmediyye kollunun kurucusudur.
- 2-Karamanlı Şeyh İzzeddin Efendi.
- 3-Şeyh Kasım Efendi (ö.941/1534), Halveti Muhyî'nin hocasıdır, “Noktacı” şöhretiyle mâruftur.
- 4-Onun da halifesi, Halvetî Muhyî mahlaslı Karahisârî Şeyh Muhyiddîn Efendidir.³⁴⁷

Halvetî Muhyî'nin talebesi, Şeyh Ramazan-ı Mahfî, onun âsitânesinde seyr-i sülûkunu tamamlayıp halifesi olmuştur.³⁴⁸ Halvetî Muhyî'nin vefatından sonra da kırk dört yaşında iken Afyonkarahisar'dan İstanbul'a gitmiş³⁴⁹ ve Cağaloğlu'nda Çalâk Tekkesini kurmuştur.³⁵⁰ Şeyh Ramazan Mahfî Efendi, (ö.1616) Halvetiyye-Ramazaniyye'nin kurucusudur.³⁵¹

³⁴³ H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 85; G. Şahin, *Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Adhî Mesnevîsi*, s. 7; D. Akçay, *Halvetî Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi*, s. 5-6.

³⁴⁴ N. Öztoprak, *Manzum Yüz Hadisler*, s. 73.

³⁴⁵ Süleyman Uludağ, “Ahmediyye” *DİA*, İstanbul, II, s. 171.

³⁴⁶ Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. yy.)*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, ss. 89-98. Ayrıca bakınız H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 82.

³⁴⁷ Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf*, s. 96; Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliyâ*, V, s. 13; M. Fahreddin Dal, *Fahreddin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri*, s. 53. Ayrıca bakınız H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 83.

³⁴⁸ Nejdî Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (17.yy.)*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2007, s. 157. Ayrıca bakınız H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 83.

³⁴⁹ Nev'izâde, *Atâî, Şakâik-u Nûmaniye ve Zeyilleri, Hadâiku'l-Hakâik Fî- Tekmilleti's-Şakâyik* (Neşreden: Abdülkadir Özcan), (I-II) Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989, II, s. 603. Ayrıca bakınız H. Kurt, *Surûr-Efzâ*, s. 83.

³⁵⁰ Mehmet Cemal Öztürk, “Ramazaniye”, *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIV, s. 440.

³⁵¹ Reşat Öngören, “İstanbul'da Tasavvufî Hayat”, *Büyük İstanbul Tarihi*, (I-X), TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 242.

Kosova'daki Ramazânî tekkelerinde mevcut tomarlardaki mâlûmatta, Halvetî Muhyî'den-başka bir ifade ile Muhyiddîn-i Karahisârî'den- aşağıdaki şu dört tarîkat silsilesi çıkmaktadır:³⁵²

1-Muhyiddîn-i Karahisârî (Halvetî Muhyî)- Şeyh Ramazan-ı Mahfî- Mestci Ali Rûmî.

2-Muhyiddîn-i Karahisârî (Halvetî Muhyî)- Şeyh Alaeddin Şâhidi- Şeyh Sinan Şâhidi.

3-Muhyiddîn-i Karahisârî (Halvetî Muhyî)- Şeyh Mehmet Efendi- Şeyh Mustafa Halvetî.

4-Muhyiddîn-i Karahisârî (Halvetî Muhyî)- Halil Efendi- Şeyh Hüseyin Halvetî- Şeyh Ahmed Halvetî.

Muhyiddîn-i Karahisârî'nin (Halvetî Muhyî) mensup olduğu Halvetî Tarîkati üzerinde kısa da olsa durmak faydalı olacaktır.

Halvet, bir kimse ile yalnız kalmak mânâsına gelmektedir.³⁵³ Tasavvufta bir ıstılah olarak ise, kimsenin bulunmadığı bir halde veya yerde, Hakk ile sırren (mânen) konuşmak³⁵⁴ demektir. Halvet, mutasavvıflar tarafından eskiden beri nefis terbiyesi için zühd hayatının bir unsuru olarak kabul edilmiştir.³⁵⁵

Halvetin bir nefis terbiyesi olarak kabul edilmesinde, Hz. Peygamber'e (sas) ilk vahyin ilk geldiği sıralardaki Ramazan ayında Hira mağarasında ibadet ediyor olmasının³⁵⁶ önemli bir etkisi vardır. Ayrıca Sevgili Peygamberimizin (sas) Ramazan ayının son on gününde itikâfa³⁵⁷ çekilmesi de halvettir. Hz. Meryem'in, annesinin karnındayken ibadete adanması ve mâbeddeki ibadet hayatı³⁵⁸ halvetin Kur'an'da olduğuna delil kabul edilmiştir. Ayrıca halvetin bir tarîkat olarak zuhûrundan önce Kur'an'da zikredilen bir başka delil olarak, Hz. Musa'nın Tur dağında Allah (cc) ile mükâbelesi anlatılır.³⁵⁹ Hz. Musa, otuz gün ibadet etmek üzere, Allah (cc) ile sözleşir. Daha sonra buna on gün daha ilave edilerek kırk güne tamamlanır. Halvetin,

³⁵² Semih Ceyhan, **Üç Pîrin Mürşidi Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alaeddin Efendi**, s. 93.

³⁵³ Âsım Efendi, **Kâmus Tercümesi**, Neşreden: Rizeli Hasan Hilmi (I-IV), İstanbul, 1225, IV, s. 947

³⁵⁴ Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1991, s. 206.

³⁵⁵ Mustafa Kara, **Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985, s. 106.

³⁵⁶ Buhârî, **Sahîh**, Bedyü'l-Vahy, 1, (I, s. 7, No: 3).

³⁵⁷ Buhârî, **Sahîh**, İtikaf, 1, (III, s. 47, No: 2025).

³⁵⁸ Kur'an, Âl-i İmran 3/36, 37.

³⁵⁹ Kur'an, A'raf, 7/142-143.

peygamberlerin ve salih kimselerin bir geleneği olup, arınmaları ve manen tekâmülü olduğu anlaşılmaktadır.³⁶⁰

Halvetiyye, Ömer el-Halvetî'ye (ö.800/1397-98) nisbet edilen İslam dünyasının en yaygın tarîkatı olarak bilinmektedir. Azerbaycan'da kurulmuş ve oradan Anadolu'ya, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Sudan, Habeşistan ve Güney Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. İkinci pîri, bir bakıma gerçek kurucusu, Seyid Yahyâ Şîrvânî'dir (ö.868-9/1463-4). Halvetîliğin yaygınlaşması, Şîrvânî'den sonra olmuştur.

Halvetiyye tarîkatı, Şîrvânî'den sonra,

1-Rûşeniyye (Kurucusu: Dede Ömer Rûşenî (ö.892/1496),

2-Cemâliyye (Kurucusu: Cemâl-i Halvetî (ö.899/1494),

3-Ahmediyye (Kurucusu: Yiğitbaşı Ahmed (ö.910/1504),

4-Şemsiyye (Kurucusu: Şemseddin Sivâsî (ö.1006/1597) olmak üzere dört ana kola ayrılmıştır. Ayrıca zaman içinde bu kolların şubeleri de oluşmuştur.

Halvetiyye'de seyr-i sülûk, yedi isimle (Lâ ilâhe illallah, Allah, hû, hak, hay, kayyum, kakhâr) yapılır. Yedi isme karşılık nefsin emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziye, marziyye ve kâmile olmak üzere yedi sıfatı vardır. Sıfatlarla sülûkün türleri arasında da bir ilişki vardır. Meselâ, birinci makam nefsin sıfatı “emmâre”, sülûkün türü “seyr ilellah” dır. Bu tarîkate nefsin kötülüklerden ve günahlardan arınması esastır. Bunun yolu da ruhla ve kalple yapılan zikirdir. Halvetîlik'te az yeme, az uyuma, az konuşma, inzivâ, zikir, fikir, şeyhe gönülden bağlı olma ilkelerine uyulur. Halvetîlikte, mûsikîye önem verilir. Kudüm, ney ve def gibi mûsikî enstrümanları da kullanılır. 1925 yılında Türkiye'de tekkelerin faaliyetlerine resmen son verilmiştir. Fakat Halvetî tekkeleri, bazen gizli bazen açıktan zikir ve âyinlerini icra etmeye devam etmiştir.³⁶¹

V./XI. ve VI. /XII. asırlarda tasavvuf, İslam âleminin muhtelif yerlerinde yaygınlaşmıştır. Miladî XII. asra gelindiğinde tasavvuf, Türkler arasında da oldukça yayılmıştır. İslam'dan önceki Türk dînî inanışlarının İslam dînî ile benzer yönlerinin bulunması, Türklerin İslam'ı kolayca kabul etmelerine sebep olduğu gibi, İslam'dan önceki bazı inanışlara benzemesi sebebiyle Türkler, kolayca sûfilîği de benimsemişler; mutasavvıf ve dervişleri sevmişlerdir. Ahmed Yesevî gibi döneminde

³⁶⁰ Himmet, Konur, **İbrahim Gülşeni**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000, s. 25.

³⁶¹ Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, **DİA**, XV, ss. 393-395.

ve gelecek asırlarda iz bırakan mutasavvıflar çıkmıştır. Ahmed Yesevî ve onun yolunu takip eden dervişlerinin etkisi, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu’da ve diğer yerlerde görülmüştür. Ahmed Yesevî yolunu takip eden ahîlik teşkilatı Osmanlı devletinin kuruluşunda etkili olmuştur. İlk Osmanlı padişahlarının ahîlerle iyi ilişkilerinin olduğu bilinmektedir. Takip eden asırlarda da Anadolu’da ve Osmanlı Devleti’nin hüküm sürdüğü coğrafyada, mutasavvıflar ve tarikatlar varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Devleti’nde, devlet ve tarikat ilişkisinde zaman zaman olumsuzluklar da yaşanmıştır. Tarikatlar, bazen devlet muhaliflerinin sığınağı da olmuştur. Tasavvuf ve tarikatlar, ehil ellerde olduğu ve iyi işlediği dönemlerde, toplumun mânevi eğitim sığınakları olmuştur. Mutasavvıflar, halka olduğu gibi, padişahlara ve yöneticilere de öğütler vermişlerdir. Osmanlı padişahlarından çeşitli tarikat şeylerine intisap edenler de olmuştur. Türk toplumunun iç dünyasına hitap eden ve hayat tarzına uygun olan tarikatlar, daha yaygın hale gelmiştir. Halvetîlik de Türk toplumunda en yaygın tarıktır.³⁶²

II. GÜL-İ SAD-BERG

Daha önce Halvetî Muhyî’nin eserlerinden bahsederken üzerinde çalışmış olduğumuz *Gül-i Sad-Berg* adlı eseri üzerinde ayrıca durulacağı belirtilmişti. Şimdi önce kısaca edebi bir tür olarak Gül-i Sad-Bergler hakkında bilgi verilecektir. Ardından da Halvetî Muhyî’nin *Gül-i Sad-Berg*’inin bulunabilen yazma nüshaları tanıtılacaktır. Daha sonra da eserin genel muhtevâsı hakkında bilgi verilecektir.

A. Edebi Bir Tür Olarak Gül-i Sad-Bergler

Gül-i Sad-Berg, “Yüz yapraklı gül” anlamına gelmektedir.³⁶³ Divan edebiyatında yüz hadis, yüz mektup, yüz beyit, yüz gazel, yüz beyitlik kaside gibi yüz sayısı esas alınarak yazılan eserlere verilen addır. İ. Çetin Derdiyok, “Gül-i Sad-Berg” adlı on üç eserin ismini vermiştir. Bunlar: 1. Mesîhî’nin (ö.918/1512) *Gül-i Sad-Berg*’i, Yüz mektup örneğinden oluşmaktadır. 2. Lâmi’nin (ö.938/1532) *Gül-i*

³⁶² H. Konur, **İbrahim Gülşeni**, ss. 20-31.

³⁶³ Sad-Berg, “yüz yaprak” demektir. Gül-i Sad-Berg, yüz yapraklı, katmerli, makbul bir gül mânâsındır. Bakınız F. Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, s.1087.

Sad-Berg'i. Bu kitabın muhtevâsı hakkında bilgi bulunamamıştır. 3. Bursalı Rahmî'nin (ö.975/1568) *Gül-i Sad-Berg*'i. Mesnevi türü bir eserdir. Rüyasında bir gül bahçesinde sevdiği meşhur bazı şairlerin kendisine iltifatı dolayısıyla yazdığı mesnevidir. 4. Hâmidîzâde Celîlî'nin (ö.977/1569) *Gül-i Sad-Ber*'i. Doksan dokuz gazelden oluşan edebi bir eserdir. 5. Nevî'nin (ö.1007/1599) *Gül-i Sad-Berg*'i. Sultan III. Murat adına yazılmış yüz beyitlik bir kasidedir. 6. Âlî Mustafa Efendî'nin (ö.1008/1609) *Gül-i Sad-Berg*'i. Yüz gazelden oluşmaktadır. 7. Feyzî'nin (ö.1019/1610) *Gül-i Sad-Berg*'i. Yüz isim için düzenlenmiş bir risâledir. 8. Bostanzâde Yahyâ'nın (ö.1049/1639) *Gül-i Sad-Berg*'i. Sultan II. Osman'a yazılmış yüz mucizeye yer verilen bir eserdir. 9. Niğdeli Visâlî'nin (ö.1595/1603) *Gül-i Sad-Berg*'i. Sultan II. Mehmet (1595-1603) zamanında yazılmış 210 beyitlik yüz hadis tercümesidir. 10. Fuzûlî'nin (ö.1068/1657-1658) *Gül-i Sad- Berg*'i. 167 beyitlik pendnâme türünde bir mesnevîdir. 11. Bursalı İsmâil Belîğ'in (ö.1142/1729) *Gül-i Sad-Berg*'i. Sultan III. Ahmed ve Sadrazam Damad İbrâhim Paşaya yazılmış methiyeler ve yüz hadisin beyitlerle açıklamasını ihtiva etmektedir. 12. Salâhî'nin (ö.1197/1782-83) *Gül-i Sad-Berg*'i. Eserin muhtevâsı ile ilgili bilgi yoktur. 13. Taşlıcalı Yahyâ'nın (ö.990/1582) *Gül-i Sad-Berg der Mu'cizât-ı Sultân-ı Enbiyâ* adı bir eseri olduğu belirtilmekte olup hakkında bilgi bulunamamıştır.³⁶⁴

İ. Çetin Derdiyok'un burada sıraladığı yüz hadis kitapları arasında, Muhyî-yi Gülşenî'ye (ö.1015/1606) ait olduğu ifade edilen *Gül-i Sad-Berg* de vardır.³⁶⁵ Ancak üzerinde çalıştığımız bu eser, Gülşenî'ye ait olmayıp Halvetî Muhyî'nindir.

Görüldüğü üzere, “yüz yapraklı gül” anlamına gelen “Gül-i Sad-Berg” isimli eserler, divan edebiyatında yüz kaside, yüz gazel, yüz mektup yanında yüz hadisten oluşan “yüz” sayısı merkeze alınarak te'lif edilen eserlere verilen genel isimdir.

Yukarıda sayılan Gül-i Sad-Berg isimli kitaplardan üçü, yüz hadis kitabıdır. Bunlardan Halveti Muhyî'ye ait olan *Gül-i Sad-Berg* ise, üzerinde çalıştığımız eserdir.

Şimdi araştırma konumuz olan Halvetî Muhyî ve eseri *Gül-i Sad-Berg*'e geçilecektir.

³⁶⁴ İ. Çetin Derdiyok, “Gül-i Sad-Berg”, *DİA*, XIV, ss. 225-226.

³⁶⁵ İ. Çetin Derdiyok, “Gül-i Sad-Berg”, *DİA*, XIV, s. 226.

B. Gül-i Sad-Berg'in Nüshaları

Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg*'inin el yazmasının dört nüshası temin edilebilmiştir. Bunlar:

Birincisi, İstanbul Bayezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü, 1234 numarada kayıtlı -varak 1a -12b arası- yazma nüshası.

İkincisi, İstanbul Bayezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü, 1233/1 numarada kayıtlı -varak 1b-13b arası- yazma nüshası.

Üçüncüsü, Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi 115/4 numarada kayıtlı -varak 102b-113a arası- yazma nüshası.

Dördüncüsü ise, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Muzaffer Ozak-1 Bölümü 110/1 numarada kayıtlı -varak 2a-13b arası- yazma nüshası.

Şimdi bu nüshalar, sırasıyla kısaca şekil ve muhtevâ bakımından ele alınacaktır.

1. İstanbul, Bâyezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü, 1234 numarada kayıtlı -varak 1a-12b arası- nüsha (B1)

Yapılacak tahkik çalışmasında bu nüsha, asıl nüsha olarak incelenmiştir. Diğer nüshalardaki farklılıklar bu nüshaya göre değerlendirilmiştir. Bu nüshada kullanılan kâğıdın zemininde, ilk sayfada mavi, diğer sayfalarda sarı renkte çiçekler vardır. Son iki sayfa hariç her sayfada, yan yana dikine dikdörtgen iki kutu çizilmiş; hadislerin baş tarafı ilk kutu içine, devamı diğer kutu içine yazılmıştır.³⁶⁶ Hadislerin şerhleri ise, ilk beyit birinci kutu, ikinci beyit ise ikinci kutu içine aşağıdan yukarıya doğru çapraz bir şekilde yazılmıştır. Özellikle hadislerin, bazen de şerhlerin çizilen kutuyu taşıdığı da olmuştur. Yazı, siyah mürekkeple yazılmıştır. Hadis metinleri, harekelidir. İlk sayfanın üst sağ tarafında “Vakefe hâze'l-kitâbe es-Seyyid İdris Paşa el-Muhâfizu Hârun Vezîr” yazılı vakıf mührü vardır.

Gül-i Sad-Berg'e besmele ile başlanmıştır. Besmele, sayfa ortalanarak, süslenmiş küçük bir kutucuk içine yazılmıştır. Ardından Allah'a hamd ve şükür ile

³⁶⁶ Bakınız Ek,1; Ek, 2.

başlayan ve otuz dokuz (39) beyitten oluşan Mukaddime bölümü yer almaktadır. Daha sonra ise yüz hadis ve her bir hadisi müteakiben bu hadisleri şerh eden ve her biri birer kıt'adan meydana gelen şerhleri yer almaktadır. Mukaddime bölümünde 14-16 satır vardır. Hadisler bölümünde ise her sayfaya ortalama beş hadis ve şerhleri sığdırılmıştır. Şerhleri aşağıdan yukarı çapraz olarak yazılmıştır. Bu nüshada Hâtıme kısmı yoktur.

İlk hadise, Resûlüllâh'a salât-ü selâm eden, "Nebî/Peygamber (Allah'ın selâmı O'nun üzerine olsun) şöyle dedi" anlamına gelen ³⁶⁷"قال النبي صلى الله عليه وسلم" ibâresi ile başlanmış ve hadisin sonunda Hz. Peygamber'in (sas) doğru söylediğini ifade eden ³⁶⁸"صدق" kelimesi ile tamamlanmıştır. Diğer bütün hadislerin başında "قال" (Resûlüllah) dedi" ibâresi bulunmakla birlikte, devamında farklılıklar vardır. Resûlüllâh'a salât-ü selâmı ifade eden ibâreler, daha kısa kelime ve harflerle yazılmıştır. Hadislerin başında, ³⁶⁹"قال النبي ع م", ³⁷⁰"قال ع م", ³⁷¹"قال النبي عليه السلام", ³⁷²"قال النبي صلعم" ve ³⁷³"قال عليه السلام" yazılmıştır. Bunların içinde en çok, "قال النبي" "ع م" ve "قال ع م" ibâreleri tercih edilmiştir. Resûlüllah'ın doğru söylediğini ifade eden ve tasdik eden "صدق" kelimesi ise, ikisi ilk ve son hadiste olmak üzere toplam beş hadisin sonunda vardır.³⁷⁴

³⁶⁷ Sevgili Peygamberimizin ismi ya da Resûl, Nebi gibi sıfatları sözlü veya yazılı olarak zikredildikten sonra, "duâ, rahmet" anlamlara gelen salât, "esenlik" anlamına gelen selâm kelimelerinden oluşan salât-ü selâm, "aleyhi's-salâtü ve's-selâm", "sallallâhü aleyhi ve sellem" vb. şekilde ifade edilmektedir. Arapça yazılı metinlerde Peygamberimizin ismi zikredildikten sonra O'na yapılan salât-ü selâm, "صلعم" gibi, Türkçe'de ise "s.a.s" gibi kısaltmalarla da yazılmaktadır. Bu konuda daha detaylı bilgi için bakınız M. Suat, Mertoğlu, "Salâtüselam", **DİA**, XXXVI, ss. 23-24.

³⁶⁸ Hadisin sonunda yazılan "صدق" kelimesi, kizbin (yalan) zıddı olan (s-d-k) sıdk (doğruluk) kökünden türemiş olup "doğru söyledi" mânâsına gelmektedir. Sevgili Peygamberimizin doğru söylediğini ifade etmek için yazılmıştır. Bakınız İbn Manzur, Cemâleddin Muhammed b. Mükerrrem, **Lisânü'l-Arab**, (I-XV), Beyrut, Tarihsiz, X, ss. 193-197.

³⁶⁹ Mesela bakınız 2., 10., 15., 16., 19., 23., 24., 25., 26., 27., 37., 41., 52., 62., 77., 91. hadisler.

³⁷⁰ Mesela bakınız 9., 13., 17., 29., 31., 32., 34., 35., 42., 43., 45., 55., 63., 75., 82., 97. hadisler.

³⁷¹ Mesela bakınız 4., 22., 51., 61., 69., 89. Hadisler.

³⁷² Mesela bakınız 6., 14., 54., 60., 80., 94. Hadisler.

³⁷³ Mesela bakınız 89. Hadis.

³⁷⁴ Bakınız 1., 62., 66., 74. ve 100. hadisler

2. İstanbul, Bâyezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü, 1233/1 numarada kayıtlı -varak 1b-13b arası- yazma nüsha (B2)

Bu nüshada her sayfada çift sütun vardır. Sayfa rengi sarıdır. Hadisler kırmızı, diğer kısımlar siyah mürekkeple yazılmıştır. Hadisler dışında her satırın sonuna kırmızı mürekkeple virgül (,) konulmuştur. Eserin ilk sayfasının ve ikinci sayfanın sol üst kısmında “Vakafe hêze’l-Kitâbe Ömer Ağa Meşhur Pasbân-zâde” yazılı vakıf mührü vardır.³⁷⁵

Kitaba sayfa ortalanarak siyah mürekkeple besmele yazılarak başlanmıştır. Mukaddime bölümü otuz sekiz beyit olup, B1 rumuzu ile gösterilen diğer asıl nüshada olan 23. beyit yoktur.

Diğer B1 nüshası gibi Mukaddime bölümünden sonra hadisler ve şerhleri sıralanmıştır. 22 ve 23 hadis şerhleri aşağıdan yukarıya çapraz yazılmış, diğerleri ise normal düz bir şekilde yazılmıştır. Bu nüshada 82. hadis ve şerhi yoktur. Sayfalar, yaklaşık 15 satırdan oluşmaktadır. Her sayfada yaklaşık beş hadis ve şerhine yer verilmiştir.

Yüz hadisin doksanın başına Resûlullah’a salât-ü selam, kısaltılmış olarak “قال النبي صلى الله عليه” ibâresi yer almaktadır.³⁷⁶ Diğerlerinin başında ise, “قال النبي صلى الله عليه”³⁷⁷ ve “قال النبي صلى الله عليه”³⁷⁸ ibâreleri vardır.

Yirmi hadisin sonunda, “صدق ع م”³⁸⁰, bir hadisin sonunda “صدق”³⁸¹ ve iki hadisin sonunda da “صدق رسول الله”³⁸² olmak üzere yirmi üç hadisin sonunda bu ibâre yazılmıştır.

Bu nüshada diğerlerinden farklı olarak, dokuz hadiste “الله” lafzından sonra “تعالی” ilavesi vardır.³⁸³

³⁷⁵ Bakınız Ekler, 3.

³⁷⁶ Mesela bakınız 1., 12., 15-29., 35.-64., 66.-73., 75.-84., 86., 95., 97.-100. Hadisler.

³⁷⁷ Mesela bakınız 30., 33., 74., 85 ve 96. Hadisler.

³⁷⁸ Mesela bakınız 13.

³⁷⁹ Mesela bakınız 65.

³⁸⁰ Mesela bakınız 5., 28., 35., 39., 46., 63., 72., 85., 92. hadisler.

³⁸¹ Bakınız 15. hadis.

³⁸² Bakınız 18., 49. hadisler.

Daha çok kısa hadislerin başında Resûlullah'a salâtü selam uzun ibârelerle yazılmıştır. Bunu altındaki beyitlerle vezninin uygun olması amacıyla yapmış olabileceği gibi, satırı doldurmak için de böyle yapmış olması da muhtemeldir.

Bu nüshada yüz hadisler ve şerhlerinden sonra Hâtîme kısmı mevcut olup sekiz beyitten oluşmaktadır.

3. Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi 115/4 numarada kayıtlı -varak 102b-113a arası- yazma nüshası (E)

Bu yazma nüshanın kağıdı sarımtırak bir renktedir. Kırmızı mürekkeple yazılmış “Bu, Halvetî Muhyî'nin Hadis Tercümesidir” başlığından sonra besmele ile başlamıştır. Hadisler kırmızı, kalan kısım da siyah mürekkeple yazılmıştır. 104. yaprağın iki sayfası belirgin bir şekilde çift sütun yapılmış, diğer sayfalar ise normal düz yazı gibidir. Fakat yazının güzelliği sebebiyle, yukarıdan aşağı bakıldığında beyitlerin iki cümlesi arasında bırakılan nizâmî boşluk, zaman zaman iki sütun gibi görünmektedir. Her sayfa 17 satırdan oluşmaktadır.³⁸⁴

Hadislerin başında daha çok “قال النبي عليه ”³⁸⁵, “قال النبي صلى الله عليه وسلم”³⁸⁶, “قال النبي ع م”³⁸⁷ ibâreleri yazılmış olup, iki hadis “قال عليه السلام”³⁸⁸ ve üç hadis te “قال ع م”³⁸⁹ ile başlamaktadır.

On üç hadisin sonunda “صدق”³⁹⁰ yazılmıştır.

Hâtîme bölümü, diğer nüshalardan daha uzun olup on üç beyittir. Ayrıca Hâtîme bölümünün son beytinde Halvetî Muhyî mahlası kullanılmıştır. Bu diğer nüshalarda yoktur.

³⁸³ Bakınız 14., 25., 56., 57., 61., 72., 79., 84. ve 86. Hadisler.

³⁸⁴ Bakınız Ekler, 5,6.

³⁸⁵ Mesela bakınız 3., 18., 28., 32., 56., 67., 74., 85., 94. hadisler.

³⁸⁶ Mesela bakınız 1., 10., 23., 34., 40., 57., 66., 79., 87. ve 97. hadisler.

³⁸⁷ Mesela bakınız 2., 13., 20., 37., 44., 51., 63., 75. ve 76. hadisler.

³⁸⁸ Bakınız 12. ve 15. hadisler.

³⁸⁹ Bakınız 9., 86. ve 90. hadisler.

³⁹⁰ Mesela bakınız 5., 15., 32., 59., 85. ve 96. hadisler.

Bazı sayfaların kenarında, Fuzûlî, Mevlânâ, Câmî, Erzurumlu Lütî ve Ahmed Dâî gibi şâirlerin şiirleri derkenar olarak yazılmıştır. Bu şiirlerin yazı şekli Gül-i Sad-Berg'in yazısı ile benzemektedir, fakat sonradan başka biri tarafından yazılmış olması da mümkündür.

4. Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Muzaffer Ozak-1 Bölümü 110/1 numarada kayıtlı -varak 2a-13b arası- yazma nüshası (M)

Bu nüshanın kağıt rengi beyaz olmakla birlikte zamanla kirlenmiş ve bazı yerlerde mürekkep dağılmıştır. Siyah mürekkep kullanılmış, hadislerin üstünden kırmızı mürekkeple -muhtemelen sonradan başka biri tarafından- çizilmiş ve hadisler siyah mürekkeple numaralanmıştır. Sayfalar 13 satırdan oluşmaktadır.

Bu nüshada Mukaddime kısmı yoktur. *Gül-i Sad-Berg*'e başlamadan bir sayfa önce sayfa başında besmele, altında ağrısı olanın okuması tavsiye edilen-muhtemelen hadis olduğu düşünülen-bir dua cümlesi ve Şeyh Muhyiddîn-i Arabî'den rivâyet edilen sekiz satır dua cümlesi vardır.³⁹¹

Takip eden sayfada diğer nüshalarda olduğu gibi yüz hadisler ve şerhleri sıralanmıştır. Hâtıme kısmı, sayfanın sonuna-belki de sonradan- yukarıdan aşağıya çapraz olarak daha küçük yazı ile sığdırılmıştır.

Hadisler, daha çok “³⁹²قال النبي صلى الله عليه و سلم” ve “³⁹³قال النبي ع م” ibâreleriyle başlamaktadır. Bunların dışında Resûlullah'a salât-ü selam, “³⁹⁴قال النبي” ile de yazılmıştır.

³⁹¹ Besmeleden sonraki cümle ve hadis olduğu düşünülen metin şöyledir:

“Bir âzâsı ağrısı ol mahalli sığayub yedi kerre

Bu hadis-i şerifi okuyasın bi iznihi Teâlâ def ola” Takip eden dua cümlesi ise şöyledir:

[اعوذ بعزة الله وقدرته من شر ما لجد]

Bu dua cümlesi hadis kaynaklarında bulunamamıştır. Muhyiddîn-i İbn Arabî'den rivâyet edildiği ifade edilen duada, gecenin ve gündüzün, güneşin ve ayın, göklerin ve yerin, tâûn ve vebanın vb. âfatlardan Allah'a sığınırım ifadeleri bulunmaktadır.

Bakınız, Ekler, 7.

³⁹² Mesela bakınız 1., 3., 11., 27., 34., 46., 58., 69., 74., 85., ve 96. hadisler.

³⁹³ Mesela bakınız 2., 16., 24., 35., 48., 52., 65., 73., 82. ve 97. hadisler.

³⁹⁴ Bakınız 15. ve 91. hadisler.

³⁹⁵ Bakınız 55., 63., 75. ve 86. hadisler.

³⁹⁶ Bakınız 71. ve 83. hadisler.

Otuz dokuz hadisin sonunda, çoğunlukla “صدق”³⁹⁷, bazen de “صدق رسول”³⁹⁸, “صدق عليه السلام”⁴⁰⁰ ve “صدق ع م”³⁹⁹ ibâreleri vardır.

Daha çok kısa hadislerde, hadislerin başındaki Resûlüllah’a salât-ü selâmı ifade eden uzun ibârelerin tercih edildiği ve sonunda Allah Resûlü’nün doğru söylediğini tasdik eden “صدق” ve diğer uzun ibârelerin yazıldığı görülmüştür. Bu altındaki beyitlerle kâfiye uyumuna göre ayarlamış olabileceği gibi, satırı doldurmak için yapılmış da olabilir.

C. Gül-i Sad-Berg’in Nüshalarının Mükayesesi

Bu dört yazma nüshanın te’lif tarihleri, müstensihleri ve istinsah tarihleri hakkında bilgi bulunamamıştır. Hangi nüshanın müellif nüshası olduğu da bilinmemektedir.

Eserin tahkiki yapılırken de görüleceği üzere, bazı kelimelerin yazılışında farklılıklar müşahade edilmiştir. Bunların içinde, kişi-kimse, mal-genç, fikir-zikir, dil biçâre-dertlü dillere kelimeleri arasındaki gibi, beyit içinde aynı ya da benzer anlama gelen kelime değişiklikleri de vardır.⁴⁰¹ Nüshalar arasında, cihân-cinân, yarmış-yazmış, niger-nazar, ki-kim, dâyim-dâim, gubâ-gubar, olur-oldur, ider-ide, şevkün-sevkün kelimeleri gibi farklılıklar vardı.⁴⁰² Bunun sebebinin, müstensihin diğer nüshaya bakarak yanlış görmesinden, yazmasından veya dikkatsizliğinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Dirsens-dir isen, sıvarmazdı-sıvarmaz idi, işittiğini-işittiğini, kelimeleri arasında olduğu gibi farklılıklar da vardır.⁴⁰³

³⁹⁷ Mesela bakınız 10., 22., 34., 46., 52., 66., 77., 85., 96. hadisler.

³⁹⁸ Bakınız 5., 15. 32. ve 70. hadisler.

³⁹⁹ Bakınız 25. hadis.

⁴⁰⁰ Bakınız 94. hadis.

⁴⁰¹ B1 asıl nüsha ve B2 nüshalar arasındaki farklılıklarla ilgili bazı örnekler için 34.,36.,48., 58. ve 83. hadisleri şerh eden beyitlere bakınız.

⁴⁰² B1 asıl nüsha ve B2 ve E nüshaları arasındaki bu farklılıklarla ilgili bazı örnekler için Mukaddime bölümü 8.,21, 31. 34. ve 36 beyitlere ve 8., 24., 50. ve 77. hadisleri şerh eden beyitlere bakınız.

⁴⁰³ B1 asıl nüsha ve B2 nüshalar arasındaki bu farklılıklar ilgili örnekler için 11., 62. ve 86. hadisleri şerh eden beyitlere bakınız.

Bu farklılıklar daha çok, asıl nüsha olarak incelediğimiz, İstanbul Bayezid Kütüphanesindeki (B1) rumuzlu nüsha ile yine aynı kütüphaneden temin ettiğimiz (B2) rumuzuyla gösterdiğimiz nüsha ve Erzurum Yazma Eserler kütüphanesinden aldığımız (E) rumuzuyla işaret ettiğimiz nüshalar arasında vardır. Buradan hareketle eserin te’lifinden sonra diğer nüshaları istinsah edenlerin değişik zamanlarda ve yerlerde yaşadıklarını hatta aldıkları eğitimde de farklılıkların olabileceğini söylenebilir. Bunu tespit etmek, bizim araştırmamızın sınırlarını aşacağı için, burada işaret etmekle yetinilmiştir.

Hadislerin yazılışında kelime ve harf yanlışlıklarının yapıldığı görülmektedir. Bu yanlışlıkların bir kısmı pek çok kişinin yapabileceği hatalardır. Fakat bazıları normal Arapça bilgisi olan kişilerden beklenmeyen hatalardır.⁴⁰⁴ Bunlar, müstensihlerin yazarken pek dikkat etmeden -belki de yorgun zamanında- bir an evvel elindeki yazıyı bitirmeye çalıştığı zamanlarda yapmış olabilecekleri şeklinde yorumlanabilir. Mesela doksan yedinci hadisin şerhinde, “Sêriû diyü emr oldu ana” cümlesinde [سارعوا] ibâresinde [و-vav] harfinden sonra olması gereken [ا-elif] bütün nüshalarda yazılmamıştır. Bu, Arapça bilgi eksikliğinden ya da zuhûlen yapılmış olabileceği gibi, cümleler arasında kâfiye uyumu için bilinçli yapılmış olması da imkân dâhilindedir.

Nüshaların tanıtımı, aralarındaki benzer ve farklı yönlerinden bahsettikten sonra, *Gül-i Sad-Berg*’in muhtevâsı üzerinde durulacaktır.

D. Gül-i Sad-Berg’in Muhtevâsı

Gül-i Sad-Berg, te’lif bir eserdir. Aruz vezni ile, “Fe’i lâ tün / me fâ’i lün / fe ‘i lün” kalıbıyla yazılmıştır. Mukaddime ve hâtıme bölümleri mesnevi, hadis tercümeleri kıt’adır.⁴⁰⁵ Müellifin mahlası, mukaddime bölümünde yirminci beyitte, kırkinci ve sekseninci hadislerin tercümelerinde ve hâtıme bölümünde son beyitte zikredilmektedir.

Müellif, mukaddime bölümüne, Allah’a hamd ve şükr ile başlamıştır. Cenab-ı Allah’ın (c.c) sevgili Peygamberimizi (sas) insanlara her şeyden haber veren

⁴⁰⁴ Bu yanlışlıkların bazıları için bakınız. 11., 49., 48., 50., 62., 70., 83. ve 94 hadisler.

⁴⁰⁵ N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, ss. 14-16, 69.

“muhbîr” olarak gönderdiğine işaret etmektedir. Eserde sahih hadislerle yer verdiğini, bu hadisleri *Buhâri* ve *Müslim*’den aldığını, bazısını da *Mesâbih*’den yazdığını söylemiştir. Yine mukaddime’de, Gaffâr olan Yüce Allah’ın (c.c) kırk hadis ezberleyeni fakihlerle haşır edeceğini dile getirmektedir.⁴⁰⁶ Sonra da bu eserinde yüz hadisin şerhini, sade bir şekilde birer kıt’ada yaptığına işaret eden müellif kitabının isminin *Gül-i Sad-Berg* olduğunu Mukaddimede şöyle ifade edilmiştir:

Gül-i Sad-Berg dindi nâmına
İrüşür bûy-i cân meşâmına (28. beyt)

Sevgili Peygamberimizin gül bahçesinden ehl-i irfâna bir gül demeti hediye ettiğini dile getirip; Peygamberimize cennette komşu olma arzusunu vurgulayarak “âmin” der. Okuyucuların da bu duaya iştirak etmesini isteyerek mukaddimeyi bitirir.

Daha sonra da eserin ana bölümü olan yüz hadisin şerhi başlamaktadır. Önce hadis yazılmış, altında da bu hadis bir kıt’ada şerh edilmiştir. Hadisleri takip eden kıt’ada şerh ederken anlaşılır kelimelerin seçildiği görülmektedir. Sade ve akıcı bir üslûbunun olduğu fark edilmektedir. Ağdalı bir dil kullanılmamış, herkesin anlayabileceği kelimeler seçilmiştir. Bir üst satırda söylenen, alt satırlarda farklı bir şekilde bazen devrik cümle ile anlatılmıştır. Fakat önemli bir söz tekrarına da rastlanmaz. Esas amacın herkesin anlamasını sağlamak olduğu görülmektedir. *Gül-i Sad-Berg*’de bugün için anlaşılmayan bazı kelimeler vardır. Ancak o günün insanının anlayabileceği kelimeler olduğu tahmin edilmektedir.

Seçilen hadisler kısa ve kolayca ezberlenebilecek özelliktedir. Hadis tercümeleri sade ve samimidir. Okuyucu ile sanki gönül dostu ile karşılıklı konuşuyormuş gibi içten bir hitap şekli vardır. “Dinle, söyle, yürü, eyle, işit, işle, bil, kıl, ol, ver, et, hor bakma, cahil olma, söğme, deme...”⁴⁰⁷ vb. ifadeler, okuyucuyu söylenenleri üzerine alıp nefis muhasebesi yapmasına sevk etmektedir.

Hâtime bölümünde, bu nasihatlerin yeterli olduğunu, sözlerini tamamladığını; bundan sonra yapılması gerekenin, kalbinde fikr-i ağyâr’ı terk edip her nefeste Allah’ı zikretmek ve öğrenileni uygulamak olduğunu vurgulamıştır. Bu eseri

⁴⁰⁶ Kırk hadis kitapları ile yüz hadis kitaplarının yazılması arasında bir ilişki olduğu ve Halvetî Muhyî’nin bu eserini iki kırk hadisi bir araya getirerek oluşturduğuna daha önce işaret edilmişti. Bakınız N. Öztoprak, *Manzum Yüz Hadisler*, ss. 6-8, 73.

⁴⁰⁷ *Gül-i Sad-Berg*’deki bununla ilgili bazı örnekler için 1., 5., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 36., 39., 43., 49., 53., 58., 64., 69., 73., 78. 95. hadislerin şerhlerindeki kıt’alara bakılabilir.

okuyarlardan kendisi için dua etmelerini talep etmektedir. Bizzat kendisi de Allah’a dua ederek günahlarını affetmesini istemektedir. Müellif, Halvetî Muhyî mahlasını, son beyitte de zikrederek sözlerine son verir.

Bu eserin te’lif edildiği dönemde entelektüel zümreden daha ziyade halkın geneline hitap etme amacıyla yazıldığı tahmin edilmektedir. Eserde konuşma dilinin, hâkim olduğu müşahede edilmektedir. Ehl-i irfan, gönül dostlarına nasihat ediyor gibidir. Eser okundukça müellif, muhatabıyla karşılıklı konuşuyormuş gibi bir his uyandırmaktadır.

Eserin temel amacının muhatabının, iyi müslüman, iyi insan, iyi vatandaş olmasını sağlamak olduğu m Ő ahede edilmektedir. Ahl kl  bir toplum oluŐturma, fertlerini de ahl kl  bir toplumun  yeleri yapma olduğu görülmektir. Başka bir ifade ile, insanın, Yaratana karşı görevlerini  f  edip, kendisiyle ve çevresiyle barışık olmasını sağlamaktır denilebilir.⁴⁰⁸

⁴⁰⁸ Ayrıca G l-i Sad-Berg’in dil, uslûb ve edebi değerlendirmesi için bakınız N.  ztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, ss. 68-74.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜL-İ SAD-BERG'İN TAHKİKİ

I.TAHKİKTE İZLENECEK METOT

Yukarıda da belirtildiği üzere Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg*'inin el yazmasının dört nüshası temin edilmiştir. Bunlar:

1-İstanbul, Bâyezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü, 1234 numarada kayıtlı vr. 1a-12b yazma nüshasıdır. Te'lif tarihi, müstensihî ve istinsah tarihi bulunmamaktadır.

2-İstanbul, Bâyezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü, 1233/1 numarada kayıtlı vr. 1b-13b yazma nüshasıdır. Te'lif tarihi, müstensihî ve istinsah tarihi yoktur.

3-Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi 115/4 numarada kayıtlı vr. 102b-113a yazma nüshasıdır. Te'lif tarihi, müstensihî ve istinsah tarihi bulunmamaktadır.

4-Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Muzaffer Ozak-1 Bölümü 110/1 numarada kayıtlı vr. 2a-13b yazma nüshasıdır. Te'lif tarihi, müstensihî ve istinsah tarihi bilinmemektedir.

Bu yazma nüshalardan Bâyezid Kütüphanesindeki 1234 numarada kayıtlı nüsha asıl nüsha olarak incelenmiş olup bu nüsha, “B1” rumuzu ile gösterilmiştir. Bâyezid Kütüphanesindeki 1233/1 nolu nüsha “B2”, Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesindeki nüsha, “E” rumuzuyla ve Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Muzaffer Ozak Bölümündeki nüsha da “M” rumuzlarıyla gösterilmiştir.

Yazma nüshalar arasında yazım farklılığında, “B1” asıl nüsha esas alınarak diğerlerindeki değişikliğe işaret edilmiştir. Asıl nüshaya göre harf, kelime ve cümle eksikliği veya ilâvesi de gösterilmiştir. Hadislerin ve beyitlerin sıralanışındaki farklılık da asıl nüshaya göre değerlendirilmiştir.

Asıl nüshaya göre eksikliğe, dipnotta eksi (-) ile, fazlalığa da artı (+) ile işaret edilip köşeli parantez [] içine yazılmıştır. Farklılığı da köşeli parantez [] içine yazılarak gösterilmiştir.

Daha önce de incelenen yazma nüshalarda hadislerin başında “قال-dedi” kelimesinden sonra, Resûllüllah’a (sas) salâtü selâm, “قال النبي صلى الله عليه وسلم”,

“قال النبي عليه السلام”, “قال النبي صلعم”, “قال النبي ع م” ve bazen de “النبي” kelimesi de hazf edilerek “قال ع م” şeklinde yazıldığı söylenmişti. Bu detaya girmeden aşağıda yapılacak tahkîkte bütün hadislerin başına, “قال النبي صلعم” yazılması tercih edilmiştir.

Ayrıca, bazı hadislerin sonunda yazılmış olan “Resûlullah doğru söyledi” mânâsına gelen “صدق” kelimesi yazmamıştır.

Yazma nüshalarda hadislerin yazılışında bazen Arapça yazım hataları olduğu da müşahede edilmiştir. Bunların birkaçına değinilmiş, fakat hepsine işaret edilememiştir.

Gül-i Sad-Berg’in Arap harfleriyle Osmanlıcası yazıldıktan sonra Latin harfleriyle Türkçesi de verilmiştir. Burada da Osmanlıca’daki usûlün aynısı yapılmıştır. Ancak Latin harfleriyle Türkçe yazılışında değişikliğe sebep olmayan harf farklılıklarına burada işaret edilmemiştir.

II.OSMANLICA METNİN TAHKİKİ

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد بي حد رحيم رحمانه، شكر بعدّ كريم يزدانه،

خلق ايدوبدر بو جنّ انساني، بله لر تاكه جن وانس آني،

كوندريدنر قمويه بر مخبر⁴⁰⁹، جمله سندن خبر ويرر بر بر،

شويله بر مخبر ايله دي ارسال، آخر اولمايه مدحي اوله مه سال،

اول قدر اولدى صادق الاخبار⁴¹⁰، سرفرواتي افضل وَاخيّر،

درکه عزّتينه اولدي دليل، حيرتيله⁴¹¹ ايله قومادي خورّ دليل،

نور اخباري ايردي ظلمت دل، قومدي يقدي دلده بر قنديل،

عالم قلبي ايله دي پر نور، يوق جنان كيبي هيچ شبّ ديجور،

كر خبير اولدكيسه بل خزل، بوله سين دلده تاكه نور اثيرين⁴¹²،

كم كه حفظ ايلرسه فرق اخبار، فقها ييله حشر ايده غفار،

بويله بويوردي حضرت سرور، شوقيله اقويوب ايدوك⁴¹³ ازبر،

يزمشم برنجه حديث صحيح، هب⁴¹⁴ اولنيدر معانيسي تصحيح

بعضسي مسلم بخاري دن، شويله صاف در آب جاري دن⁴¹⁵،

كميسن⁴¹⁶ يزمشم مصاييح دن، نور افزون در مصاييح دن،

⁴⁰⁹ E: [كوندريدنر بيغنبرو مخبر]

⁴¹⁰ E: [اي بار]

⁴¹¹ B2: [خسر تله]

⁴¹² E: [اثيريك]

⁴¹³ E: [ايدك]

⁴¹⁴ B2, E ve M:- [هب]

⁴¹⁵ Bu beyit B2'de [كميسن] ile başlayan 14. beyitle takdim-tehir yapılmış olup sonra aynı sıra ile devam etmiştir.

⁴¹⁶ B2: [نيجه سين]

یوز حدیث اولدی جملہسی آئین⁴¹⁷، هر بریسی غذا سیدر جانک،
نیجه شرح ایلدی ایسه شُراح، ترجمه اولدی فتح ایدوب فتاح،
یزد لر کرچه نیجه اهل کمال، لیک هر بیری اولدی بر رهه دال،
هر برنده قونلدی بر لذت، بکز مز بر برینه بی منت،
کونه کونه اولرسه نعمت لر، بولونر درلو درلو لُزت لر
شویله جهد ایدی حلوتی محیی، بلیککه قرق یرمش اوله بر مویی،
مو شکاف اولنه اولور ظاهر⁴¹⁸، خرده بین اولنه اولور باهر⁴¹⁹،
نکتدان اولن انلر⁴²⁰ آنی همان، نه قدر نکته اولدی انده⁴²¹ نهان
فهم ایدر معنی شیخ کامل آنی، طبع نازک بلور نزاکتی⁴²²،
نه بلاغت فصاحت اولدی عیان، نه معانی اولدی انده بیان،
هر حدیثک یزلدی شرحی تمام، اکشر بیتله اولوب إتمام،
شرح اولندی قموده رمز مال، کوزه ده نیجه رشع اولورسه زلال،
دنیلورهر برینه بر قطعه، زیر قابل دکلدرر قطعه،
کل صدبرک دیندی نامنه، ایرشور بویی جان مشامنه،
هرکشی نک دماغی آنی طویمز، طوین اما که بو ینه طوین،
هر کمک که⁴²³ دماغی فاسد اوله، طویماز آنی جهان اکر جه طوله،
آلمشم روض نبوتدن، کلبن گلشن مروت دن،
گلستان رسالتک گلی در، اهل عرفان قلوبی بلبلی در،

⁴¹⁷ E: [آنک]

⁴¹⁸ B2 ve E: [روشن]

⁴¹⁹ B2: [احسن], E: [حسن]

⁴²⁰ E: [اکلر]

⁴²¹ B2: [ایسه]

⁴²² B2: Bu beyit yoktur.

⁴²³ B2: [کیم]

عَنْدَلِيبِ اُولْدَكِيسَه اُول كُؤْلَه كَر، چَشْمِ جَان اِيلَه اِيلَه اَنَه نَكْر⁴²⁴ ،

يَا دَكَار اِيلَهْمِيشْم اَهْل دَلَه، اَقْدُقْ كَچَه حَقِيرِي آلَسَه⁴²⁵ دَلَه،

دِيَه كَه⁴²⁶ رَحْمَت اِيلَه سُون بَارِي، كُؤْسْتَرُوب جَنَّت اِيچَرَه دِيدَارِي،

هَمْ جَوَار اِيلِيَه رَسُولِيَه⁴²⁷، مُغْتَنِم اِيلَسَه وَصُولِيَه⁴²⁸،

چَارِ يَار اِيلَه اِيلِيَه هَمْدَمْ، آل وَاَصْحَابِيَه⁴²⁹ كِيچُورَه دَم،

جَمْلَه مَوْئَلِر اِيلَه اَنِي مُجِيب، اِيْدَه بَاغِ جَنَان اِيچَنْدَه نَصِيب،

دِيَه لُؤْم جَمْلَه بُو سُوْزَه آمِين، لَطْفِيلَه اَجَابَتْ اِيْدَه اَوْ حِين

1- قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَ⁴³⁰ لِكُلِّ أَمْرٍ مَا نَوَى

نِيَّتِيلَه اُولُور عِبَادَتِ حَق، دَايِمًا⁴³¹ اِيلَه نِيَّتِكَ تَصْحِيح⁴³²

هَر كَشِي نِيَّتَه كُورَه بُولُور، بُوِيلَه بُوِيرْدِي بِل⁴³³ حَدِيثِ صَحِيح

2- قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ، حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ

مُؤْمِن اُولْمَز شُو كَمْسَه اَلَا كَه، نَفْسَنَه صَنْدَغُونِي غِيرَه صَنَه

كَامِل اُولْمَق دِلْرَسَك اِي مُؤْمِن، نَه دُؤْشَرَسَه وَار اَشْلَه آدَه صَنَه⁴³⁴

⁴²⁴ B2 ve E: [نظر]

⁴²⁵ B2 ve E: [آله]

⁴²⁶ B2: [كيم]

⁴²⁷ B2 ve E: [رسولی ايله]

⁴²⁸ B2 ve E: [وصولی ايله]

⁴²⁹ E: [آل اصحابيله]

⁴³⁰ Hadiste olan "إِنَّمَا" bütün nüshalarda yoktur.

⁴³¹ E: [دئما...]

⁴³² B2: [دَم بَدَمَايِلَه نِيَّتِكَ تَصْحِيح]

⁴³³ E: [بیل]

⁴³⁴ B2: [اد سنه] Ayrıca bu hadise, 4. sırada yer verilmiştir.

3- قال النبي صلعم: وَلَا تَكُونُوا طَعَانِينَ

سنكه طعن اتمه كمسيه زينهار، قلبي نرم يه سحت ميدركه صنه

شيشهء قلبيه طوقونرسه⁴³⁵ اكر، نه بلورسن كه شايد اوله صنه⁴³⁶

4- قال النبي صلعم: أَلْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ

مسلم اولدركه مسلم اولنلر، سالم اوله لسان دستندن

كمسنك قلبي اولميا مجروح، يه عدوسي اوله يه دوستندن⁴³⁷

5- قال النبي صلعم: أَلْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ⁴³⁸ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ

دلرسك ثواب هجرت اكر، معصيت كشورنده اتمه قرار

بل مهاجر اوكمسه در بي شك، ما نهى الله نه ايسه ايده فرار⁴³⁹

6- قال النبي صلعم: مَنْ لَيْسَ الْخَرِيرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الْآخِرَةِ

زن ايچون خلق اولوندى بل كه حرير، كيমে آنى جهانده كرارسك⁴⁴⁰

بونده كينلر انده كيملر ايمش، كيমে آتش ايچنده كر ارسك⁴⁴¹

7- قال النبي صلعم: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا حَرَمَهَا فِي الْآخِرَةِ

شرب خمر ايتسه بر كيشي بونده، مي جنتدن اوله اول محروم⁴⁴²

⁴³⁵ B2: [طوقنديسه]

⁴³⁶ B2: Bu hadis ve beyit, 5. sıradadır.

⁴³⁷ B2: Bu hadis ve beyitler, 3. sıradadır.

⁴³⁸ B2: [هاجر]

⁴³⁹ E: [قرار] B2: Bu hadise 3. sırada yer verilmiştir.

⁴⁴⁰ E: [کي اريس]

⁴⁴¹ E: [کراريسك]

صدقله⁴⁴³ تائب اولرسه اكر، اوله فضل خدایله مرحوم

8- قال النبی صلعم: مَنِ اغْبَرَّتْ قَدَمَاهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ

پایکی دایم⁴⁴⁴ ایله حق⁴⁴⁵ آلود، رآه طاعت ایچنده هر باری

حق یولنده غبا⁴⁴⁶ ایدک قدیمک، حق حرام ایلیه آکه ناری

9- قال النبی صلعم: إِذَا مَرَضَ الْعَبْدُ، أَوْ سَافَرَ، كُتِبَ لَهُ مِثْلُ مَا كَانَ يَعْمَلُ مُقِيمًا صَحِيحًا

هر قچن عبد عابد عامل، بر مرض عارض اوله یا اسفار⁴⁴⁷

صحت اوزره حضرده که عملک، یزیله اجری طوله پس اسفار⁴⁴⁸

10- قال النبی صلعم: تَهَادَوْا فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ تُذْهِبُ وَحَرَ الصَّدْرِ

دشمنی دوست ایلمک دلین⁴⁴⁹، ویره کورسن همان هدایایی

بو محقق هدیّه دلده قومز، کیدرر غلّ غشی⁴⁵⁰ سودایی

11- قال النبی صلعم: جُبِلَتْ⁴⁵¹ الْقُلُوبُ عَلَى حُبِّ مَنْ أَحْسَنَ إِلَيْهَا⁴⁵²

خلق اولندی قلوب آدم بیل، کمکه احسان ایدرسه آنی سوه

⁴⁴² B2: [او اوله محروم]

⁴⁴³ M: [صداقتله]

⁴⁴⁴ E: [دائم]

⁴⁴⁵ E: [حاق]

⁴⁴⁶ B2 ve E: [غبار]

⁴⁴⁷ B2: [یا اسفار سفر لر]، E: [یاخود سفر]

⁴⁴⁸ E: [اسفار دفترلر]

⁴⁴⁹ B2: [اتمک دلین]

⁴⁵⁰ E: [غل و غش]

⁴⁵¹ B1: [جملت]

⁴⁵² E: Diğer nüshalardaki 12. hadis ve şerhleri ile sıralaması yer değiştirmiş.

قومه احسان جودی الدن هیچ، هر کشی دیرسک⁴⁵³ که جانی سوه

12- قال النبی صلعم: اَلْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ⁴⁵⁴

صادقُ القولِ سرورِ عالم، ددی شیرین سخن اولور صدقه

هر کسک خاطرینی تطیب ایت، طئلو دل ویر یوغیسه اکر نفقه

13- قال النبی صلعم: إِنَّ مِنْ مَوْجِبَاتِ الْمَغْفِرَةِ إِدْخَالُ السُّرُورِ عَلَى أَخِيكَ الْمُؤْمِنِ

بوله تحقیق مغفرت حقدان، قلب مؤمنلری ایدن مسرور

بونده ویر دایما⁴⁵⁵ قلوبه فرح، بوله سن انده سنده تاکه سرور

14- قال النبی صلعم: هَدِيَّةُ اللَّهِ⁴⁵⁶ عَلَى الْمُؤْمِنِ السَّائِلِ عَلَى بَابِهِ

کلسه سائل قپو که رد ایتمه، ارمعان خدا درر سائل

هیچ تهی دست ایلمه ویر اکا، بغدای اتمک یوغیسه بغدی دیل⁴⁵⁷

15- قال النبی صلعم: نِعَمَ الْعَوْنُ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ الْمَالِ

عون حق اولدی مال تقوایه، قومه آنی تفکر ایله مال

نیه یارردیمه صقن مالی، حق حاللدن ویروب در⁴⁵⁸ یه مه ال

⁴⁵³ B2: [دیرایسک]

⁴⁵⁴ E: Diğer nüshalardaki 11. Hadis ve şerhleri ile sıralaması yer değiştirmiş.

⁴⁵⁵ E: [دائما]

⁴⁵⁶ B2: + [تعالی]

⁴⁵⁷ E: [بغدای دیل]

⁴⁵⁸ E: [دیر]

16- قال النبي صلعم: مَا مِنْ عَمَلٍ أَفْضَلَ مِنْ إِشْبَاعِ كَيْدٍ جَانِعٍ⁴⁵⁹

نه بویردی کوره او شاه رسل، نیجه بغلادی رهنمالغه بیل

بر عمل یوقدررکه افضل اوله، آچ قرنی طویرمدن ددی بیل

17- قال النبي صلعم: مَا مِنْ قَطْرَةٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ قَطْرَةٍ دَمَعٍ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ

آقدوب کوز یشینی نالش قل، اوله سن حق قتنده تا مرغوب

خوف خشیتله قطرهء اشکک، کبی اولمایه حقه بر محبوب

18- قال النبي صلعم: أَلْمُوتُ تُحَقِّقُ الْمُؤْمِنَ

ارماغان اولدی مؤمنه چون موت، نه روادر که عاقل ایده حذر

صورتا کرچه الدی جثری مهیب، معنیده دوستی دوسته واصل ایدر

19- قال النبي صلعم: الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ

عاقل اولدرکه نفسنی مغلوب، ایلیوب طعات ایده قبل الفوت

عمل اوزره اولوب تدارک ایده، لازم اولن نه ایسه بعد الموت

20- قال النبي صلعم: وَالْأَحْمَقُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ الْأَمَانِيَّ

أحمق اولدرکه نفسنی بلمز، تابع ایلر هواسنه هر بار

حقدن اومار بطالت اوزره کزر، نه عبادت قلور نه خود بر کار

21- قال النبي صلعم: الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا يُرِيحُ الْقَلْبَ وَالْبَدَنَ

قدر حاجتچه استه دنیایی، حق قتنده چوغی ایدر به دنی⁴⁶⁰

زهده اولسه کیشی دنیاده، قلبی راحت اولور دخی بدنی

22- قال النبي صلعم: وَالرَّغْبَةُ فِي الدُّنْيَا تُكْثِرُ الْهَمَّ وَالْحَزْنَ

عقلادن دینور می شول کمسه، غم فاز اولانک ازینه باصه

رغبت ایلرسه کیشی دنیایه، چوغ اولور غایتیله حوصه نصه⁴⁶¹

23- قال النبي صلعم: خِيَارُ الْمُؤْمِنِ الْقَانِعُ، وَشِرَارُهُمُ الطَّامِعُ

خیر مؤمن اودر ددی سرور، اوله آز نسنه یله اول قانع

طمعی قو که حرمته دشور، اولور اشراردن اولن طامع

24- قال النبي صلعم: إِنَّ شَرَّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَبْدٌ أَذْهَبَ آخِرَتَهُ بِدُنْيَا غَيْرِهِ

بو محقق که شر ناس اولور⁴⁶²، روز محشر ده بیل که عندالله⁴⁶³

کیدره کندی زنیك آخرتن، غیرینک دنیاسی اچون ای شاه

25- قال النبي صلعم: إِنَّ اللَّهَ⁴⁶⁴ لَا يَنْظُرُ إِلَى مَنْ يَجُرُّ إِزَارَهُ بَطَرًا

نظر رحمت ایلمز باری، شو کشیی یه لباسن ایده دراز

کیر ایسک اکر اوزن باری، یه تکبر ایدوب یه ایلمه ناز

⁴⁶⁰ B2 ve E: [جوغی ایلرخدا قتنده دنی]

⁴⁶¹ E: [بصه]

⁴⁶² B2 [اولدر]

⁴⁶³ B2: [سویله عند الله]

⁴⁶⁴ B2: + [تعالی]

26- قال النبي صلعم: إِنَّ أَخَوْفَ مَا⁴⁶⁵ أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي عَمَلُ قَوْمِ لُوطٍ

پنبهء غفلتی کیدر کوشک، بکا طوت نقل ایدم نه دیر⁴⁶⁶ سرور

قتی قورقوم بودرکه ائتمه، عمل قوم لوط ایده چون خر

27- قال النبي صلعم: إِنَّ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ الصُّورُ لَا تَدْخُلُهُ الْمَلَائِكَةُ

بو محقق شو خانه ده که صور، اکر اولورسه آکا ملک کلمز

صنمه قورتوله سن کنه یزجي، اوله اول کلمین ملک بلمز

28- قال النبي صلعم: كُونُوا فِي الدُّنْيَا أَضْيَافًا

اولکز تکیه کاه عالمده، کوییا بر کشی اولور مهمان

ملک لکه ویرمدیلر آنی سزه، بر اکی کون ضیف سن انده همان

29- قال النبي صلعم: كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ غَابِرٌ سَبِيلٍ وَعَدَّ نَفْسَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ

اوله کور بو رباط دنیاده، کوییا بر غریب یه بر ره رؤ

کندک اهل قبوردن عد ایت، اوله جقدرر یه سومه یاحد سو

30- قال النبي صلعم: كَفَى بِالْمَوْتِ وَعِظًا

عقلا نیلسون نصیحت پند، موت کافی در اونلره ناصح⁴⁶⁷

⁴⁶⁵ E: [بما]

⁴⁶⁶ B2: - [نه دیر]

⁴⁶⁷ B2: [موت اولیدر آکه تمام ناصح]

رحلت یارُ همدُمُ اخوان، اولدی هر بری واعظ واضح

31- قال النبی صلعم: مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ أَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ كَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ

بر کشی سوسه حق لقاسینی، سَوَه انکده حق لقاسینی

اهل إدراک اولانه روشندر، عکسنگ⁴⁶⁸ نیجه در خطاسینی

32- قال النبی صلعم: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَعْلَمَ مَنْزِلَتُهُ عِنْدَ اللَّهِ فَلْيَنْظُرْ كَيْفَ⁴⁶⁹ مَنْزِلَةُ اللَّهِ عِنْدَهُ

کم که بلمک دلرسه مرتبه سنن، نیه ایرشدی دَرگه حقدده

نظر ایتسون که کندی یاننده، نه قدر مرتبه بولور حقدده

33- قال النبی صلعم: أَلَمْرُءٌ مَعَ مَنْ أَحَبَّ⁴⁷⁰

حزر ایت هم دم اولمه بد کاره، بویله بویوردی سرور ابرار

کشی سودوکیله قو پر مش، صلحایی قرین ایدن هر بار

34- قال النبی صلعم: مَثَلُ الْجَالِسِ الصَّالِحِ مَثَلُ الدَّارِيِّ إِنْ لَمْ يُجِدْكَ مِنْ عِطْرِهِ عِلْقَكَ مِنْ رَحِهِ

صلحاییله اوتورن کیشی⁴⁷¹، کویا هم دم اولدی عطاره

کرچه ویرمزسه آکه عطرنندن، بویی ایرر دماغه بر پاره

35- قال النبی صلعم: مَثَلُ الْجَالِسِ السُّؤِّ مَثَلُ صَحْبِ الْكَبْرِيتِ إِنْ لَمْ يُحْرِقْكَ مِنْ شَرَارِ نَارِهِ عِلْقَكَ مِنْ نَشِيهِ

⁴⁶⁸ B2: [عیله سینک]

⁴⁶⁹ B2: - [کیف]

⁴⁷⁰ E: Bu hadis ve şerhi, 35. hadisten sonra kaydedilmiş.

⁴⁷¹ B2: [کمهه]

یره مز لرله اوتورن کیشی⁴⁷²، آلدی کبریتی کویا دسته

دسته کرچه ایرمزه شرار، ایروده⁴⁷³ بویی ایلیه هسته

36- قال النبی صلعم: الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى

استرسک که بر دوکنمز مال⁴⁷⁴، قانع اول آزه ازی ترک ایله⁴⁷⁵

هیچ قناعت کبی دوکنمز کنج، اولمیا اعتقادی پرک ایله⁴⁷⁶

37- قال النبی صلعم: لَيْسَ الْغِنَى مِنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ إِنَّمَا الْغِنَى الْغِنَى النَّفْسِ

کشی چوق مالیه غنی اولمز، اول دکلدر غنا که چوغ اوله مال

بلکه اولدر غنای نفسه ایره، مالی چوغ اولنه چوق اوله ویا

38- قال النبی صلعم: كَثْرَةُ الضَّحِكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ

کثره ضحک اولمه کز مائل، کشنک قلبنی ایدر مُرده

حی اولن آنی اختیار ایتمز، لایق اولور می مرده دیل مرده

39- قال النبی صلعم: لَا يُغْنِي حَذَرٌ مِنْ قَدَرٍ

آنجق ناکهان قضا قوسنی، هدفه ایره واره سهم قدر

نافع اولمز مقرر آنی بیل، نه قدر ایلسنده⁴⁷⁷ جدّ حزر⁴⁷⁸

⁴⁷² B2: [یارمز لر اوتورن کمسه]

⁴⁷³ B2: [ایرشوب]

⁴⁷⁴ B2: [کنج]

⁴⁷⁵ M: [حقه شکر ایلیوب قناعات ایله]

⁴⁷⁶ M: [برک ایله]

⁴⁷⁷ E: [ایلسکده] .

⁴⁷⁸ B2: [نه قدر آندن ایلسنده حزر]

40- قال النبي صلعم: أَلْهَمُّ نِصْفُ الْهَرَمِ

حلوتی⁴⁷⁹ محبی نك سوزون كوش اید، نوجوان اوله سن تمام هر دم

بود نابوده اولمه هیچ غمکین، غم و غصه چون اولدی نصف هرم

41- قال النبي صلعم: مَنْ شَابَ شَيْبَةً فِي الْإِسْلَامِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

بر کشی ساچ صقل آغرده اکر، حسن اسلامه سعادتدر

روز محشرده نور اولور آنه، مؤمنینه عجب بشارتدر

42- قال النبي صلعم: مَنْ أَحَبَّ عَمَلٍ قَوْمٍ خَيْرًا كَانَ أَوْ شَرًّا كَمَنْ عَمِلَهُ

کشی بر قومک ایشنی سوسه، خیر اکر شر نه اولدی⁴⁸⁰ ایسه اوکار

کویا ایشلمشدرر آنی، خیره میل ایله شری قو هر بار

43- قال النبي صلعم: مَنْ نَصَرَ أَخَاهُ بِظَهْرِ الْغَيْبِ نَصَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

بر کشی یردم ایتسه بر یاره⁴⁸¹، حاضر اولمادین آنده اول یاری

دنیه و آخرتده یردم ایده، هج شک ایلمه آکا باری

44- قال النبي صلعم: مَنْ هَمَّ بِذَنْبٍ ثُمَّ تَرَكَهُ كَانَتْ لَهُ حَسَنَةٌ

بر کشی بر کناهه قاصد اولوب⁴⁸²، ینه ترک ایتسه خشیت حقدن

ویرلورمش آنا⁴⁸³ نجه حسنات، لطف احسان فیض مطلقدر

⁴⁷⁹ E: - [حلوتی]

⁴⁸⁰ B2: [اولور]

⁴⁸¹ E: [یاده]

⁴⁸² B2: [قصد ایدوب]، M: [قادر اولوب]

45- قال النبي صلعم: لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ

بر کشیده امانت اولمز ایسه، ایره مز اول کمال ایمانه

کامل اولمز دینلدی دینی تمام، کمکه طورمایه عهد⁴⁸⁴ پیمانانه

46- قال النبي صلعم: الدَّيْنُ شَيْنٌ الدَّيْنُ

فخر عالم محمد عربی، بویرر دَین اولدی شَین دین

قادر اولدغکه کوره حرج ایت، عرسزلق سنا می قلدی همین

47- قال النبي صلعم: مَا فَتَحَ رَجُلٌ عَلَى نَفْسِهِ بَابَ مَسْئَلَةٍ إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ

نفسنه باب جرّی آچسه کشی⁴⁸⁵، آچر آکه خدا فقر قیسین⁴⁸⁶

کوزی طویب⁴⁸⁷ غنایه ایرمییه هیچ، کنج قارونی ویرسه ده هپسین

48- قال النبي صلعم: لَا تَعْبُجُوا بِعَمَلٍ عَامِلٍ حَتَّى تَنْظُرُوا⁴⁸⁸ بِمَ يَخْتِمُ لَهُ

عجب ایتمک کوربجک اعمالی، نظر ایلک که⁴⁸⁹ صوکه نولسه کړک

اولا نیجه سنه خوش کورونور، کمسه بلمز نه حال اولور کیدرک

49- قال النبي صلعم: لَا تَسُبُّوا السُّلْطَانَ فَإِنَّهُ فِيَّ اللَّهُ فِي أَرْضِهِ⁴⁹⁰ يَأْوِي إِلَيْهِ كُلُّ مَظْلُومٍ

⁴⁸³ E: [آکه]

⁴⁸⁴ E: [عهدو بیمانه]

⁴⁸⁵ B2: [کمسه]

⁴⁸⁶ B2: [قبوسین]

⁴⁸⁷ B2: [طویماز]

⁴⁸⁸ E: [ینظرُوا]

⁴⁸⁹ B2: - [که]

سوکمه کور⁴⁹¹ شاه عالمه زینهار، ظلّ حقدر محقق اول معلوم

کرچه غفلتله ظلم ایدر اّمّا، خوش کچر سایه سنده چوق مظلوم

50- قال النبی صلعم: لَا يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا، إِلَّا سَتَرَهُ⁴⁹² اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

بر کشی سترایدرسه⁴⁹³ کر عیین، آنی رسوای ایلمه زینهار

ستر ایدن عیب عبدي دنیاده، روز محشرده ستر ایدر⁴⁹⁴ ستار

51- قال النبی صلعم: إِنَّ أَفْضَلَ الصَّدَقَةِ إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ

اکی دوست بینن ایلکم اصلاح، اولدی تحقیق افضل صدقات⁴⁹⁵

کوردوک اکی کشی کوشش مشدر، بربرلرله برشدر ایت کلمات

52- قال النبی صلعم: يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ أَمْثَالَ الذَّرِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

خور باقمه جهانده هیچ کمسیه⁴⁹⁶، کندیکی⁴⁹⁷ کورمه کمسه دن اعلی

حشر اولورمش تکبر ایلجی، أصغر نمله دن دخی ادنی

53- قال النبی صلعم: إِنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزَلْ

هیچ الدن قومه دعاء سپرین، دفع اوله در ایسک قضاتیری

⁴⁹⁰ B2: [اراضین]

⁴⁹¹ E: [کور]

⁴⁹² E: [ستر]

⁴⁹³ B2: [کیزلرسه]

⁴⁹⁴ E: [ایده]

⁴⁹⁵ B2: [صدقه]

⁴⁹⁶ B2: [خور باقمه جهان ایچنده کسه]

⁴⁹⁷ E: [کندونی]

ایتنه اینمینہ نافع اولور، قادر اولدقچه ایبله تدبیری

54- قال النبی صلعم: الْإِيْمَانُ يُلْقَدَرُ يُذْهَبُ إِلَهُمَّ وَالْحُزْنَ

کیدرر هم حزنی دلده⁴⁹⁸ قومز، قدره صدقک اولسه هر نه قدر

راحت ایسترسک اوله کور راضی، نه که اولدی ایسه قضا وقدر

55- قال النبی صلعم: لَا تَنْذِرُوا فَإِنَّ النَّذْرَ لَا يُغْنِي مِنَ الْقَدَرِ شَيْئاً⁴⁹⁹

نذری قو که نذر ایله قضا دونمز، نذرله حاصل اوله صنمه مراد

هر نه تقدیر ایلدی⁵⁰⁰ الله، آنی بر نسنه اوله مزدر راد⁵⁰¹

56- قال النبی صلعم: عَلاَمَةُ حُبِّ اللَّهِ حُبُّ ذِكْرِ اللَّهِ⁵⁰²

حب ذکر اولدی چونکه حب خدا، سور ایسک خدایی ذاکر اول

صدقله قومه ذکر نی دلدن، اله تاکه سنده ذاکر اول

57- قال النبی صلعم: الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ مَلْعُونٌ مَا فِيهَا إِلَّا ذِكْرُ اللَّهِ⁵⁰³

ددی دنیا به احمد مختار، کندی ملعونه ایچنده کی ملعون

الا ذکر خدا دکل آنده، ذکر ایدن حقّی اولمایا مفتون⁵⁰⁴

⁴⁹⁸ B2: [هیچ]

⁴⁹⁹ M: - [شیئا]

⁵⁰⁰ B2: [ایدوب ایسه]

⁵⁰¹ B2: [داد]

⁵⁰² B2: + [تعالی]

⁵⁰³ B2: + [تعالی]

⁵⁰⁴ B2: [ذکر ایدن چوق المایا مفتون]

58- قال النبي صلعم: تَفَكَّرْ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ

کشی اوصاف حقى فکر⁵⁰⁵ ایتمک، خیر اولور بر سنه عبادتدن

قو یور خواب غفلتى کوزک آچ، خیر اولنمز سنيله طعاتدن

59- قال النبي صلعم: قَيِّدُوا النَّعَمَ بِالشُّكْرِ فَإِنَّهَا وَحْشِيَّةٌ

رشتهء شکر له نعم مرغن، بغله شایدکه قاچره سن⁵⁰⁶

قتى وحشیدرر محقق بیل، قچدی ایسه ده⁵⁰⁷ قاتى قاچ ایره سن

60- قال النبي صلعم: مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْقَلِيلَ لَمْ يَشْكُرِ الْكَثِيرَ

بویریدر او سرورعالم، آزه شکر ایتمین چوغه ایتمز

بر ایچم صوبى بلمین نادان، دوکسه داریایی باشنه طویماز⁵⁰⁸

61- قال النبي صلعم: مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ⁵⁰⁹

ناسه شکر ایتمین کشى حقه، شاکر اولمز دیمشدر احمد

ظاهر احسانى بلمین احمق، حق عطاسنى بلمک اولدی ابعد

62- قال النبي صلعم: كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا يَسْمَعُ⁵¹⁰

بر خبرویردی که⁵¹¹ حبیب اله، لازم اولدی سکا آنی ایرکورمک⁵¹²

⁵⁰⁵ B2: [ذکر]

⁵⁰⁶ E: [قاچ ایره سین]

⁵⁰⁷ B2: - [ده]

⁵⁰⁸ E: [طویماز]

⁵⁰⁹ B2: + [تعالی]

⁵¹⁰ B2: Doğrusu da budur.

یتر ایمش کشی یه اثم کناه، هر اشتدکنی خبر ویرمک⁵¹³

63- قال النبی صلعم: مَنْ مَشَى إِلَى طَعَامٍ لَمْ يُدْعَ إِلَيْهِ فَقَدْ دَخَلَ سَارِقًا وَخَرَجَ آخِذًا

بر کشی بر طعامه دعوت سیز، واروب اولورسه⁵¹⁴ قصد له حاضر

سارقاً داخل اولدی بیل تحقیق، آخذاً چقمش⁵¹⁵ اولدی اول حاسر

64- قال النبی صلعم: أَلْبَاءُ مُوَكَّلٍ بِالْمَنْطِقِ

سوزی هر دمه آوز سویله، سوزه چونکه موکل اولدی بلا

کمهسه بو قوله ایتمه دی انکار، راضی اول دیمه سنده آکه به لا

65- قال النبی صلعم: طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْنُهُ عَنْ عُيُوبِ النَّاسِ

کوکچک اول کمسه کندی عیننه، بقه بقمایه غیره اوله بری

نه روا ایل کوزنده کی چو بی، کوره کور مایه کندوده دوکری

66- قال النبی صلعم: الْمُؤْمِنُ مِرْآةُ الْمُؤْمِنِ

بلینورهر⁵¹⁶ کشی قریندن، مؤمنک مؤمن اولدی مرآتی

نجه کورندی ایسه آیینده، کورونر⁵¹⁷ همدمنده حالاتی

⁵¹¹ B2: - [که]

⁵¹² B2: [ارکورمک]

⁵¹³ B2: [اشتدکنی هب خبر ویرمک]

⁵¹⁴ B2: [اولسه]

⁵¹⁵ E: [اچقمش]

⁵¹⁶ B2: [بلینورمش]

⁵¹⁷ B2: [کورونور]

67- قال النبی صلعم: مَنْ عَذَّبَ لِسَانَهُ كَثُرَ إِخْوَانُهُ

هر كمه كم ويرلدى تطلودل، چوغ اولور آكه بلمش اول اخوان

هربرينك واررسه خانه سنه، كتررلر اوکينه خون خوان

68- قال النبی صلعم: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُدْرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةً قَائِمِ اللَّيْلِ وَصَائِمِ النَّهَارِ⁵¹⁸

ددى فخرجهان شاه رسل، حسن خلقيه ايرشور مؤمن

كوندزن صايم كيجه قايم، درجاتينه اوله كور موقن

69- قال النبی صلعم: الْمَجَالِسُ مَعَ الْأَمَانَةِ

سويلنن كفت كويي مجلسده، هربرن سويلمه ددى سرور

كشف سر ايلين اولور خائن⁵¹⁹، كشف سر ايلمه صقن سرورير

70- قال النبی صلعم: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَرُدُّ عَنْ عَرَضٍ⁵²⁰ أَخِيهِ إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَرُدَّ عَنْهُ نَارَ جَهَنَّمَ

عرضنى صقلسه كشي دوستك، حق اولور ك خداى عزو جل

نار دوزاخدان آنى حفظ ايلر، فهم اولنديسه مشكلك⁵²¹ اوله حل

71- قال النبی صلعم: يَا عِبَادَ اللَّهِ تَدَاوَوْا، فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ شِفَاءً غَيْرَ دَاءٍ وَاحِدٍ

الْهَرَمُ

هر مرض كه اولور⁵²² دوا ايدكوز، قودى الله جمله درده دوا

⁵¹⁸ B2: - [وَصَائِمِ النَّهَارِ]، E: [قَائِمِ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ]

⁵¹⁹ E: [خاين]

⁵²⁰ E: [عرضين]

⁵²¹ E: [مشكل] şeklinde kaydedilmiş, doğrusu [مشكل]

إِلَّا شَوْل پيرلك دردنه اوله مز⁵²³، موت احسن كبی شفا و نوا

72- قال النبي صلعم: مَنْ أَلْتَمَسَ رِضَاءَ اللَّهِ بِسَخَطِ النَّاسِ كَفَاهُ اللَّهُ⁵²⁴ مَوْنَةَ النَّاسِ وَمَنْ

الْتَمَسَ رِضَاءَ النَّاسِ بِسَخَطِ اللَّهِ وَكَلَهُ اللَّهُ⁵²⁵ إِلَى النَّاسِ

حق رضاسن دلرسه خلقي قويوب، ضرر ناسی دفع ايدر⁵²⁶ الله

خلق رضاسن دلرسه خالقي قور⁵²⁷، ضرر ناسی ایرکورر هرکاه

73- قال النبي صلعم: لَا تُظْهِرُ الشَّمَاتَةَ لِأَخِيكَ فَيَرْحَمَهُ اللَّهُ وَيَبْتَلِيكَ

کولمه بر عیبنی کورب دوستک، سنی اغراده رحم ایده اکه حق

اشده وردم دیمز کشیه بلا، عاقبت فکرن ایله حالینه بق

74- قال النبي صلعم: قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ

کلسه اشراف مجلسه تعظیم، ایله کوز دم بدم لوجه الله

حق تعظیمدرر همین بی شک، سوکولو قلله رعایت ای شاح⁵²⁸

75- قال النبي صلعم: الْمُؤْمِنُ كَرَجُلٍ وَاحِدٍ إِذَا اِسْتَكَى عَيْنُهُ اِسْتَكَى كُلُّهُ وَإِنْ اِسْتَكَى رَأْسُهُ اِسْتَكَى

كُلُّهُ

نه بلا کلسه غیره ساکه درر، بر جسم کیبی در قمو مؤمن

⁵²² B2: [اوله]

⁵²³ B2: [دکل]

⁵²⁴ B2: + [تعالی]

⁵²⁵ B2: + [تعالی]

⁵²⁶ B2: [ایده]

⁵²⁷ B2: [خالق اکا]

⁵²⁸ E: [شاه]

كشنىك باشى اغرىسه يه كوزى، جمله جسمى ده اغرر اول مقن

76- قال النبى صلعم: الرِّزْقُ أَشَدُّ طَلَبًا لِلْعَبْدِ مِنْ أَجَلِهِ

زينهار اولمه رزق ايچون غمخوار، تعب زحمتى قو چكمه املك

رزقى ارتق طلب ايدر عبدى، اجلندن نه شبه ايله ن شك

77- قال النبى صلعم: حُبُّ الشَّيْ يُغْمَى وَيُصَمِّ

بوپرر ايكى عالمك فخرى، بزه كشف ايلوب نجه غيبك

شوكك⁵²⁹ آرتق اولورسه بر شى، نه كوررسن نه ايشدر عيبن

78- قال النبى صلعم: إِنَّ قَلِيلَ الْعَمَلِ مَعَ الْعِلْمِ كَثِيرٌ وَالْعَمَلِ مَعَ الْجَهْلِ قَلِيلٌ

بو محقق درر كه آز عمل، جوغ اولور علمله ددى سرور

چوق عمل جهلله اولورمش آز، جاهل اولمه بليندى ايسه خبر

79- قال النبى صلعم: أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ⁵³⁰ الْأَتْقِيَاءُ الْأَخْفِيَاءُ

حق قتنده بددر احب عباد، خوف حشيتله متقىلردر

عبد مخلص اولوب لوجه الله، طعات ايلرسه مختفىلردر

80- قال النبى صلعم: مَنْ كَانَا آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ

ايرشوب عمرك آخرينه كشى، ديرسه لا اله الا الله

⁵²⁹ E: [سوك]

⁵³⁰ B2: + [تعالى]

جَنَّتْهُ دَاخِلْ اَوَّلَه دِيْدِي رَسُوْل، خَلُوْتِي مَحْيِي قَوْمَغْل هِرْكَاه

81- قال النبي صلعم: كَفَّارَةُ الذُّنُوبِ النَّدَامَةُ

عبدِ عاجز اولر می هچ خالی، ایشی دایم⁵³¹ ذنوبله عصیان

چن ندامت مکفر اوله آنی، قومه دلدک ندامتی برآن⁵³²

82- قال النبي صلعم: إِذَا اغْتَابَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيَسْتَغْفِرْ لَهُ فَإِنَّهُ كَفَّارَتُهُ⁵³³

بر قضایيله بر کشی غیبت، ایلسه ایتسون اولدم استغفار

واصل اولمادین آکه اول کلمات، توبه ایلرسه عفو ایدر غفار

83- قال النبي صلعم: إِذَا اشْتَكَى الْمُؤْمِنُ أَخْلَصَهُ ذَلِكَ مِنَ الذُّنُوبِ⁵³⁴

دل بیچاره⁵³⁵ اوله دیو شفا، نه بویردی کوره⁵³⁶ طیبِ قلوب

هر قچن حسته اولسه بر مؤمن، قومز اول حسته لق اوند⁵³⁷ ذنوب

84- قال النبي صلعم: مَنْ اشْتَرَى ثَوْبًا بِعَشْرَةِ دَرَاهِمَ وَفِي ثَمَنِهِ دِرْهَمٌ وَاحِدٌ مِنْ حَرَامٍ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ⁵³⁸ صَلَاتَهُ

مَا دَامَ عَلَيْهِ

آلسه اون اقچه یه کشی بر ثوب، ثمننده بری اولورسه حرام

⁵³¹ E: [دئم]

⁵³² B2: [قومه صدقیله دم بدم بر آن]

⁵³³ B2: Bu hadis ve şerhi yok. E: [کفارة]

⁵³⁴ E: [من القلوب]

⁵³⁵ B2: [در دلودلره]

⁵³⁶ B2: + [اول]

⁵³⁷ B2 ve M: [اول دمد]

⁵³⁸ B2: + [تعالی]

حق قبول ایلمز صلاتک آنک، کییه مادام اولورسه ده احرام

85- قال النبی صلعم: طَلَبُ الْحَلَالِ جِهَادٌ

استریسک که کندی خانکده، بوله سن دایما ثواب غزا⁵³⁹

دم بدم طالب اول حلاله همین، ویره حق بی حساب اجر جزا⁵⁴⁰

86- قال النبی صلعم: لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ⁵⁴¹ جَنَاحَ يَغُوصُهُ مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا⁵⁴² شَرِبَةً مَاءٍ

حق قتنده اولیدی دنیانک، قدری بال مکس قدر ای جان

بر ایچیم صویله صورمزدی⁵⁴³، کافری قنده⁵⁴⁴ ایده شاه جهان

87- قال النبی صلعم: لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَا يَبْتَغَى⁵⁴⁵ ثَلَاثًا وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا الشَّرَابُ

آدم اوغلینک اولسه ایکی وادی، سیم زر کوهریله مالا مال

بر⁵⁴⁶ دخی استیوب کوزی طویمز، طویه⁵⁴⁷ خاکيله جوفی اولوب پامال

88- قال النبی صلعم: حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ

سرور کاینات فخر جهان، نه بویردی بزه ایشیت که⁵⁴⁸ دیرم

حب دنیا چون اولدی رأس ذنوب، نجه بر حب جاه حب درم

⁵³⁹ M: [بوله سن دایما ثواب اجر جزا]

⁵⁴⁰ M: [Bu beyit yok].

⁵⁴¹ B2: + [تعالی]

⁵⁴² M: - [منها]

⁵⁴³ B2: [صورمازادی]

⁵⁴⁴ E: [قتنده]

⁵⁴⁵ M: [لا] karalamış.

⁵⁴⁶ B2: - [بر]

⁵⁴⁷ B2: [طوله]

⁵⁴⁸ B2: - [که]

89- قال النبي صلعم: تَرَكُ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ فَضِيلَةٍ

هر فضيلت كه وار جهان ايچره، جمله نك راسي تركي دنيا در

آخرت مهره ده اولرسه قومه، طالب اولمه اولورسه دنيا در

90- قال النبي صلعم: لَا تَغِطَنَّ فَاجِرًا بِنِعْمَةٍ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا هُوَ لَاقٍ بَعْدَ مَوْتِهِ

فاجرك نعمتينه غبطه ايتمه، نه بلورسن كه آخري⁵⁴⁹ نيجه اولور

بغض كس بونده رفعتيله كچر، پست اولوب انده منزلي اوچر اولور⁵⁵⁰

91- قال النبي صلعم: الْمَرْءُ يَطِيرُ بِهَمَّتِهِ كَالطَّيْرِ بِجَنَاحَيْهِ

همتيله ايدر كشي طيران، نيته كم مرغ اوچر آچوب پروبال

اچوبن بال همّت ايت پرواز، ايرميه ديرسك نه وهم خيال

92- قال النبي صلعم: لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَخَابُؤُوا

جنته داخل اولمز اول كمسه، مؤمن صادق اولمزيسه اكر

مؤمن كامل اولمز او⁵⁵¹ كمسه، سوه حق دوستلرن درونده مكر

93- قال النبي صلعم: الْأَمَانَةُ تَجْرُ الرِّزْقَ وَالْخِيَانَةُ تَمْنَعُ الرِّزْقَ

هر اشنده امانت اوزره اولن، بحر نعمت ايچنده اوله غريق

هر اشنده خيانت اوزره اولن، نار حرمان ايچنده اوله حريق

⁵⁴⁹ M: [أخري]

⁵⁵⁰ B2: [بست اولوب انده منزلي بوجه اولور], E: [بست اولوب منزلي نه وجهه اولور]

⁵⁵¹ B2, E ve M: [اول]

94- قال النبی صلعم: مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ⁵⁵² آمِنًا فِي سِرْبِهِ مُعَافًا فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ قُوْتُ يَوْمِهِ فَكَأَنَّمَا خَيْرَتْ لَهُ

الدُّنْيَا

داخل اولسه صباحه بر كمسه، نفسه امنله صحيح جسد

قوت يوميه سي اولرسي اكر، جمله دنيابي ويردي آكه احد⁵⁵³

95- قال النبی صلعم: لَا تَصْحَبِ الْمَلَائِكَةَ رَفَقَةً فِيهَا كَلْبٌ أَوْ جَرَسٌ

يولدش اولمز شو كاربانه ملك، كلب اولرسي رفيق يه باك درا⁵⁵⁴

حاجت اوله مكر حراست ايچون، اول زمانده اولرسي ديمه چرا⁵⁵⁵

96- قال النبی صلعم: إِنَّ الْمُسْتَشَارَ مُؤْتَمَنٌ

مشورت ايلين كشي تحقيق، امن اوزرنه⁵⁵⁶ حضورلر ايلر

اكي اوچ فكري بر يره كتروب، جمع آرا ايدرسه كور نيلر

97- قال النبی صلعم: التَّوَدُّةُ فِي كُلِّ شَيْ خَيْرٌ إِلَّا فِي عَمَلِ الْآخِرَةِ

جمله اشده تاتي خير اولدي، الا طعات آخرنده دكل

سارعو⁵⁵⁷ ديو امر اولندي آكه، زيرا باقي دكل بوآيله كل⁵⁵⁸

⁵⁵² M: [مسلم]

⁵⁵³ B2: [خدا]

⁵⁵⁴ B2: [يه بانك جرس]، M ve E: [ياخود جرس]

⁵⁵⁵ B2, E ve M: [اول زمانده اولرسي اولمز باس]

⁵⁵⁶ B2: [اوزره]

⁵⁵⁷ [وسارعو] ibâresinde [و] harfinden sonra olması gereken [ا] bütün nüshalarda yazılmamıştır. Ayrıca, burada [وسارعو الى مغفرة منكم] (Âl-i İmran, 2/133) âyetine işaret edilmiştir.

⁵⁵⁸ B2: [هو ايل كل]

98- قال النبي صلعم: أَلَمَرُّ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُحَالِلُ

دلرسك كه بر كسك حالن، بله سن⁵⁵⁹ نیجه در قو چكمه امك

نظر ایت دوستنه⁵⁶⁰ همین آنك، كشی دوستی دیننده اولور بی شك

99- قال النبي صلعم: حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ

حسن ظنّ اوزره اول قموناسه، حسن ظنّ بیلکه⁵⁶¹ خوش عبادتدر

مؤمن اولن صلاحه حمل ایلر، بو عبادت دیمه بو عادتدر

100- قال النبي صلعم: تَمُوتُونَ كَمَا تَعِيشُونَ وَتُحْشَرُونَ كَمَا تَمُوتُونَ

ذاکر اول حقّی دم بدم ای یار، حین رحلتده تاکه ذکر ایده دیل

درلکک نیجه ایسه موتک اوڭر، موتکه⁵⁶² کوره اوله حشرک بیل

خاتمة رسالة⁵⁶³

بو یتر جمل یه نصیحت وینت، اولدکیسه بو رمزه کردانا

قومه قلبنده⁵⁶⁴ فکری اغیاری، ذاکر اول هر نفسده وار جانا

بورادا آخر اولدی جمله کلام، بندومی کوش ایله اخیانا

عامل اولمقده در کمال همین، عامل اولان کشی اولور بینا

دیدهء جانی آچ نظر ایله، المدوکسه اکر که نا بینا

⁵⁵⁹ M: [جملسك]

⁵⁶⁰ B2: [اوستنه]

⁵⁶¹ B2: [حسن ظن ایله]

⁵⁶² B2: [اولومه]

⁵⁶³ B1: Hatime kısmı yer almamaktadır.

⁵⁶⁴ E: [قلیکده]

بر دعار مراد اولان سزدن، کیم دعا ایلرسه آحبانا

رحمت اتسون خدا دینلن حق، ویره جتتده خانء مینا

دی یه لوم⁵⁶⁵ جمله مز کلوک⁵⁶⁶ آمین، هب قبول اوله بو دعا وئنا

خاک ره دلداري ایدم دیده یه سرمه، خشمیله اکر دیمزسه دیده یه سرمه⁵⁶⁷

عینونمی الوردم اکر کحل جهانی، برگره دیسه لطفله ال دیده یه سرمه

قا پکده شهانچه کنه کارقولک وار، عفوایت کناهومی قهراله سرمه

عشق ایلنه شد ایلر سک زاهدی کتمز، دیرکه بنی قول جرله اول جانیه سرمه

عمرنده علیل اولمیه ای خلوتی محیی، خاک ره دلداري ایدن دیده یه سرمه

⁵⁶⁵ E: [دیلم]

⁵⁶⁶ E: [کلک]

⁵⁶⁷ E: Bu beyit ve takip eden dört beyit sadece bu nüshada mevcuttur.

III. TÜRKÇE METİN

GÜL-İ SAD-BERG⁵⁶⁸

(HALVETÎ MUHYÎ)

Hamd-i bî-had Raḥîm-ü Raḥmâna

Şükr-i bî 'ad Kerîm-ü Yezdâna

Halk idüpdür bu cinn-ü insânı

Bileler tâ ki cinnü ins Ânı

Gönderibdür kamuya bir muḥbir⁵⁶⁹

Cümlesinden ḥaber virür bir bir

Şöyle bir muḥbir eyledi irsâl

Âḥir olmaya medḥi ola meh u sâl

Ol kadar oldı şâdıkul- aḥbâr⁵⁷⁰

Ser firu itdi efḍâl-i aḥyâr

Dergeh-i 'izzetine oldı delil

Ḥayretiyle⁵⁷¹ komadı ḥor-ü zelil

Nûr- i aḥbârı irdi zulmet-i dil

Komadı yakdı dilde bir ḳandil

'Âlem-i ḳalbi eyledi pür nûr

Yok cinan gibi hiç şeb-i deycur

⁵⁶⁸ Osmanlıca olarak yapılan tahkîkin Türkçesinin yazılmasının da faydalı olacağı mütaala edilmiştir. Burada da Osmanlıca metnin tahkîkindeki usûl uygulanmıştır. Dipnotlarda, hadislerdeki farklılık Arap harfleriyle, şerhleri/beyitler Türkçe olarak Latin harfleriyle yazılmıştır. Nüshaların yazılışındaki bazı harf farklılığı, ilâve ya da eksikliği, Türkçe okunuşuna te'sir etmiyorsa burada gösterilmemiştir.

⁵⁶⁹ E: [Gönderüpdür Peygamberü muḥbir]

⁵⁷⁰ E: [Ey Yâr]

⁵⁷¹ B2: [hasret ile]

Ger habir oldun ise bil cezel
Bulasın delve tâ ki nur eserin

Kim ki hıfz eyler ise kırk aḥbâr
Fukaḥa'y-ile ḥaşr ide Gaffâr

Böyle buyurdu Ḥazret-i Server
Şevk ile okuyup idün ezber

Yazmışım bir nice ḥadis-i şaḥîḥ
Hep⁵⁷²olunupdur meânîsi taşḥîḥ

Ba'zısı Müslim-ü Buḥârî'den
Şöyle şafidir âb-ı cârîden⁵⁷³

Kimisin⁵⁷⁴ yazmışam Meşâbih'den
Nûr-i efzun durur meşâbih'den⁵⁷⁵

Yüz ḥadis oldi cümlesi anun
Her birisi gıdâsıdur cânın

Nîce şerḥ eyledi ise şurrâḥ
Tercüme oldi feth idüp fettâḥ

Yazdılar gerçi nîce ehl-i kemâl
Lîk her biri oldi bir rehe dâl

⁵⁷² B2, M ve E: - [hep]

⁵⁷³ Bu beyit B2'de [Kimisin...] ile başlayan 14. beyitle takdim-te'hir yapılmış olup sonra aynı sıra ile devam etmiştir.

⁵⁷⁴ B2: [Nîcesin]

⁵⁷⁵ Mesâbih, bir hadis kitabının ismi olup bu kitaptan hadis aldığını söylemektedir.

Her birinde konuldu bir lezzet
Benzemez birbirine bi-minnet

Güne güne olursa ni'metler
Bulunur dürlü dürlü lezzetler

Şöyle cehd itdi Hâlveti Muhyî
Bilinki kırk yermiş ola bir mûyi

Mû-şikâf olana olur zâhîr⁵⁷⁶
Hürde-bin olana olur baîr⁵⁷⁷

Nüktedân olan anlar anı hemân
Ne kadar nükte oldu anda⁵⁷⁸ nihân

Fehmi der mu'nî şeyh-i kâmil ânı
Tab-ı nâzik bilür nezaketini⁵⁷⁹

Ne belâgat feşâhat oldu 'ayan
Ne meâni olındı anda beyân

Her hadîsin yazıldı şerhi tamam
İkişer beyt ile olup itmâm

Şerh olındı kamûda remz-ü meâl
Gözede nîce reşh olursa zülâl

Denilür her birine bir kıt'a
Zîrâ kâbil degül durur kaṭ'â

⁵⁷⁶ B2 ve E: [rûşen]

⁵⁷⁷ B2: [ahsen], E: [hasen]

⁵⁷⁸ B2: [ise]

⁵⁷⁹ B2: Bu beyit yok.

GÜL-İ-SADBERG dindi nâmına
Îrişür bûy-i can meşâmına

Her kişinin dimağı ânı tuymaz
Duyan ammâ ki bû yine toymaz

Her kimin ki⁵⁸⁰ dimâğı fâsid ola
Tuymaz ânı cihan eğerçi tola

Almışam ravza-i nübüvvetten
Gülbin-i gülşen-i mürüvvetden

Gülsitân-ı risâletin gülîdür
Ehl-i irfân kılûbi bülbülîdir

Andelib oldun ise ol güle ger
Çeşm-i cân ile eyle âna niger⁵⁸¹

Yâdigâr eylemişem ehl-i dile
Okudukça hâkîri alsa⁵⁸² dile

Diye ki⁵⁸³ rahmet eylesün bâri
Gösterip Cennet içre dîdari

Hem civâr eyleye Resûlîyle⁵⁸⁴
Mu'tenem eyleye vüsûlîyle⁵⁸⁵

⁵⁸⁰ B2: [kim]

⁵⁸¹ B2 ve E: [nazar]

⁵⁸² B2 ve E: [ala]

⁵⁸³ B2: [kim]

⁵⁸⁴ B2 ve E: [resûlû ile]

⁵⁸⁵ B2 ve E: [vüsûlû ile]

Çâr-ı yâr ile eyleye hem dem
Âl-ü aşhâbıyla geçüre dem

Cümle mü'minler ile ânı mücib
İde bâğ-ı cinân içinde nasîb

Diyelüm cümle bu söze Âmin
Luţfiyle icâbet ede O hîn

1

قال النبي صلعم: إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَ⁵⁸⁶ لِكُلِّ أَمْرٍ مَا نَوَى

Niyyetiyle ile olur 'ibâdet-i Hâk
Dâyima⁵⁸⁷ eyle niyyetin tashih⁵⁸⁸
Her kişi niyyetine göre bulur
Böyle buyurdu bil hadîs-i şahîh

2

⁵⁸⁹ قال النبي صلعم: لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ، حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ

Mü'min olmaz şu kimse illâki
Nefsine sanduğun-i gayra sana
Kâmil olmak dilerse ey mü-min
Ne düşerse var işle Âde sana

3

قال النبي صلعم: وَلَا تَكُونُوا طَعَانِينَ⁵⁹⁰

Senki ta'netme kimseye zinḥâr
Ḳalbî nermü ye suht⁵⁹¹ mîdur ki sına

⁵⁸⁶ Hadiste olan “إِنَّمَا” bütün nüshalarda yoktur.

⁵⁸⁷ E: [Dâima...]

⁵⁸⁸ B2: [Dembedem eyle niyyetin tashih]

⁵⁸⁹ B2: Bu hadise, 4. sırada yer vermiştir.

⁵⁹⁰ B2: Bu hadise ve şerhlerine 5. sırada yer verilmiştir.

Şîşe-i albe tokunursa⁵⁹² eğer
Ne bilürsîn ki şayed ola sına

4

ال النبى صلعم: الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ⁵⁹³

Müslim oldur ki müslim olanlar
Sâlim ola lisân-ü destinden
Kimsenin albi olmaya mecrûh
Yâ 'adûsi olâ yâ dostundan

5

ال النبى صلعم: الْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ⁵⁹⁴ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ⁵⁹⁵

Diler isen şevâb-ı hicret eğer
Ma'siyet kişverinde itme arar
Bil muhâcir o kimsedür bî-şekk
Mâ nehallâhü ne ise ide firâr⁵⁹⁶

6

ال النبى صلعم: مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الْآخِرَةِ

Zen içün halk olundu bil ki arîr
Giyme ânı cihanda ger er isen⁵⁹⁷
Bunda giyenler anda gîymezi imiş
Giyme ateş içinde ger ersen

⁵⁹¹ Yalan, manasındadır. Bakınız Maide, 5/42,63

⁵⁹² B2 [dokundiysa]

⁵⁹³ B2: Bu hadise ve şerhlerine 3. Sırada yer verilmiştir.

⁵⁹⁴ B2: [هاجر] Fakat hadis kaynaklarında, yukarıda yazıldığı gibi [هجر] şeklindedir.

⁵⁹⁵ B2: Bu hadise ve şerhlerine 3. sırada yer verilmiştir.

⁵⁹⁶ E: [karar] doğrusu [firar] olmalıdır.

⁵⁹⁷ B2: [...key er isen]

7

قال النبي صلعم: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا حَرَمَهَا فِي الْآخِرَةِ

Şurb-ı ẖamr itse bir kişi bunda
Mey-i cennet'den ola ol mahrûm⁵⁹⁸
Sıdk ile⁵⁹⁹ tâ'ib olur ise eğer
Ola fazl-ı H̱udâ-y-ile merhûm

8

قال النبي صلعم: مَنْ اغْبَرَّتْ قَدَمَاهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَرَمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ

Pâyını dâyim⁶⁰⁰ eyle hak-alûd
Râh-ı tâ'at içinde her bâri
H̱ak yolında gubâ⁶⁰¹ iden kademin
H̱ak ẖaram eyleye ana nârı

9

قال النبي صلعم: إِذَا مَرِضَ الْعَبْدُ، أَوْ سَافَرَ، كُتِبَ لَهُ مِثْلُ مَا كَانَ يَعْمَلُ مُقِيمًا صَحِيحًا

Her kaçan 'abd-i 'âbîd-i 'âmil
Bir maraz 'ârız ola yâ esfâr⁶⁰²
Şıẖhat üzre ẖazardaki 'amelin
Yazıla ecri tola pes esfâr⁶⁰³

10

قال النبي صلعم: تَهَادَوْا فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ تُذْهِبُ وَحَرَ الصَّدْرِ

Düşmanı dost eylemek dileyen⁶⁰⁴
Vire görsin heman hedâyâyı
Bu muhakkak hediye dilde kıomaz

⁵⁹⁸ B2: [ol ola mahrum]

⁵⁹⁹ E: [sadâkatle]

⁶⁰⁰ E: [dâim]

⁶⁰¹ B2 ve E: [gubar]

⁶⁰² B2: [..yâhud sıfâr], E: [..yâ asfâru seferler]

⁶⁰³ E de [esfâru defterler]

⁶⁰⁴ B2: [...itmek dileyen]

Giderür gıll-ü gıŝŝ-i sevdâyı

11

قال النبی صلعم: جُبِلَتْ⁶⁰⁵ الْقُلُوبُ عَلَى حُبِّ مَنْ أَحْسَنَ إِلَيْهَا⁶⁰⁶

Halk olundı kulûb-ı âdem bil

Kim ki ihsân iderse ânı seve

Ğoma ihsân-ü cûdi elden hiç

Her kişi dirsens⁶⁰⁷ ki cânı seve

12

قال النبی صلعم: أَلَكَلِمَةُ الطَّيِّبَةِ صَدَقَةٌ⁶⁰⁸

Şâdıķu'l-kavl server-i 'âlem

Didi ŝirin saĥn olur şadaķa

Herkesin ĥâtırını taťyib it

Taťlu dil vir yogise eđer nafaķa

13

قال النبی صلعم: إِنَّ مِنْ مَوْجِبَاتِ الْمَغْفِرَةِ إِدْخَالُ السُّرُورِ عَلَى أَخِيكَ الْمُؤْمِنِ

Bûla taĥķîķ-i ma'fîret Hâķ'dan

Ğalb-i mü'minleri îden mesrûr

Bunda vir dâyima⁶⁰⁹ kulûba feraĥ

Bulasın anda sen de tâ ki sürûr

14

قال النبی صلعم: هَدِيَّةُ اللَّهِ⁶¹⁰ عَلَى الْمُؤْمِنِ السَّائِلِ عَلَى بَابِهِ

Gelse sâ'il ĥapuna redd itme

⁶⁰⁵ B1 (asıl nusha): [جملت] şeklinde yazılmıştır. Doğrusu [جبلت] dir.

⁶⁰⁶ E: Diğer nüshalardaki 12. hadis ve şerhleri ile sıralaması yer deĝiŝtirmiş.

⁶⁰⁷ B2: [dir isen]

⁶⁰⁸ E: Diğer nüshalardaki 11. hadis ve şerhleri ile sıralaması yer deĝiŝtirmiş.

⁶⁰⁹ E de [dâima]

⁶¹⁰ B2: + [تعالى]

Armağân-ı Hudâ durur sâ'il
Hiç tehidest⁶¹¹ eyleme vir ana
Buğday etmek yoğise buğdi dil⁶¹²

15

قال النبی صلعم: نِعَمَ الْعَوْنُ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ الْمَالُ

‘Avn-ı Hakk oldu mâl takvâya
Koma anı tefekkür eyle meâl
Neye yarar dime şakın mâlı
Hak halâlden virupdir yeme al

16

قال النبی صلعم: مَا مِنْ عَمَلٍ أَفْضَلَ مِنْ إِشْبَاعِ كَيْدٍ جَائِعٍ⁶¹³

Ne buyurdi göre o Şâh-ı rusul
Nice bağladı reh-nü mâluğa bil
Bir 'amel yok durur ki efdal ola
Aç karnı toyurmadan dedi bil

17

قال النبی صلعم: مَا مِنْ قَطْرَةٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ قَطْرَةٍ دَمِعَ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ

Akıdup gözyaşını nâliş kıl
Olasın Hak katında tâ mergûb
Havf u haşyetle katre-i eşkûn
Gibi olmaya Hakk'a bir maḥbûb

⁶¹¹ Eliboş, züğürt

⁶¹² E: [...buğday dil]

⁶¹³ E: [جائع]

18

قال النبي صلعم: أَلَمَوْتُ تُحَقِّقُهُ الْمُؤْمِنِ

Armağan oldu mü'mine çün mevt

Ne revâdur ki 'âkıl ide hâzer

Şûretâ gerçi oldu cîsr-i mehib

Ma'nide dostu dostâ vâsıl ider

19

قال النبي صلعم: الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ

‘Âkıl oldur ki nefsinî mağlûb

Eyleyüp tâ'at ide kable'l-fevt

‘Amel üzere olup tedârik ide

Lazım olan ne ise ba'de'l-mevt

20

قال النبي صلعم: وَالْأَحْمَقُ مَنْ اتَّبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ الْأَمَانِيَّ

Ahmak oldur ki nefsinî bilmez

Tâbi' eyler hevâsına her bâr

Hâk'dan umar be'âlet üzre gezer

Ne 'ibadet kıılır ne hod bir kâr

21

قال النبي صلعم: الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا يُرِيحُ الْقَلْبَ وَالْبَدَنَ

ẖadr-i hâcetce iste dünyâyı

Hâk katında çok ider bedeni⁶¹⁴

Zühd ile olsa kişi dünyâda

ẖalbi râhat olur dahî bedeni

⁶¹⁴ B2 ve E: [Çoğı eyler Hüdâ katında beni]

22

قال النبي صلعم: وَالرَّغْبَةُ فِي الدُّنْيَا تُكْثِرُ الْهَمَّ وَالْحَزْنَ

‘Ukalâdan dinür mi şol kimse

Ġam fezâ olanun izine başa

Raġbet eylerse kişi dünyâya

Çoġ olur ġâyetiyle husa tasa⁶¹⁵

23

قال النبي صلعم: خِيَارُ الْمُؤْمِنِ الْقَانِعُ، وَشَرُّهُمْ الطَّامِعُ

Ḥayr-ı mü'min odur didi Server

Ola az nesne-y-ile ol kâni’

Ṭam’ı қо ki ḥurmete düşürür

Olur eşrârdan olan ṭâmi’

24

قال النبي صلعم: إِنَّ شَرَّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ أَذْهَبِ آخِرَتِهِ بِدُنْيَاءِ غَيْرِهِ

Bu muhakkaḳ ki şerr-i nâs olur⁶¹⁶

Rûz-ı maḥşerde bil ki indellah⁶¹⁷

Gîdere kendi zenin âhiretin

Ġayrının dünyası içün ey şâh

25

قال النبي صلعم: إِنَّ اللَّهَ⁶¹⁸ لَا يَنْظُرُ إِلَى مَنْ يَجُرُّ إِزَارَهُ بَطَرًا

Nazar-ı raḥmet eylemez Bâri

Şu kişiye libâsın ide dirâz

Giyer isen eġer uzun bâri

Ya tekebbür idüp ya eyleme naz

⁶¹⁵ E: [basa] Doğrusu [tasa] olmalıdır.

⁶¹⁶ B2: [oldur]

⁶¹⁷ B2: [söyle indellah]

⁶¹⁸ B2: + [تعالى]

26

قال النبي صلعم: إِنَّ أَخَوْفَ مَا⁶¹⁹ أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي عَمَلُ قَوْمِ لُوطٍ

Penbe-i gafleti gider gûşun

Bana tut nakl idem ne dir⁶²⁰ Server

Katı korkum budur ki ümmetime

'Amel-i kavm-i Lût ide çün har

27

قال النبي صلعم: إِنَّ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ الصُّورُ لَا تَدْخُلُهُ الْمَلَائِكَةُ

Bu muhakkak şu hânede ki suver

Eğer olursa ana melek gelmez

Şanma kurtulasın günah yazıcı

Ola ol gelmeyen melek bilmez

28

قال النبي صلعم: كُونُوا فِي الدُّنْيَا أَضْيَافًا

Olunuz tekye gâh-ı 'âlemde

Gûyiyâ bir kişi olur mihmân

Milklige virmediler anı size

Bir iki gün zayıfsın anda hemân

29

قال النبي صلعم: كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ وَعُدَّ نَفْسَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ

Ola gör bu ribât-ı dünyâda

Gûyiya bir garib ye bir reh-rev

Kendiniehl-i kuburdan add it

Olacaktır ya sevme yâhud sev

⁶¹⁹ E: [بما] şeklinde yazılış ki hatalıdır. Doğrusu [ما] olmalıdır.

⁶²⁰ B2: - [nedir]

30

قال النبي صلعم: كَفَى بِالْمَوْتِ وَعِظًا

‘Ukalâ neylesün naşihat ü pend

Mevt kâfidir onlara nâşih⁶²¹

Rihlet-i yâr-ü hemdem- ü ihvân

Oldı herbiri vâ'ız-ü vâzih

31

قال النبي صلعم: مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ أَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ كَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ

Bir kişi sevse Hâk liķâsını

Seve anun da Hâk liķâsını

Ehl-i idrâk olana rûşendür

'Aķsinin⁶²² nicedir haţâsını

32

قال النبي صلعم: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَعْلَمَ مَنَزَلَتُهُ عِنْدَ اللَّهِ فَلْيَنْظُرْ كَيْفَ⁶²³ مَنَزَلَةُ اللَّهِ عِنْدَهُ

Kim ki bilmek isterse mertebesin

Neye irişdi der-ge-i Hâk'da

Nazar itsün ki kendü yanında

Ne kadar meretebe bulur Hâk da

33

قال النبي صلعم: أَلَمْرُءٌ مَعَ مَنْ أَحَبَّ⁶²⁴

Hazer it hem-dem olma bed-kâre

Böyle buyurdu Server-i ebrâr

Kişi sevdiğile koparmış

Şulehâyı karin idin her-bâr

⁶²¹ B2: [Mevt olupdur ona tamam nâsih]

⁶²² B2: [Aylesinün]

⁶²³ B2: - [كيف]

⁶²⁴ E: Bu hadis ve şerhi, 35. hadisten sonra sıralanmış.

34

قال النبي صلعم: مَثَلُ الْجَالِسِ الصَّالِحِ مَثَلُ الدَّارِيِّ إِنْ لَمْ يُجِدْكَ مِنْ عَطْرِهِ عَلَقَكَ مِنْ رَحِهِ

Şulehây-ile oturan kişi⁶²⁵

Gûyiyâ hem-dem oldu 'aţţâra

Gerçi virmezse ana 'ıtrından

Bûyî irer dimâğa bir pâre

35

قال النبي صلعم: مَثَلُ الْجَالِسِ السُّوِّ مَثَلُ صَحْبِ الْكِبْرِيتِ إِنْ لَمْ يُحْرِقْكَ مِنْ شَرَارِ نَارِهِ عَلَقَكَ مِنْ

نَتْنِهِ

Yaramazlarla oturan kişi⁶²⁶

Aldı kibriti gûyiyâ deste

Deste gerçi irmez ise şerar

Îrüb de⁶²⁷ bûyî eyleye hâste

36

قال النبي صلعم: الْقَنَاعَةُ كَثْرًا لَا يَفْنَى

İster isen ki bir dükenmez mal⁶²⁸

ẖâni' ol aza ezî terk eyle⁶²⁹

Hiç ẖanâ 'at gibi dükenmez genç

Olmiya i'tikâdı perk eyle⁶³⁰

37

قال النبي صلعم: لَيْسَ الْغِنَى مِنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ إِنَّمَا الْغِنَى الْغِنَى النَّفْسِ

Kişi çok mâl ile ğanî olmaz

Ol degüldür ğınâ ki çoğ ola mâl

⁶²⁵ B2: [kimse]

⁶²⁶ B2: [Yaramazlar oturan kimse]

⁶²⁷ B2: [Îrişüp]

⁶²⁸ B2: [genç]

⁶²⁹ M: [Hakka şükreyleyüp kanaat eyle]

⁶³⁰ M: [berk eyle] şeklinde yazılmış ki doğrusu da [berk] olmalıdır.

Bilki oldur gınâ-yı nefse ire
Mâli çoğ olana çok ola vebâl

38

قال النبي صلعم: كَثْرَةُ الضَّحِكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ

Kesret-i dıhke olmanuz mâ'il
Kişinün kalbini ider mürde
Hayy olan anı ihtiyâr itmez
Lâyık olur mı mürde dil merde

39

قال النبي صلعم: لَا يُغْنِي حَذَرٌ مِنْ قَدَرٍ

Atıcak nâgehan kazâ kavsi
Hedefe ire vara sehm-i kader
Nâfi' olmaz muqarrer anı bil
Ne kadar eylesen de ceddü hazer⁶³¹

40

قال النبي صلعم: أَلْهَمُ نِصْفُ الْهَرَمِ

Halveti⁶³² Muhyî 'nün sözün gûş it
Nev-cüvân olasin tamâm her-dem
Bûdünâ-bûda olma hiç gamkin
Gam-u guşsa çün oldi nısf-ı herem

41

قال النبي صلعم: مَنْ شَابَ شَيْبَةً فِي الْإِسْلَامِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Bir kişi saç sakal ağarda eger
Hüsni-i İslam ile se'âdeddür

⁶³¹ B2: [Ne kadar andan eylesen de hazer]

⁶³² E: - [Halvetî]

Rûz-ı mahşer'de nûr olur âna
Mü-minînine 'aceb beşâreddir

42

قال النبي صلعم: مَنْ أَحَبَّ عَمَلٍ قَوْمٍ خَيْرًا كَانَ أَوْ شَرًّا كَمَنْ عَمِلَهُ

Kişi bir kavmin işini sevse
Hayır eğer şer ne oldu⁶³³ ise o kâr
Gûyiyâ işlemiş durur anı
Hayra meyl eyle şerri kı her-bâr

43

قال النبي صلعم: مَنْ نَصَرَ أَخَاهُ بِظَهْرِ الْغَيْبِ نَصَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

Bir kişi yardım itse bir yâre⁶³⁴
Hazır olmadın anda ol yâri
Dünye vü âhiretde yardım ide
Hiç şek eyleme ana Bâri

44

قال النبي صلعم: مَنْ هَمَّ بِذَنْبٍ ثُمَّ تَرَكَهُ كَانَتْ لَهُ حَسَنَةٌ

Bir kişi bir günaha kâşıt olup⁶³⁵
Yine terk itse haşyet-i Hâk'dan
Virilürmüş aña nice hasenât
Lütf-ü ihsân ü feyz-i Muṭlaḳ'dan

45

قال النبي صلعم: لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ

Bir kişide emânet olmaz ise
İremez ol kemâl-i îmâna

⁶³³ B2: [olur]

⁶³⁴ E: [yâde] şeklinde yazılmış, doğrusu [yâre] olmalıdır.

⁶³⁵ B2: [kadîr olub], M: [kâd idüb]

Kâmil olmaz dînîldi dîni tamâm
Kim ki  urmaya 'ahd ü peymâne

46

قال النبي صلعم: أَلَدَّيْنُ شَيْنُ الدِّينِ

Fahr-i Âlem Muhammed-i 'Arabî
Buyurur deyn oldu şeyn-ü dîn⁶³⁶
Kâdir olduğuna göre harc it
'Ârsızlık sana mı kaldı hemin

47

قال النبي صلعم: مَا فَتَحَ رَجُلٌ عَلَيَّ نَفْسِهِ بِأَبْ مَسْئَلَةٍ إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ

Nefsine bâb-ı cerri açsa kişi⁶³⁷
Açar ana Hudâ fakr kapısın⁶³⁸
Gözi toyup⁶³⁹ gınâya irmeye hiç
Genc-i Kârûni virse de hepin

48

قال النبي صلعم: لَا تَعْجَبُوا بِعَمَلِ عَامِلٍ حَتَّى تَنْظُرُوا⁶⁴⁰ بِمَ يَخْتِمُ لَهُ

'Aceb itmeñ göricek â'mâli
Nazar eylen ki⁶⁴¹ sonın n'olsa gerek
Evvelâ nîce nesne hoş görünür
Kimse bilmez ne hâl olur giderek

49

قال النبي صلعم: لَا تَسُبُّوا السُّلْطَانَ فَإِنَّهُ فِيَّ اللَّهُ فِي أَرْضِهِ⁶⁴² يَأْوِي إِلَيْهِ كُلَّ مَظْلُومٍ

⁶³⁶ Şeyn-ü dîn, “dinde kusur” mânâsınadır.

⁶³⁷ B2: [kimse]

⁶³⁸ B2: [kapusın]

⁶³⁹ B2. [toymaz]

⁶⁴⁰ E: [ينظروا]

⁶⁴¹ B2: - [ki]

Sögme gör⁶⁴³ şâh-ı 'âleme zinhâr
Zıll-i Hâk'dur muhakkak ol ma'lûm
Gerçi gafletle zulm ider ammâ
Hoş geçer sâyesinde çok mazlûm

50

قال النبي صلعم: لَا يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا، إِلَّا سَتَرَهُ⁶⁴⁴ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Bir kişi setr iderse⁶⁴⁵ ger 'aybın
Ânı rüsvây eyleme zinhâr
Setr iden 'ayb-ı 'abdi dünyâda
Rûz-ı mahşer de setr ider⁶⁴⁶ Settâr

51

قال النبي صلعم: إِنَّ أَفْضَلَ الصَّدَقَةِ إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ

İki dost beynin eylemek ıslâh
Oldı tahkik efdalü şadaķat⁶⁴⁷
Gördün iki kişi küsişmişdür
Birbiriyle barışdur it kelimât

52

قال النبي صلعم: يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ أَمْثَالَ الذَّرِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Hor bakma cihânda hiç kimseye⁶⁴⁸
Kendini⁶⁴⁹ görme kimseden a'lâ
Haşr olurmış tekebbür eyleyici
Aşğar-ı nemleden dahî ednâ

⁶⁴² B2: [ارضين]

⁶⁴³ E: [göz]

⁶⁴⁴ E: [ستر] şeklinde yazılmış, doğrusu, [ستره] olmalıdır. Zira hadiste de bu şekildedir.

⁶⁴⁵ B2: [gizler ise]

⁶⁴⁶ E: [ide]

⁶⁴⁷ B2: [sadaka]

⁶⁴⁸ B2: [Hor bakma cihan içinde kese]

⁶⁴⁹ E: [Kendüni]

53

قال النبي صلعم: إِنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزَلْ

Hiç elden koma du'â siperin

Def'ola dir sen kazâtîrî

İnene inmeyene nâfi' olur

Ẕâdir oldukça eyle tedbîrî

54

قال النبي صلعم: الْإِيمَانُ بِأَلْقَدَرٍ يُذْهِبُ الْهَمَّ وَالْحُزْنَ

Giderür hemmü hüzn-i dilde komaz⁶⁵⁰

Ẕadere sıdkun olsa her ne kadar

Râhat istersen ola gör râzı

Ne ki oldı ise kazâ-ü kader

55

قال النبي صلعم: لَا تَنْدِرُوا فَإِنَّ التَّنْذَرَ لَا يُغْنِي مِنَ الْقَدَرِ شَيْئاً⁶⁵¹

Nezri kô kî nezr ile kazâ dönmez

Nezr ile hâşıl ola şanma murâd

Her ne taqdir eyledi⁶⁵² Allâh

Ânı bir nesne olamazdır râd⁶⁵³

56

قال النبي صلعم: عَلَامَةُ حُبِّ اللَّهِ حُبُّ ذِكْرِ اللَّهِ⁶⁵⁴

Hubb-ı zikroldı çünkü hubb-i Hudâ

Sever isen Hudâ'yı zâkir ol

Şıdk ile koma zikrini dilden

Ola tâ ki seni de zâkir ol

⁶⁵⁰ B2: [Giderür hemmü hüzn-i hiç komaz]

⁶⁵¹ - [شيئاً]

⁶⁵² B2: [idüp ise]

⁶⁵³ B2: [dâd]

⁶⁵⁴ B2: + [تعالى]

57

قال النبي صلعم: أَلَدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ مَلْعُونٌ مَا فِيهَا إِلَّا ذِكْرُ اللَّهِ⁶⁵⁵

Dedi dünyâya Aḥmed-i Muḥtâr

Kendi mel'üne içindeki mel'ün

İlle zıkr-i Hudâ degül anda

Zıkr iden Hakkı olmaya meftûn⁶⁵⁶

58

قال النبي صلعم: تَفَكُّرُ سَاعَةٍ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ

Kişi evşâf-ı Hakk'ı fikr⁶⁵⁷ etmek

Hayr olur bir sene 'ibâdetten

Qo yürü hûvab-ı gâfleti gözün aç

Hayr olunmaz sineyle tâ'a'dan

59

قال النبي صلعم: قَيِّدُوا النَّعَمَ بِالشُّكْرِ فَإِنَّهَا وَخْشِيَّةٌ

Rište-i şükr ile ni'am murğın

Bağla şayed ki kaçirasın⁶⁵⁸

Qatı vahşi durur muḥakḳak bil

Qaçtı ise de⁶⁵⁹ katı kaç iresin

60

قال النبي صلعم: مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْقَلِيلَ لَمْ يَشْكُرِ الْكَثِيرَ

Buyurubdur o Server-i 'Âlem

Aza şürk itmeyen çoğa itmez

Bir içim suyu bilmeyen nâdân

Dökse deryâyı başına toymaz⁶⁶⁰

⁶⁵⁵ B2: + [تعالى]

⁶⁵⁶ B2: [Zıkr iden çok olmaya meftun]

⁶⁵⁷ B2: [zıkr]

⁶⁵⁸ E: [...kaç iresin]

⁶⁵⁹ B2: - [de] .

61

قال النبي صلعم: مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ⁶⁶¹

Nâsa şükr itmeyen kişi Hakk'a
Şâkir olmaz dimiş durur Ahmed
Zâhir ihsânı bilmeyen ahmağ
Hakk 'atâsını bilmek oldu eb'ad

62

قال النبي صلعم: كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا يَسْمَعُ⁶⁶²

Bir haber virdi ki⁶⁶³ Habîb-i ilâh
Lâzım oldu sana âñı îr görmek
Yiter imiş kişiye ism-i günah
Her işitdügünü⁶⁶⁴ haber virmek

63

قال النبي صلعم: مَنْ مَشَى إِلَى طَعَامٍ لَمْ يُدْعَ إِلَيْهِ فَقَدْ دَخَلَ سَارِقًا وَخَرَجَ آخِذًا

Bir kişi bir ta'âma da'vetsiz
Varup olursa⁶⁶⁵ kaşd ile hâzır
Sârıkan dâhil oldu bil tahkîk
Âhizen çıkmış⁶⁶⁶ oldu ol hâsîr

64

قال النبي صلعم: الْبَلَاءُ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ

Sözi her demde az-ü öz söyle
Söze çünki müvekkel oldu belâ
Kimse bu kavle itmedi inkâr

⁶⁶⁰ E: [tutmaz]

⁶⁶¹ B2: + [تعالى]

⁶⁶² B2: [سمع] Doğrusu da budur.

⁶⁶³ B2: - [ki]

⁶⁶⁴ B2. [İşittiğini hep haber virmek]

⁶⁶⁵ B2: [Vâruben olsa...]

⁶⁶⁶ E: [acıkmiş]

Râzî ol dime sen de ana belâ

65

قال النبي صلعم: طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عُيُوبِ النَّاسِ

Gökcek ol kimse kendü 'aybına

Bağa bakmaya gayra ola beri

Ne revâ eyle gözindeki çöpi

Göre görmeye kendüde dûgeri

66

قال النبي صلعم: الْمُؤْمِنُ مِرْآةُ الْمُؤْمِنِ

Bilinür her kişi karîninden⁶⁶⁷

Mü'minin mü'min oldu mir'âtı

Nice görindi ise âyinede

Görinür hem-deminde hâlâtı

67

قال النبي صلعم: مَنْ عَذَّبَ لِسَانَهُ كَثُرَ إِخْوَانُهُ

Her kime kim virildi tatlu dil

Çok olur ana bilmiş ol ihvân

Her birinin varırsa hânesine

Getürürler önine hûn-i havan

68

قال النبي صلعم: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَدْرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ قَائِمِ اللَّيْلِ وَصَائِمِ النَّهَارِ⁶⁶⁸

Didi fahr-i cihân Şâh-ı Rusul

Hüsn-i hulk ile îrişür mü'min

Gündizin şâyimü gice kâyim

⁶⁶⁷ B2: [Bilinürmüş kişi karîninden]

⁶⁶⁸ B2: - [قائم الليل والنهار], E: [وصائم النهار].

Derecâtına ola gör mûkîn

69

قال النبي صلعم: المَجَالِسُ مَعَ الْأَمَانَةِ

Söylenen güft-ü gûy-i meclisde

Her birinin söyleme dîdi Server

Keşf-i sırr eyleyen olur hâ 'in⁶⁶⁹

Keşf-i sırr eyleme saķın servir

70

قال النبي صلعم: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَرُدُّ عَنْ عِرْضِ⁶⁷⁰ أَخِيهِ إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَرُدَّ عَنْهُ نَارَ جَهَنَّمَ

Irzını saklasa kişi dostun

Hakk olur ki Hudâ-yı 'azze Cell

Nâr-ı dûzahdan anı hıfz eyler

Fehm olundu ise müşkilün⁶⁷¹ ola hall

71

قال النبي صلعم: يَا عِبَادَ اللَّهِ تَدَاوَوْا، فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ شِفَاءً غَيْرَ دَاءٍ وَاحِدٍ أَلْهَرُمُ

Her maraz ki olur⁶⁷² devâ idinüz

Ɛodı Allah cümle derde devâ

İllâ şol pirlık derdine olamaz⁶⁷³

Mevt-i ahsen gibi şifâ-ü neva

72

قال النبي صلعم: مَنْ التَّمَسَّ رِضَاَ اللَّهِ بِسَخَطِ النَّاسِ كَفَّاهُ اللَّهُ⁶⁷⁴ مَوْنَةَ النَّاسِ وَمَنْ التَّمَسَّ رِضَاءَ النَّاسِ

بِسَخَطِ اللَّهِ وَكَلَهُ اللَّهُ⁶⁷⁵ إِلَى النَّاسِ

⁶⁶⁹ E: [hâyin]

⁶⁷⁰ E: [عرضين] yazılmış ki yanlışır.

⁶⁷¹ E: [müşkilün] şeklinde yazılmış ki doğrusu [müşkilün] olmalıdır.

⁶⁷² B2: [ola]

⁶⁷³ B2: [değül]

Hak rızâsın dilerse halkı koyup
Zarar-ı nâsı def' ider⁶⁷⁶ Allah
Halk rızâsın dilerse Hâlık-ı kor⁶⁷⁷
Zarar-ı nâsı irgörür her gâh

73

قال النبي صلعم: لَا تُظْهَرُ السَّمَاتُ لِأَخِيكَ فَيَرْحَمَهُ اللَّهُ وَيَبْتَلِيكَ

Gülme bir 'aybını görüp dostun
Seni uğrada rahm ide ana Hak
İşde vardum dimez kişiye belâ
'Âkıbet fikrin eyle hâline bak

74

قال النبي صلعم: قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ

Gelse eşrâf-ı meclise ta'zim
Eyle göz dem-be-dem livechillâh
Hak'ı ta'zim durur hemin bî-şekk
Sevgülü kullara ri'âyet ey şâh

75

قال النبي صلعم: الْمُؤْمِنُ كَرَجُلٍ وَاحِدٍ إِذَا اشْتَكَى عَيْنُهُ اشْتَكَى كُلُّهُ وَإِنْ اشْتَكَى رَأْسُهُ اشْتَكَى كُلُّهُ

Ne belâ gelse gayra sana durur
Bir cisim gibidir kamu mü'min
Kişinin başı ağrısa ya gözi
Cümle cismi de ağırur ol mûkîn

⁶⁷⁴ B2: + [تعالى]

⁶⁷⁵ B2: + [تعالى]

⁶⁷⁶ B2: [def' ide]

⁶⁷⁷ B2: [Hâlik ana]

76

قال النبي صلعم: الرِّزْقُ أَشَدُّ طَلَبًا لِلْعَبْدِ مِنْ أَجَلِهِ

Zinhâr olma rızık içün ğamhuvar

Ṭa'ab-ü zâhmeti kıo çekme emek

Rızıkı artuk taleb ider 'abdi

Ecelinden ne şüphe eyle ne şek

77

قال النبي صلعم: حُبُّكَ الشَّيْءِ يُعْمَى وَيُصَمِّمُ

Buyurur iki 'alemün Faḥri

Bize keşf eyleyüp nice ğaybın

Şevkün⁶⁷⁸ artuk olursa bir şeye

Ne görürsün ne işidür 'aybın

78

قال النبي صلعم: إِنَّ قَلِيلَ الْعَمَلِ مَعَ الْعِلْمِ كَثِيرٌ وَالْعَمَلُ مَعَ الْجَهْلِ قَلِيلٌ

Bu muḥakkaḳ durur ki az 'amel

Çoğ olur 'ilm ile didi Server

Çok 'amel cehl ile olurmış az

Câhil olma bilindi ise ḥaber

79

قال النبي صلعم: أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ⁶⁷⁹ الْأَتْقِيَاءُ الْأَخْفِيَاءُ

Ḥaḳ katında budur eḥabbu 'ibad

Ḥavf-u ḥaşyetle muṭṭakâilerdür

'Abd-ı muḥlis olup livechillâl

Ṭa'aṭ eyleser muḥtefilerdür

⁶⁷⁸ E: [Sevkün] şeklinde yazılmış, doğrusu [Şevkün] olup nokta untulmuş olmalıdır.

⁶⁷⁹ B2: + [تعالى]

80

قال النبي صلعم: مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ

Îrişüp 'ömrün âhîrine kişi

Dir ise lâ ilâhe illallâh

Cennete dâhil ola didi Resûl

Halvetî Muhyî komagıl her-gâh

81

قال النبي صلعم: كَفَّارَةُ الذُّنُوبِ الدَّائِمَةُ

'Abd-ı 'âcîz olur mı hiç hâli

İşi dâyim⁶⁸⁰ zünub ile 'ısyân

Çün nedâmet mükeffer ola anı

Çoma dilden nedâmeti bir an⁶⁸¹

82

قال النبي صلعم: إِذَا اغْتَابَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيَسْتَغْفِرْ لَهُ فَإِنَّهُ كَفَّارَتُهُ⁶⁸²

Bir қаза-y- ile bir kişi gıybet

Eylese itsün ol dem istigfâr

Vâsıl olmadan ana ol kelimât

Tevbe eylerse 'afv ider Ğaffâr

83

قال النبي صلعم: إِذَا اشْتَكَى الْمُؤْمِنُ أَخْلَصَهُ ذَلِكَ مِنَ الذُّنُوبِ⁶⁸³

Dil biçare⁶⁸⁴ ola diyü şifâ

Ne buyurdı göre⁶⁸⁵ Tabîb-i kulûb

Her kaçan hasta olsa bir mü'min

⁶⁸⁰ E: [dâim]

⁶⁸¹ B2: [Koma sıdg ile dem-be-dem bir an]

⁶⁸² B2: Bu hadis ve şerhi yoktur. E: [كفارة]

⁶⁸³ E: [من القلوب]

⁶⁸⁴ B2: [Dertlü dillere]

⁶⁸⁵ B2: [Ne buyurdı göre ol Tabib-i kulûb]

Ḳomaz ol hastalık onda⁶⁸⁶ zünûb

84

قال النبي صلعم: مَنْ اشْتَرَى ثَوْبًا بِعَشْرَةِ دَرَاهِمَ وَفِي ثَمَنِهِ دِرْهَمٌ وَاحِدٌ مِنْ حَرَامٍ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ⁶⁸⁷

صَلَوَتُهُ مَا دَامَ عَلَيْهِ

Alsa on akçaya kişi bir şevb
Semeninde biri olursa harâm
Hak kabul eylemez şalâtın anun
Giye mādâm olursa da ihrâm

85

قال النبي صلعم: طَلَبُ الْحَلَالِ جِهَادٌ

İster isen ki kendi hânende
Bulasın dâyima şevâb-ı gazâ⁶⁸⁸
Dem-be-dem tâlib ol helâle hemin
Vire Hak bî-hisâb ecr-ü cezâ⁶⁸⁹

86

قال النبي صلعم: لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ⁶⁹⁰ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا⁶⁹¹ شَرْبَةَ مَاءٍ

Hak katında olaydı dünyânın
Ḳadri bâl-i meges kadar ey cân
Bir içim şuyla sıvarmazdı⁶⁹²
Kâfiri kande⁶⁹³ ide şâh-ı cihân

⁶⁸⁶ B2 ve M: [ol demde]

⁶⁸⁷ B2: + [تعالى]

⁶⁸⁸ M: [sevab-ı ecr-i ceza]

⁶⁸⁹ M: Bu beyit yoktur

⁶⁹⁰ B2: + [تعالى]

⁶⁹¹ M: - [منها]

⁶⁹² B2: [sıvarmaz idi]

⁶⁹³ E: [katında]

قال النبي صلعم: لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَا يَبْتَغَى⁶⁹⁴ ثَلَاثًا وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا

الْتُرَابُ

Âdem oğlunun olsa iki vâdi
Sim ü zer gevheriyle mal-a-mâl
Bir⁶⁹⁵ dahî isteyüben gözi toymaz
Toya⁶⁹⁶ hâk ile cevfi olup pâ-mâl

قال النبي صلعم: حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ

Server-i kâ'inât Fahr-ı cihân
Ne buyurdu bize işit ki⁶⁹⁷ direm
Hubb-ı dünyâ çün oldu re's-i zünüb
Nice bir hubb-ı câh ü hubb-ı direm

قال النبي صلعم: تَرَكُ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ فَضِيلَةٍ

Her fazilet ki var cihân içre
Cümle'nün re's-i terk-i dünyâdur
Âhîret mührede olursa kıoma
Tâlib olma olursa dünyâ dur

قال النبي صلعم: لَا تَغِطَّنْ فَاجِرًا بِنِعْمَةٍ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا هُوَ لَاقٍ بَعْدَ مَوْتِهِ

Fâcirün ni'metine gıpta itme
Ne bilürsin ki ahîri⁶⁹⁸ nice olur

⁶⁹⁴ M: [لا-La] karalanmış

⁶⁹⁵ B2: - [Bir]

⁶⁹⁶ B2: [tola]

⁶⁹⁷ B2: - [ki]

⁶⁹⁸ B2: [uhrâ]

Ba'zı kes bunda rif'atiyle geçer
Pest olup anda menzili evcer olur⁶⁹⁹

91

قال النبي صلعم: الْمَرْءُ يَطِيرُ بِهِمَّتِهِ كَالطَّيْرِ بِجَنَاحِيهِ

Himmetiyle ider kişi tayarân
Nitekim murğ uçar açup per ü bâl
Açuben bâl-i himmet it pervâz
İrmeye dir isen ne vehm ü hayâl

92

قال النبي صلعم: لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا

Cennete dâhil olmaz ol kimse
Mü'min-i şâdık olmaz ise eğer
Mü-min-i kâmil olmaz o⁷⁰⁰ kimse
Seve hâk dostların derûnda meger

93

قال النبي صلعم: أَلَأَمَانَةُ تَجُرُّ الرِّزْقَ وَالْحَيَانَةُ تَمْنَعُ الرِّزْقَ

Her işinde emânet üzre olan
Baħr-ı ni'met içinde ola ğarik
Her işinde hıyânet üzre olan
Nâr-ı hırmân içinde ola ğarik

⁶⁹⁹ B2: [Pest olup menzili ne veçhe olur], E: [Pest olup anda menzili yüce olur]

⁷⁰⁰ B2, M ve E: [ol]

قال النبي صلعم: مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ⁷⁰¹ آمِنًا فِي سِرِّهِ مُعَافًا فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ قُوْتُ يَوْمِهِ فَكَأَنَّمَا خَيْرُ

لَهُ الدُّنْيَا

Dâhil olsa sabaha bir kimse
Nefsine emn ile şahih cesed
Kuvvet- yevmiyyesi olursa eğer
Cümle dünyâyı virdi anâ Ehad⁷⁰²

قال النبي صلعم: لَا تَصْحَبِ الْمَلَايِكَةَ رَفَقَةً فِيهَا كَلْبٌ أَوْ جَرَسٌ

Yoldaş olmaz şu kârbâne melek
Kelb olursa refik yâ bank derâ⁷⁰³
Hâcet ola meğer hırâset için
Ol zamanda olursa dime çera⁷⁰⁴

قال النبي صلعم: إِنَّ الْمُسْتَشَارَ مُؤْتَمَنٌ

Meşveret eyleyen kişi tahkik
Emn üzerine⁷⁰⁵ huzurlar eyler
İki üç fikri bir yere getirüp
Cem'-i ârâ iderse gör neyler

قال النبي صلعم: التُّؤَدَةُ فِي كُلِّ شَيْءٍ خَيْرٌ إِلَّا فِي عَمَلِ الْآخِرَةِ

Cümle işde te'enni hayr oldu
İllâ ta'a't-ı ahirette değil

⁷⁰¹ M: [مُسْلِم] yazılmış, doğrusu [منكم] olmalıdır.

⁷⁰² B2: [Hüdâ]

⁷⁰³ B2: [...yâhud ceres], M ve E: [...yâ bang ceres]

⁷⁰⁴ B2, M ve E: [Ol zamanda olursa olmaz be's] şeklindedir.

⁷⁰⁵ B2: [üzre]

Sêriû⁷⁰⁶ diyü emr oldu ana
Zirâ bâki değıl bevâ ile gil⁷⁰⁷

98

قال النبی صلعم: أَلَمْرُءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ

Diler isen ki bir kesün hâlin
Bilesin⁷⁰⁸ nicedür kı çekme emek
Nazar it dostuna⁷⁰⁹ hemin anun
Kişi dostu dîninde olur bî-şek

99

قال النبی صلعم: حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ

Hüsn-i zann üzre ol kamu nâsa
Hüsn-i zann bil ki⁷¹⁰ hoş 'ibâdetdür
Mü'min olan şalâha haml eyler
Bu 'ibâdet dime bu 'âdettir

100

قال النبی صلعم: تَمُوتُونَ كَمَا تَعِيشُونَ وَتُحْشَرُونَ كَمَا تَمُوتُونَ

Zâkir ol Hakk'ı dem-be dem ey yâr
Hîn-i rihlet de tâ ki zıkr ide dil
Diriligin nice ise mevtün odur
Mevtine⁷¹¹ göre ola haşrun bil

HÂTİME⁷¹²

Bu yiter cümleye naşihat ü pend

⁷⁰⁶ Burada [وسارعوا الى مغفرة منكم] [Rabbinizin bağışlamasına nâil olmak ve cennete girebilmek için koşun...] (Âl-i imran,2/133) âyetine işaret edilmiştir.

⁷⁰⁷ B2: [...hevâ ile gil]

⁷⁰⁸ M: [Cümlesün]

⁷⁰⁹ B2: [üstüne]

⁷¹⁰ B2: [Hüsn-i zann eyle...]

⁷¹¹ B2: [Ölüme göre ola haşrun bil]

⁷¹² Hâtıme kısmı, B1 nushasında yoktur.

Oldun ise bu remze ger dâna

Ḳoma kalbinde fikr-i aḡyârı
Zâkir ol her nefesde var cânâ

Burada âḥir oldu cümle kelâm
Pendümi ḡuş eyle aḡyânâ

‘Âmil olmakdadur kemâl-i hemin
‘Âmil olan kişı olur binâ

Dide-i cânı aç nazâr eyle
Olmadun ise eḡer nâ-binâ

Bir du'âdur murad olan sizden
Kim du'â eyler ise eḡibbâna

Rahmet itsün Ḥudâ dînîlen Ḥak
Vîre Cennetde ḡâne-i Minâ

Diyelüm cümlemüz gelün âmin
Hep kabûl ola bu duâ vü şenâ

Hâk-i reh dildâr-i idim dideye serme
Haşm ile eḡer demezse dideye serme⁷¹³

‘Âyn-u nîmi âlurdum eḡer kehl-i cihânı
Bir kerre dese lütf ile dideye sürme

Kapında şehânçeh ḡunahkâr kulun var
Affet ḡünâhımı kahr ile sorma

⁷¹³ E: Bu beyit ve takip eden dört beyit sadece bu nüshada vardır.

Aşk iline şedd⁷¹⁴ eylersen zâhidi gitmez
Der ki beni kavli cerle ol canibe sürme

Ömründe alil olmaya Ey HALVETÎ MUHYÎ
Hâk-i reh dildâri eden dideye serme

⁷¹⁴ Sıkı bağlanma

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜL-İ SAD-BERG HADİSLERİNİN TAHRÎCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

I. GÜL-İ SAD-BERG HADİSLERİNİN TAHRÎCİ

A. Tahrîcte İzlenecek Yöntem

Araştırmamızın bu bölümünde, *Gül-i Sad-Berg*'deki hadislerin tahrîcini yapılmıştır. Tahrîc⁷¹⁵ esnasında takip edilen metot⁷¹⁶:

1. Önce, *Gül-i Sad-Berg*'de bulunduğu şekliyle hadis yazılmıştır. Sol baş köşede (..) parantez içindeki rakam, *Gül-i Sad-Berg*'deki hadisin sıra numarasıdır. Hadisin hemen altına Türkçe tercümesi verilmiştir.

2. Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg*'in mukaddimesinde, eserine aldığı hadisleri, Buhârî ve Müslim'in *Sahîhleri* ve Begavî'nin *Mesâbihu's-Sünne*'sinden seçtiğine işaret edilmişti. Begavî'nin *Mesâbihu's-Sünne*'sinin de başta Buhârî ve Müslim'in *Sahîhleri* olmak üzere, temel hadis kaynaklarındaki hadislerden seçilerek oluşturulduğu bilinmektedir. Bu çalışmamızda, hadislerin kaynağını araştırırken,

⁷¹⁵ Çıkarmak, hüküm vermek mânâsına gelen tahrîcin, hadis ıstılahında birden fazla mânâsı vardır. Bizim burada kastettiğimiz mânâsı ise, bir hadisin veya bir kitaptaki hadislerin hadis kaynaklarındaki yerini belirleyerek, hadislerin senetleri ve sıhhat durumuyla ilgili değerlendirme yapmak mânâsıdır. Tahrîcin hadis ıstılahında mânâsıyla ilgili daha geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, ss. 419-420; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, ss. 386-387; A. Aydın, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, ss. 300-301.

Hicrî V. asrın sonlarına doğru hadisler temel hadis kitaplarında toplanmıştır. VI. asrın başlarından itibaren yeni bir çığır açılmış, hadis sahasında ve diğer ilim dallarında te'lif ve tasnif edilen eserlerde hadisler, sadece ilk râvîleri ve bu hadislerin alındıkları kaynaklar kaydedilmiştir. Zamanla kaynak gösterilmeden sadece hadis metinlerini kaydedenler olmuş; hadis olmayan ifadelerin hadis gibi gösterilme temayülleri belirmiştir. Bu durum ciddi eserleri töhmet altında bırakmış ve tahrîc çalışmalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Zeylaî'nin (ö.762/1362) *el-Hidâye* hadislerinin tahrîcini yaptığı *Nasbu'r-Râye*'si ve Irâkî'nin (ö.806/1403), Gazâlî'nin *İhyâ'sının* hadislerinin tahrîcini yaptığı *el-Muğnî*'si, tahrîc çalışmalarının meşhur öncü örneklerindendir. O tarihlerden günümüze kadar da tahrîc çalışmaları devam etmektedir. Muhammed Câfer Kettânî, Ahmed Muhammed Şâkir, Abdülfettah Ebû Gudde ve Şuayb Arnavud, muasır muharriclerdendir.

Tahrîc çalışmalarının sebepleri, ortaya çıkışı, ilk tahrîc örnekleri, tarihi seyri ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız Kettânî, **er-Risâletü'l-Müstadrafe**, ss. 185-192; A. Yardım, **Mesnevî Hadisleri**, ss.14-16; Mehmet Görmez, "Tahrîc", **DİA**, XXXIX, ss.419-420.

⁷¹⁶ Burada yaptığımız tahrîc çalışmasında merhum Ali Yardım'ın Mesnevi Hadisleri (Tesbit ve Tahrîc) adlı kitabında izlediği metot örnek alınmıştır.

tasnif dönemi'nin temel hadis kaynaklarının hepsine mürâcaat edilmiştir. Hadislerin kaynağını bulmak için, Arapça “Şâmile” programından da istifade edilmiştir.

3. *Gül-i Sad-Berg*'de yer alan hadislerin, bazen, hadis kaynaklarında rivâyet edilmiş olan hadisin tamamı değil, bir kısmı (bir cümlesi) olduğu, bazen de bir hadisin iki ayrı maddede ele alındığı görülmüştür. Böyle durumlarda sadece *Gül-i Sad-Berg*'deki kısmı esas alınmış ve iki maddede işlendi ise birlikte değerlendirilmiştir.

4. Hadisin tahrîcinde “Senet-Kaynak” sırasına göre bir tertibe gidilmiştir. Senet-Kaynak sıralamasında şu hususlar dikkate alınmıştır:

a. Metin: Bu kısımda, *Gül-i Sad-Berg*'de geçen hadis metni ile aynı-veya en yakın olan- hadis metni, hangi hadis kaynağında ise o hadisin, senedi ile metni yazılmış ve o metnin kaynağı birinci sırada verilmiştir. Diğer farklılıklar “kaynaklar” kısmında değerlendirilmiştir.

b. Kaynaklar: Bu kısımda, hadislerin kaynakları araştırılırken, *Kütüb-i Sitte*'ye dâhil hadis kaynakları öncelikli olmak üzere hicri beşinci asrın sonlarına kadar zuhur eden tasnif döneminin temel hadis kaynaklarına mürâcaat edilmiştir. *Kütüb-i Sitte* ve bu temel hadis kaynaklarında bulunmuş ise, başka hadis kaynakları pek dikkate alınmamıştır. Şâyet temel hadis kaynaklarının hiçbirinde bulunamamış veya bu kaynaklarından bir veya ikisinde bulunabilmiş ise, o takdirde şerh ve derlemecilik döneminde, tasnif döneminin temel hadis kaynakları esas alınarak oluşturulan ikinci el hadis kaynaklarından bulabildiklerimize işaret edilmiştir.⁷¹⁷

5. Hadis kaynaklarında *Gül-i Sad-Berg*'deki hadis metni ile aynı, hangi kaynaktan var ise o kaynak öncelikle zikredilmiştir. Sonra bu rivayetle metin ve senet bakımından aynı veya benzer olan rivâyetlere işaret edilmiş; farklılıklar daha sonra zikredilmiştir.

6. Zaman zaman râvilerle ilgili kaynaklardaki değerlendirmelere işaret edilmiştir. Hadisin sıhhati ile ilgili bulabildiğimiz görüş ve değerlendirmelere de yer verilmiştir.

⁷¹⁷ “Temel hadis kaynakları”ndan kasdettiğimiz, hadis tarihinde hicri beşinci asrın sonlarına geçen sürede tasnif edilmiş hadis kaynaklarıdır. “İkinci el hadis kaynakları”ndan kasdettiğimiz ise, tasnif dönemi hadis kaynakları esas alınarak şerh ve derlemecilik döneminde oluşturulan hadis kitaplarıdır.

7. Metnin aynısını veya çeşitli varyantlarını ihtiva eden kaynaklar gösterilmiş; dipnotlarında bu kaynakların künyeleri kaydedilmiştir.

B. Hadislerin Tahrîci

(1)

قال النبي صلعم: إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَلِكُلِّ أَمْرٍ مَا نَوَى

“Ameller, sadece niyetlere göre değerlendirilir. Herkes, niyetine göre karşılığını alır.”

a. Metin:

حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيُّ،

قَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيُّ، أَنَّهُ سَمِعَ عَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصٍ اللَّيْثِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الْمَنْبَرِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا

لِكُلِّ أَمْرٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا، أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهَا»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Buhârî'nindir.⁷¹⁸ Ayrıca bu hadis, Buhârî,⁷¹⁹ Müslim,⁷²⁰ Ebû Dâvud,⁷²¹ Tirmizî,⁷²² İbn Mâce⁷²³ ve Nesâî'de⁷²⁴ rivâyet edilmiştir. Kaynaklarda

⁷¹⁸ Buhârî, **Sahîh**, Keyfe Kene Bedyü'l-Vahy, 1 (I, s. 6, No:1).

⁷¹⁹ Buhârî, **Sahîh**, İman, 39 (I, s. 24 No: 54); İtk, 6 (III, s. 145, No: 2529); Menâkıb-ı Ensar, 45(IV, s. 56, No: 3898); Nikâh, 5 (III, s. 7 No: 5070); Eymân ve'n-Nüzûr, 23 (VIII, s. 140 No: 6689); Hiyel, 1 (IX, s. 22 No: 6953).

⁷²⁰ Müslim, **Sahîh**, İmâre, 45 (III, s. 1515 No: 1907).

⁷²¹ Ebû Dâvud, **Sünen**, Talak, 11, (III, s. 526, No: 2201).

⁷²² Tirmizî, **Sünen**, Fedâilü'l-Cihad, 16 (IV, s. 179 No: 1647).

⁷²³ İbn Mâce, **Sünen**, Zühd, 26 (V, s. 305, No: 4227).

⁷²⁴ Nesâî, 'Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb (303/915), **Sünen**, Tahkîk: Abdülfettah Ebû Gudde, (I-IX), Halep, 1986/1406, Fedâilü'l-Cihad, 16 (I, s. 58, No: 75); Talak, 24 (VI, s. 158, No: 3437); Eymân ve'n-Nüzûr, 18 (VII, 13, No: 3794).

“بِالنِّبَةِ” yerine “بِالنَّبَاتِ” ve “بِالنَّبَاتِ” yerine “بِالنَّبَاتِ” şeklinde lafız farklılıkları olmakla birlikte mânâyı değiştirecek farklılıklar yoktur.

Bu hadis hakkında Tirmizî, “hasen ve sahîh”⁷²⁵ olduğunu ifade etmektedir. Tirmizî’nin muhakkikleri de hadisin altında Elbânî’nin “sahîh”⁷²⁶ dediğine de işaret etmişlerdir.⁷²⁷

(2)

قال النبي صلعم: لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ، حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ

“Sizden biriniz, kendi nefsi için istediğini kardeşi içinde istemedikçe kâmil mü'min olamaz”

a. Metin:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَنْ حُسَيْنِ الْمُعَلَّمِ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ، حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki hadis metni Buhârî’nindir.⁷²⁸ Ayrıca bu metin Tirmizî⁷²⁹ de ilk üç râvîsi aynı senetle rivâyet etmiştir. Nesâî⁷³⁰ de ilk iki râvîsi aynı senet ve aynı

⁷²⁵ Hasen Sahîh, özellikle Tirmizî’nin kullandığı bir hadis terimidir. Hasen iken diğer rivâyetlerin desteğiyle Sahîh olan hadis, birden fazla senedi olup bunlardan bazıları Sahîh bazıları hasen olan hadis, hasenden üstün Sahîhten ama Sahîh derecesine çıkamayan hadis vb. mânâları vardır. Daha geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, ss.134-137; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, ss.124-128; A. Aydın, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, s.112.

⁷²⁶ Sahîh hadis, adalet ve zabt sahibi râvîlerin kesiksiz kesiksiz isnadla birbirlerinden rivâyet ettikleri şaz ve illetli olmaktan uzak hadisler olarak tarif edilmiştir. Daha geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, ss.383-389; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, ss.341-342; A. Aydın, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, ss.266-269.

⁷²⁷ Tirmizî, **Sünen**, Fedâilü’l-Cihad, 16 (IV, s. 179, No:1647).

⁷²⁸ Buhârî, **Sahîh**, İman, 6 (I, s. 12, No: 13).

⁷²⁹ Tirmizî, **Sünen**, Sıfatü’l-Kıyâme, 53 (IV, s. 667 No: 2515).

metinle rivâyet edilmiştir. Müslim⁷³¹ ve İbn Mâce⁷³²'de ise şu hadis metni yer almaktadır: " لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ - أَوْ قَالَ: لِجَارِهِ - مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ "

(3)

قال النبي صلعم: وَلَا تَكُونُوا طَعَانِينَ

“Başkalarını çok kötüleyenlerden olmayınız”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ، أَبُو زَاهِرٍ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ مُعَاذٍ، أَبُو الْحُسَيْنِ بْنُ الْحَسَنِ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَبُو إِسْمَاعِيلَ بْنُ عِيَّاشٍ، أَبُو مُحَرَّرٍ أَبُو رَجَاءٍ، مَوْلَى هِشَامٍ أَنَّهُ سَمِعَ مَكْحُولًا، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَكُونُوا عَيَّابِينَ وَلَا مَدَّاحِينَ، وَلَا طَعَانِينَ وَلَا مُتَمَاوَتِينَ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Kuzâî'nindir.⁷³³ Abdullah İbn Mübarek de aynı senetle bu metni rivâyet etmiştir.⁷³⁴ Ayrıca bu metni Suyûtî⁷³⁵ de rivâyet etmiştir. *Tefsîr-u Abdürrezzak*⁷³⁶da ise aşağıdaki metin rivâyet edilmiştir:

عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ}، فَقَالَ: «وَاللَّهِ مَا كَانُوا طَعَانِينَ وَلَا لَعَانِينَ»

Hadisin sıhhati ile ilgili bir mâlûmata rastlanmamıştır.

⁷³⁰ Nesâî, **Sünen**, İman, 19 (VIII, s. 115 No: 5016); İman, 33 (VIII, s. 125, No: 5039).

⁷³¹ Müslim, **Sahih**, İman, 71 (I, s. 67, No:45).

⁷³² İbn Mâce, **Sünen**, Mukaddime, Sünne, 9 (I, s. 46, No: 66).

⁷³³ Kuzâî, Ebû Abdullah Muhammed b. Seleme, **Müsnedü's-Şihâb**, Tahkik: Humeyd b. Abdilmecid Selefî, İkinci Baskı, (I-II), Beyrut, 1407/1986, II, s. 87 No: 940.

⁷³⁴ Abdullah b. Mubârek, Ebû Abdurrahman Abdullab b. Mubarek, **Kitâbü'z-Züh'd ve'r-Rekâik**, Tahkik: Habiburrahman A'zami, Beyrut, Tarihsiz, s. 132.

⁷³⁵ Suyûtî, **el-Câmiu'l-Kebîr**, XI, s. 396, No: 969.

⁷³⁶ Abdürrezzak b. Hemmam es-San'ânî, **Tefsîru Abdürrezzak**, Tahkik: Muhammed Mahmud Abduh, (I-III), Beyrut, 1419, II, s. 38, No:768.

(4)

قال النبي صلعم: أَلْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ

“Müslüman, dilinden ve elinden müslümanların selâmette olduğu kimsedir”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي السَّفَرِ، وَإِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ،
عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ
الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ، وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Buhârî'nindir.⁷³⁷ Ayrıca, farklı bir senet ve aynı metinle yine Buhârî,⁷³⁸ Tirmizî,⁷³⁹ Nesâî⁷⁴⁰ ve Ebû Dâvud⁷⁴¹ da rivâyet etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel,⁷⁴² farklı senetlerle bu hadisi rivâyet etmiştir. Müslim⁷⁴³ de de farklı bir senetle hadisin Muhyî'de mevcut olan ilk kısmı vardır.

(5)

قال النبي صلعم: أَلْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ

“Muhâcir, Allah'ın haram kıldığı şeyden uzak duran kimsedir”.

⁷³⁷ Buhârî, **Sahîh**, İmân, 3, (I, s. 11, No:10).

⁷³⁸ Buhârî, **Sahîh**, Rikâk, 26 (VIII, s. 102, No: 6484).

⁷³⁹ Tirmizî, **Sünen**, İman, 12 (V, s. 17, No: 2627).

⁷⁴⁰ Nesâî, **Sünen**, İman ve Şeraih, 9 (VIII, s. 105, No: 4996).

⁷⁴¹ Ebû Dâvud, **Sünen**, Cihad, 2 (IV, s. 138, No: 2481).

⁷⁴² Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed, **Müsned**, Tahkîk: Şuayb Arnavud, Adil Mürşid ve arkadaşları, Neşreden: Müessesetü'r-Risâle, (I-XLV), 1421/2001, (Ş. Arnavud Tahkîkî-Risâle) XI, ss. 66, 411,541, 564,565, No: 6515, 6807, 6982, 6983.

⁷⁴³ Müslim, **Sahîh**, İman, 14 (I, 65, No: 41).

a. Metin:

حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي السَّفَرِ، وَإِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ،
عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ
الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ، وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ»

b. Kaynaklar:

Bu maddede Halvetî Muhyî'nin başlık yaptığı hadis, bir önceki maddede mevcut olan hadisin devamıdır. Yukarıdaki metin Buhârî'nindir.⁷⁴⁴ Ayrıca, bu hadisi, Buhârî,⁷⁴⁵ Tirmizî,⁷⁴⁶ Nesâî⁷⁴⁷ ve Ebû Dâvud⁷⁴⁸ farklı bir senet ve aynı metinle rivâyet etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel⁷⁴⁹ de farklı senetlerle bu hadisi rivâyet etmiştir.

(6)

قال النبي صلعم: مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الْآخِرَةِ

“Dünyada ipekli giyen kimse ahirette giyemez”

a. Metin:

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ الزُّبَيْرِ، يَخْطُبُ يَقُولُ: قَالَ مُحَمَّدٌ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الْآخِرَةِ»

⁷⁴⁴ Buhârî, **Sahîh**, Îmân, 3, (I, s. 11, No:109).

⁷⁴⁵ Buhârî, **Sahîh**, Rikâk, 26 (VIII, s. 102, No: 6484).

⁷⁴⁶ Tirmizî, **Sünen**, Îmân, 12, (V, s. 17, No:2627).

⁷⁴⁷ Nesâî, **Sünen**, Îman ve Şeraih, 9 (III, s. 105, No: 4996).

⁷⁴⁸ Ebû Dâvûd, **Sünen**, Cihad, 2, (IV, s. 138, No:2481).

⁷⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XI, ss. 66, 411,541, 564,565, No: 6515, 6807, 6982, 6983 (Ş. Arnavud Tahkiki-Risâle).

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Buhârî'nindir.⁷⁵⁰ Ayrıca bu hadisi, farklı senetlerle Müslim,⁷⁵¹ Tirmizî⁷⁵² ve İbn Mâce⁷⁵³ de rivâyet etmişlerdir. Bu hadisi Nesâî⁷⁵⁴ ise “لم” yerine “فَلَنْ” edatıyla rivâyet etmiştir

Tirmizî,⁷⁵⁵ bu hadise “hasen sahîh” hükmünü verirken, muhakkikleri, hadisin altında Elbânî'nin “sahîh” dediğine işaret edilmişlerdir. Aynı şekilde Nesâî'nin muhakkikleri de Elbânî'nin bu hadis için “sahîh” dediğini kaydetmişlerdir.⁷⁵⁶

(7)

قال النبي صلح: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا حَرَمَهَا فِي الْآخِرَةِ

“Dünyada haram olan içkiyi içip sonra tövbe etmeyen kimseye, ahirette (cennet şarabı) haram olur”

a. Metin:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ

«مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا، ثُمَّ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا، حُرِمَهَا فِي الْآخِرَةِ»

b. Kaynaklar:

Bu metin Buhârî'nindir.⁷⁵⁷ Bu hadîsi ilk üç râvîsi aynı senet ve aynı metinle Nesâî,⁷⁵⁸ İmam Mâlik⁷⁵⁹ ve Dârimî⁷⁶⁰ de rivâyet etmişlerdir. Ayrıca hadisi ilk üç

⁷⁵⁰ Buhârî, **Sahîh**, Libas, 26 (VII, s. 150, No:5833).

⁷⁵¹ Müslim, **Sahîh**, Libas ve'z-Ziyne, 21 (III, s. 645, No: 2073), 22, (III, s. 1646, No: 2074).

⁷⁵² Tirmizî, **Sünen**, Edeb, 52 (V, s. 122, No:2817).

⁷⁵³ İbn Mâce, **Sünen**, Libas, 16 (IV, s. 591, No: 3588).

⁷⁵⁴ Nesâî, **Sünen**, Ziyne, 9, (VIII, s. 200, No: 5304).

⁷⁵⁵ Tirmizî, **Sünen**, Edeb, 52 (V, s. 122, No: 2817).

⁷⁵⁶ Nesâî, **Sünen**, Ziyne, 9 (VIII, s. 200, No: 5304).

⁷⁵⁷ Buhârî, **Sahîh**, Eşribe, 1 (VII, s. 104, No: 5575).

⁷⁵⁸ Nesâî, **Sünen**, Eşribe, 46 (VII, s. 317, No: 5671).

⁷⁵⁹ Mâlik b. Enes, **Muvatta**, Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbâki, Dâr-u İhyâ-i Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1406/1985, Eşribe, 11 (II, s. 846).

râvîsi aynı senet ve mânâyı değiştirmeyecek metin farklılığı ile Müslim⁷⁶¹ ve İbn Mâce⁷⁶² de rivâyet etmişlerdir.

İbn Mâce'nin muhakkikleri, Elbânî'nin bu hadis için "sahîh" dediğine işaret etmişlerdir.⁷⁶³

(8)

قال النبي صلعم من اغبرت قدماه في سبيل الله حرمه الله على النار

"Allah yolunda ayakları tozlanan kimseye Allah, cehennem ateşini haram kıldı".

a. Metin:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ الْأَنْصَارِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ رِفَاعَةَ، قَالَ: أَدْرَكَنِي أَبُو عُبَيْسٍ وَأَنَا أَذْهَبُ إِلَى الْجُمُعَةِ، فَقَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ اغْبَرَّتْ قَدَمَاهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ»

b. Kaynaklar:

Bu metin Buhârî⁷⁶⁴'nindir. Tirmizî⁷⁶⁵ ve Nesâî⁷⁶⁶ ilk üç râvîsi aynı senet ve mânâyı değiştirmeyecek metin farklılığıyla aynı hadisi rivâyet etmişlerdir. Ayrıca Beyhakî⁷⁶⁷ ilk üç râvîsi aynı senet ve aynı metinle ve Ahmed b. Hanbel⁷⁶⁸ de ilk râvîsi aynı olup, farklı bir senetle bu müsterek metni rivâyet etmişlerdir.

⁷⁶⁰ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Adurrahman, **Sünen**, Tahkîk: Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Neşreden: Dâru'l-Muğnî, (I-IV), 1412/2000, Eşribe, 3 (II, s. 1328, No:2135).

⁷⁶¹ Müslim, **Sahîh**, Eşribe, 77, 78 (III, s. 1588, No:2003).

⁷⁶² İbn Mâce, **Sünen**, Eşribe, 3, (IV, s. 464, No: 3373).

⁷⁶³ İbn, Mâce, **Sünen**, Eşribe, 3 (IV, s. 464, No: 3373).

⁷⁶⁴ Buhârî, **Sahîh**, Cum'a, 16 (II, s. 7, No: 907).

⁷⁶⁵ Tirmizî, **Sünen**, Fedâilü'l-Cihad, 7 (IV, s. 170, No: 1632).

⁷⁶⁶ Nesâî, **Sünen**, Cihâd, 9 (VI, s. 14, No: 3116).

⁷⁶⁷ Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin (458/1066), **es-Sünenü'l-Kübrâ**, Tahkîk: Muhammed Abdülkadir Atâ, (I-X), Üçüncü Baskı, Beyrut, 1424/2003, III, s. 324, No:5876.

⁷⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXV, s.283, No: 15935 (Ş. Arnavud Tahkiki-Risâle).

(9)

قال النبي صلعم: إِذَا مَرَضَ الْعَبْدُ، أَوْ سَافَرَ، كُتِبَ لَهُ مِثْلُ مَا كَانَ يَعْمَلُ مُقِيمًا صَحِيحًا

“Bir kula hasta olduğu veya yolculuk ettiği zaman, mukîm iken veya sıhhatte iken işlemekte olduğu ibadetin benzeri verilir”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا مَطَرُ بْنُ الْفَضْلِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، حَدَّثَنَا الْعَوَّامُ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ أَبُو إِسْمَاعِيلَ السَّكْسَكِيُّ، قَالَ:
سَمِعْتُ أَبَا بُرْدَةَ، وَاصْطَحَبَ هُوَ وَيَزِيدُ بْنُ أَبِي كَبْشَةَ فِي سَفَرٍ، فَكَانَ يَزِيدُ يَصُومُ فِي السَّفَرِ، فَقَالَ لَهُ أَبُو بُرْدَةَ:
سَمِعْتُ أَبَا مُوسَى مَرَارًا يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا مَرَضَ الْعَبْدُ، أَوْ سَافَرَ، كُتِبَ لَهُ مِثْلُ
مَا كَانَ يَعْمَلُ مُقِيمًا صَحِيحًا»

b. Kaynaklar:

Bu metin, Buhârî⁷⁶⁹ nindir. Ahmed b. Hanbel,⁷⁷⁰ ilk râvîsi senetle aynı metni rivâyet etmiştir. Ayrıca Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*⁷⁷¹ ve *Şuabü'l-Îmân*⁷⁷² da ilk râvîsi aynı senetle aynı metni; Ebû Dâvud⁷⁷³ da ilk iki râvîsi aynı senet ve aynı mânâda farklı bir metinle bu hadisi rivâyet etmişlerdir.

(10)

قال النبي صلعم: تَهَادَوْا فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ تُذْهِبُ وَحَرَ الصَّدْرِ

“Hediyeleşiniz; zira hediye gönüldeki düşmanlığı giderir”.

⁷⁶⁹ Buhârî, **Sahîh**, Cihad ve Siyer, 133, (IV, s. 57, No: 2996).

⁷⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXII, s.457, No:19679 (Ş. Arnavud Tahkîki-Risâle).

⁷⁷¹ Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, III, s. 524, No:6547.

⁷⁷² Beyhakî, **Şuabü'l-Îmân**, XII, s. 321, No:15935.

⁷⁷³ Ebû Dâvud, **Sünen**, Cenâiz, 2 (III, s.183, No: 3091).

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَوَاءٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مَعْشَرٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ،
عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَهَادَوْا فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ تُذْهِبُ وَحَرَ الصَّدْرِ، وَلَا تَحْقِرَنَّ جَارَةً لِحَارَتِهَا وَلَوْ
شِقَّ فَرَسٍ شَاةٍ»: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَأَبُو مَعْشَرٍ اسْمُهُ نَجِيجٌ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ وَقَدْ تَكَلَّمَ فِيهِ
بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ قَبْلِ حِفْظِهِ

b. Kaynaklar:

Bu hadis metni, Tirmizî⁷⁷⁴, nindir. *Gül-i Sad Berg*'de yer almayan ikinci kısmı *Kütüb-ü Sitte*'deki çeşitli kaynaklarda bulunmaktadır. Ancak hadisin *Gül-i Sad-Berg*'de mevcut olan metin (birinci kısım) Tirmizî dışında Ahmed b. Hanbel⁷⁷⁵, de ilk üç râvîsi aynı senetle rivâyet edilmiştir. Hadis metni şöyledir:

«تَهَادَوْا، فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ تُذْهِبُ وَحَرَ الصَّدْرِ»

Kuzâî⁷⁷⁶, de ise Tirmizî'nin rivâyet ettiği hadis metni vardır.

(11)

قال النبي صلعم: جُبِلَتِ الْقُلُوبُ عَلَى حُبِّ مَنْ أَحْسَنَ إِلَيْهَا

“Kalbler, kendine iyilik edeni sevme huyunda yaratılmıştır”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو سَعْدٍ الْمَالِينِيُّ، قَالَ: أَنَا أَبُو أَحْمَدَ بْنُ عَدِيِّ الْحَافِظُ، قَالَ: نَا ابْنُ أَسْلَمَ، قَالَ: نَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ
عُمَرَ بْنِ يُونُسَ، قَالَ: نَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ: نَا مَعْمَرٌ، قَالَ: لَمَّا وَلِيَ الْحَسَنُ بْنُ عُمَارَةَ مَطَالِمَ الْكُوفَةِ بَلَغَ

⁷⁷⁴ Tirmizî, *Sünen*, Velâ ve'l-Hibe, 6 (IV, s. 441, No: 2130).

⁷⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, s. 141, No: 9250 (Ş. Arnavud Tahkîki-Risâle).

⁷⁷⁶ Kuzai, *Müsnedü's-Şihâb*, I, s. 380.

الْأَعْمَشُ، فَقَالَ: طَالِمَ وَلِي مَطَالِمَنَا، فَبَلَغَ الْحَسَنَ فَبَعَثَ إِلَيْهِ بِأَثْوَابٍ وَنَفَقَةٍ، فَقَالَ الْأَعْمَشُ: مِثْلُ هَذَا يُؤَلَّى عَلَيْنَا، يَرْحَمُ صَغِيرَنَا، وَيَعُودُ عَلَى فَقِيرِنَا، وَيُوقِّرُ كَبِيرَنَا، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ مَا هَذَا قَوْلُكَ فِيهِ أَمْسٍ، فَقَالَ: حَدَّثَنِي خَيْثَمَةُ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: "جُبِلَتِ الْقُلُوبُ عَلَى حُبِّ مَنْ أَحْسَنَ إِلَيْهَا، وَبُغْضِ مَنْ أَسَاءَ إِلَيْهَا". هَذَا هُوَ الْمَحْفُوظُ مُوقُوفٌ، وَقَدْ"

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki hadis metni Beyhakî'nindir.⁷⁷⁷ Aynı metin Kuzâî'nin *Şuabü'l-İmân*⁷⁷⁸ında ve Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin *Hilyetü'l-Evliya*⁷⁷⁹sında da rivâyet edilmiştir. Bu metni Aclûnî⁷⁸⁰ de nakletmiştir. Elbânî,⁷⁸¹ bu hadisin "mevzû" olduğunu ifade etmektedir.

(12)

قال النبي صلعم: الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ

"Tatlı söz, sadakadır".

a. Metin:

حدثنا يحيى بن آدم، حدثنا ابن مبارك، عن معمر، عن همام بن منبه، عن أبي هريرة، عن النبي -صلي الله عليه وسلم - قال: "الكلمة الطيبة صدقة، وكل خطوة تمشيها إلى الصلاة - أو قال: إلى المسجد - صدقة".

⁷⁷⁷ Beyhaki, *Şuabü'l-İmân*, XI, s. 306, No: 8573.

⁷⁷⁸ Kuzâî, *Müsmedü's-Şihâb*, I, s. 350 (No: 599).

⁷⁷⁹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, IV, s.121.

⁷⁸⁰ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, s.1063 (Hindâvî Tahkîki).

⁷⁸¹ Elbânî, Ebû Abdurrahman Muhammed Nâsiruddîn, *Zaîfü'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetühü*, Mektebetü'l-İslâmî, Târihsiz, s. 2625.

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Ahmed b. Hanbel⁷⁸² indir. Bu hadisi İbn Huzeyme⁷⁸³ ve İbn Hıbbân⁷⁸⁴ aynı senet ve metinle rivâyet etmişlerdir. Elbânî'nin, İbn Hıbbân'da yer alan hadisin altında "sahîh" dediğine işaret edilmiştir. Yine Ahmed b. Hanbel,⁷⁸⁵ iki ayrı yerde farklı bir senet ve mânâyı değiştirmeyecek metin farklılığı ile rivâyet edilmiştir. Ayrıca, bu hadisi Beyhakî⁷⁸⁶ ve Kuzâî⁷⁸⁷ de nakletmişlerdir.

Buhârî⁷⁸⁸ "Tîbü'l-Kelam" "بَابُ طَيْبِ الْكَلَامِ" bâbı altında isnatsız olarak şu metne yer vermiştir: «الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ»: وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

(13)

قال النبي صلعم: إِنَّ مِنْ مَوْجِبَاتِ الْمَغْفِرَةِ إِدْخَالَ السُّرُورِ عَلَى أَخِيكَ الْمُؤْمِنِ

"Mül'min kardeşini sevindirmen, bağışlanmayı gerektiren davranışlardandır".

a. Metin:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَضْرَمِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْوَاسِطِيِّ، ثنا يَعْقُوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا

جَهْمُ بْنُ عُثْمَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَسَنِ بْنِ حَسَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنْ مَوْجِبَاتِ الْمَغْفِرَةِ إِدْخَالَ السُّرُورِ عَلَى أَخِيكَ الْمُسْلِمِ»

⁷⁸² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, VIII, 177, No: 8096.

⁷⁸³ İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshak, **Sahîhu İbn Huzeyme**, Tahkîk: Muhammed Mustafa A'zamî, (I-IV), Beyrut, Tarihsiz, II, s. 375, No: 1494.

⁷⁸⁴ İbn Hibban, **Sahîh**, II, s. 219, No: 472.

⁷⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIII, s.512, No:8183, XIV, s.458, No:8869 (Şuayb Arnavud Tahkîki).

⁷⁸⁶ Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, III, s.324, No:5875.

⁷⁸⁷ Kuzâî, **Müsnedü's-Şihâb**, I, s.89, No:93.

⁷⁸⁸ Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 33 (VII, s 119).

b. Kaynaklar:

Bu metni, Taberânî⁷⁸⁹ “المؤمن” yerine “المُسْلِم” kelime farkıyla rivâyet edilmiştir. Bu hadis metnini, Ebû Nuaym el-İsfahânî⁷⁹⁰ ve Kuzâî⁷⁹¹’de nakletmişlerdir.

Elbânî,⁷⁹² bu hadisin “zayıf”⁷⁹³ olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.

(14)

قال النبي صلعم: هَدِيَّةُ اللَّهِ عَلَى الْمُؤْمِنِ السَّائِلِ عَلَى بَابِهِ

“Allah’ın mü'mine hediyesi, kapısındaki dilencidir”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا هَبَةُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَوْلَانِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ جَابِرٍ، ثنا جَعْفَرُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْبُسْرِيُّ، ثنا
عُبَيْدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا مُوسَى بْنُ مُحَمَّدٍ الْقُرَشِيُّ، ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هَدِيَّةُ اللَّهِ إِلَى الْمُؤْمِنِ السَّائِلِ عَلَى بَابِهِ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Kuzâî’nindir.⁷⁹⁴ Görüldüğü gibi, Muhyî’deki metin ile Kuzâî’nin rivâyet ettiği hadis metni arasında “على” harf-i ceri yerine “إِلَى” vardır. Ayrıca Suyûtî’ de *Fethü’l-Kebîr*⁷⁹⁵’de bu hadisi nakletmiştir.

⁷⁸⁹ Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüp, **el-Mu’cemü’l-Kebîr**, Tahkîk. Humeydî b. Abdülmecid (I-XXV), Üçüncü Baskı, Kahire, 1415/1994, III. s. 83, No: 2731.

⁷⁹⁰ Ebû Nuaym el-İsfahânî, **Hilyetü’l-Evliya**, VII, s. 90.

⁷⁹¹ Kuzâî, **Müsnedü’l-Şihâb**, II, s.179, No:1139.

⁷⁹² Elbânî, **Zaifü’l-Câmiu’s-Sağîr ve Ziyâdetühü**, s.292, No:2012.

⁷⁹³ Zayıf (zaif) hadis, sahîh ve hasen hadis şartlarından bir veya birkaçını taşımamakla berâber mevzû olduğu da söylenemeyen hadistir. Daha geniş bilgi için bakınız M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, ss. 427-429; A. Aydın, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, ss. 336-337.

⁷⁹⁴ Kuzâî, **Müsnedü’l-Şihâb**, I, s.120, No:149.

⁷⁹⁵ Suyûtî, **Fethü’l-Kebîr**, Tahkîk: Yusuf Nebhânî, (I-III), Beyrut, 1423/2003, III, s.275, No:13045.

Zehebî,⁷⁹⁶ yukarıdaki metnin râvîlerinden Musa b. Muhammed el-Kureşî adlı râvi maddesini incelerken aynı senet ve metinle yukarıdaki hadisi verir ve bu râvînin “yalancı” olduğunu kaydeder. Elbânî⁷⁹⁷de bu hadisin “mevzû” olduğunu ifade etmiştir.

(15)

قال النبي صلعم: نِعَمَ الْعَوْنُ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ الْمَالُ

“Mal, ehl-i takvâ için ne güzel yardımcıdır”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ، مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الْقُحَيْسَانِيُّ، ثنا الشَّيْخُ أَبُو الْقَاسِمِ عَيْسَى بْنُ الْوَزِيرِ عَلِيُّ بْنُ عَيْسَى، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَغَوِيُّ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ صَالِحٍ، ثنا عَيْسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُوْقَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «نِعَمَ الْعَوْنُ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ الْمَالُ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Kuzâî⁷⁹⁸’nindir. Ayrıca aynı metin Aclûnî’nin *Keşfü’l-Hafâ*⁷⁹⁹’da da vardır. Elbânî⁸⁰⁰ senedinin “zayıf” olduğunu söyler. Hâkim el-İsfahânî⁸⁰¹ de ilk üç râvîsi aynı senetle şu metni nakleder: “نِعَمَ الْعَوْنُ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الْغِنَى”

⁷⁹⁶ Zehebî, Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârukî ed-Dımaşkî, *Mizânu’İtidal fi Nakd-i Rical* (Mizan), Tahkîk: Ali Muhammed el-Becavî, (I-IV), Beyrut, 1382/1963, IV, s.220.

⁷⁹⁷ Elbânî, *Zaîfü’l-Câmiu’s-Sağîr ve Ziyâdetühû*, s. 878, No:6492; *Silsiletü’l-Ehâdis’-Zaîf ve’l-Mevzû ve Eserühe es-Seyyie fi’-Ümme*, (I-XIV), Riyad, 1412/1992, X, s.286, No: 4740.

⁷⁹⁸ Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, II, s.60, No: 1317.

⁷⁹⁹ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, Kahire, s. 387 No: 2820 (Hindâvî Tahkîkî).

⁸⁰⁰ Elbânî, *Silsiletü Ehâdisü’z-Zaîf ve’l-Mevzu*, V, s. 62.

⁸⁰¹ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü’l-Evliya*, III, s.149.

Kuzâî'deki metni Suyûtî⁸⁰²'de nakletmiştir. Irâkî⁸⁰³ ise bu hadisi, Ebû'l-Kâsım el-Bağavî'nin ve Kuzâî'nin ilk râvîsi olan İbn Münkedir'den "Mürsel"⁸⁰⁴ olarak rivâyet ettiğini kaydetmiştir.

(16)

قال النبي صلعم: مَا مِنْ عَمَلٍ أَفْضَلَ مِنْ إِشْبَاعِ كَبِدٍ جَائِعٍ

"Aç bir karnı doyurmaktan daha üstün bir amel yoktur".

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ، أَحْمَدُ بْنُ عُمَرَ الْجِزْيِيُّ، ثنا أَبُو الْحَسَنِ، عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ الْبَغْدَادِيُّ، ثنا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ نَصِيرٍ، ثنا أَبُو الْعَبَّاسِ بْنُ مَسْرُوقٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ الْبَرْجَلَانِيُّ، ثنا عَبْدُ الصَّمَدِ، ثنا زُرَيْي، مُؤَدِّنُ مَسْجِدِ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، ثنا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ عَمَلٍ أَفْضَلَ مِنْ إِشْبَاعِ كَبِدٍ جَائِعٍ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Kuzâî⁸⁰⁵'nindir. Tirmizî,⁸⁰⁶ *İlelü'l-Kebîr*'inde bu metni kaydeder ve "mukâribü'l-hadîs-hadis benzeri bir söz" der. Fetteî bu sözün⁸⁰⁷ "mevzû" olduğunu kaydetmiştir. İbnü'l-Cevzî⁸⁰⁸ de bu metni kaydederek, râvî

⁸⁰² Suyûtî, *el-Câmiu'l-Kebîr*, X, s.476.

⁸⁰³ Irâkî, Zeynüddin Ebû'l-Fazl 'Abdurrahman b. El-Hüseyn, *Tahrîc-ü Ehâdîs-i İhyâ-i Ulûmiddin*, İstihrâc: Ebû Abdullah Mahmud b. Muhammed, (I-VII), Riyad, 1408/1987, V, s.2150, No:3389.

⁸⁰⁴ Mürsel hadis, tâbiün neslinden birinin doğrudan Hz. Peygamber'den (sas) naklettiği hadistir. Daha geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, ss.291-297; A. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, ss.213-214.

⁸⁰⁵ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, s.250 (No: 1293).

⁸⁰⁶ Tirmizî, *İlelü'l-Kebîr*, Tahkik: Subhi es-Samirâî, Mahmud Halil Saîdî, Beyrut, 1408, s.307, (No:571).

⁸⁰⁷ Fetteî, Muhammed Tâhir b. Ali, *Tezkiratü'l-Mevzûât*, Neşreden: İdâratü't-Tabâti'l-Münîriye, 1343, s.67.

⁸⁰⁸ İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlettin Ebû Abdurrahman, *Kitâbü'l-Mevzûât*, Tahkik: Abdurrahman Muhammed Osman, Neşreden: Muhammed Abdulmuhsin, Medine, (I-III), 1388/1968, II,172.

“Zernî” nin “münkerü’l-hadîs”⁸⁰⁹ olduğunu ve bu sözün de aslı olmadığını dile getirmektedir.

(17)

قال النبي صلعم: مَا مِنْ قَطْرَةٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ قَطْرَةٍ دَمَعٍ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ

“Allah katında, Allah korkusundan dolayı akan gözyaşından daha sevimli gözyaşı yoktur”.

a. Metin:

وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَكْرِيَّا بْنُ عَدِيٍّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ فَضِيلٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ قَطْرَةٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ قَطْرَةٍ مِنْ دَمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَقَطْرَةٍ دُمُوعٍ قَطَرَتْ مِنْ عَيْنِ رَجُلٍ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metni, İbn Ebü'd-Dünya *er-Rigga ve'l-Büka*⁸¹⁰, da rivâyet edilmiştir. Ayrıca İbn Kuteybe⁸¹¹ de nakletmiştir. Irâkî, *Tahrîc-ü Ehâhîs-i İhyâ*⁸¹², da, Muhyi'de yer alan hadis metnine yer verir ve Tirmizî'nin bu hadisi Ebû Ümâme'den rivâyet ettiğini ve “hasen garib” dediğini söylemiştir.

(18)

قال النبي صلعم: أَلَمَوْتُ تُحَفُّهُ الْمُؤْمِنُ

“Ölüm, mü'minin hediyesidir”.

⁸⁰⁹ Münkerü'l-hadis, hadisi kabul edilmeyen râvî demektir. Dah geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, s.291; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, s.273; A. Aydın, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, s.212.

⁸¹⁰ İbn Ebü'd-Dünya, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, **er-Rikka ve'l-Büka**, Tahkik: Muhammed Hayr Ramazan Yusuf, Üçüncü Baskı, Beyrut, 1419/1998, s. 44.

⁸¹¹ İbn Kuteybe Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineveri, **Uyûnu'l-Ahbar**, (I-IV), Beyrut, 1418, II, s. 318.

⁸¹² Irâkî, **Tahrîc-ü Ehâhîs-i İhyâ-i Ulûmiddin V**, s.2219, No:3511.

a. Metin:

الموت تحفة المؤمن

رواه الديلمي عن جابر بزيادة الدرهم والدينار مع المنافق وهما زاده إلى النار، ورواه عن عائشة بلفظ الموت

غنيمة والمعصية

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metni Aclûnî⁸¹³ de nakletilmiştir. Aynı hadis metnini el-Makdisî⁸¹⁴ ve Sahâvî⁸¹⁵ de bu nakletmişlerdir. İbn Hacer⁸¹⁶ bu metne yer vererek “cidden zayıf” diye değerlendirmede bulunmuştur. Ayrıca Elbânî⁸¹⁷ de “cidden zayıf” diye ifade etmektedir.

(19)

قال النبي صلعم: الْكَيِّسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ

“Akıllı kimse, nefisini dizginleyip ölümden sonrası için çalışandır”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ، ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ صَمْرَةَ بْنِ حَبِيبٍ،

⁸¹³ Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, II, ss.290, 350.

⁸¹⁴ El-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî Muhammed b. Tahir b. Ali Ebû'l-Fadl el-Makdisî, **Etrafu'l-Garâib ve'l-Etraf li Dârekutnî**, Tahkîk: Mahmud Muhammed, (I-V), Beyrut, 1418/1998, II, s. 371, No:1641.

⁸¹⁵ Sakâvî, Ebû'l-Hayr Muhammed b. 'Abdurrahman, **el-Makâsîdü'l-Hasene fi Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdisi'l- Müşterira ale'l-Elsine** (el-Makâsîdü'l-Hasene), Tahkîk: Muhammed Osman el-Haşet/Hušt, Neşreden: Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1405/1985, s.449, No:493.

⁸¹⁶ İbn Hacer, Ebû'l-fazl, Şehâbetin Ahmed b. 'Ali el-Askalânî, **el-Metâlibü'l-Âliye bi Zevâidi'l-Mesânidi's-Semâniye**, Tahkîk: Mecmûatü'l-Bâhisîn, Neşreden: Dârü'l-Âsime, (I-IX), 1420/2000, V, s.214; XIII, s.67.

⁸¹⁷ Elbânî, **Silsiletü Ehâdisü'-Zaif ve'l-Mevzû**, XIV, s.915, No: 6891.

عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ،
وَالْعَاجِزُ

مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ» هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ

b. Kaynaklar:

Muhyî'de baş tarafı yer alan bu hadis metni Tirmizî⁸¹⁸'nindir. Tirmizî, bu hadis için “hasen sahîh” olduğu değerlendirmesinde bulunur. Ayrıca bu hadisi, ilk üç râvîsi aynı senet ve aynı metinle İbn Mâce⁸¹⁹ ve Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*⁸²⁰ ve *Şuabü'l-İmân*⁸²¹da rivâyet etmişlerdir. Yine aynı hadisi ilk dört râvîsi aynı senet ve aynı metinle de Ahmed b Hanbel⁸²² ve Hâkim en-Nîsâbü'rî⁸²³de rivâyet etmişlerdir. Hâkim en-Nîsâbü'rî, hadisin altında bu hadisin, Buhârî'nin şartlarına uygun olduğunu ifade etmektedir.

(20)

قال النبي صلعم: والأحمقُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ الْأَمَانِيَّ

“Ahmak, nefsinin arzularının peşine takılan ve Allah'dan sınırsız isteklerde bulunan kimsedir”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ، ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ
الرَّحْمَنِ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ صَمْرَةَ بْنِ حَبِيبٍ،

⁸¹⁸ Tirmizî, *Sünen*, Sıfatü'l-Kıyâme, 25 (IV. s. 638, No:2459).

⁸¹⁹ İbn Mâce, *Sünen*, Zühhd, 31 (V, s. 328 No:4260).

⁸²⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, III, s.516, No: 6514.

⁸²¹ Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, XIII, s.129, No:10062.

⁸²² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, s.350, No:17123 (Şuayb Arnavud Tahkîki).

⁸²³ Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû, 'Abdullah Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Tahkîk: Mustafa Abdülkadir Ata, (I-IV), Beyrut, 1411/1990, I, s.125, No:191.

عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ،
وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ» هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Tirmizî⁸²⁴'nindir. Bu şekliyle bir önceki maddede zikredilen hadisin devamıdır. Görüldüğü üzere, 19. maddedeki hadisin devamı olarak Muhyî'de geçtiği gibi “الأحمق” kelimesi yerine hadis, “وَالْعَاجِزُ” şeklindedir. Bunun dışında aynıdır.

Bu hadis Muhyî'de geçtiği şekliyle *Feyzü'l-Kadîr*⁸²⁵’de nakledilmiştir.

(21)

قال النبي صلعم: الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا يُرِيحُ الْقَلْبَ وَالْبَدَنَ

“Dünyâya karşı ilgisizlik, kalbi ve bedeni rahatlatır”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ بْنُ بُشَيْرَانَ، ثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ صَفْوَانَ، ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الدُّنْيَا، حَدَّثَنِي الْهَيْثَمُ بْنُ خَالِدِ
الْبَصْرِيِّ، ثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ طَاوُسٍ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا يُرِيحُ الْقَلْبَ وَالْبَدَنَ، وَالرَّغْبَةُ فِي الدُّنْيَا يُطِيلُ الْهَمَّ وَالْحُزْنَ " هَذَا مُرْسَلٌ،

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Beyhaki⁸²⁶'nindir. Görüldüğü üzere bu hadisin “Mürsel” olduğuna işaret edilmiştir. Taberânî⁸²⁷ başka bir senetle *Gül-i Sad-Berg*’de bulunan

⁸²⁴ Tirmizî, *Sünen*, Sıfatü'l-Kıyâme, 25 (IV. s. 638, No:2459).

⁸²⁵ Münâvî, Zeynüddin Mahmud, *Feyzü'l-Kadîr Şerh-ü Camiu's-Sağır*, (I-VI), 1356, Mısır, II, s.351, No:2025.

bu metnin son kelimesini “البدن” yerine “الجسد” olacak şekilde rivâyet etmiştir.

Beyhakî, bu hadisin râvîlerinden Eşas b. Berâz’ın, Ali b. Yezid’den bu hadisi rivâyet eden tek kişi olduğuna işaret etmiştir.

Ayrıca İbn Ebi’d-Dünya, *Zühâ*⁸²⁸’ünde farklı bir senetle şu metni nakledilmiştir: «الرَّهْدُ فِي الدُّنْيَا يُرِيحُ الْقَلْبَ وَالْبَدَنَ، وَالرَّغْبَةُ فِي الدُّنْيَا تُكْثِرُ الْهَمَّ وَالْحَزْنَ»

Kuzâî’nin *Müsned’ş-Şihâb*⁸²⁹’ında ve *Keşfü’l-Hafâ*⁸³⁰’da da aynı hadis vardır. Elbânî,⁸³¹ bu hadis için, “zaîfün cidden” diyerek, zayıf olduğunu söylemiştir.

(22)

قال النبي صلعم: وَالرَّغْبَةُ فِي الدُّنْيَا تُكْثِرُ الْهَمَّ وَالْحَزْنَ

“Düyâya rağbet, üzüntü ve sıkıntıyı artırır”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ بْنُ بُشْرَانَ، ثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ صَفْوَانَ، ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الدُّنْيَا، حَدَّثَنِي الْهَيْثَمُ بْنُ خَالِدِ
الْبَصْرِيُّ، ثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ طَاوُسٍ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " الرَّهْدُ فِي الدُّنْيَا يُرِيحُ الْقَلْبَ وَالْبَدَنَ، وَالرَّغْبَةُ فِي الدُّنْيَا يُطِيلُ الْهَمَّ وَالْحَزْنَ " هَذَا مُرْسَلٌ،

b. Kaynaklar:

Görüldüğü üzere bir önceki hadisin devamıdır. Onunla ilgili yapılan değerlendirmeler bu hadis için de geçerlidir.

⁸²⁶ Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, XIII, s.122, No: 10054.

⁸²⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, Tahkik: Târik b. Avdullah b. Muhammed, Neşreden: Dâru'l-Haremeyn, (I-X) Kâhire, VI, s.177, No: 6120.

⁸²⁸ İbn Ebi'd-Dünya, *ez-Zühâ*, Şam, 1420/1999, s.135.

⁸²⁹ Kuzâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, I, s.188 (No: 278).

⁸³⁰ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, s. 504 (No: 1425).

⁸³¹ Elbânî, *Zayîfü Câmiu's-Sağir ve Ziyadetihî*, I, s. 469 (No: 3197).

(23)

قال النبي صلعم: خِيَارُ الْمُؤْمِنِ الْقَانِعُ، وَشِرَارُهُمُ الطَّامِعُ

“Mü'minlerin en iyileri, tok gözlü olanlar; onların en kötüler ise, aç gözlü olanlardır”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا هِبَةُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَوْلَانِيُّ، قَالَ: أَبَا صَافِي بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الطَّرْسُوسِيُّ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ،
إِجَارَةً، ثنا جَعْفَرُ بْنُ يَزِيدَ السَّدُوسِيُّ، ثنا مُوسَى بْنُ سَهْلٍ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ الْهَيْثَمِ، عَنْ أَبِي حَمْدَانَ، عَنْ مَنْصُورِ
بْنِ الْمُعْتَمِرِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خِيَارُ
الْمُؤْمِنِينَ الْقَانِعُ وَشِرَارُهُمُ الطَّامِعُ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Kuzâî⁸³²'nindir. Suyûtî⁸³³'de bu hadisi nakletmiştir. El-Gumârî⁸³⁴ ve Elbânî,⁸³⁵ bu hadisin “zayıf” olduğunu kaydetmişlerdir. Bu hadis ile ilgili bunun dışında başka bilgi bulunamamıştır.

(24)

قال النبي صلعم: إِنَّ شَرَّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَبْدٌ أَذْهَبَ آخِرَتَهُ بِدُنْيَا غَيْرِهِ

“Kıyamet gününde, Allah katında insanların en kötüsü, başkasının dünyası için, kendi âhiretini hebâ edendir”.

⁸³² Kuzâî, **Müsnedü's-Şihâb**, II, s. 240, 241 (No: 1274, 1275).

⁸³³ Suyûtî, **Fethu'l-Kebîr**, II, s. 89, No: 6097.

⁸³⁴ El-Gumârî, Ebû'l-Feyz Ahmed b. Muhammed es-Sıddîk, **el-Müdâvî li İleli'l-Câmiî's-Sağîr ve Şerhu'l-Münâvî**, (I-VI), Kahire, 1986, III, s. 498.

⁸³⁵ Elbânî, **Zaîfü'l-Camii's-Sağîr**, s.421, No:2863.

a. Metin:

حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَبْدِ الْحَكَمِ السَّدُوسِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا شَهْرُ بْنُ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «مِنْ شَرِّ النَّاسِ مَنْزِلَةٌ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، عَبْدٌ أَذْهَبَ آخِرَتَهُ بِدُنْيَا غَيْرِهِ»

b. Kaynaklar:

Bu hadis metni İbn Mâce⁸³⁶'nindir. Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*⁸³⁷'inde de bu metin rivâyet edilmiştir. Ayrıca Kuzâî⁸³⁸ de bu hadisi farklı bir senetle ve mânâyı değiştirmeyecek bazı kelime farklılıklarıyla rivâyet etmiştir. Aynı metni Suyûtî⁸³⁹ de nakletmiştir. Mizzî,⁸⁴⁰ İbn Mâce'den aldığımız hadis metninin râvîsi "Abdülhakem es-Sedûsî" maddesinde bu hadis vardır. Bu râvî ile ilgili olumsuz bir şey söylemez ve İbn Hibân'ın *es-Sikât*⁸⁴¹'inde yer verdiğine işaret eder.

(25)

قال النبي صلعم: إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى مَنْ يَجُرُّ إِزَارَهُ بَطْرًا

“Allah kibir ve ma'rûruyla elbisesini uzatıp yerde sürükleyen kimseye (merhamet nazarıyla) bakmaz”.

⁸³⁶ İbn Mâce, *Sünen*, Fiten, 11, (V, s.112, No: 3966).

⁸³⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, VIII, s. 122. No:7559.

⁸³⁸ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, s.173, No:1125.

⁸³⁹ Suyûtî, *el-Câmiu'l-Kebîr*, X, s.376.

⁸⁴⁰ El-Mizzî, Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf Ebû'l-Haccâc, *Tehzîbü'l-Kemal fi Esmâ'r-Ricâl*, Tahkik: Beşşar Avvâme Ma'rûf, (I-XXXV), Beyrut, 1400/1980, XVI, 402.

⁸⁴¹ İbn Hibân, *es-Sikât*, Neşreden: Dâiretü Meârif-i Osmâni, (I-IX), Haydarabat, 1393/1973, V, s. 131, No: 4204.

a. Metin:

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، وَزَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ: يُخْبِرُونَهُ عَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خِيَلًا»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Buhârî⁸⁴²'nindir. Görüldüğü üzere Muhyî'nin kaydettiği metinden küçük bir farklılık varsa da mânâ aynıdır. Bu hadisi Buhârî'nin yukarıda kaydedilen hadisle aynı senet ve metinle Müslim⁸⁴³ de rivâyet etmiştir. Ayrıca farklı bir senet ve mânâyı değiştirmeyecek bazı kelime farklılıklarıyla bu hadisi Buhârî,⁸⁴⁴ Müslim,⁸⁴⁵ Ebû Dâvud,⁸⁴⁶ Tirmizî,⁸⁴⁷ Nesâî⁸⁴⁸ ve İbn Mâce⁸⁴⁹ de rivâyet etmişlerdir.

(26)

قال النبي صلعم: إِنَّ أَخَوْفَ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي عَمَلُ قَوْمِ لُوطٍ

“Ümmetim için korktuğum ahlâksızlıkların en korkuncu, Lut kavminin amelidir”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ الْمَكِّيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ، أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَخَوْفَ مَا أَخَافُ

⁸⁴² Buhârî, **Sahîh**, Libas, 2 (IIV s.141 No: 5783).

⁸⁴³ Müslim, **Sahîh**, Libas ve'z-Ziyne, 41 (III. s.1651 No.2085).

⁸⁴⁴ Buhârî, **Sahîh**, Ashâbu'n-Nebi, 5 (V. s. 6, No:3665); Libas, 2(7 s.141 No:5784); Libas, 5(VII, s. 142 No:5791).

⁸⁴⁵ Müslim, **Sahîh**, Libas ve'z-Ziyne, 42 (III, s. 1652 No:2085).

⁸⁴⁶ Ebû Dâvud, **Sünen**, Libas, 26 (IV, s. 56 No: 4085), Libas, 28 (IV, s. 60, No:4094).

⁸⁴⁷ Tirmizî, **Sünen**, Libas, 8,9 (IV, s.223, No: 1730,1731).

⁸⁴⁸ Nesâî, **Sünen**, Libas, 101 (VIII, S. 206, No:5327,5328); Libas, 104 (VIII, s. 208 No: 5335); Libas, 105 (VIII, s.209 No: 5336).

⁸⁴⁹ İbn Mâce, **Sünen**, Libas, 6 (IV, s. 581, No: 3569).

عَلَى أُمِّي عَمَلُ قَوْمِ لُوطٍ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنْ جَابِرٍ

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki hadis metni Tirmizî⁸⁵⁰'nindir. Tirmizî, bu hadisin “hasen” olduğunu ifade eder. Bu hadisi İbn Mâce⁸⁵¹ farklı bir senet ve aynı metinle rivâyet etmiştir. Ayrıca Hâkim en-Nîsâbûrî⁸⁵² bu hadisi nakleder ve isnadının sahih olduğunu kaydeder. Yine Ebû Ya'lâ⁸⁵³ ve Beyhakî⁸⁵⁴ de bu hadisi farklı bir senet ve aynı metinle rivâyet etmişlerdir.

(27)

قال النبي صلعم: إِنَّ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ الصُّورُ لَا تَدْخُلُهُ الْمَلَائِكَةُ

“İçinde resim olan eve melekler girmez”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ: أَنَّهَا اشْتَرَتْ ثُمُرَةً فِيهَا تَصَاوِيرُ، فَلَمَّا رَأَتْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ عَلَى الْبَابِ فَلَمْ يَدْخُلْ، فَعَرَفْتُ فِي وَجْهِهِ الْكَرَاهِيَّةَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ، مَاذَا أَذْنَبْتُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا بَالُ هَذِهِ الثُّمُرَةِ؟» قَالَتْ: فَقُلْتُ: اشْتَرَيْتُهَا لَكَ لِتَقْعَدَ عَلَيْهَا وَتَوَسَّدَهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ أَصْحَابَ هَذِهِ الصُّورِ يُعَذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَيُقَالُ لَهُمْ: أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ " وَقَالَ: «إِنَّ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ الصُّورُ لَا تَدْخُلُهُ الْمَلَائِكَةُ»

⁸⁵⁰ Tirmizî, *Sünen*, Hudud, 24 (IV. S.58. No:1457).

⁸⁵¹ İbn Mâce, *Sünen*, Hudud, 12 (III, s. 596, No: 2563).

⁸⁵² Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, IV, s.397, No: 8057.

⁸⁵³ Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. El-Müsennâ el-Mevsılî (307/919), *Müsned*, Tahkik: Hüseyin Selim Esed, Neşreden: Dâru'l-Me'mûn li'-Turâs, (I-XIII), Şam, 1404/1984, IV, s.97, No:2128.

⁸⁵⁴ Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, VII, s.273, No: 4989.

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki hadis metni Buhârî⁸⁵⁵, nindir. Bu hadisi, aynı senet ve metinle Buhârî,⁸⁵⁶ *Sahîh*'inde başka bir yerde tekrar daha rivâyet etmiştir. Ayrıca Müslim,⁸⁵⁷ Ahmed b. Hanbel⁸⁵⁸ ve Beyhakî⁸⁵⁹ de rivâyet etmişlerdir.

(28)

قال النبي صلعم: كُونُوا فِي الدُّنْيَا أَضْيَافًا

“Dünyada misafir gibi olunuz”.

a. Metin:

كَتَبَ إِلَيَّ سَهْلُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الشُّجَاعِيُّ بِحَظِّهِ وَلَا أَرَانِي إِلَّا وَقَدْ سَمِعْتُهُ مِنْهُ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ الصُّوفِيُّ، ثنا أَبُو عَمْرٍو مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَمْدَانَ ثنا الْحَسَنُ بْنُ سُفْيَانَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى، ثنا بَقِيَّةُ، عَنْ عِيسَى بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عُمَيْرٍ هُوَ الشُّمَالِيُّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُونُوا فِي الدُّنْيَا أَضْيَافًا، وَاتَّخِذُوا الْمَسَاجِدَ بُيُوتًا، وَعَوِّدُوا قُلُوبَكُمْ الرَّقَّةَ، وَأَكْثِرُوا التَّفَكُّرَ وَالْبُكَاءَ، وَلَا تَحْتَلِفَنَّ بِكُمْ الْأَهْوَاءُ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki hadis metni Kuzâî⁸⁶⁰, nindir. Ayrıca Ebû Nuaym⁸⁶¹ el-İsfahânî de bu hadisi nakletmiştir. Aclûnî'nin *Keşfü'l-Hafâ*⁸⁶²,sında ve Münâvî'nin *Feyzü'l-*

⁸⁵⁵ Buhârî, *Sahîh*, Nikâh,76 (VII, s. 25, No: 5181).

⁸⁵⁶ Buhârî, *Sahîh*, Libas, 96 (VII, s. 169, No: 5961); Buyu', 40 (III, s. 63, No:2105).

⁸⁵⁷ Müslim, *Sahîh*, Libas ve`z-Ziyne, 96 (III, s.1669, No: 2107).

⁸⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXXIII, s.198, No:26090 (Şuayb Arnavud Tahkiki-Risâle).

⁸⁵⁹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s.435, (No:14554).

⁸⁶⁰ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, s, 426 (No:731).

⁸⁶¹ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, s.358.

⁸⁶² Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 158, No:2023.

*Kadîr*⁸⁶³’inde de vardır. Elbânî’nin bu hadis için “zayıf” dediği aynı kitapta kaydedilmiştir.

(29)

قال النبي صلعم: كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ وَعُدَّ نَفْسَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ

“Dünyâda, bir garîb veya gelip geçen bir yolcu gibi ol; kendini de kabir ehl-i yerine koy”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْضَ جَسَدِي فَقَالَ: «كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ وَعُدَّ نَفْسَكَ فِي أَهْلِ الْقُبُورِ» فَقَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ: «إِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تُحَدِّثْ نَفْسَكَ بِالْمَسَاءِ، وَإِذَا أَمْسَيْتَ فَلَا تُحَدِّثْ نَفْسَكَ بِالصَّبَاحِ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ قَبْلَ سَقَمِكَ وَمِنْ حَيَاتِكَ قَبْلَ مَوْتِكَ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي يَا عَبْدَ اللَّهِ مَا اسْمُكَ غَدًا»: وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ الْأَعْمَشُ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، نَحْوَهُ. حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الضَّيِّبِ الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki hadis metni Tirmizî’nindir.⁸⁶⁴ Aynı hadis metnini ilk üç râvîsi aynı senet ve aynı metinle İbn Mâce⁸⁶⁵ ve Ahmed b. Hanbel⁸⁶⁶’de rivâyet etmişlerdir. Buhârî,⁸⁶⁷ aynı sahâbî râvîden başka bir senetle şu metnini rivâyet etmiştir:

⁸⁶³ Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, V, s.56, (No: 6433).

⁸⁶⁴ Tirmizî, *Sünen*, Zühhd, 25 (IV, s. 567, No:2333).

⁸⁶⁵ İbn Mâce, *Sünen*, Zühhd, 3 (V, s. 232, No: 4113) (Şuayb Arnavud tahkîki).

⁸⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, s.48, No: 5008 (Şuayb Arnavud Tahkîki-Risâle).

⁸⁶⁷ Buhârî, *Sahîh*, Rikâk, 3, (VIII, s.89, No: 6416).

كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ» وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ، يَقُولُ: «إِذَا أَمْسَيْتَ فَلَا تَتَنَظَّرِ الصَّبَاحَ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تَتَنَظَّرِ الْمَسَاءَ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرَضِكَ، وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ»

Bu hadis metnin ilk bölümünü Nesâî’de de rivâyet edilmiştir.⁸⁶⁸

Tirmizî ve İbn Mâce’nin muhakkikleri, yukarıda işaret edilen yerlerde hadisin altında Elbânî’nin “sahîh” dediğine de işaret etmişlerdir.

(30)

قال النبي صلعم: كَفَى بِالْمَوْتِ وَاعِظًا

“Öğüt verici (vâiz) olarak ölüm yeter”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عُمَرَ التَّجِيبِيُّ، أَبَا أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدٍ بْنِ زِيَادٍ، ثنا أَنَسُ بْنُ أَبِي عَمْرٍو الْمُسْتَمْلِيُّ، ثنا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ، ثنا الرَّبِيعُ بْنُ بَدْرٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عَمَّارٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «كَفَى بِالْمَوْتِ وَاعِظًا، وَكَفَى بِالْيَقِينِ غِنًى، وَكَفَى بِالْعِبَادَةِ شُغْلًا»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Kuzâî⁸⁶⁹, nindir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel⁸⁷⁰ ve Beyhakî,⁸⁷¹ bu hadisi rivâyet etmişlerdir. Bu hadisi, Sahâvî⁸⁷² ve Suyûtî⁸⁷³ de nakletmişlerdir. Ayrıca Aclûnî⁸⁷⁴ de nakletmiştir. Elbânî⁸⁷⁵ bu hadisin “cidden zayıf” olduğunu söylemektedir.

⁸⁶⁸ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, s.389, No:11803.

⁸⁶⁹ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, s.202, No:1410).

⁸⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Zühâd*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1420/1999, s. 145.

⁸⁷¹ Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, I, s.136, No:10072.

⁸⁷² Sahâvî, *el-Makâsidü'l-Hasene*, s. 508.

⁸⁷³ Suyûtî, *el-Câmiu'l-Kebîr*, VI, s. 364, XVI, s. 540, XXII, s.405.

⁸⁷⁴ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 131 (Hindâvî Tahkîki).

⁸⁷⁵ Elbânî, *Silsletü Ehâdisü'z-Zaîf ve'l Mevzû*, II, s.1; Elbânî, *Zaîfü et-Terğîb ve't-Terhîb*, (I-II), Birinci Baskı, Riyad, 1421/200, II, s.348.

(31)

قال النبي صلعم: مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ أَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ كَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ

“Kim Allah'a kavuşmaktan hoşlanırsa, Allah da onun kavuşmasından hoşlanır. Kim de Allah'a kavuşmaktan hoşlanmazsa, Allah da onun kavuşmasından hoşlanmaz”.

a. Metin:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ أَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ كَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki hadis metni, Buhârî⁸⁷⁶'nindir. Bu hadisi, Müslim,⁸⁷⁷ biri aynı senet ve metinle; diğer üçü ise sahâbî râvîsi aynı olup farklı senetlerle aynı bâbda dört ayrı hadis olarak rivâyet etmiştir. Yine Tirmizî,⁸⁷⁸ İbn Mâce⁸⁷⁹ ve Nesâî⁸⁸⁰ 'de farklı senetlerle aynı metni rivâyet etmişlerdir.

(32)

قال النبي صلعم: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَعْلَمَ مَنْزِلَتَهُ عِنْدَ اللَّهِ فَلْيَنْظُرْ كَيْفَ مَنْزِلَةُ اللَّهِ عِنْدَهُ

“Allah katındaki yerini bilmek isteyen kimse, kendi katında (yaşantısında) Allah'ın yerinin nasıl olduğuna baksın”.

⁸⁷⁶ Buhârî, **Sahîh**, Rikâk, 54 (VIII, s. 106, No:6508).

⁸⁷⁷ Müslim, **Sahîh**, Zikir ve Dua, 14, 15,16,17,18(IV, 2065-2067, No:2683-2686).

⁸⁷⁸ Tirmizî, **Sünen**, Cenaiz, 68 (III, s.371 No:1066,1067); Zühd, 6 (IV, s. 554, No:2309).

⁸⁷⁹ İbn Mâce, **Sünen**, Zühd, 31 (V, s.331, No:4264) (Şuayb Arnavud ve Arkadaşlarının tahkîki).

⁸⁸⁰ Nesâî, **Sünen**, Cenaiz, 10 (IV, s.9-10, No:1834-1838).

a. Metin:

خَبَرَكُمْ أَبُو عُمَرَ بْنُ حَيَّوَيْهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مُبَارَكُ بْنُ فَضَالَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ قَالَ: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَعْلَمَ مَا لَهُ عِنْدَ اللَّهِ، فَلْيَنْظُرْ مَا لِلَّهِ عِنْدَهُ، وَمَنْ سَرَّهُ أَنْ يَعْلَمَ مَكَانَ الشَّيْطَانِ مِنْهُ، فَلْيَنْظُرْهُ عِنْدَ عَمَلِ السَّرِّ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Abdullah b. Mubârek'indir.⁸⁸¹ Görüldüğü üzere, bu metinde lafız farklılığı olsa da mânâ aynıdır. Ayrıca bu hadisi Ebû Nuaym,⁸⁸² üç ayrı yerde farklı senet ve benzer metinle rivâyet etmiştir. Bunlardan birinin senedindeki râvîlerden “Mübârek” ve “Muhammed b. Subeyh” in rivâyetlerinde tek kaldıklarına yani, bunların dışında bu hadisi rivâyet eden olmadığına da işaret edilmiştir.⁸⁸³ Ayrıca bu hadisi, Suyûtî *el-Câmiu's-Kebîr*⁸⁸⁴’de ve Ali el-Muttakî de *Kenzü'l-Ummâl*⁸⁸⁵’de nakletmişlerdir.

(33)

قال النبي صلعم: أَلَمْرُءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ

“Kişi sevdiğiyle berâberdir”.

⁸⁸¹ Abdullah b. Mubarek, *Kitâbü'z-Zühed ve'r-Rakâik*, s.291, No: 849.

⁸⁸² Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, VIII, s. 216; VI, ss. 176, 274.

⁸⁸³ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, VIII, s. 216.

⁸⁸⁴ Suyûtî, *el-Câmiu'l-Kebîr*, IX, s.296.

⁸⁸⁵ Ali el-Müttakî, Alâüddîn Ali b. Abdülmelik el-Hindî (ö.975/1567), *Kenzü'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, Tahkîk: Bekri Hayyânî, Saffet el-Sâkî, Neşreden: Müessetü'r-Risâle, 1401/1981, XVI, s.746, No: 46623.

a. Metin:

حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Buhârî⁸⁸⁶’nindir. Bu hadisi Ahmed b. Hanbel⁸⁸⁷ aynı senet ve metinle iki ayrı yerde rivâyet etmiştir. Buhârî,⁸⁸⁸ yukarıdaki hadisi takiben ilk râvîsi aynı olup farklı bir senetle de rivâyet etmiştir. Müslim⁸⁸⁹, de Buhârî’nin bu ikinci rivâyet ettiği hadisi aynı senet ve metinle rivâyet etmiştir.

Ayrıca bu hadisi, Ebû Dâvud Tayalisi⁸⁹⁰, Dârekutnî⁸⁹¹ ve Taberânî⁸⁹², de ilk (sahâbî) râvîsi aynı senet ve aynı metinle rivâyet etmişlerdir.

(34)

قال النبي صلعم: مَثَلُ الْجَالِسِ الصَّالِحِ مَثَلُ الدَّارِيِّ إِنْ لَمْ يُجِدْكَ مِنْ عِطْرِهِ عَلِقَكَ مِنْ رَحِهِ

“İyi arkadaşla birlikte olmak (oturup kalmak), attarla birlikte olmaya benzer; o, güzel kokularından bir miktar vermese de birazı sana ilişir”.

⁸⁸⁶ Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 96, (VIII, s. 39 No: 6168).

⁸⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, VI, s.258, No:3718; XXXII, s.402, No:19629 (Ş. Arnavud. Tahkiki, Risâle).

⁸⁸⁸ Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 96, (VIII, s. 39 No: 6169).

⁸⁸⁹ Müslim, **Sahîh**, Bir ve Sıla, 165 (IV, s.2034, No:2640).

⁸⁹⁰ Tayalisi, Ebû Dâvud Süleyman b. Davud el-Cârud (ö.204/819), **Müsned**, Tahkik: Dr. Muhammed Abdulmuhsin et-Türkî, Neşreden: Dâru'l-Hicr, Mısır, 1419/1999, I, s.205, No: 251.

⁸⁹¹ Dârekutnî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer Ahmed (ö.385/995), **Sünen**, Neşreden: Müessesetü'r-Risâle, (I-V), Beyrut, 1424/2004, I, s.239, No: 447.

⁸⁹² Taberânî, **Mu'cemü'l-Kebîr**, X, s.12, No: 9780.

a. Metin:

حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا بُرْدَةَ بْنَ أَبِي مُوسَى، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوِّءِ، كَمَثَلِ صَاحِبِ الْمِسْكِ وَكَبِيرِ الْحَدَّادِ، لَا يَعْدَمُكَ مِنْ صَاحِبِ الْمِسْكِ إِلَّا مَا تَشْتَرِيهِ، أَوْ تَجِدُ رِيحَهُ، وَكَبِيرُ الْحَدَّادِ يُحْرِقُ بَدَنَكَ، أَوْ ثَوْبَكَ، أَوْ تَجِدُ مِنْهُ رِيحًا خَبِيثَةً»

b. Kaynaklar:

Muhyi'deki metin aynı lafızla kaynaklarda bulunamamıştır. Yukarıdaki metin Buhârî'nindir.⁸⁹³ Buhârî'de bulunan bu metinde görüldüğü gibi lafız farklılığı olmakla birlikte *Gül-i Sad-Berg*'de bulunan metinle mânâ aynıdır. Yukarıda kaydettiğimiz bu hadisi, sahâbî râvîsi aynı olmak üzere farklı bir senet ve mânâyı değiştirmeyecek küçük lafız farklılığıyla yine Buhârî,⁸⁹⁴ başka bir yerde ve Müslim⁸⁹⁵ de rivâyet etmişlerdir. Farklı bir senetle benzer bir metni Ahmed b. Hanbel,⁸⁹⁶ Ebû Dâvud Tayâlisî,⁸⁹⁷ Ebû Ya'la⁸⁹⁸ ve Humeydî⁸⁹⁹ de rivâyet etmişlerdir.

(35)

قال النبي صلعم: مَثَلُ الْجَالِسِ السَّوِّءِ مَثَلُ صَاحِبِ الْكِبْرِيتِ إِنْ لَمْ يُحْرِقْكَ مِنْ شَرَارِ نَارِهِ عَلِقَكَ مِنْ نَسْتِهِ

“Kötü arkadaşla birlikte olan (oturup kalkan) kibrit imalatçısı ile oturup kalkana benzer: ateşinin kıvılcımı seni yakmasa da kötü kokusu sana ulaşır”.

⁸⁹³ Buhârî, **Sahîh**, Buyu‘, 38 (III, s.63, No:2101).

⁸⁹⁴ Buhârî, **Sahîh**, Zebâih ve Sayd, 31 (VII, s. 96, No: 5534).

⁸⁹⁵ Müslim, **Sahîh**, Bir ve Sıla, 146 (IV, s. 2026, No: 2628).

⁸⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXII, s. 430, No: 19660 (Şuayb Arnavud Tahkîki).

⁸⁹⁷ Tayâlisi, **Müsned**, s. 415, No: 517.

⁸⁹⁸ Ebû Ya'la, **Müsned**, VII, s.274, No: 4293.

⁸⁹⁹ Humeydî, Ebû Bekir Abdullah b. Zübeyr (ö.219/834), **Müsned**, Tahkîk: Hasan Selim Esed ed-Dârânî, Neşreden: Dârussaka, (I-II), Şam, 1996 II, s.230, No:780.

a. Metin:

حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا بُرْدَةَ بْنَ أَبِي مُوسَى، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوِّءِ، كَمَثَلِ صَاحِبِ الْمِسْكِ وَكَابِرِ الْحَدَّادِ، لَا يَعْدُمُكَ مِنْ صَاحِبِ الْمِسْكِ إِلَّا مَا تَشْتَرِيهِ، أَوْ تَجِدُ رِيحَهُ، وَكَابِرُ الْحَدَّادِ يُحْرِقُ بَدَنَكَ، أَوْ ثَوْبَكَ، أَوْ تَجِدُ مِنْهُ رِيحًا خَبِيثَةً»

b. Kaynaklar:

Gül-i Sad-Berg'deki metin aynı lafızla kaynaklarda bulunamamıştır. Bu hadis metni de bir önceki maddede zikredilen hadisin devamıdır. Bir önceki maddede başta Buhârî olmak üzere diğer hadis kaynaklarında aynı mânâda olup bazı lafız farklılığıyla rivâyet edilmiştir. Tekrar olmaması için buraya kaydedilmemiştir.

(36)

قال النبي صلعم: الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى

“Kanaat, tükenmez bir hazinedir”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيُّ، أَنْبَأَنَا أَبُو عَمْرٍو مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ مَطَرٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الْحُلَوَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْغِفَارِيُّ، ثنا وَكِيعٌ، عَنِ الْمُنْكَدِرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Beyhakî'nindir.⁹⁰⁰ Beyhakî, hadisin isnadının zayıf olduğunu ifade etmiştir. Taberânî⁹⁰¹ ve Kuzâî⁹⁰² de aynı hadisi rivâyet etmişlerdir.

Ayrıca bu hadisi Münzirî,⁹⁰³ Münâvî⁹⁰⁴ ve Aclûnî⁹⁰⁵ de nakletmişlerdir. Elbânî,⁹⁰⁶ bu hadisin “zayıf” olduğunu ifade etmektedir.

(37)

قال النبي صلعم: لَيْسَ الْغِنَى مِنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ إِنَّمَا الْغِنَى الْغِنَى النَّفْسِ

“Gerçek zenginlik, mal çokluğunda değil, göz tokluğundadır”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ، حَدَّثَنَا أَبُو حَاصِبٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ، وَلَكِنَّ الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Buhârî'nindir.⁹⁰⁷ Ayrıca, Müslim⁹⁰⁸ ve İbn Mâce,⁹⁰⁹ Ebû Hureyre kanalıyla farklı senetle ve aynı metinle; Tirmizî⁹¹⁰ ise, ilk üç râvîsi aynı senet ve metinle rivâyet etmişlerdir.

⁹⁰⁰ Beyhakî, **Kitâbü'z-Zühdü'l-Kebîr**, Tahkîk: Âmir Ahmed Haydar, Neşreden: Müessesetü Kütübi's-Sekâfe, Üçüncü Baskı, Beyrut, 1996, s.88, 104.

⁹⁰¹ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, VII, s.84, No:6922.

⁹⁰² Kuzâî, **Müsnedü's-Şihâb**, I, s.72, No:63.

⁹⁰³ Münzirî, 'Abdulaziz b. Abdilkavî (ö.656/1258), **et-Tergîb ve't-Terhib mine'l-Hadisi-i Şerif**, Tahkîk: İbrahim Şemsüddin, (I-IV), Beyrut, 1417, I, s. 335, (No: 1233).

⁹⁰⁴ Münâvî, **Feyzü'l-Kadîr**, IV, s.539, No: 6193.

⁹⁰⁵ Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, II, s. 119, No: 1900.

⁹⁰⁶ Elbânî, **Zaîf-ü et-Tergîb ve't-Terhib**, I, s. 253.

⁹⁰⁷ Buhârî, **Sahîh**, Rikâk, 15 (VIII, s. 95, No: 6446).

⁹⁰⁸ Müslim, **Sahîh**, Zekât, 40 (II, s.726, No: 1051).

⁹⁰⁹ İbn Mâce, **Sünen**, Zekât, 9 (V, s.250, No: 4137) (Şuayb Arnavud Tahkiki).

Tirmizî, bu hadisin “hasen sahih” olduğunu söylemiştir. Muhakkikleri de Elbânî’nin bu hadis için “sahîh” dediğine işaret etmişlerdir.

(38)

قال النبي صلعم: كَثْرَةُ الضَّحِكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ

“Çok gülmek, kalbi öldürür”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ هِلَالٍ الصَّوَّافُ الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي طَارِقٍ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ يَأْخُذْ عَنِّي هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ فَيَعْمَلْ بِهِنَّ أَوْ يُعَلِّمْ مَنْ يَعْمَلُ بِهِنَّ؟ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَقُلْتُ: أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَخَذَ بِيَدِي فَعَدَّ خَمْسًا وَقَالَ: «اتَّقِ الْمَحَارِمَ تَكُنْ أَعْبَدَ النَّاسِ، وَارْضَ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَكَ تَكُنْ أَغْنَى النَّاسِ، وَأَحْسِنْ إِلَى جَارِكَ تَكُنْ مُؤْمِنًا، وَأَحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ تَكُنْ مُسْلِمًا، وَلَا تُكْثِرِ الضَّحِكَ، فَإِنَّ كَثْرَةَ الضَّحِكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ»: " هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ وَالْحَسَنِ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِي هُرَيْرَةَ شَيْئًا. هَكَذَا زَوَى عَنْ أَيُّوبَ، وَيُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ، وَعَلِيَّ بْنِ زَيْدٍ، وَرَوَى أَبُو عُبَيْدَةَ النَّاجِيُّ، عَنْ الْحَسَنِ، هَذَا الْحَدِيثَ قَوْلُهُ: وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Tirmizî’nindir.⁹¹¹ Ayrıca İbn Mâce⁹¹², de, metin ve râvîler farklı olmak üzere iki ayrı rivâyetle bu hadise yer verilmiştir. Her üçünde de ilk râvî Ebû Hureyre’dir. Tirmizî ve İbn Mâce’deki her üç rivâyetin ortak noktası, rivâyet ettikleri hadis metninin sonunda, Muhyî’de zikredilen hadis metninin aynı lafızla

⁹¹⁰ Tirmizî, **Sünen**, Zühd, 40 (IV, s.586, No: 2373).

⁹¹¹ Tirmizî, **Sünen**, Zühd, 2 (IV, s.551, No: 2305).

⁹¹² İbn Mâce, **Sünen**, Zühd, 19, 24 (V, s.285, 300, No: 4193, 4218) (Şuayb Arnavud Tahrîci).

zikrediliyor olmasıdır. Ayrıca Buhârî'nin *el-Edebü'l-Müfred*⁹¹³’inde iki hadis rivâyet edilmiştir. Birinci hadisin ilk iki râvîsi, İbn Mâce’de bulunan ikinci hadisle aynıdır. Hadis metni de şu şekildedir: ”لَا تُكْثِرُوا الضَّحْكَ، فَإِنَّ كَثْرَةَ الضَّحْكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ”

İkinci hadis ise, İbn Mâce’nin ilk hadisi ile ilk dört râvîleri aynı olup hadis metni şöyledir: ”وَأَقِلَّ الضَّحْكَ، فَإِنَّ كَثْرَةَ الضَّحْكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ”

Tirmizî’nin ve İbn Macê’nin muhakkikleri, hadisin “hasen” olduğunu ifade ederler. *el-Edebü'l-Müfred*’de rivâyet edilen ilk hadis hakkında muhakkiki, Elbânî’nin “hasen” hükmüne işaret ederken, ikinci rivâyet hakkında “sahîh” dediği ifade edilir.

(39)

قال النبي صلعم: لَا يُغْنِي حَذَرٌ مِنْ قَدَرٍ

“Sakınma, kadere fayda vermez”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَبُو مُسْلِمٍ قَالَ: نَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ الْحَجَبِيُّ قَالَ: نَا زَكْرِيَّا بْنُ مَنْظُورٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَطَّافُ الشَّامِيِّ، عَنْ هِشَامِ بْنِ غُرُورَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يُغْنِي حَذَرٌ مِنْ قَدَرٍ، وَالِدُعَاءِ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ، وَمَا لَمْ يَنْزَلْ، وَإِنَّ الدُّعَاءَ لَيَلْقَى الْبَلَاءَ، فَيَعْتَلِجَانِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ» لَمْ يَرَوْ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ هِشَامٍ إِلَّا عَطَّافٌ، وَلَا عَنْ عَطَّافٍ، إِلَّا زَكْرِيَّا، تَفَرَّدَ بِهِ الْحَجَبِيُّ

b. Kaynak:

Yukarıdaki metin Taberânî’nindir.⁹¹⁴ Kuzâî⁹¹⁵’de bu hadisi ilk dört râvîsi aynı senet ve Muhyî’de geçen aynı metinle rivâyet etmiş olup metnin sonunda bazı

⁹¹³ Buhârî, *el-EdEbû'l-Müfred*, Tahkîk: Muhammed Fuad Abdulbâkî, Üçüncü Baskı, Beyrut, 1409/1989, s.98, No: 252, 253.

⁹¹⁴ Taberânî, *el-Mu’cemü'l-Evsat*, III, s. 66 (No: 2498).

⁹¹⁵ Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, II, s. 48 No: 859).

farklılıklar vardır. *Feyzü'l-Kadîr*⁹¹⁶’de ve *el-Makâsîdü'l-Hasene*⁹¹⁷’de de bu rivâyet mevcuttur.

Taberânî, bu hadisi, râvîlerden Hişam b. Urveden sadece Attâf’ın rivâyet ettiğini, Attâf’tan da sadece Zekeriya b. Manzur’un rivâyet ettiğini, dolayısıyla Râvî el-Haccâcî’nin bu rivâyet zinciri ile hadisi rivâyet eden tek kişi olduğunu kaydeder. Bu hadisin râvîlerini incelediğimizde de Ukaylî, Zekeriya b. Manzur’un hadis rivâyetinde zayıf olduğunu ifade ederek, “leyse bi şey’in”, “leyse kaviyyin”, “leyse bi sika”⁹¹⁸ ifadelerine yer verir.⁹¹⁹ Elbânî, bu hadisin “hasen” olduğunu ifade eder.

920

(40)

قال النبي صلعم: أَلْهَمُ نِصْفُ الْهَرَمِ

“Keder, ihtiyarlığın yarısıdır”.

a. Metin:

حَدِيث: أَلْهَمُ نِصْفُ الْهَرَمِ، الدَّيْلَمِيُّ مِنْ جِهَةِ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ غِيَاثٍ عَنْ حَمَادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ

شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ بِهِ مَرْفُوعًا، وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ، مَضَى فِي: الْاِقْتِصَادِ، مِنَ الْهَمْزَةِ

b. Kaynak

Bu metin Sahâvî’nindir.⁹²¹ el-Kelâbâzî,⁹²² Suyûtî⁹²³ ve Ali Müttakî Hindî⁹²⁴’de nakletmişlerdir. Ayrıca Aclûnî⁹²⁵’de de bu hadis mevcuttur ve hadisin altında muhakkiki bu hadisin sahîh olmadığını ifade etmiştir.

⁹¹⁶ Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, I, s.268, (No: 407).

⁹¹⁷ Sahâvî, *el-Makâsîdü'l-Hasene*, ss. 345, 731, No: 486, 1326.

⁹¹⁸ Leyse bi şey’in, leyse kaviyyin, leyse bi sika, ıstılahları için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, s. 204; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, s.201.

⁹¹⁹ Ukaylî, Ebû Câfer Muhammed b. Amr, *ed-Duafâu'l-Kebrîr*, Tahkik: Abdulmut’ım Emin Kal’aci, (I-IV), Beyrut, 1404/1984, II, s. 284.

⁹²⁰ Elbânî, *Sahîhu'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, (I-II) Neşreden: Mektebetü'l-İslami, II, s. 1279 No: 7732.

⁹²¹ Sahâvî, *el-Makasîdü'l-Hasene*, s.712, No:1279.

(41)

قال النبي صلعم: مَنْ شَابَ شَيْبَةً فِي الْإِسْلَامِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Kim İslam uğrunda saçını ağtırsa, ağarttığı saç, kıyamet gününde, onun için bir nur olur”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا هَنَادٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، أَنَّ شُرَحْبِيلَ بْنَ السَّمْطِ، قَالَ: يَا كَعْبُ بْنُ مُرَّةَ، حَدَّثَنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاحْذَرُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ شَابَ شَيْبَةً فِي الْإِسْلَامِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»: وَفِي الْبَابِ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو.

b. Kaynak:

Bu metin Tirmizî'nindir.⁹²⁶ Bu hadisi, aynı senet ve metinle Nesâî⁹²⁷ ve Beyhakî⁹²⁸ de rivâyet etmişlerdir.

Tirmizî ve Nesâî'nin muhakkikleri, bu hadisin altında Elbânî'nin “sahîh” dediğine de işaret etmişlerdir.

(42)

قال النبي صلعم: مَنْ أَحَبَّ عَمَلَ قَوْمٍ خَيْرًا كَانَ أَوْ شَرًّا كَمَنْ عَمِلَهُ

⁹²² El-Kelâbâzî, Ebû Bekir Tâcü'l-İslam Muhammed b. Ebi İshak, **Me'âni'l-Ahbâr**, Tahkîk. Muhammed Hasan ve Ahmed Ferîd el-Mezîdî, 1420/1999, s. 159.

⁹²³ Suyûtî, **el-Camiu'l-Kebîr**, IV, s. 211 No:12096/13.

⁹²⁴ Müttakî el-Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, XVI, s. 120, No: 44134.

⁹²⁵ Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, II, s.405, No: 2886.

⁹²⁶ Tirmizî, **Sünen**, Fedaili Cihad, 9, (IV, s. 172 No:1634).

⁹²⁷ Nesâî, **Sünen**, Cihad, 26 (VI, s. 27, No: 3144).

⁹²⁸ Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, IX, s. 272, No: 18511.

“Bir topluluğun iyi veya kötü hareket tarzını beğenen kimse, onu işlemiş gibi olur”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا ثُرَابُ بْنُ عُمَرَ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الْمُفَسَّرِ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ سَعِيدٍ، ثنا عَمْرُو بْنُ الْحَصِينِ،
ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَلَاتَةَ، ثنا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَحَبَّ عَمَلَ قَوْمٍ خَيْرًا كَانَ أَوْ شَرًّا كَانَ كَمَنْ عَمِلَهُ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Kuzâî'nindir.⁹²⁹ Bunun dışında başka hadis kaynaklarında bulunamamıştır. Ancak Bahâuddîn el-Hemedânî'nin çeşitli konuların işlendiği *Keşkül*⁹³⁰ adlı bir eserinde de geçmektedir.

(43)

قال النبي صلعم: مَنْ نَصَرَ أَخَاهُ بِظَهْرِ الْغَيْبِ نَصَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

“Kardeşine gıyâbında yardım eden kimseye, Allah dünya ve ahirette yardım eder”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا نَصْرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَحْمَدَ الْفَارِسِيِّ، أَبَا مُحَمَّدٍ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ صَخْرِ الْبَصْرِيِّ، ثنا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ
أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَصْبَهَانِيِّ، ثنا النُّعْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَلَامٍ، ثنا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، عَنْ
عَبْدِ الْحَكَمِ،

⁹²⁹ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, s. 259, No: 420.

⁹³⁰ Bahâuddîn el-Hemedânî, Muhammed bi Hüseyin Abdüssamed, *Keşkül*, Tahkîk: Muhammed Abdülkerim en-Nemerî, (I-II), Beyrut, 1418/1991, I, s. 127.

عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ نَصَرَ أَخَاهُ بِظَهْرِ الْغَيْبِ نَصَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ»

b. Kaynak:

Yukarıdaki metin Kuzâî⁹³¹'nindir. Ayrıca bu hadisi, Beyhakî⁹³² de farklı bir senetle rivâyet etmiştir. Elbânî,⁹³³ bu hadisin “hasen” olduğunu ifade etmektedir.

(44)

قال النبي صلعم: مَنْ هَمَّ بِذَنْبٍ ثُمَّ تَرَكَهُ كَانَتْ لَهُ حَسَنَةٌ

“Bir kimse, bir günah işlemeye karar verir de sonra vazgeçerse, ona bir sevapverilir”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عُمَرَ الْمُعَدَّلُ، ابْنُ أَبِي الْفَضْلِ يَحْيَى بْنُ الرَّبِيعِ، ثنا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأُمَوِيُّ، ثنا سَعِيدُ بْنُ كَثِيرٍ بْنُ عُفَيْرٍ، ثنا ابْنُ لَهْيَعَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ هَمَّ بِذَنْبٍ ثُمَّ تَرَكَهُ كَانَتْ لَهُ حَسَنَةٌ، وَمَنْ هَمَّ بِذَنْبٍ ثُمَّ عَمِلَهُ ثُمَّ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ مِنْهُ غُفِرَ لَهُ»

b. Kaynak:

Yukarıdaki metin, Kuzâî'nindir⁹³⁴. Bu hadisi Ali Müttakî el Hindî⁹³⁵ de nakletmiştir.

⁹³¹ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, s. 288, No: 475.

⁹³² Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, s. 290, No: 16686.

⁹³³ Elbânî, *Sahîhu'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetühû*, II, s. 1119, No: 6574.

Ancak, Buhârî⁹³⁶’de rivâyet edilen bir kutsî hadis şöyledir:

حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا جَعْدُ بْنُ دِينَارٍ أَبُو عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ الْغَطَارِدِيُّ،
عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فِيمَا يَرَوِي عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ: «إِنَّ
اللَّهَ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ ثُمَّ بَيَّنَ ذَلِكَ، فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، فَإِنْ
هُوَ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِ مِائَةٍ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ، وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ
فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، فَإِنْ هُوَ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً»

Müslim,⁹³⁷ Buhârî’de rivâyet edilen bu hadisi, ilk dört râvîsi aynı senet ve metinle rivâyet etmiştir. Görüldüğü gibi Buhârî ve Müslim’deki hadis, daha kapsamlı olup, *Gül-i Sad-Berg*’de ki hadisin mânâsını da ihtiva etmektedir.

(45)

قال النبي صلعم: لا إيمانَ لِمَنْ لا أمانةَ لَهُ ولا دينَ لِمَنْ لا عَهْدَ لَهُ

“Emniyetli olmayan kimsenin îmanı yoktur; sözünde durmayanın da dînî yoktur”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا بَهْزٌ، حَدَّثَنَا أَبُو هِلَالٍ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: مَا خَطَبَنَا نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ إِلَّا قَالَ: " لا إيمانَ لِمَنْ لا أمانةَ لَهُ، ولا دينَ لِمَنْ لا عَهْدَ لَهُ "

b. Kaynaklar:

Bu metin Ahmed b. Hanbel’indir.⁹³⁸ Ahmed b. Hanbel, bu hadisi başka senetlerle de rivâyet etmiştir. Bir yerde ilk üç râvîsi aynı senet ve aynı metinle

⁹³⁴ Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, s.235, No: 369.

⁹³⁵ Müttakî el-Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, IV, s.235, No: 10318.

⁹³⁶ Buhârî, *Sahîh*, Rikâk, 31 (VIII, s.103, No: 6491).

⁹³⁷ Müslim, *Sahîh*, İman, 207 (I, s. 118, No: 131).

⁹³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 375, No: 12383 (Şuayb Arnavud Tahkîki).

rivâyet etmiştir.⁹³⁹ Başka bir yerde de sahâbî râvîsi olan farklı bir senetle aynı hadis metnini rivâyet etmiştir.⁹⁴⁰

Bu hadislerin her birinin altında muhakkiklerinin kaydettiği, hadisle ilgili “hasen” hükmü yer almaktadır.

(46)

قال النبي صلعم: الدَّيْنُ شَيْنُ الدِّينِ

“Borç dînin karasıdır”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْجَوَارِيُّ، ثنا أَبِي، ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَيْبٍ، حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَالِكٍ بْنِ يَخَامِرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الدَّيْنُ شَيْنُ الدِّينِ»

b. Kaynak:

Yukarıdaki metin Kuzâî⁹⁴¹, nindir. Ayrıca Aclûnî⁹⁴², de nakletmiştir.

Elbânî, *Zaîfü el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetühû*⁹⁴³ adlı eserinde bu hadisin “zayıf” olduğunu söylerken, *Silsiletü'l-Ehâdisü'z-Zaîf ve'l-Mevzû*⁹⁴⁴ adlı kitabında “mevzû” olduğunu ifade etmektedir.

(47)

قال النبي صلعم: مَا فَتَحَ رَجُلٌ عَلَى نَفْسِهِ بَابَ مَسْئَلَةٍ إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ

“İhtiyacı olmadığı halde isteyen kimseye, Allah da fakirlik kapısını aralar”.

⁹³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 33,423 No: 12568, 13199 (Şuayb arnavud Tahkîki).

⁹⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 231, 13637 (Şuayb Arnavud Tahkîki).

⁹⁴¹ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 53, No: 31.

⁹⁴² Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 475, No: 1326.

⁹⁴³ Elbânî, *Zaîfü'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetühû*, s.445, No: 3032.

⁹⁴⁴ Elbânî, *Silsiletü Ehâdisü'z-Zaîf ve'l-Mevzû*, I, 684, No: 472.

a. Metin:

خَبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْفَارِسِيُّ الشَّيرَازِيُّ، قَدِمَ عَلَيْنَا، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْفَتْحِ، أَبْنَا أَبُو الْحُسَيْنِ، مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هَارُونَ ابْنِ أَخِي مِيمِي الْحَافِظُ، ثنا أَبُو عَلِيٍّ الْحَسَنُ بْنُ صَفْوَانَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْبَرْدَعِيِّ، ثنا أَبُو بَكْرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عُبَيْدِ الْقُرَشِيِّ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَدْرٍ، أَبْنَا عَلِيٍّ بْنُ عَاصِمٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا فَتَحَ رَجُلٌ عَلَى نَفْسِهِ بَابَ مَسْأَلَةٍ إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ فَاسْتَغْنَوْا»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Kuzâî'nindir.⁹⁴⁵ Bu rivâyeti, Aclûnî⁹⁴⁶ ve Suyûtî⁹⁴⁷ de nakletmiştir. Elbânî⁹⁴⁸ bu hadisin “zayıf” olduğunu ifade etmiştir.

(48)

قال النبي صلعم: لَا تَعْجَبُوا بِعَمَلٍ عَامِلٍ حَتَّى تَنْظُرُوا بِمِ يَخْتِمُ لَهُ

“Sonunu görmeden, bir kimsenin ameli, sizde hayranlık uyandırmasın”.

a. Metin:

⁹⁴⁵ Kuzâî, **Müsnedü's-Şihâb**, II, s.28, No: 816.

⁹⁴⁶ Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, II, 365, No: 2738.

⁹⁴⁷ Suyûtî, **el-Câmiu'l-Kebîr**, (I-XXV), VII, s.679, No: 19064.

⁹⁴⁸ Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisü'z-Zaîf ve'l-Mevzû**, XIV, 1268, No: 7159.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الرَّاسِبِيُّ، ثنا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ غِيَاثٍ، ثنا فَصَّالُ بْنُ جُبَيْرٍ، ثنا أَبُو أُمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَعْجَبُوا بِعَمَلِ عَامِلٍ حَتَّى تَنْظُرُوا بِمَا يُخْتَمُ لَهُ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Taberânî'nindir.⁹⁴⁹ Kuzâî⁹⁵⁰ de bu hadisi ilk iki râvîsi aynı senetle rivâyet etmiştir. Elbânî⁹⁵¹ bu hadisin “sahîh” olduğunu kaydetmiştir.

(49)

قال النبي صلعم: لَا تَسُبُّوا السُّلْطَانَ فَإِنَّهُ فِيَّ اللَّهُ فِي أَرْضِهِ يَأْوِي إِلَيْهِ كُلَّ مَظْلُومٍ

“Sultana sövmeyiniz; çünkü o, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Her mazlum, onun himâyesine sığınır”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْمُؤَمَّلِ، أَنَا أَبُو عُثْمَانَ عَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْبَصْرِيُّ، نَا الْفَضْلُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَيْهَقِيُّ، نَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ يَعْقُوبَ الرَّبِيعِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسِ بْنِ مَخْرَمَةَ، أَنَّ إِسْمَاعِيلَ بْنَ رَافِعٍ، مَوْلَى الْمُزَنِّيِّ، أَخْبَرَهُ أَنَّ زَيْدَ بْنَ أَسْلَمَ، أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَاهُ أَسْلَمَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ، خَرَجَ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ حَتَّى قَدِمَ عَلَى أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ وَهُوَ بِبَابِ الْجَابِيَةِ، فَقَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ: يَا أَسْلَمَ هَلِ اسْتَعْمَلَكَ عُمَرُ مِنْ مَوَالِيهِ وَأَهْلِهِ؟ فَقُلْتُ: لَا، قَالَ: فَأَشْهَدُ لَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُولُ: " لَا تَسُبُّوا السُّلْطَانَ، فَإِنَّهُمْ ظِلُّ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ "

b. Kaynaklar:

⁹⁴⁹ Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, VIII, s. 264, No: 8025.

⁹⁵⁰ Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, II, s.87, No: 941.

⁹⁵¹ Elbânî, Sahîhu Camiü's-Sağîr ve Ziyâdetühû, II, s.1229, No: 7366.

Yukarıdaki metin, Beyhakî'nindir.⁹⁵² Kuzâî⁹⁵³ de sendindeki ilk râvîsi aynı olup, "ظِلُّ" yerine, "فَيْءٌ" kelime farkıyla aynı metni rivâyet etmiştir. Bu rivâyeti Aclûnî⁹⁵⁴ de nakletmiştir. Her iki kaynakta da Muhyî'de mevcut olan son cümle yoktur.

Elbânî,⁹⁵⁵ bu hadisin "zayıf" olduğu kanaatindedir. Aclûnî'de yukarıdaki hadisin geçtiği yerde "zayıf" olduğuna işaret etmiştir.

(50)

قال النبي صلعم: لَا يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا، إِلَّا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Bir kimse, başka birinin dünyâda ayıbını örterse, Allah da kıyamet gününde onun ayıbını örter".

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَفَّانُ، حَدَّثَنَا وَهْبٌ، حَدَّثَنَا سَهْلٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَا يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا، إِلَّا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Müslim'indir.⁹⁵⁶ Ahmed b. Hanbel⁹⁵⁷ bu hadisi, bir yerde aynı senet ve metinle; başka bir yerde de⁹⁵⁸ ilk üç râvîsi aynı senetle aynı metni

⁹⁵² Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, IX, s.478, No: 6987.

⁹⁵³ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, s.79, No: 922.

⁹⁵⁴ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s.445, N: 3059.

⁹⁵⁵ Elbânî, *Silsiletü Ehâdisü'-Zaif ve'l-Mevzû*, II, 445, No: 3059; *Zaifu Câiu's-Sağîr ve Ziyadetühü*, s.898. No: 6222.

⁹⁵⁶ Müslim, *Sahîh*, Bir ve Sıla, 71 (IV, s. 2002, No: 2590).

⁹⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 18, No: 9044 (Ş. Arnavud Tahkîki, Risâle).

⁹⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 140 No: 9248 (Ş. Arnavud Tahkîki, Risâle).

rivâyet etmiştir. Hâkim en-Nisâbûrî,⁹⁵⁹ Beyhaki⁹⁶⁰ ve Kuzâî⁹⁶¹ ilk üç râvîsi aynı senet ve metinle bu hadisi nakletmişlerdir.

(51)

قال النبي صلعم: إِنَّ أَفْضَلَ الصَّدَقَةِ إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ

“En fazîletli sadaka, (problemli olan) iki kişi arasını sulh etmektir”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عُمَرَ الصَّفَّارُ التُّجِيبِيُّ، أَبَا أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدٍ بْنِ زِيَادٍ الْأَعْرَابِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الصَّائِغِ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ، ثنا الْإِفْرِيقِيُّ هُوَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زِيَادٍ بْنِ أَنْعَمٍ الشَّعْبَانِيُّ، عَنْ رَاشِدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمَعَاوِرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَفْضَلَ الصَّدَقَةِ إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ»

b. Kaynak:

Yukarıdaki metin, Kuzâî'nindir.⁹⁶² Ayrıca Ebû Dâvud⁹⁶³'da bu hadisin mânâsını ihtiva eden farklı bir rivâyet aşağıdadır:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ؟» قَالُوا: بَلَى، يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ، وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ الْحَالِقَةُ»

Ebû Dâvud'un rivâyet ettiği bu hadisi, aynı senet ve metinle Tirmizî⁹⁶⁴de rivâyet etmiştir. Benzer bir rivâyet Beyhaki⁹⁶⁵'de de mevcuttur. Ebû Dâvud'daki aynı

⁹⁵⁹ Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, IV, s. 425, No: 8160.

⁹⁶⁰ Beyhaki, *Şuabü'l-İmân*, XII, s.155, No: 9205.

⁹⁶¹ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, s. 72, No: 905.

⁹⁶² Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, s. 244, No: 1281.

⁹⁶³ Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 58 (IV, s. 280, No: 4919).

⁹⁶⁴ Tirmizî, *Sünen*, Sıfatu'l-Kıyâme, 53 (IV, s. 663, No: 2509).

senet ve mânâyı değiştirmeyecek bir metni Buhârî, *EdEbü'l-Müfred*⁹⁶⁶’inde rivâyet etmiştir.

Ebû Dâvud, Tirmizî ve Buhârî’ de rivâyet edilmiş bu hadislerle ilgili, hadis metinlerinin altında, Elbânî’nin “sahîh” dediği de kaydedilmiştir.

(52)

قال النبي صلعم: يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ أَمْثَالَ الذَّرِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Kibirliler, kıyamet gününde en düşük seviyede haşrolunurlar”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجَلَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْثَالَ الذَّرِّ فِي صُورِ الرِّجَالِ يَغْشَاهُمُ الذُّلُّ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ، فَيَسَاقُونَ إِلَى سِجْنٍ فِي جَهَنَّمَ يُسَمَّى بُولَسَ تَعْلُوهُمْ نَارُ الْأَنْيَارِ يُسْقَوْنَ مِنْ غُصَارَةِ أَهْلِ النَّارِ طِينَةَ الْخَبَالِ»: «هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Tirmizî’nindir.⁹⁶⁷ Tirmizî’nin rivâyet ettiği bu hadisle *Gül-i Sad-Berg*’deki hadisin sonunda değişiklik var ise de mânâda önemli bir farklılık yoktur.

Öte yandan *Gül-i Sad-Berg*’deki mevcut hadis metninin aynısı, ilâve metinle birlikte, Beğavî’nin, *Mesâbîhu’s-Sünne*⁹⁶⁸ ve *Şerhü’s-Sünne*⁹⁶⁹ isimli eserlerinde ve

⁹⁶⁵ Beyhâkî, *Şuabü’l-Îmân*, XIII, s.429, No: 10579.

⁹⁶⁶ Buhârî, *Edebü’l-Müfred*, s. 142, No: 391.

⁹⁶⁷ Tirmizî, *Sünen*, Sıfatu’l-Kıyâme, 47, (IV, 655, No: 2492).

⁹⁶⁸ Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mesut Muhammed el-Ferrâ, *Mesâbîhu’s-Sünne*, Tahkik: Yusuf Abdurrahman Maraşlı, Beyrut, 1407/1987, (I-IV), III, s. 403, No: 3970.

⁹⁶⁹ Beğavî, *Şerhü’s-Sünne*, Tahkik: Şuayb Arnavud, Muhammed Züheyr, Üçüncü Baskı, Beyrut, 1403/1983, (I-XV), XIII, s. 168, No: 3591.

Tebrizî'nin *Mişkâtü'l-Mesâbih*⁹⁷⁰in de de nakledilmiştir. Bu üç kitaptaki hadis metinlerinin senetleri de Tirmizî'nin senedi ile aynıdır. Beğavî'nin *Mesâbihu's-Sünne*'sindeki hadis metni şöyledir:

عن عمرو بن شعيب، عن أبيه، عن جدّه، عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "يُحْشَرُ المتكبرونَ أمثالَ الذرِّ يومَ القيامةِ في صورةِ الرجالِ، يَغْشَاهُمُ الذُّلُّ مِن كُلِّ مَكَانٍ يُسَاقُونَ إِلَى سَجْنٍ فِي جَهَنَّمَ يَسْمَى بَوَاسِ تَعْلُوهُمْ نَارُ الْأَنْيَارِ، يُسْقَوْنَ مِنْ غُصَارَةِ أَهْلِ النَّارِ طِينَةَ الْخَبَالِ"

Tirmizî, bu hadîsin “hasen” olduğunu ifade etmektedir. *Mişkâtü'l-Mesâbih*'in muhakkiki de Elbânî'nin “hasen” dediğini kaydetmiştir.

(53)

قال النبي صلعم: إِنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزَلْ

“Şüphesiz ki dua, vukû bulan-bulmayan kazaya faydalıdır”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الْقُرَشِيِّ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ فَتَحَ لَهُ مِنْكُمْ بَابَ الدُّعَاءِ فَتَحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الرَّحْمَةِ، وَمَا سُئِلَ اللَّهُ شَيْئًا يَعْني أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يُسْأَلَ الْعَافِيَةَ. وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزَلْ، فَعَلَيْكُمْ عِبَادَ اللَّهِ بِالدُّعَاءِ.

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Tirmizî'nindir.⁹⁷¹ Bu hadisi, ilk üç râvîsi aynı senet ve metinle Hâkim en-Nisâburî⁹⁷² ve Beyhakî⁹⁷³ de rivâyet etmişlerdir.

⁹⁷⁰ Hatib et-Tebrîzî, Muhammed b. Abdullah, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, Tahkîk: Muhammed Nâsuruddîn el-Banî, Üçüncü Baskı, (I-III), Beyrut, 1985, III, s. 1414, No: 5112.

⁹⁷¹ Tirmizî, *Sünen*, Daavat, 102 (V, s.552, No: 3548).

⁹⁷² Hâkim Nîsâburî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I, s. 670, No: 1815.

Tirmizî’de hadisin akabinde, bu hadisin, “garip” olduğu, sadece râvîlerinden Abdurrahman b. Ebî Berk el-Kureşî kanalıyla rivâyet edilen hadisin bilindiği ve onun da hadiste “zayıf” olduğu ifade edilmektedir. Bu râvî hakkında, İbn Adî el-Cürcânî⁹⁷⁴ ve İbn Hacer,⁹⁷⁵ “zayıf” olduğunu bildirirler.

(54)

قال النبي صلعم: الْإِيمَانُ يُلْقِدُ يَذْهَبُ الْهَمُّ وَالْحُزْنُ

“Kadere inanmak, üzüntü ve sıkıntıyı giderir”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورٍ التُّسْتَرِيُّ، ثنا أَبُو عَقِيلٍ عِيسَى بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَحْمَدَ الْأَشْعَرِيُّ، ثنا أَبُو سَعِيدٍ الْحَسَنُ بْنُ أَحْمَدَ الطُّوسِيُّ، ثنا جَمَاهِرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ، ثنا الْمَزَاحِمُ بْنُ عَوَّامٍ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ عَبْدِ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْإِيمَانُ يُلْقِدُ يَذْهَبُ الْهَمُّ وَالْحُزْنُ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Kuzâî⁹⁷⁶’nindir. Bu hadisi Suyûtî⁹⁷⁷ ve Ali el- Müttakî el-Hindî⁹⁷⁸ de nakletmişlerdir. Elbânî,⁹⁷⁹ bu hadisin “zayıf” olduğunu ifade etmiştir.

(55)

قال النبي صلعم: لَا تَنْذِرُوا فَإِنَّ النَّذْرَ لَا يُغْنِي مِنَ الْقَدَرِ شَيْئاً

⁹⁷³ Beyhaki, **el-Kaza ve'l-Kader**, Tahkîk: Muhammed b. Abdullah Âli Âmir, Beyrut, 1421/200, s.212, No:248.

⁹⁷⁴ İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcânî, **el-Kâmil fi Duafâi'r-Rical**, Tahkîk: Ahmed Abdulmevcûd ve Ali Muhammed Maûd, (I-IX), Beyrut, 1418/1997, V, s. 481, No: 1122.

⁹⁷⁵ İbn Hacer Ebû'l-Fazl Şihâbeddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî (848/1448), **Lisânü'l-Mizân**, Tahkîk: Abdulfettah Ebû Gudde, Neşreden: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, (I-X), 2002, IX, s. 352, No:1563.

⁹⁷⁶ Kuzâî, **Müsnedü's-Şihâb**, I, s.187, No:277.

⁹⁷⁷ Suyûtî, **el-Câmiu'l-Kebîr**, III. s. 579.

⁹⁷⁸ Alâedîn el-Müttakî el-Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, I, s. 106, No: 480.

⁹⁷⁹ Elbânî, **Silsiletü Ehâdisü'z-Zaif ve'l-Mevzû**, II, s. 214, No: 804.

“Nezr etmeyiniz. Çünkü nezir, kaderde olan bir şeye fayda vermez”.

a. Metin:

وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ، عَنِ الْعَلَاءِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تَنْذِرُوا، فَإِنَّ النَّذْرَ لَا يُغْنِي مِنَ الْقَدَرِ شَيْئًا، وَإِنَّمَا يُسْتَخْرَجُ بِهِ مِنَ الْبَحِيلِ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Müslim’indir.⁹⁸⁰ Ayrıca bu hadisi, aynı senet ve metinle Nesâî⁹⁸¹ve Tirmizî⁹⁸² de rivâyet etmişlerdir.

Tirmizî, bu hadisin “hasen sahih” olduğunu kaydeder. Hadisin altında değerlendirmesinde muhakkik, Elbânî’nin “sahîh” dediğine de işaret etmiştir.

(56)

قال النبي صلعم: عَلَامَةُ حُبِّ اللَّهِ حُبُّ ذِكْرِ اللَّهِ

“Allah sevgisinin alâmeti, Allah’ı zikretmeyi sevmektir”.

a. Metin:

خَبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُبَيْدٍ الصَّقَّارُ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ عُمَرُ بْنُ الْمُعَلَّى التَّرْسِيُّ، حَدَّثَنَا الْمُعَلَّى بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مَيْمُونٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " عَلَامَةُ حُبِّ اللَّهِ حُبُّ ذِكْرِ اللَّهِ، وَعَلَامَةُ بُغْضِ اللَّهِ بُغْضُ ذِكْرِ اللَّهِ "

⁹⁸⁰ Müslim, **Sahîh**, Nezr, 5 (II, 1261, No: 1640).

⁹⁸¹ Nesâî, **Sünen**, İman ve’n-Nüzr, 16 (VII, 16, No: 3805).

⁹⁸² Tirmizî, **Sünen**, Nüzür ve’l-İman, 10 (IV, s. 112, No: 1538).

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Beyhakî'nindir.⁹⁸³ Bu hadisi Kelâbâzî⁹⁸⁴ sahâbî râvîsi aynı olan başka bir senetle rivâyet etmiştir. Ayrıca Suyûtî⁹⁸⁵ de nakletmiştir. Elbânî,⁹⁸⁶ bu hadisin “zayıf” olduğunu söylemektedir.

(57)

قال النبي صلعم: الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ مَلْعُونٌ مَا فِيهَا إِلَّا ذِكْرُ اللَّهِ

“Allah’ı zikretme hariç, dünya ve içindekiler melundur”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ الْمُؤَدَّبُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ ثَابِتٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ ثَابِتٍ بْنُ ثَوْبَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَطَاءَ بْنَ قُرَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ صَمْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِلَّا إِنَّ الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ مَلْعُونٌ مَا فِيهَا إِلَّا ذِكْرُ اللَّهِ وَمَا وَالَاهُ وَعَالِمٌ أَوْ مُتَعَلِّمٌ»:

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Tirmizî'nindir.⁹⁸⁷ İlk üç râvîsi aynı senet ve başındaki “إِلَّا” lafzı hariç -Muhyî'deki gibi- aynı metinle İbn Mâce⁹⁸⁸ de rivâyet etmiştir. Ayrıca

⁹⁸³ Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, II, s.13, No: 406.

⁹⁸⁴ Kelâbâzî, *el-Meanî'l-Ahbâr*, s. 22.

⁹⁸⁵ Suyûtî, *el-Câmiu'l-Kebîr*, V, s. 623.

⁹⁸⁶ Elbânî, *Zaîfü'l-Câmiu's-Sâğîr ve Ziyâdetühû*, s. 545, No: 3721.

⁹⁸⁷ Tirmizî, *Sünen*, Züh'd, 14, (IV, s. 561, No: 2322).

⁹⁸⁸ İbn Mâce, *Sünen*, Züh'd, 3 (V, s. 231, No: 4112) (Şuayb Arnavud tahkîki).

üç râvîsi, aynı senet ve İbn Mâce’de mevcut olan aynı metinle Beyhakî⁹⁸⁹ ve İbn Abdilber⁹⁹⁰ de rivâyet etmişlerdir.

Tirmizî, hadisi takiben yaptığı değerlendirmede, bu hadisin “hasen garîb” olduğunu dile getirmiştir. Muhakkik, Elbânî’nin “hasen” olduğu şeklindeki hükmüne de işaret etmiştir.

(58)

قال النبي صلعم: تَفَكَّرُ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ

“Bir saat tefekkür etmek, bir sene ibadet etmekten hayırlıdır”.

a. Metin:

تفكر ساعة خير من عبادة سنة -وفي لفظ: ستين سنة

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Aclûnî’nindir.⁹⁹¹ Bu metne Fettenî, *Tezkiratü’l-Mevzûât* adlı eserinde yer verir ve Halvetî Muhyî’nin metnindeki “سنة” kelimesi yerine, İbnü’l Cevzî’nin *Kitâbu’l-Mevzûât*’ında “سِتِّينَ سَنَةً” lafzıyla ve Deylemî’de ise “ثَمَانِينَ سَنَةً” lafzıyla yer aldığını ve bu hadisin zayıf olduğunu ifade eder.⁹⁹² Ayrıca Ali el-Kârî, *el-Mevzâtü’l-Kübrâ*⁹⁹³ ve *el-Mevzûâtü’s-Suğrâ*⁹⁹⁴ adlı eserlerinde bu metne yer vererek, bu sözün es-Seriyü’s-Sekatî isimli şahsın sözlerinden olduğunu; yani Hz. Peygamber’e ait hadis olmadığını ifade eder.

(59)

قال النبي صلعم: قَيِّدُوا النِّعَمَ بِالشُّكْرِ فَإِنَّهَا وَخْشِيَّةٌ

⁹⁸⁹ Beyhakî, *Şuabü’l-İman*, III, s.228, No: 1580.

⁹⁹⁰ İbn Abdülber, *Câmiu Beyânî’l-İlm ve Fazlihi*, I, s.135, No: 135.

⁹⁹¹ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, s.357, No: 1004.

⁹⁹² Fettenî, *Tezkiratü’l-Mevzûât*, s.188.

⁹⁹³ Ali el-Kârî (1014), *el-Esrâru’l-Merfâ fî Ahbâri’l-Mevzûa* (el-Mezvuatü’l-Kübrâ), Tahkîk: Muhammed Sabbağ, Beyrut. s. 162. No: 141.

⁹⁹⁴ Ali el-Kârî, *el-Mevzûatu’s-Suğrâ*, Tahkîk: Abdulfettah Ebû Gudde, Beyrut, 1398, s. 81, No: 94.

“Nimetleri şükür ile bağlayınız. Muhakkak ki o vahşidir”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ صُدْرَانَ الْأَزْدِيُّ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ خِرَاشٍ، ثنا يَزِيدُ بْنُ أَبِي يَزِيدَ، سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ
الْعَزِيزِ، يَقُولُ: «قَيِّدُوا النِّعَمَ بِالشُّكْرِ

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, İbn Ebi'd-Dünyâ'nındır.⁹⁹⁵ Görüldüğü gibi, Halvetî Muhyî'nin metninin tamamı değildir. Ebû Nuaym İsfahânî⁹⁹⁶ de ilk üç râvîsi aynı senetle şu metni rivâyet etmiştir: “وَقَيِّدُوا الْعِلْمَ بِالْكِتَابِ” Bu hadis metni pek çok kaynakta yer almaktadır.⁹⁹⁷

Fakat bizim aradığımız *Gül-i Sad-Berg*'de yer alan metin, hadis kaynaklarında bulunamamıştır. Ancak muhtelif kaynaklarda⁹⁹⁸ hadisin İbn Ebi'd-Dünyâ'nın rivâyet ettiği ilk cümle bulunmaktadır.

(60)

قال النبي صلعم: مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْقَلِيلَ لَمْ يَشْكُرِ الْكَثِيرَ

“Aza şükr etmeyen, çoğa da şükr etmez”.

a. Metin:

⁹⁹⁵ İbn Ebi'd-Dünyâ Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, **eş-Şükr**, Tahkik: Bedrüddin, Üçüncü Baskı, Kuveyt, 1400/1980, s. 13. No: 27.

⁹⁹⁶ Ebû Nuaym, el-İsfahânî, **Hilyetü'l-Evliyâ**, V, s.340.

⁹⁹⁷ Mesela bakınız Dârimî, **Sünen**, I, s.437, No: 514; İbn Ebi Şeybe, **Musannaf**, V, s.313, No: 26427; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, I, s.246, No: 700.

⁹⁹⁸ Ebû'l-Abbâs, Muhammed b. Yezid el-Müberred, **el-Müberred fi'l-Ligati ve'l-Âdâb**, Tahkik: Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, (I-IV), Üçüncü Baskı, Kahire, 1417/1997, I, s.240; Bahûu'd-Din el-Bağdâdî, Muhammed b. Hasan b. Muahammed, **et-Tezkiratü'l-Hamdûniyye**, (I-X), Beyrut, 1417, I, s. 280.

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ أَبِي مُزَاحِمٍ، حَدَّثَنَا أَبُو وَكَيْعٍ الْجَرَّاحُ بْنُ مَلِيحٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ،
عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمَنِيرِ: " مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْقَلِيلَ،
لَمْ يَشْكُرِ الْكَثِيرَ، وَمَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ، لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ. التَّحَدُّثُ بِنِعْمَةِ اللَّهِ شُكْرٌ، وَتَرْكُهَا كُفْرٌ، وَالْجَمَاعَةُ
رَحْمَةٌ، وَالْفُرْقَةُ عَذَابٌ "

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Ahmed b. Hanbel’indir.⁹⁹⁹ Ahmed b. Hanbel aynı senet ve metinle iki ayrı yerde daha -üç hadis olarak- rivâyet edilmiştir.¹⁰⁰⁰ Yine, Beyhakî¹⁰⁰¹ aynı senet ve metinle, Kuzâî¹⁰⁰² de son cümlesi hariç aynı senet ve metinle bu hadisi rivâyet etmişlerdir. Suyûtî¹⁰⁰³ ve Aclûnî¹⁰⁰⁴ de bu hadisi rivâyet etmişlerdir. Elbânî,¹⁰⁰⁵ bu hadisin “hasen sahih” olduğu kanaatindedir.

(61)

قال النبي صلعم: مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ

“İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükür etmez”.

a. Metin:

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ أَبِي مُزَاحِمٍ، حَدَّثَنَا أَبُو وَكَيْعٍ الْجَرَّاحُ بْنُ مَلِيحٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ،
عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمَنِيرِ: " مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْقَلِيلَ،
لَمْ يَشْكُرِ الْكَثِيرَ، وَمَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ، لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ. التَّحَدُّثُ بِنِعْمَةِ اللَّهِ شُكْرٌ، وَتَرْكُهَا كُفْرٌ، وَالْجَمَاعَةُ
رَحْمَةٌ، وَالْفُرْقَةُ عَذَابٌ "

⁹⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, s.390, No: 18449.

¹⁰⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, s. 392 No: 18450, XXXII, ss. 95-96, No: 19349,19351.

¹⁰⁰¹ Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, XI, s. 377, No: 8699.

¹⁰⁰² Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, s. 239, No: 377.

¹⁰⁰³ Suyûtî, *el-Câmiu'l-Kebîr*, X, ss. 172, No: 177.

¹⁰⁰⁴ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, s. 384, No: 1074.

¹⁰⁰⁵ Elbânî, *Sahîhu't-Tergîb ve't-Terhîb*, (I-III), Neşreden: Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1421/2000, I, s. 573.

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Ahmed b. Hanbel'indir.¹⁰⁰⁶ Halvetî Muhyî, Ahmed b. Hanbel'in rivâyet ettiği bu hadisin baş tarafını bir önceki maddede incelerken devamını da takip eden maddede ele almıştır. Görüldüğü üzere ikisi aynı hadistir. Bir önceki maddedeki değerlendirme bu madde için de geçerlidir.

(62)

قال النبي صلعم: كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا يَسْمَعُ

“Her duyduğunu başkasına haber vermesi, kişiye günâh olarak yeter”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ خُبَيْبِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ – قَالَ ابْنُ حُسَيْنٍ فِي حَدِيثِهِ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ – صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ – قَالَ: "كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ" وَلَمْ يَذْكُرْ حَفْصُ أَبُو هُرَيْرَةَ.

قال أبو داود: ولم يُسنده إلا هذا الشيخ، يعني علي بن حفص المدائني

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Ebû Dâvud'undur.¹⁰⁰⁷ Farklı bir senet ve aynı metinle Nesâî¹⁰⁰⁸'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sında da rivâyet edilmiştir. Ayrıca, Hâkim en-

¹⁰⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXX, s.390, No: 18440.

¹⁰⁰⁷ Ebû Dâvud, **Sünen**, Edeb, 88 (VII, s.344, No: 4992).

¹⁰⁰⁸ Nesâî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, Tahkîk: Hasan Abdulmunim Şelbî, (I-X), Beyrut, 1421/2001, X, s. 403. No:11845.

Nîsâbûrî,¹⁰⁰⁹ İbn Hıbban,¹⁰¹⁰ Abdullah İbn Mubârek el-Mervezî¹⁰¹¹ ve Hatib el-Bağdâdî¹⁰¹² de bu hadisi rivâyet etmişlerdir.

(63)

قال النبي صلعم: مَنْ مَشَى إِلَى طَعَامٍ لَمْ يُدْعَ إِلَيْهِ فَقَدْ دَخَلَ سَارِقًا وَخَرَجَ آخِذًا

“Dâvet edilmediği bir yemeğe giden kimse, hırsız olarak girmiş, yağmacı olarak çıkmış olur”.

a. Metin:

خَبَرَنَا أَبُو ذَرٍّ عَبْدُ بْنُ أَحْمَدَ الْهَرَوِيُّ الْحَافِظُ، إِجَارَةً، ثنا أَبُو سَعِيدٍ الْخَلِيلُ بْنُ أَحْمَدَ الْقَاضِي، ثنا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ الشَّيْرَازِيُّ، عَنِ ابْنِ خَلَّادٍ، عَنْ بَكْرِ بْنِ أَحْمَدَ الْبَصْرِيِّ، عَنْ نَصْرِ بْنِ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيِّ، ثنا دُرُسْتُ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ أَبَانَ بْنِ طَارِقٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ مَشَى إِلَى طَعَامٍ لَمْ يُدْعَ إِلَيْهِ فَقَدْ دَخَلَ سَارِقًا وَخَرَجَ مُغِيرًا»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Kuzâî'nindir.¹⁰¹³ Ayrıca Ebû Dâvud¹⁰¹⁴da bazı lafız farklılığı olmakla birlikte aynı mânâyâ gelen şu hadisi rivâyet etmiştir:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا دُرُسْتُ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ أَبَانَ بْنِ طَارِقٍ، عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ دُعِيَ فَلَمْ يُجِبْ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَمَنْ دَخَلَ عَلَى غَيْرِ دَعْوَةٍ دَخَلَ سَارِقًا وَخَرَجَ مُغِيرًا» قَالَ أَبُو دَاوُدَ: «أَبَانَ بْنُ طَارِقٍ مَجْهُولٌ»

¹⁰⁰⁹ Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn*, I, s.195, No: 381.

¹⁰¹⁰ İbn Hıbbân, *Sahîh*, I, s. 213, No: 30.

¹⁰¹¹ Abdullah İbn Mubârek, *ez-Zühed ve'r-Rekâik*, I, s. 255, No: 735.

¹⁰¹² Hatib el-Bağdâdî, Ebû Berk Ahmed b Ali el-Hatîb, *el-Câmi' li Ahlâkı'r-Ravî ve Âdâbi's-Sâmi*, Tahkîk: Dr. Muhammed Tahhân, (I-II), Riyad, Tarihsiz, II, s. 108, No: 1319.

¹⁰¹³ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, s.314, No: 527.

¹⁰¹⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, Etme, I.(III, s.341, No: 3741).

Ebû Dâvud'un rivâyet ettiği bu hadis, ilk üç râvîsi aynı senet ve aynı metninle Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*¹⁰¹⁵ ve *Şuabü'l-Îman*¹⁰¹⁶,¹⁰¹⁶ında da rivâyet edilmiştir.

Ebû Dâvud'daki hadisin devamında, hadisin râvîlerinden Eban b. Târik'in "mechûl" olduğuna işaret edilirken, hadisin altında, muhakkik tarafından Elbânî'nin bu hadis ile ilgili "zayıf" dediği de kaydedilmiştir.

(64)

قال النبي صلعم: أَلْبَلَاءُ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ

"Belâ, söze vekildir".

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو الْقَاسِمِ هَبَةُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، ثنا هَانِي بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الطَّرْسُوسِيُّ، ثنا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ، إِجَازَةً، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ عِيسَى الْبَصْرِيُّ، ثنا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ النَّرْسِيُّ، ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ جُنْدَبٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلْبَلَاءُ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Kuzâî'nindir.¹⁰¹⁷ Kuzâî¹⁰¹⁸,de bu hadis metni farklı bir senetle de rivayet edilmiştir. Bu hadisi Sahâvî,¹⁰¹⁹ Ali el-Müttakî el-Hindî¹⁰²⁰ve Aclûnî¹⁰²¹ de nakletmişlerdir. Ayrıca Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*¹⁰²²,de bu hadisi nakletmiş olup, bu eseri neşredenler tarafından hadisin altında Elbânî'nin "zayıf"

¹⁰¹⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s.108, No: 13412.

¹⁰¹⁶ Beyhakî, *Şuabü'l-Îman*, XII, s.152, No: 9200.

¹⁰¹⁷ Kuzâî, *Şuabü'l-Îman*, I, s.161, No: 227.

¹⁰¹⁸ Kuzâî, *Şuabü'l-Îman*, I, s.162, No: 228.

¹⁰¹⁹ Sahâvî, *el-Makâsîdü'l-Hasene*, I, s. 241.

¹⁰²⁰ Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, III, s. 550, No: 7844.

¹⁰²¹ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, s. 333, II, s. 228.

¹⁰²² Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr Şerh-ü Câmiu's-Sagîr*, III, s. 233.

hükmüne de işaret edilmektedir. İbnü'l-Cevzî,¹⁰²³ bu hadisin sahîh olmadığı kanaatindedir.

(65)

قال النبي صلعم: طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عُيُوبِ النَّاسِ

“Ne mutlu, insanların kusurlarıyla meşgul olmayıp kendi kusurlarıyla meşgul olan kimseye”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو سَعْدٍ الْمَالِينِيُّ، أَنَا أَبُو أَحْمَدَ بْنُ عَبْدِ الْحَافِظِ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ قُتَيْبَةَ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي السَّرِيِّ، ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ، ثَنَا أَبَانُ بْنُ أَبِي عِيَّاشٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى نَاقَتِهِ الْجَدْعَاءَ فَقَالَ فِي خُطْبَتِهِ: " يَا أَيُّهَا النَّاسُ، كَأَنَّ الْحَقَّ فِيهَا عَلَى غَيْرِنَا وَجَبَ، وَكَأَنَّ الْمَوْتَ عَلَى غَيْرِنَا كُتِبَ، وَكَأَنَّ الَّذِي يَشِيعُ مِنَ الْأَمْوَاتِ سُفْرَ عَمَّا قَلِيلٍ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ نُبَوِّئُهُمْ أَجْدَانَهُمْ، وَنَأْكُلُ نِزَاقَهُمْ كَأَنَّا مُخْلَدُونَ بَعْدَهُمْ، نَسِينَا كُلَّ مَوْعِظَةٍ، وَأَمِنَّا كُلَّ جَائِحَةٍ، طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عُيُوبِ النَّاسِ، وَأَنْفَقَ مَالًا كَسِبَهُ فِي غَيْرِ مَعْصِيَةٍ، وَخَالَطَ أَهْلَ الْفَقْهِ وَالْحِكْمَةِ، وَجَانَبَ أَهْلَ الذُّلِّ وَالْمَعْصِيَةِ، طُوبَى لِمَنْ ذَلَّ فِي نَفْسِهِ وَحَسُنَتْ خَلِيقَتُهُ وَصَلَحَتْ سَرِيرَتُهُ، وَعَزَلَ عَنِ النَّاسِ شَرُّهُ، طُوبَى لِمَنْ عَمِلَ بِعِلْمِهِ، وَأَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مَالِهِ، وَأَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ قَوْلِهِ، وَوَسَعَتْهُ السُّنَّةُ وَلَمْ يُعِدِّهَا إِلَى الْبِدْعَةِ ". " تَفَرَّدَ بِهِ أَبَانُ وَقَدْ رَوَى بَعْضُ أَلْفَاظِهِ فِي آخِرِ الْحَدِيثِ مِنْ حَدِيثِ رُكْبٍ الْمِصْرِيِّ "

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Beyhakî'nindir.¹⁰²⁴ Aynı hadis metnini, farklı bir senetle Kuzâî¹⁰²⁵ ve Ebû Nuaym¹⁰²⁶ da rivâyet etmişlerdir. Halvetî Muhyî'nin kaydettiği metin yukarıdaki hadisin sadece bir cümlesidir.

¹⁰²³ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-Mevzûât*, III, s. 83.

¹⁰²⁴ Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, XIII, s.142, No: 10079.

Ayrıca bu hadisi, Münâvî,¹⁰²⁷ Suyûtî,¹⁰²⁸ Sahâvî,¹⁰²⁹ ve Aclûnî¹⁰³⁰ de nakletmişlerdir.

Aclûnî ve Münâvî bu hadîsin “zayıf” olduğunu söylemektedirler. Elbânî¹⁰³¹, de “zayıf” olduğu kanaatindedir.

(66)

قال النبي صلعم: الْمُؤْمِنُ مِرْآةُ الْمُؤْمِنِ

“Mü'min, mü'minin aynasıdır”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُؤَدِّنُ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ -يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ- عَنْ كَثِيرِ بْنِ زَيْدٍ،
عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-، قَالَ: "الْمُؤْمِنُ مِرْآةُ الْمُؤْمِنِ،
وَالْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ: يَكْفُ عَلَيْهِ ضَيْعَتَهُ، وَيَخْطُوهُ مِنْ وَرَائِهِ"

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Ebû Dâvud’undur.¹⁰³² Yine Tirmizî,¹⁰³³ Ebû Hureyre vasıtasıyla ayrı bir senetle Halvetî Muhyî’nin kaydettiği metnin mânâsını da ihtiva eden şu hadisi rivâyet etmiştir: «إِنَّ عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَحَدُكُمْ مِرْآةُ أَخِيهِ، فَإِنْ رَأَى بِهِ أَدَى فَلْيَمِطْهُ عَنْهُ»:

¹⁰²⁵ Kuzâî, **Müsnedü’ş-Şihâb**, I, s.358, No: 614.

¹⁰²⁶ Ebû Nuaym İsfahânî, **Hilyetü'l-Evliya**, III, s.203.

¹⁰²⁷ Münâvî, **Feyzü'l-Kadîr**, IV, s.281, No: 5306.

¹⁰²⁸ Suyûtî, **el-Câmiu'l-Kebîr**, V, s.546, No: 15406.

¹⁰²⁹ Sakâvî, **el-Makâsîdû'l-Hasene**, s. 443, No: 662.

¹⁰³⁰ Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, II, s.52, No:1673 (Hindâvî Tahkîki).

¹⁰³¹ Elbânî, **Silsiletü Ehâdisü'z-Zaîf ve'l-Mevzû**, s.533, No: 3644.

¹⁰³² Ebû Dâvud, **Sünen**, II, s.278, No: 4919 (Şuayb Armavud Tahkîki).

¹⁰³³ Tirmizî, **Sünen**, Bir ve Sıla, 18 (IV, s. 325, No: 1929).

Ayrıca bu hadisi, Ebû Dâvud'daki ilk dört râvîsi aynı senet ve metinle Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*¹⁰³⁴ ve *Şuabü'l-İman*¹⁰³⁵’ında rivâyet etmiştir. Yine Buhârî, Ebû Hureyre kanalıyla farklı bir senetle, “الْمُؤْمِنُ مِرْآةُ أَخِيهِ” metnini *el-Edebü'l-Müfred*¹⁰³⁶’de ve Kuzâî de *Müsnedü’ş-Şihâb*¹⁰³⁷ da rivâyet etmişlerdir.

el-Edebü'l-Müfred’de bu hadisin geçtiği yerde muhakkik tarafından Elbânî’nin “zayıf” dediğine de işaret edilmiştir.

(67)

قال النبي صلعم: مَنْ عَذَبَ لِسَانَهُ كَثُرَ إِخْوَانُهُ

“Dili tatlı olanın arkadaşı çok olur”.

a. Metin:

من عذب لسانه كثر إخوانه

b. Kaynaklar:

Herhangi bir hadis kaynağında bu metin bulunamamıştır. Yukarıdaki metin, hicrî beşinci asırda yaşamış Saâlibî isimli bir müellifin *el-Îcâz ve'l-Î'câz*¹⁰³⁸ isimli eserinde ve onuncu asırda te'lif edilmiş başka bir eserde¹⁰³⁹ görülmüştür. Bu iki kitapta Hz. Peygamere’e (sas) ait hadis olduğu da ifade edilmemektedir. Halvetî Muhyî’nin hadis olarak kaydettiği bu metnin Hz. Ali’nin (r.a) bir sözü olduğu anlaşılmaktadır. Zîra, Hz. Ali’nin veciz sözlerini derleyen bir eserde rastlanmıştır.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, s.290, No:16681.

¹⁰³⁵ Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, X, s.107, No:7239.

¹⁰³⁶ Buhârî, *el-EdEbü'l-Müfred*, s.93, No: 239.

¹⁰³⁷ Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, s.106, No:125.

¹⁰³⁸ Es-Saâlibî Abdumelik b. Muhammed Ebû Mansur, *el-Îcâz ve'l-Î'câz*, Neşreden: Mektebetü'l-Kur'an, Kahire, Tarihsiz, s. 35 No: 20.

¹⁰³⁹ Şehâbuddîn Şeyhulislam, Ahmed b. Muhammed b. Ali, *Savâiku'l-Muhrik ve'd-Dalâle ve'z-Zındika*, Tahkik: Abdurrahman b. Abdullah et-Türkî, (I-II), Beyrut, 1417/1997, II, s. 379.

¹⁰⁴⁰ Hz. Ali’nin veciz yüz sözünü derleyip açıklayan bu eserin mukaddimesinde yapılan açıklamadan anlaşıldığına göre, Meşhur Molla Câmî tarafından Hz. Ali’nin yüz sözü “Sad Kelime” adıyla Farsça’ya manzum olarak şerh edilmiş ve daha sonra da Türkçe’ye yine manzum olarak şerhedilmiş/tercüme edilmiştir. Fakat bu şerhlerin kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Osmanlıca olarak şerh edilen Hz. Ali’nin (r.a) sözleri, günümüz Türkçesiyle de tercüme edilmiştir. Halvetî Muhyî’nin hadis olarak kaydettiği bu veciz söz de bunlardan biridir. Bakınız Molla Câmî, *Hz. Ali’nin (r.a) Kulaklara Küpe Olacak Yüz Sözü*, Hazırlayan, Ahmet Cemal, Niyazoğlu, İzmir, 1998, s. 31.

(68)

قال النبي صلعم: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لِيُدرِكَ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةً قَائِمِ اللَّيْلِ وَصَائِمِ النَّهَارِ

“Mü'min, güzel ahlâkıyla geceleri namaz kılıp, gündüzlerini oruçlu olan kimselerin derecesine yükselir”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ - يَعْنِي الْإِسْكَندَرَانِيَّ - عَنْ عَمْرِو، عَنْ الْمَطْلَبِ عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: "إِنَّ الْمُؤْمِنَ لِيُدرِكَ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةً الصَّائِمِ الْقَائِمِ"

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Ebû Dâvud’undur.¹⁰⁴¹ Hâkim en-Nîsâbü’rî¹⁰⁴² bu hadîsi ilk üç râvîsi aynı senet ve “إِنَّ الرَّجُلَ لِيُدرِكَ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَاتٍ، قَائِمِ اللَّيْلِ صَائِمِ النَّهَارِ” lafzıyla rivâyet etmiştir. Ayrıca, Beyhakî,¹⁰⁴³ *Şuabü’l-Îmân*’da ve İbn Hıbbân da *Sahîh*¹⁰⁴⁴’inde, Ebû Dâvud ile aynı senet ve metinle rivâyet edilmişlerdir.

Ebû Davud’da, bu hadis için muhakkiklerince, “sahîh liğayrihi”¹⁰⁴⁵ notu düşülmüştür.

(69)

قال النبي صلعم: الْمَجَالِسُ مَعَ الْأَمَانَةِ

“Meclislerde konuşulanlar, emanet hükmündedir”.

¹⁰⁴¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 8 (VII, s.176, No: 4798) (Şuayb Arnavud Tahkîki).

¹⁰⁴² Hâkim Nisâbü’rî, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, I, s. 128, No: 199.

¹⁰⁴³ Beyhakî, *Şuabü’l-Îmân*, X, s.364, No: 7632.

¹⁰⁴⁴ İbn Hıbbân Ebû Hâtım, *Sahîh*, II, s.228, No: 480.

¹⁰⁴⁵ Sahîh li gayrihi, râvîlerin birinin zaptının tam olmaması gibi bir eksikliği sebebiyle Sahîh olamayan, ancak bu eksikliği başka bir rivâyetle giderilerek sahîh derecesine çıkan hadistir. Bakınız A. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 270 .

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نَافِعٍ، أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي ذُئْبٍ، عَنْ ابْنِ أَخِي جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ إِلَّا ثَلَاثَةٌ مَجَالِسٌ: سَفَلِكِ دِمٍ حَرَامٍ، أَوْ فَرْجٍ حَرَامٍ، أَوْ اقْتِطَاعِ مَالٍ بِغَيْرِ حَقٍّ"

b. Kaynak:

Yukarıdaki metin, Ebû Dâvud’undur.¹⁰⁴⁶ Ebû Dâvud’un rivâyet ettiği bu hadisi, Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*¹⁰⁴⁷ ve *Şuabü'l-Îmân*¹⁰⁴⁸’da ilk dört râvîsi aynı senet ve metinle rivâyet edilmiştir. Yine bu hadisi ilk dört râvîsi aynı senet ve metinle Herâitî es-Sâmirî de *Mekârimü'l-Ahlâk*¹⁰⁴⁹ adlı eserinde rivâyet edilmiştir.

Ebû Dâvûd’da, hadisin altında, râvî İbn Ahî Câbir b. Abdillâh’ın bilinmemesi sebebiyle bu hadîsin isnadının “zayıf” olduğu ifâde edilmiştir.

(70)

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَرُدُّ عَنْ عَرَضِ أَخِيهِ إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَرُدَّهُ عَنْهُ نَارَ جَهَنَّمَ

“Müslüman bir kardeşinin ırzını koruyan kimseyi cehennem ateşinden koruması, Allah’ın üzerine bir haktır”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ أَبِي بَكْرِ النَّهْشَلِيِّ، عَنْ مَرْزُوقِ أَبِي بَكْرِ التَّيْمِيِّ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ رَدَّ عَنْ عَرَضِ أَخِيهِ رَدَّ اللَّهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» وَفِي الْبَابِ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ

¹⁰⁴⁶ Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 37, (VII, s.232, No: 4869) (Şuayb Arnavud Tahkîki).

¹⁰⁴⁷ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, s.417, No: 21162.

¹⁰⁴⁸ Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, XIII, s.502, No: 10679.

¹⁰⁴⁹ Herâitî es-Sâmirî Ebû Bekr Muhammed b. Câfer, *Mekârimü'l-Ahlâk*, Tahkîk: Eymen Abdulcabir el-Bahîrî, Karîre, 1419/1999, s.234, No: 708.

b. Kaynak:

Yukarıdaki metin Tirmizî'nindir.¹⁰⁵⁰ Hadisin akabinde "hasen" olduğu ifade edilmektedir. Beyhakî¹⁰⁵¹ ve Ahmed b. Hanbel,¹⁰⁵² Tirmizî'nin rivâyet ettiği bu hadisi, aynı senet ve metinle rivâyet etmişlerdir.

Ayrıca Harâitî, *Mekârimü'l-Ahlâk*¹⁰⁵³ da ve Taberânî, *Mekârimü'l-Ahlâk*¹⁰⁵⁴ da şu hadisi rivâyet etmişlerdir:

“مَا مِنْ أَمْرٍ مُسْلِمٍ يَرُدُّ عَنْ عَرَضٍ أَخِيهِ، إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَرُدَّ عَنْهُ نَارَ جَهَنَّمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ”

Beyhakî'nin *Şuabü'l-İman*¹⁰⁵⁵ da da ilk iki râvîsi, Tirmizî'nin rivâyet ettiği senetle aynı olup şu hadis metni mevcuttur: “مَنْ رَدَّ عَنْ عَرَضٍ أَخِيهِ كَانَ لَهُ حِجَابًا مِنْ نَارٍ”

Görüldüğü üzere, yukarıdaki hadis metinleri arasında kelime farklılıkları olsa da mânâda önemli bir değişiklik yoktur.

Hadisin altında, Tirmizî'nin *Sünen*'ini neşredenler, Elbânî'nin bu hadis için “sahîh” dediğine de işaret etmişlerdir.

(71)

قال النبي صلعم: يَا عِبَادَ اللَّهِ تَدَاوُوا، فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ شِفَاءً غَيْرَ دَاءٍ وَاحِدٍ الْهَرَمُ

“Ey Allah'ın kulları! Tedavi olunuz. Şüphesiz ki Allah, yaşlılık dışında her bir hastalığın şifasını da yarattı”.

a. Metin:

عن أسامة بن شريك أنه قال: "قالوا يا رسول الله أفنتدأوى؟ قال: نعم يا عباد الله تداووا، فإن الله

لم يضع داءً إلا وضع له شفاءً، غير داءٍ واحدٍ، الهرمُ

¹⁰⁵⁰ Tirmizî, *Sünen*, Bir ve Sıla, 20 (IV, s.237, No: 1931) (Ahmed Muhammed Şakir Tahkîki).

¹⁰⁵¹ Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, 10, 101, No: 72229.

¹⁰⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, s.523, No: 27536 (Ş. Arnavud Tahkîki-Risâle).

¹⁰⁵³ Harâitî es-Sâmîrî, *Mekârimü'l-Ahlâk*, s.291, No: 886.

¹⁰⁵⁴ Taberânî, *Mekârimü'l-Ahlâk*, Tahkîk: Ahmed Şemsu'd-Din, Beyrut, 1409/1989, s.362, No: 134

¹⁰⁵⁵ Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, X, s.101. No: 7228.

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Beğavî'nindir.¹⁰⁵⁶ Öte yandan Ebû Dâvud¹⁰⁵⁷'un rivâyet ettiği benzer bir hadis şöyledir:

حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عَمَرَ النَّمَرِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ زِيَادِ بْنِ عِلَاقَةَ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ، قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَصْحَابُهُ كَانُوا عَلَى رُؤُوسِهِمُ الطَّيْرُ، فَسَلَّمْتُ ثُمَّ قَعَدْتُ، فَجَاءَ الْأَعْرَابُ مِنْ هَاهُنَا وَهَاهُنَا، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، أَتَدَاوَى؟ فَقَالَ: "تَدَاوَوْا، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً غَيْرَ دَاءٍ وَاحِدٍ الْهَرَمُ"

Tirmizî¹⁰⁵⁸ ve İbn Mâce,¹⁰⁵⁹ ilk iki râvîsi aynı senet ve mânâyı değiştirmeyecek metin farklılığıyla bu hadisi rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvud¹⁰⁶⁰da ayrı bir senetle benzer bir hadisi daha rivâyet etmiştir. Ayrıca bu hadisi, Nesâî *es-Sünenü'l-Kübrâ*¹⁰⁶¹'da ve Ahmed b. Hanbel de *Müsned*¹⁰⁶²'de iki ayrı yerde, mânâyı değiştirmeyecek metin farklılıklarıyla rivâyet etmişlerdir.

Tirmizî, rivâyet ettiği hadisin, “hasen sahîh” olduğuna işaret edilmiştir. Muhakkikleri, ayrıca hadisin altında Elbânî' nin “sahîh” dediğini de kaydetmişlerdir.

(72)

قال النبي صلعم: مَنْ التَّمَسَّ رِضَاءَ اللَّهِ بِسَخَطِ النَّاسِ كَفَّاهُ اللَّهُ مَوْنَةَ النَّاسِ وَمَنْ التَّمَسَّ رِضَاءَ النَّاسِ بِسَخَطِ اللَّهِ وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَى النَّاسِ

“Kim, insanları memnun etme yerine Allah'ın rızasını ararsa, insanların ona verebileceği her şeyde Allah ona yeter. Kim de Allah'ı hoşnutsuz ederek, insanları memnun etmeye çalışırsa hem Allah râzı olmaz hem de ona karşı insanlarda nefret uyandırır”.

¹⁰⁵⁶ Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*, III, s.20, No: 3502.

¹⁰⁵⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tıb, 1 (VI, s.5, No: 3855) (Şuayb Arnavud Tahkîki).

¹⁰⁵⁸ Tirmizî, *Sünen*, Tıb, 2 (IV, s.383, No: 2038) (Ahmed Muhammed Şakir Tahkîki).

¹⁰⁵⁹ İbn Mâce, *Sünen*, Tıb, 1 (IV, s.497, No: 3436) (Şuayb Arnavud Tahkîki).

¹⁰⁶⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tıb, 11 (VI, s.23, No: 3874) (Şuayb Arnavud Tahkîki).

¹⁰⁶¹ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s.79, No: 7511.

¹⁰⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, ss.394-395, 398, No:18453,18453 (Ş. Arnavud Tahkîki).

a. Metin:

حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ الْوَرْدِ، عَنْ رَجُلٍ، مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ قَالَ: كَتَبَ مُعَاوِيَةُ إِلَى عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ أَكْتُبِيَ إِلَيَّ كِتَابًا تُوصِينِي فِيهِ، وَلَا تُكْثِرِي عَلَيَّ، فَكَتَبَتْ عَائِشَةُ إِلَى مُعَاوِيَةَ: سَلَامٌ عَلَيْكَ. أَمَّا بَعْدُ: فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ التَّمَسَّ رِضَاءَ اللَّهِ بِسَخِطِ النَّاسِ كَفَاهُ اللَّهُ مُؤْنَةَ النَّاسِ، وَمَنْ التَّمَسَّ رِضَاءَ النَّاسِ بِسَخِطِ اللَّهِ وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَى النَّاسِ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ» حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّهَا كَتَبَتْ إِلَى مُعَاوِيَةَ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَاهُ، وَلَمْ يَرْفَعْهُ

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Tirmizî'nindir.¹⁰⁶³ Bu hadisi, Abdullah İbn Mubarek,¹⁰⁶⁴ ilk dört râvîsi aynı senet ve metinle; Ebû Dâvud *Zühda*¹⁰⁶⁵ adlı eserinde, farklı bir senet ve aynı metin ile ve İbn Hıbbân¹⁰⁶⁶ da iki ayrı yerde ilk râvîsi Hz. Âişe kanalıyla farklı bir senet ve mânâyı değiştirmeyecek metin farklılıklarıyla rivâyet etmişlerdir.

Ayrıca Ebû Nuaym el-İsfahânî¹⁰⁶⁷ ve Kuzâî¹⁰⁶⁸ de iki ayrı yerde bu hadisi rivâyet etmişlerdir.

Tirmizî'de hadisin altında muhakkikleri tarafından Elbânî' nin “sahîh” dediğine işaret edilmiştir.

(73)

قال النبي صلعم: لَا تُظْهِرُ الشَّمَاتَةَ لِأَخِيكَ فَيَرْحَمَهُ اللَّهُ وَيَبْتَلِيكَ

¹⁰⁶³ Tirmizî, *Sünen*, Zühd, (IV, s.69, No: 2414).

¹⁰⁶⁴ Abdullah İbn Mubârek el- Mervezi, *ez-Zühd ve'r-Rekâik*, I, s.66, No:199.

¹⁰⁶⁵ Ebû Dâvud, *Zühd*, Thk. Ebû Tem'im Yâsir b. İbrahim ve arkadaşları, Neşreden: Dârülmüşkât, 1414/1993, s.277, No: 315.

¹⁰⁶⁶ İbn Hıbban el-Bustî, *Sahîh*, I, s.510, No: 276.

¹⁰⁶⁷ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiya*, VIII, s.188.

¹⁰⁶⁸ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, ss.300-301, No: 499-500.

“Kardeşinin başına gelen belâ ve musibete sevinç gösterisinde bulunma; yoksa, Allah ona merhamet edip seni musibete uğratabilir”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُجَالِدٍ بْنِ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، ح وَأَخْبَرَنَا سَلَمَةُ بْنُ شَيْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أُمَيَّةُ بْنُ الْقَاسِمِ الْحَدَّاءُ الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ بُرْدِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ وَائِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تُظْهِرِ الشَّمَاتَةَ لِأَخِيكَ فَيَرْحَمَهُ اللَّهُ وَيَبْتَلِيكَ» هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ "

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Tirmizî'nindir.¹⁰⁶⁹ Bu hadis metnini, ilk üç râvîsi aynı senetle Beyhakî¹⁰⁷⁰ ve Kuzâî;¹⁰⁷¹ ilk râvîsi aynı ve mânâyı değiştirmeyecek kelime farklılığı olan bir metinle Taberânî¹⁰⁷² ve Ebû Nuaym¹⁰⁷³ da rivâyet etmişlerdir.

Tirmizî, bu hadisin “hasen garîb” olduğu kanaatindedir.

(74)

قال النبي صلعم: قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ

“Büyüklerinize saygılı olunuz”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ بْنِ حَنِيفٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ: أَنَّ أَهْلَ قُرَيْظَةَ نَزَلُوا عَلَى حُكْمِ سَعْدٍ، فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِ فَجَاءَ، فَقَالَ: " قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ أَوْ

¹⁰⁶⁹ Tirmizî, *Sünen*, Sıfatu'l-Kıyâme, 54 (IV, s. 662, No: 2506) (A. Muhammed Şakir Tahkiki).

¹⁰⁷⁰ Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, IX, s. 119, No: 6355.

¹⁰⁷¹ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, ss. 77-78, No: 917,919.

¹⁰⁷² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XXII, 53, No: 27; *el-Mu'cemü'l-Evsat*, IV, s. 110, No: 3739.

¹⁰⁷³ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, V, s. 186.

قَالَ: خَيْرِكُمْ " فَقَعَدَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «هَؤُلَاءِ نَزَلُوا عَلَى حُكْمِكَ» قَالَ: فَإِنِّي أَحْكُمُ أَنْ تُقْتَلَ مُقَاتِلَتُهُمْ، وَتُسَبَّى ذُرَارِيُّهُمْ، فَقَالَ: «لَقَدْ حَكَمْتَ بِمَا حَكَمَ بِهِ الْمَلِكُ» قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: أَفْهَمَنِي بَعْضُ أَصْحَابِي، عَنْ أَبِي الْوَلِيدِ، مِنْ قَوْلِ أَبِي سَعِيدٍ: «إِلَى حُكْمِكَ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Buhârî'nindir.¹⁰⁷⁴ Yine bu hadisi, ilk dört râvîsi aynı senet ve aynı metin ile Buhârî,¹⁰⁷⁵ iki ayrı yerde rivâyet etmiştir. Ayrıca Müslim,¹⁰⁷⁶ Ebû Dâvud¹⁰⁷⁷ ve Nesâî¹⁰⁷⁸ de rivâyet etmişlerdir.

(75)

قال النبي صلعم: الْمُؤْمِنُ كَرَجُلٍ وَاحِدٍ إِذَا اشْتَكَى عَيْنُهُ اشْتَكَى كُلُّهُ وَإِنْ اشْتَكَى رَأْسُهُ اشْتَكَى كُلُّهُ

“Mü'minler, bir vücut gibidir; gözü ağrısa bütün vücudu rahatsız olur, yine başı ağrısa bundan bütün vücudu müteessir olur”.

a. Metin:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ، حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ خَيْثَمَةَ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمُسْلِمُونَ كَرَجُلٍ وَاحِدٍ، إِنْ اشْتَكَى عَيْنُهُ، اشْتَكَى كُلُّهُ، وَإِنْ اشْتَكَى، رَأْسُهُ اشْتَكَى كُلُّهُ»

¹⁰⁷⁴ Buhârî, **Sahîh**, İsti'zân, 26 (VIII, s.59, No: 6262).

¹⁰⁷⁵ Buhârî, **Sahîh**, Megâzî, 32, (IV, s. 67, No: 3043; Cihad ve Siyer, 166 (V, s.112, No: 4121).

¹⁰⁷⁶ Müslim, **Sahîh**, Cihad ve Siyer, 64 (III, s.1388, No: 1788).

¹⁰⁷⁷ Ebû Dâvud, **Sünen**, Edeb, 155 (VII, s.504, No: 5215) (Şuayb Arnavud Tahkîki).

¹⁰⁷⁸ Nesâî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, VII, s.388, No: 8165.

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Müslim'indir.¹⁰⁷⁹ Müslim'deki bu hadisi, ilk üç râvîsi aynı senet ve aynı metinle, Ahmed b. Hanbel¹⁰⁸⁰ iki ayrı yerde rivâyet etmiştir. Ayrıca Ebû Nuaym¹⁰⁸¹ ve Beyhakî¹⁰⁸²'de rivâyet etmişlerdir.

Ebû Abdullah İbn Mende¹⁰⁸³ ise, ilk üç râvîsi aynı senetle şu metni rivâyet etmiştir: «الْمُؤْمِنُونَ كَرَجُلٍ وَاحِدٍ إِنْ اشْتَكَى رَأْسَهُ اشْتَكَى كُلُّهُ، وَإِنْ اشْتَكَى عَيْنُهُ اشْتَكَى كُلُّهُ» Görüldüğü üzere bu metin, *Gül-i Sad-Berg*'deki metin gibi olup sadece, ara cümlelerde takdim tehir vardır.

Bunun yanında Buhârî¹⁰⁸⁴'nin *Sahîh*'inde bazı lafız farklılığıyla rivâyet ettiği ve aynı mânâyı ihtiva eden bir hadis de şöyledir: تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحِمِهِمْ وَتَوَادِّهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ، إِذَا اشْتَكَى عَضْوًا تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهْرِ وَالْحَمَى Ayrıca benzer rivâyetler de vardır.¹⁰⁸⁵

(76)

قال النبي صلعم: أَلَزَّزْتُ أَشَدُّ طَلَبًا لِلْعَبْدِ مِنْ أَجَلِهِ

“Rızık, kulun peşini, ecelinden daha çok takip eder”.

¹⁰⁷⁹ Müslim, *Sahîh*, Bir ve Sıla, 67, (IV, s.2000, No: 2586).

¹⁰⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, ss.341,381, No: 18393, 18434 (Ş. Arnavud tahkiki Risâle).

¹⁰⁸¹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiya*, IV, s.126.

¹⁰⁸² Beyhakî, *el-Âdab*, Neşreden: Müessesetü'l-Kütübi's-Sakâfe, Beyrut, Beyrut, 1408/1988, s.36, No: 89.

¹⁰⁸³ İbn Mende, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Muhammed el-İsfahânî, *Kitâbu'l-İman*, Tahkik: Dr. Ali b. Muhammed b. Nâsır, (I-II) Üçüncü Baskı, Beyrut, 1406, I, s. 455, No:320.

¹⁰⁸⁴ Buhârî, *Sahîh*, Edeb, 27 (VIII, s.10.No: 6011).

¹⁰⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, *el-Kitâbü'l-Musannaf fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, Tahkik: Kemal Yusuf Hûti, (I-VII), Riyad, 1409, VII, s. 89, 34415; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, III, s.392, No: 6430.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عُمَرَ التَّجِيبِيُّ، أَبَا أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدٍ بْنِ زِيَادٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ صَالِحٍ، كَيْلَجَةَ، ثنا هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ، ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الرَّزْقُ أَشَدُّ طَلَبًا لِلْعَبْدِ مِنْ أَجَلِهِ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Kuzâî'nindir.¹⁰⁸⁶ Ayrıca bu hadis, *Feyzü'l-Kadîr*¹⁰⁸⁷, de, *el-Makâsıdu'l-Hasene*¹⁰⁸⁸, de ve *Keşfü'l-Hafâ*¹⁰⁸⁹, da da nakledilmiştir.

Ayrıca Elbânî,¹⁰⁹⁰ *Sahîhu'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetühû* adlı kitabında bu hadisin “hasen” olduğunu ifade etmiştir.

(77)

قال النبي صلعم: حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْمِي وَيُصِمُّ

“Bir şeyi sevmen, o şeye karşı seni kör ve sağır eder”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا حَيَّوَةُ بْنُ شَرِيحٍ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ ابْنِ أَبِي مَرْيَمَ الْغَسَّانِي، عَنْ خَالِدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ، عَنْ بِلَالِ بْنِ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-، قَالَ: "حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْمِي وَيُصِمُّ"

¹⁰⁸⁶ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 168, 241.

¹⁰⁸⁷ Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, s.54, No: 4524.

¹⁰⁸⁸ Sahâvî, *el-Makâsıdu'l-Hasene*, I, s.191, No: 224.

¹⁰⁸⁹ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, s.260, No: 705.

¹⁰⁹⁰ Elbânî, *Sahîhu'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetühû*, I, s.665, No: 3551.

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Ebû Dâvud’undur.¹⁰⁹¹ Ayrıca Ahmed b. Hanbel,¹⁰⁹² Beyhakî,¹⁰⁹³ Taberânî¹⁰⁹⁴ ve İbn Ebî Şeybe¹⁰⁹⁵ de bu hadisi ilk dört râvîsi aynı senet ve metinle rivâyet etmişlerdir.

Ebû Dâvud’un muhakkikleri, Elbânî’nin bu hadis için “zayıf” dediğine işaret etmişlerdir.

(78)

قال النبي صلعم: إِنَّ قَلِيلَ الْعَمَلِ مَعَ الْعِلْمِ كَثِيرٌ وَالْعَمَلُ مَعَ الْجَهْلِ قَلِيلٌ

“İlimle yapılan az amel çok; cehaletle yapılan çok amel ise, az sayılır”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو عَلِيٍّ، صَالِحُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ رَشْدِينَ إِجَارَةً، أَبَا أَحْمَدَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الصَّقَّارُ، ثنا الْحَسَنُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ مَرْزُوقٍ، ثنا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ، ثنا أَبُو مَهْدِيٍّ، عَنْ أَبِي الزَّاهِرِيَّةِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟ فَقَالَ: «الْعِلْمُ»، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَسْأَلُكَ عَنِ الْعَمَلِ فَتُخْبِرُنِي بِالْعِلْمِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ قَلِيلَ الْعَمَلِ مَعَ الْعِلْمِ كَثِيرٌ، وَكَثِيرُ الْعَمَلِ مَعَ الْجَهْلِ قَلِيلٌ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Kuzâî’nindir.¹⁰⁹⁶ Ayrıca bu hadisi, Beğâvî,¹⁰⁹⁷ İbn Abdilber¹⁰⁹⁸ ve Aclûnî¹⁰⁹⁹ de rivâyet etmişlerdir.

¹⁰⁹¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb, 124, (VII, s.448, No: 5130) (Şuayb Armavud Tahkiki).

¹⁰⁹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, s.533, No: 27548 (Şuayb Arnavud Tahkiki).

¹⁰⁹³ Beyhakî, *Şuabü’l-İman*, II, s.13, No: 407.

¹⁰⁹⁴ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsât*, IV, s.334, No: 4359.

¹⁰⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, I, s.57, No: 49.

¹⁰⁹⁶ Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, II, s.121, No:1015-1016.

¹⁰⁹⁷ Beğavî, *Şerhü’s-Sünne*, VII, s.167, No: 1937.

¹⁰⁹⁸ İbn Abdilber, *Câmiu Beyâni’l-İlm ve Fadlihi*, I, s.202, No:214.

Elbânî,¹¹⁰⁰ bu hadisi *Silsiletü Ehâîsü 'z-Zaîf ve 'l-Mevzû* isimli eserine almış ve zayıf olduğunu söylemiştir.

(79)

قال النبي صلعم: أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ الْأَتْقِيَاءُ الْأَخْفِيَاءُ

“Allah'a göre kulların en sevimlisi, müttakî olup kendini gizleyendir”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَأَبُو أَحْمَدَ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ، فِي جَمَاعَةٍ، قَالُوا: ثنا الْفَضْلُ بْنُ الْحُبَابِ، ثنا شاذُّ بْنُ فَيَّاضٍ، ثنا أَبُو قَحْدَمٍ، عَنْ أَبِي قَالَبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: مَرَّ عُمَرُ بِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا وَهُوَ يَبْكِي، فَقَالَ: مَا يُبْكِيكَ يَا مُعَاذُ؟ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الْأَتْقِيَاءُ الْأَخْفِيَاءُ، الَّذِينَ إِذَا غَابُوا لَمْ يُفْتَقَدُوا، وَإِذَا شَهِدُوا لَمْ يُعْرَفُوا، أُولَئِكَ هُمُ أَيْمَةُ الْهُدَى، وَمَصَابِيحُ الْعِلْمِ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Ebû Nuaym'ındır.¹¹⁰¹ Ayrıca bu hadisi, Hâkim en-Nîsâbü'rî,¹¹⁰² Kuzâî,¹¹⁰³ Ebû Nuaym¹¹⁰⁴ ve Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*¹¹⁰⁵ ve *el-Mu'cemü'l-Evsat*¹¹⁰⁶ adlı eserlerinde, ilk dört râvîsi aynı senetle ve başında bir cümle ilave ile birlikte rivâyet etmişlerdir.

¹⁰⁹⁹ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s.100, No:1827.

¹¹⁰⁰ Elbânî, *Silsiletü Ehadîsü 'z-Zaif ve 'l-Mevzû*, XIV, s.1133-1134, No: 7031.

¹¹⁰¹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, I, s.15.

¹¹⁰² Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, III, s.303, No: 5182.

¹¹⁰³ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, s.230, No: 1331.

¹¹⁰⁴ Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, V, s.2437, No: 5959.

¹¹⁰⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XX, s.36, No: 53.

¹¹⁰⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, V, s.163, No: 4950.

(80)

قال النبي صلعم: مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ

“Kim son nefesinde “Lâ ilâhe illallah” derse, cennete girer”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ الْمِسْمَعِيُّ، حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ أَبِي عَرِيبٍ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ مُرَّةٍ الْحَضْرَمِيِّ عَنْ مَعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ"

b. Kaynaklar.

Yukarıdaki metin, Ebû Dâvud¹¹⁰⁷, undur. İlk dört râvîsi aynı senet ve metinle Beyhakî,¹¹⁰⁸ Hâkim en-Nîsâbûrî¹¹⁰⁹ ve Taberânî¹¹¹⁰ de bu hadisi rivâyet etmişlerdir. Ayrıca Buhârî¹¹¹¹, de de benzer rivâyetler vardır.

Ebû Dâvûd'da hadisin altında, Elbânî'nin, bu hadis için “sahîh” dediği de kaydedilmiştir.

(81)

قال النبي صلعم: كَفَّارَةُ الذُّنُوبِ التَّوْبَةُ

“Günahların keffâreti pişmanlıktır”.

¹¹⁰⁷ Ebû Davûd, **Sünen**, Cenâiz, 20 (V, s.34, No: 3116).

¹¹⁰⁸ Beyhakî, **Şuabü'l-İman**, I, s. 198, No: 93; XI, s. 438, No: 8798; XI, s. 440, No: 8800.

¹¹⁰⁹ Neysabûrî, **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn**, I, ss. 503, 678, No: 1299, 1842.

¹¹¹⁰ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XX, s. 112, No: 221.

¹¹¹¹ Buhârî, **Sahîh**, Cenâiz, 1 (II, s.71, No:1237); Libas, 24 (VII, s. 149, No: 5827); Bedü'l-halk, 6 (IV, s. 13, 3222); Tevhid, 33 (IX, s. 142, No:7478).

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْحَرَّانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَمْرِو بْنِ مَالِكٍ النَّكْرِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي الْجَوْزَاءِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَفَّارَةُ الذَّنْبِ النَّدَامَةُ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Ahmed b. Hanbel¹¹¹²,indir. Aynı senet ve metinle Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*¹¹¹³ ve *el-Mu'cemü'l-Kebîr*¹¹¹⁴,de; Beyhakî¹¹¹⁵ ve Kuzâî¹¹¹⁶ de rivâyet etmişlerdir. Ayrıca bu hadis, Ali el-Müttakî el-Hindî'nin *Kenzü'l-Ummâl*¹¹¹⁷,ında da nakledilmiştir.

(82)

قال النبي صلعم: إذا اغتاب أحدكم أخاه فليستغفر له فإنه كفارته

“Sizden biriniz bir kardeşi için gıybet ederse, hemen ardından tövbe etsin.

Çünkü tövbe gıybetin kefarettir”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا عِصْمَةُ بْنُ مَحْمُودٍ، قَالَ: حَ إِبراهيمُ بْنُ إِسماعيلَ قَالَ: ح أَبُو الْفَضْلِ الْعَبَّاسُ الْمَدَنِيُّ بِالْبَصْرَةِ قَالَ: ح عَمْرُو بْنُ الْأَزْهَرِ، عَنْ أَبَانَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا اغْتَابَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ، فَلْيَسْتَغْفِرْ لَهُ، فَإِنَّهُ كَفَّارَتُهُ»

¹¹¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, s. 379, No: 2623 (Şuayb Arnavud Tahkîki).

¹¹¹³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, V, s. 119, No: 5072.

¹¹¹⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XII, s. 172, No: 12795.

¹¹¹⁵ Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, IX, s. 266, No: 6638.

¹¹¹⁶ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, s. 80, No: 77.

¹¹¹⁷ Ali el-Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, s. 246, No: 10366.

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metni, Kelâbâzî¹¹¹⁸ rivâyet etmiştir. Ayrıca, Ebû Nuaym el-İsfahânî,¹¹¹⁹ ilk iki râvîsi aynı olan senetle aynı mânâda biraz farklı şu hadisi rivâyet etmiştir: «مَنْ اغْتَابَ أَخَاهُ فَاسْتَعْفَرَ لَهُ فَهُوَ كَفَّارَتُهُ»

Ebû Nuaym el-İsfahânî, bu metnin hemen akabinde, râvilerden Ebû Hazm'in, râvî Sehl b. Sa'd'dan rivâyetinde tek kaldığını; râvî Sehl'den rivâyet eden Ebû Dâvûd Süleyman b. Ömer en-Nekâî'nin ise, tek başına rivâyet ettiğini, onun “zâhibü'l-hadis”¹¹²⁰ olduğunu, yani bu râvînin rivâyet ettiği hadisin problemli olup kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir.

(83)

قال النبي صلعم: إِذَا اشْتَكَى الْمُؤْمِنُ أَخْلَصَهُ ذَلِكَ مِنَ الذُّنُوبِ

“Mü'min hastalandığında, bu onu, günahlarından arındırır”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْدَرِ قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذَنْبٍ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ غُرُورَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا اشْتَكَى الْمُؤْمِنُ أَخْلَصَهُ اللَّهُ كَمَا يُخَلِّصُ الْكَبِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metni Buhârî,¹¹²¹ *el-Edebü'l-Müfred*'de rivâyet etmiştir. Taberânî,¹¹²² Buhârî'nin rivâyet ettiği bu hadisi, ilk iki râvîsi aynı senet ve aynı

¹¹¹⁸ Kelâbâzî, *Maâni'l-Ahbâr*, s. 234.

¹¹¹⁹ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliya*, III, s. 254.

¹¹²⁰ Zâhibü'l-hadis, bir râvînin cerhi için kullanılan bir sığadır. Adalet vasfını kaybetmiş demektir. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis, kabul edilmez. Daha geniş bilgi için bakınız M. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 427; A. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 335

¹¹²¹ Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 175, No: 479.

¹¹²² Taberânî, *el-Mücemü'l-Evsat*, IV, s. 254, No: 4123; V, s. 292, No: 5351.

metinle; Kuzâî¹¹²³ de ilk üç râvîsi aynı senet ve aynı metinle rivâyet etmişlerdir. Ayrıca Dârekutnî,¹¹²⁴ Suyûtî¹¹²⁵ ve Ali el-Muttakî el-Hindî¹¹²⁶ de ve bu hadisi nakletmişlerdir.

el-Edebü'l-Müfred'de rivâyet edilen bu hadis hakkında bu eserin muhakkiki, Elbânî'nin "sahîh" dediğini de kaydetmiştir.

(84)

قال النبي صلعم: مَنْ اشْتَرَى ثَوْبًا بِعَشْرَةِ دَرَاهِمَ وَفِي ثَمَنِهِ دِرْهَمٌ وَاحِدٌ مِنْ حَرَامٍ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ صَلَوَتَهُ مَا دَامَ عَلَيْهِ

“Bir kimse on dirheme bir elbise satın alsa ve bu parada bir dirhem haram olsa, haram para karışmış elbise üzerinde olduğu müddetçe, Allah onun namazını kabul etmez”.

a. Metin:

حدثنا أسود بن عامر حدثنا بَقِيَّةُ بن الوليد الحِمَصِيُّ عن عثمان بن زُفَرٍ عن هاشم عن ابن عمر قال: "من اشترى ثوباً بعشرة دراهم وفيه درهم حرام لم يقبل الله له صلاةً ما دام عليه"، قال: ثم أدخل أصبعيه في أذنيه ثم قال: صمّتا إن لم يكن النبي -صلي الله عليه وسلم- سمعته يقوله.

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Ahmed b. Hanbel'indir.¹¹²⁷ Yine, ilk iki râvîsi aynı senet ve mânâyı değiştirmeyecek bir metinle, Beyhakî¹¹²⁸ de rivâyet etmiştir. Ayrıca, Hatib

¹¹²³ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, s. 300, No: 1406.

¹¹²⁴ Darîkutnî, *el-Mü'telif ve'l-Muhtelif*, Tahkîk. Mevkuf b. Abdillâh, (I-V), Beyrut, 1406/1986, I, s. 366.

¹¹²⁵ Suyûtî, *el-Câmiu'l-Kebîr*, I, s. 285, No: 346/1261.

¹¹²⁶ Ali el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, III, s. 303, No: 6662.

¹¹²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, s.219, No:5733 (Ahmed Muhammed Şakir Tahkîki).

¹¹²⁸ Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, VIII, s.210, No:5707.

et-Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*¹¹²⁹’de nakletmiş ve isnadının zayıf olduğunu ifade etmiştir.

Elbânî, *Zaîfü'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetühû*¹¹³⁰ ve *Silsiletü Ehâdisü'z-Zaîf ve'l-Mevzû*¹¹³¹ adlı kitaplarında bu hadîsin “zayıf” olduğunu kaydetmiştir.

(85)

قال النبي صلعم: طَلَبُ الْحَلَالِ جِهَادٌ

“Helal peşinde koşturmak, cihattır”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَالِينِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْفَارِسِيُّ، قَالَا: أَبَا أُبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ مُحَمَّدُ بْنُ
الْحُسَيْنِ السُّلَمِيُّ، أَبَا الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ شَيْظَمٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ حَامِدٍ، ثنا إِسْحَاقُ بْنُ حَمْدَانَ
الْوَرَّاقُ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ النَّيْسَابُورِيُّ، ثنا زَيْدُ بْنُ مُوسَى الْمُرُوزِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ
مُجَاهِدٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «طَلَبُ الْحَلَالِ جِهَادٌ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Kuzâî’nindir.¹¹³² Ayrıca bu hadisi ilk üç râvîsi aynı senet ve “طَلَبُ الْحَلَالِ جِهَادٌ، وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيُحِبُّ الْمُؤْمِنَ الْمُحْتَرِفَ” metniyle İbn Ebi’d-Dünya¹¹³³ ve Muammed b. Mahled¹¹³⁴ de rivâyet etmişlerdir. Elbânî,¹¹³⁵ bu hadisin “zayıf” olduğunu ifade etmektedir. Taberânî,¹¹³⁶ bu hadisi başka bir senetle “طَلَبُ الْحَلَالِ وَاجِبٌ”

¹¹²⁹ Hatib et-Tebrizî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, II, s.849, No:2789.

¹¹³⁰ Elbânî, *Zaîfü'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetühû*, s.782, No: 5420.

¹¹³¹ Elbânî, *Silsiletü Ehâdisü'z-Zaîf ve'l-Mevzû*, II, s.240, No: 844.

¹¹³² Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, s. 83, No: 82.

¹¹³³ İbn Ebi'd-dünya, *İslâhu'l-Mâl*, Tahkîk: Muhammed Abdülkadir Atâ, Neşreden: Müessesetü'l-Kütübi's-Sakâfiyye, Beyrut, 1414/1993, s. 71, No: 204.

¹¹³⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. Mahled b. Hafs el-Attar ed-Düverî el-Bağdâdî, *Fevâidü Muhammed b. Mahled*, Tahkîk: Salah Âyid eş-Şelâhî, Neşreden: Matbaatü'l-Feth, Mısır, Tarihsiz, s. 26, No: 27.

¹¹³⁵ Elbânî, *Silsiletü Ehâdisü'z-Zaîf ve'l-Mevzû*, III, s. 466, No: 1301.

¹¹³⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, VIII, s. 272, No: 8610.

”عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ“ metniyle rivâyet etmiştir. Taberânî, bu hadisin Enes b. Mâlik’den sonra ikinci râvîsi olan Zübeyr b. el-Hırrîd’den rivâyet eden Cerîr b. Hâzım’ın ve ondan rivâyet eden Bakıyye b. Velid’in, yalnız başlarına rivâyet ettiklerini ve bu hadisi rivâyet eden başka birini bilmediğini de ifade etmektedir.

(86)

قال النبي صلعم: لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةً مَاءٍ

“Allah katında dünyanın bir sivrisineğin kanadı kadar değeri olsaydı, ondan kâfire bir yudum su içirmezdi”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةً مَاءٍ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Tirmizî’nindir.¹¹³⁷ Bu hadisi, ilk iki râvîsi aynı senet ve mânâyı değiştirmeyecek bazı kelime farklılıkları bulunan metinle İbn Mâce¹¹³⁸de rivâyet etmiştir. Ayrıca Hâkim en-Nîsâbûrî,¹¹³⁹ iki râvîsi aynı senet ve aynı metinle; Taberânî,¹¹⁴⁰ ilk üç râvîsi aynı senet ve mânâyı değiştirmeyecek bazı kelime farklılıkları bulunan metinle ve Beyhakî¹¹⁴¹ de, ilk üç râvîsi aynı senet ve aynı metinle bu hadisi rivâyet etmişlerdir.

Tirmizî’nin muhakkikleri, hadisin altında, Elbânî’nin bu hadis için “sahîh” dediğine işaret edilmişlerdir.

¹¹³⁷ Tirmizî, **Sünen**, Zühed, 13, (IV, s. 56, No: 2320) (Ahmed Muhammed Şakir Tahkîki).

¹¹³⁸ İbn Mâce **Sünen**, Zühed, 3 (V, s. 230, No: 4110) (Şuayb Arnavud ve arkadaşlarının tahkîki).

¹¹³⁹ Hâkim en-Nîsâbûrî, **el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn**, IV, s. 341, No: 7847.

¹¹⁴⁰ Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Kebîr**, IV, s. 137, No: 5840.

¹¹⁴¹ Beyhakî, **Şuabü’l-İmân**, XIII, s. 79, No: 9982.

(87)

قال النبي صلعم: لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَا يَبْتَغَى ثَلَاثًا وَلَا يَمَلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا التُّرَابُ

“Şâyet âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa, üçüncüsünü de ister. Âdemoğlunun gözünü ancak toprak doldurur”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَا يَبْتَغَى ثَلَاثًا، وَلَا يَمَلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا التُّرَابُ، وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Buhârî'nindir.¹¹⁴² Bu hadisi, farklı bir senet ve aynı metinle Müslim,¹¹⁴³ farklı bir senet ve mânâyı değiştirmeyecek bir metinle Tirmizî¹¹⁴⁴ ve Ahmed b. Hanbel¹¹⁴⁵ de rivâyet etmişlerdir.

Tirmizî, bu hadisin “sahîh” olduğuna işaret etmiştir.

(88)

قال النبي صلعم: حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ

“Dünya sevgisi, bütün günahların başıdır”.

¹¹⁴² Buhârî, **Sahîh**, Rakâik, 10 (VIII, s. 92, No: 6436).

¹¹⁴³ Müslim, **Sahîh**, Züh'd, 116, 119 (II, s. 725, No: 1048, 1050).

¹¹⁴⁴ Tirmizî, **Sünen**, Züh'd, 27 (IV, s. 569, No: 2337) (Ahmed Muhammed Şakir tahkîki).

¹¹⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, s. 259, No: 12228) (Şuayb Arnavud Tahkîki).

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ بْنُ حَيَّانَ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ الْفَرَجِ، ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْجَلِيِّ، ثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، قَالَ: قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ، وَالْمَالُ فِيهِ دَاءٌ كَثِيرٌ، قِيلَ: يَا رَوْحَ اللَّهِ: مَا دَأْوُهُ؟ قَالَ: لَا يُؤَدِّي حَقَّهُ قَالُوا: فَإِنْ أَدَّى حَقَّهُ؟ قَالَ: لَا يَسْلُمُ مِنَ الْفَخْرِ وَالْخِيَلَاءِ، قَالُوا: فَإِنْ سَلِمَ مِنَ الْفَخْرِ وَالْخِيَلَاءِ؟ قَالَ: يَشْغَلُهُ اسْتِصْلَاحُهُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Ebû Nuaym'ındır.¹¹⁴⁶ Ayrıca bu hadisi, Münâvî,¹¹⁴⁷ İbnü'l-Esîr,¹¹⁴⁸ Sahâvî¹¹⁴⁹ ve Aclûnî¹¹⁵⁰ de nakletmişlerdir.

Elbânî, *Zaîfü'l-Câmiu's-Sağîr*¹¹⁵¹'de de bu hadisin “zayıf” olduğunu ifade etmiştir.

(89)

قال النبي صلعم: تَرَكَ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ فَضِيلَةٍ

“Dünyayı terk etmek bütün faziletlerin başıdır”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ هَاشِمٍ، حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ أَبُو الْيَمَانِ، حَدَّثَنَا شَيْخٌ، مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ، عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْسَ خَيْرُكُمْ مَنْ تَرَكَ دُنْيَاهُ لِآخِرَتِهِ، وَلَا مَنْ تَرَكَ آخِرَتَهُ لِدُنْيَاهُ حَتَّى يَنَالَ مِنْهَا، فَإِنْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مُبْلَغَةٌ إِلَى الْأُخْرَى، وَلَا تَكُونُ كَلًّا عَلَى النَّاسِ»

¹¹⁴⁶ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiya*, VI, s. 388.

¹¹⁴⁷ Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, s. 368, No: 3662.

¹¹⁴⁸ İbnü'l-Esîr, Mubarek b. Muhammed, *Câmiu'l-Usul li Ehâdîsi'r-Resûl*, Tahkik: Abdülkadir Arnavud, Beşîr Uyûn, Neşreden: Mektebetü'dâril'-Beyan, 1369-1371/1969-1971 IV, s. 506, No: 2603.

¹¹⁴⁹ Sahâvî, el-Makâsîdû'l-Hasene, s. 296, No: 383.

¹¹⁵⁰ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, s. 344, No: 1099.

¹¹⁵¹ Elbânî, *Zaîfü'l-Câmiu's-Sağîr*, s. 397, No: 2682.

b. Kaynaklar:

Halvetî Muhyî'nin hadis olarak kaydettiği metin, hadis ve diğer kaynaklarda bulunamamıştır. Yapılan araştırmada *Gül-i Sad-Berg*'de yer alan metnin anlam olarak tam tersi olan bir metne, İbn Ebi'd-Dünya'da¹¹⁵² rastlanmış olup yukarıda kaydedilmiştir.

Bu metni Suyûtî de rivâyet etmiş ve Elbânî, “mevzû” olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁵³ Yine Münâvî'nin *Feyzü'l-Kadîr*'inde¹¹⁵⁴ nakledilmiştir ve eseri neşredenler tarafından Elbânî'nin “mevzû” hükmüne yer verilmiştir. Aclûnî de rivâyet etmiş ve “mevzû” olduğunu kaydetmiştir.¹¹⁵⁵

(90)

قال النبي صلعم: لَا تَغِطَنَّ فَاجِرًا بِنِعْمَةٍ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا هُوَ لَاقٍ بَعْدَ مَوْتِهِ

“Günahkârın sahip olduğu nîmetine gıpta etme. Onun öldükten sonra ne ile karşılaşacağını bilemezsin”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا جَدِّي، نَا حَبَّانُ، أَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَنَا جَهْمُ بْنُ أَوْسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي مَرْيَمَ، وَمَرَّ بِهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رُسْتَمٍ فِي مَرْكَبِهِ، فَقَالَ لِابْنِ أَبِي مَرْيَمَ: إِنِّي لَأَشْتَهِي مَجَالِسَكَ وَحَدِيثَكَ، فَلَمَّا مَضَى، قَالَ ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَغِطَنَّ فَاجِرًا بِنِعْمَةٍ، فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا هُوَ لَاقٍ بَعْدَ مَوْتِهِ، إِنَّ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ قَاتِلًا لَا يَمُوتُ»، فَبَلَغَ ذَلِكَ وَهْبُ بْنُ مُنَبِّهٍ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ وَهْبُ أَبُو دَاوُدَ الْأَعْمُورَ، فَقَالَ: يَا فَلَانُ، مَا قَاتِلًا لَا يَمُوتُ؟ قَالَ ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ: النَّارُ

¹¹⁵² İbn Ebi'd-Dünya, *İslâhu'l-Mal*, s. 34, No: 50.

¹¹⁵³ Elbânî, *Sahîhu'l-Câmiu's-Sagîr ve Ziyâdetühü*, s. 10354, No: 10354.

¹¹⁵⁴ Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, V, s. 364, No: 7594.

¹¹⁵⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 198, No: 2139.

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Abdullah İbn Mubârek'indir.¹¹⁵⁶ Bu hadis, Bağavî'nin *Mesâbîhu's-Sünne*'sinde¹¹⁵⁷ ve Tebrîzî'nin *Mişkâtü'l-Mesâbîh*'inde¹¹⁵⁸ de nakledilmiştir.

(91)

قال النبي صلعم: الْمَرْءُ يَطِيرُ بِهَمَّتِهِ كَالطَّيْرِ يَطِيرُ بِجَنَاحِهِ

“Kuşun kanatlarıyla uçuşu gibi, kişi de himmetiyle uçar”.

a. Metin:

قيل: الطير يطير بجناحيه المرء يطير بهمته

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Fîrûzâbâdî'nin *Besâiru Zeviti't-Temyîz*¹¹⁵⁹'inde nakledilmiştir. Kelâm-ı kibar bir söz olarak nakledildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-Beyân*'ında¹¹⁶⁰ Sa'd suresinin 35. âyetini tefsirini yaparken, “... فان المرء يطير بهمته كالطائر يطير بجناحيه ...” şeklinde *Gül-i Sad-Berg*'de geçtiği gibi yer almaktadır. Burada da bir hadis olarak değil, hikmetli güzel bir söz (kelâm-ı kibar) olarak nakledildiği görülmektedir.

(92)

قال النبي صلعم: لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا

¹¹⁵⁶ Abdullah İbn Mubârek, Ebû Abdurrahman el-Mervezî, **Müsned**, Tahkîk: Subhî'l-Bedrî es-Sâmirâî, Riyad, 1407, s. 165, N: 269.

¹¹⁵⁷ Bağavî, **Misbâhu's-Sünne**, III, s. 434, No:4056.

¹¹⁵⁸ Tebrîzî, **Miškâtü'l-Mesâbîh**, III, s. 1445, No: 5248.

¹¹⁵⁹ El-Fîrûzâbâdî, Mecîdü'd-Din Muhammed b. Yakup, **Besâiru Zevî't-Temyîz fi Letâîfü'l-Kitâbi'l-Azîz**, Tahkîk: Muhammed Ali en-Neccâr (I-IV), Üstaz Abdü'l-Alîm Tahâvî (V-VI), (I-VI), Mısır, 1412/1992, V, s. 349.

¹¹⁶⁰ İsmâil Hakkı Bursevî (ö.1127), **Rûhu'l-Beyân**, (I-X), Dâru'l-Fikr, Beyrut, Târihsiz, V. s. 35.

“İmân etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de (kâmil olarak) îmân etmiş olmazsınız”.

a. -Metin:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، وَوَكَيْعٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَوَّلَا أَدْلُكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ»

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Müslim’indir.¹¹⁶¹ Ayrıca Ahmed b. Hanbel,¹¹⁶² iki yerde ilk dört râvîsi aynı, bir başka yerde de ilk üç râvîsi aynı senetle bu hadisi rivâyet etmiştir. Her üç yerde de hadisin başında “وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ” ilavesi olduğu görülmektedir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel’deki metnin aynısını, yukarıdaki Müslim rivâyetinin, ilk dört râvîsi aynı senetle, Ebû Dâvud,¹¹⁶³ Tirmizî¹¹⁶⁴ ve İbn Mâce¹¹⁶⁵ de rivâyet etmişlerdir.

Ahmed b. Hanbel’de her üç yerde de bu hadislerin isnadlarının Şeyhayn’ın (Buhârî ve Müslim) şartlarına uygun olduğu muhakkiklerince kaydedilmiştir.

(93)

قال النبي صلعم: أَلَأَمَانَةُ تَجُرُّ الرِّزْقَ وَالْحَيَانَةُ تَمْنَعُ الرِّزْقَ

“Emânete riâyet, rızık getirir; hıyânet ise, rızka mâni olur”.

¹¹⁶¹ Müslim, **Sahîh**, İman, 93 (I, s.74, No: 54).

¹¹⁶² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XV, s. 443, No: 9710; XVI, ss.146,269, No: 10177,10430 (Şuayb Arnavud Tahkîki).

¹¹⁶³ Ebû Dâvud, **Sünen**, Edeb, 142 (IV, s. 350, No: 2688) (Ş. Arnavud Tahkîki).

¹¹⁶⁴ Tirmizî, **Sünen**, İsti’ze ve’l-Edeb, 1, (V, s. 52, No: 2688) (Ahmed Muhammed Şakir Tahkîki).

¹¹⁶⁵ İbn Mâce, **Sünen**, Sünne, 68 (I, s. 47, No: 68); Âdab, 11 (IV, s. 649, No: 3692) (Şuayb Arnavud Hakîki).

a. Metin:

أَخْبَرَنَا الْقَاضِي أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْكَرِيمِ بْنُ الْمُنتَصِرِ الْأَشْثِيخِيُّ، قَدِمَ عَلَيْنَا مِنْ خُرَاسَانَ، ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ الْحَسَنِ
الْبُخَارِيُّ الرَّاهِدُ، ثنا أَبُو حَاتِمٍ مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ، ثنا أَبُو ذَرٍّ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ مَالِكٍ التَّرمِذِيُّ بِإِسْنَادِهِ الْمُقَدَّمِ
ذَكَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ ذَلِكَ فِي خُطْبَتِهِ الْمُقَدَّمِ ذَكَرَهَا
الْأَمَانَةُ تَجُرُّ الرِّزْقَ، وَالْخِيَانَةُ تَجُرُّ الْفَقْرَ

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Kuzâî'nindir.¹¹⁶⁶ Ayrıca bu metni Suyûtî¹¹⁶⁷ ve Ali el-Muttakî el-Hindî¹¹⁶⁸ de nakletmişlerdir. Görüldüğü üzere, *Gül-i Sad-Berg*'de bulunan hadis metni ile bu kaynaklardaki arasında lafız farklılığı vardır, fakat mânâ aynıdır. Elbânî,¹¹⁶⁹ hadisin zayıf olduğu kanaatindedir.

(94)

قال النبي صلعم: مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ آمِنًا فِي سِرِّهِ مُعَافَاً فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ قُوَّةٌ يَوْمُهُ فَكَأَنَّمَا خَيْرَتْ لَهُ
الدُّنْيَا

“Sizden birisi îmânından emin olarak sabahlarsa, vücûdu sıhhatli, yanında da bir günlük rızık bulunursa, sanki bütün dünya onun emrine âmâde kılınmış gibi olur”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَالِكٍ، وَمَحْمُودُ بْنُ خِدَاشٍ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ
بْنُ أَبِي شُمَيْلَةَ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مِحْصَنِ الْخَطْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ، قَالَ: قَالَ

¹¹⁶⁶ Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, s. 72, No: 64.

¹¹⁶⁷ Suyûtî, *el-Câmiu'l-Kebîr*, III, s. 564, No: 10156/518.

¹¹⁶⁸ El-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, III, s. 61, No: 5464.

¹¹⁶⁹ Elbânî, *Silsiletü Ehâdisü'z-Zaif ve'l-Mevzû*, IV, s. 93, No: 1590.

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ آمِنًا فِي سِرِّهِ مُعَافًى فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ قُوَّةٌ يَوْمَهُ فَكَأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا»: " هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Tirmizî'nindir.¹¹⁷⁰ Bu hadisi, ilk dört râvîsi aynı senet ve metinle İbn Mâce¹¹⁷¹ de rivâyet etmiştir. Ayrıca, Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*¹¹⁷², de, Beyhakî *Şuabü'l-Îmân*¹¹⁷³ ve *ez-Zühdü'l-Kebîr*¹¹⁷⁴, de ve Ebû Nuaym da *Ma'rifetü's-Sahâbe*¹¹⁷⁵, de ilk dört râvîsi aynı senet ve aynı metinle rivâyet etmişlerdir. Bu hadisi bulduğumuz hadis kaynaklarında Halvetî Muhyî'nin kaydettiği gibi "... حِيزَتْ ..." değil "... حِيزَتْ ..." olduğu görülmüştür.

Tirmizî, bu hadisin "hasen garib" olduğunu ifade etmiştir. Hadisin hemen altında muhakkiklerince, Elbânî'nin bu hadis için "hasen" dediğine de işaret edilmiştir.

(95)

قال النبي صلعم: لَا تَصْحَبُ الْمَلَائِكَةُ رُفْقَةً فِيهَا كَلْبٌ أَوْ جَرَسٌ

"Melekler, köpek veya çan bulunan bir kâfileye yârenlik etmez".

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ فَضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ الْجَحْدَرِيُّ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ يَعْنَى ابْنُ مُفَضَّلٍ، حَدَّثَنَا سُهَيْلٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تَصْحَبُ الْمَلَائِكَةُ رُفْقَةً فِيهَا كَلْبٌ وَلَا جَرَسٌ»

¹¹⁷⁰ Tirmizî, *Sünen*, Zühd, 34 (IV, s. 574, No: 2346) (Ahmed Muhammed Şakir Tahkîki).

¹¹⁷¹ İbn Mâce, *Sünen*, Zühd, 9 (V, s. 253, No: 4141) (Şuayb Arnavud Tahkîki).

¹¹⁷² Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 112, No: 300.

¹¹⁷³ Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, XIII, s. 10, No: 9878.

¹¹⁷⁴ Beyhakî, *Kitâbü'l-Zühd*, s. 88, No: 105.

¹¹⁷⁵ Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, IV, s. 1874, No: 4716.

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Müslim¹¹⁷⁶'indir. İlk üç râvîsi aynı senet ve aynı metinle Tirmizî¹¹⁷⁷ ve Ebû Dâvud¹¹⁷⁸ da rivâyet etmişlerdir. Tirmizî hadisin "hasen" olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca, Nesâî¹¹⁷⁹ yine ilk râvîsi Ebû Hureyre rivâyeti olmak üzere farklı bir senetle; Dârimî¹¹⁸⁰ de ilk iki râvîsi aynı senetle, Müslim'de yer alan metni rivâyet etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel¹¹⁸¹ ise, bu hadisi ilk üç râvîsi aynı senet ve aynı metinle mükerreren rivâyet etmiştir.

(96)

قال النبي صلعم: إِنَّ الْمُسْتَشَارَ مُؤْتَمَنٌ

"Muhakkak ki istişare edilen şey, güvenlidir"

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ». «هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ،

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Tirmizî'nindir.¹¹⁸² İbn Mâce¹¹⁸³ aynı metni, ilk dört râvîsi aynı senetle; hemen akabinde de farklı bir senetle rivâyet etmiştir. Yine, Tirmizî¹¹⁸⁴

¹¹⁷⁶ Müslim, **Sahîh**, Libas, 103, (II, s. 1672, No: 2113).

¹¹⁷⁷ Tirmizî, **Sünen**, Cihad, 25, (IV, s.207, No: 1703).

¹¹⁷⁸ Ebû Dâvud, **Sünen**, Cihad, 49 (IV, s. 205, No: 2555) (Şuayb Arnavud Tahkîki).

¹¹⁷⁹ Nesâî, **es-Sünenü'l-Kübra**, VIII, s. 110, No: 8759.

¹¹⁸⁰ Dârimî, **Sünen**, İsti'za, 44 (III, s. 1751, No: 2718).

¹¹⁸¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIII, ss. 14, 462, No: 7566, 8097; XIV, ss. 80, 211, No: 8337, 8528; XV, ss.43, 460, No:9089, 9738 (Ş. Arnavud tahkîki, Risâle).

¹¹⁸² Tirmizî, **Sünen**, Edeb, 57 (V, s. 125, No: 2822) (Ahmed Muhammed Şakir Tahkîki).

¹¹⁸³ İbn Mâce, **Sünen**, Edeb, 37 (IV, s. 681, No: 3745, 3746) (Şuayb Arnavud Tahkîki).

¹¹⁸⁴ Tirmizî, **Sünen**, Zühd, 39 (IV, s. 583, No: 2369) (Ahmed Muhammed Şakir Tahkîki).

ve Nesâî,¹¹⁸⁵ ilk üç râvîsi aynı senetle ve daha başka konuların da üzerinde durulduğu metin içinde aynı lafızlarla bu hadisi rivâyet etmişlerdir. Ayrıca, Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*¹¹⁸⁶ ve *Şuabü'l-Îmân*¹¹⁸⁷, da rivâyet etmiştir.

Görüldüğü üzere Tirmizî, yukarıdaki hadis metnini takiben “hasen” olduğunu ifade etmiştir. Tirmizî’nin muhakkikleri de Elbânî’nin bu hadis için “sahîh” dediğini nakletmişlerdir.

(97)

قال النبي صلعم: التَّوَدُّةُ فِي كُلِّ شَيْءٍ خَيْرٌ إِلَّا فِي عَمَلِ الْآخِرَةِ

“Ahiret işleri hariç her işte teenni ile hareket etmek hayırlıdır”.

a. Metin:

أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَاقَ الْفَقِيه، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَالِبٍ بْنُ حَرْبٍ، ثنا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، ثنا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، ثنا الْأَعْمَشُ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ الْأَعْمَشُ: وَلَا أَعْلَمُهُ إِلَّا: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " التَّوَدُّةُ فِي كُلِّ شَيْءٍ خَيْرٌ، إِلَّا فِي عَمَلِ الْآخِرَةِ "

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Beyhakî’nindir.¹¹⁸⁸ Hâkim en-Nisâbü’rî¹¹⁸⁹ ve Ebû Ya’lâ¹¹⁹⁰ da aynı senet ve metinle bu hadisi rivâyet etmişlerdir.

Elbânî,¹¹⁹¹ bu hadisin “sahîh” olduğunu ifade etmiştir.

¹¹⁸⁵ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI, s. 212, No: 6583).

¹¹⁸⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, s. 191, No: 20322.

¹¹⁸⁷ Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, VII, s. 210, No: 4888.

¹¹⁸⁸ Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, X, s. 327, No: 20803.

¹¹⁸⁹ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, I, s. 132, No: 213.

¹¹⁹⁰ Ebû Ya’la Mevslî, *Müsneid*, II, s.123, No: 792.

¹¹⁹¹ Elbânî, *Sahîhu'l-Câmiu’s-Sağir ve Ziyâdetühü*, I, s. 578, No: 3008.

(98)

قال النبي صلعم: الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ

“Kişi arkadaşının/dostunun dînî gidişatı üzeredir. Öğleyse her biriniz kiminle dost olacağına iyi baksın”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ وَرْدَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ "

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin, Ahmed b. Hanbel’indir.¹¹⁹² Bu hadis, Tirmizî¹¹⁹³’de ilk üç râvîsi aynı senetle ve “الْمَرْءُ” yerine “الرَّجُلُ” kelimesi ile başlayarak aynı metinle rivâyet edilmiş ve hadisin “hasen” olduğu ifade edilmiştir. Muhakkikleri de hadisin altında Elbânî’ni “hasen” dediğine işaret etmişlerdir. Ayrıca, bu hadisi, Beyhâkî¹¹⁹⁴ ve Kuzâî,¹¹⁹⁵ ilk dört râvîsi aynı senet ve aynı metinle, Hâkim en-Nîsâbûrî¹¹⁹⁶ ilk iki râvîsi aynı senet ve metinle, Ebû Nuaym el-İsfahânî¹¹⁹⁷ de ilk (sahabî) râvîsi aynı senet ve metinle rivâyet etmişlerdir.

Bu hadisi, ilk dört râvîsi aynı senet ve Tirmizî’deki aynı metinle Ebû Davûd Tayâlisî¹¹⁹⁸ de rivâyet etmiştir.

¹¹⁹² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIV, s. 142, No: 8417 (Ş. Arnavud tahkîki, Risâle).

¹¹⁹³ Tirmizî, **Sünen**, Zühd, 45 (IV, s. 589, No: 2378) (A. Muhammed Şakir Tahkîki).

¹¹⁹⁴ Beyhaki, **Şuabü’l-Îmân**, XII, s. 44, No: 8990.

¹¹⁹⁵ Kuzâî, **Müsnedü’s-Şihâb**, I, s.141, No: 187.

¹¹⁹⁶ Hâkim en-Nisâbûrî, **el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn**, IV, s. 188, No: 7319.

¹¹⁹⁷ Ebû Nuaym, el-İsfahânî, **Hilyetü’l-Evliya ve Tabakâtü’l-Asfiyâ**, III, s.165.

¹¹⁹⁸ Ebû Dâvûd, **Sünen**, Edeb, 19 (VII, s.204, No: 4833) (Şuayb Arnavud Tahkîki).

(99)

قال النبي صلعم: حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ

“Güzel zan, güzel ibadettendir”.

a. Metin:

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ. وَحَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ مُهَنَّأَ أَبِي شَيْبَلٍ، - قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَلَمْ أَفْهَمْهُ مِنْهُ جَيِّدًا - عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَاسِعٍ، عَنْ شُعْبَةَ - قَالَ نَصْرُ: - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - قَالَ نَصْرُ: - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ" قَالَ أَبُو دَاوُدَ: مُهَنَّأُ ثَقَّةٌ بَصْرِيٌّ

b. Kaynaklar:

Yukarıdaki metin Ebû Dâvud’undur.¹¹⁹⁹ Bu hadisi Ahmed b. Hanbel,¹²⁰⁰ ilk dört râvîsi aynı senet ve aynı metinle rivâyet etmiştir. Ayrıca Tirmizî,¹²⁰¹ bu hadisi, ilk (sahâbî) râvî aynı olup ayrı bir senet ve şu metinle rivâyet etmiştir: “إِنَّ حُسْنَ الظَّنِّ” Ardından da “hasen garib” değerlendirmesinde bulunmuştur.

(100)

قال النبي صلعم: تَمُوتُونَ كَمَا تَعِيشُونَ وَتُحْشَرُونَ كَمَا تَمُوتُونَ

“Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz. Nasıl ölürseniz öyle dirilirsiniz”.

¹¹⁹⁹ Ebû Dâvud, **Sünen**, Edeb, 88 (VII, s.345, No: 4993) (Şuayb Arnavud Tahkîki).

¹²⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XV, s.160, No: 9280; XVI, s.238, No: 10360 (Şuayb Arnavud Tahkîki).

¹²⁰¹ Tirmizî, **Sünen**, Daavât, 154 (V, s.583, No: 3604) (Ahmed Muhammed Şakir Tahkiki).

a. Metin:

قال عليه السلام (تموتون كما تعيشون وتحشرون كما تموتون) انتهى كلامه

b. Kaynaklar:

Muhyî'de hadis olarak ifade edilen metin, hadis kaynaklarında bulunamamıştır. Yukarıdaki kaydedilen metnin, İsmail Hakkı Bursevî'in *Rûhu'l-Beyân*'ında, Hûd süresinin 35. ve Muhammed süresinin 34. âyetinin tefsirini yaparken naklettiği görülmüştür.¹²⁰²Yine bu metin, Şeyh Allâme Muhammed el-Emin'in tefsirinde Muhammed süresinin 34. âyetini tefsir ederken geçmektedir.¹²⁰³

Ayrıca, el-Kevrânî'nin *el-Kevserü'l-Cârî ilâ Riyâdi'l-Buhârî*¹²⁰⁴ isimli eserinde bir kelime farklılığı ile senetsiz olarak şu metin vardır: “قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم-: ”تموتون كما تعيشون وتبعثون كما تموتون“

II. HADİSLERİN DEĞERLENDİRMESİ

Burada *Gül-i Sad-Berg*'deki hadislerin muhtevâ bakımından değerlendirmesi; hadislerin kaynaklara dağılımı ve sıhhat derecelerine göre tasnifi yapılmıştır.

A. Gül-i Sad-Berg'deki Hadislerin Muhtevâsı

Gül-i Sad-Berg'in, yazıldığı devirde, Hz. Peygamber'in veciz sözlerini sade bir dille manzum olarak açıklayarak, halka yönelik nasihat veren ahlâkî karakterli bir eser olduğu daha önce ifade edilmişti.

Gül- Sad-Berg'deki hadislerin muhtevâsını değerlendirirken, genel olarak hadislerin nasıl sınıflandırıldığıнын bilinmesinde fayda mülâhaza edilmektedir. İslam âlimlerinin, Hz. Peygamber'in (sas) fikhî konulara taalluk eden hadisleri “ahkâm

¹²⁰² İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyan*, IV, s. 121, VIII, s. 523.

¹²⁰³ Şeyh Âllame Muhammed el-Emin b. Abdullah el-Herevî, *Tefsîrû Hadâiku'r-Rûh ve'r-Reyhân fî Rivâyeti Ulûmu'l-Kur'an*, (I-XXXIII), Beyrut, 1421/2001, XXVII, s.198.

¹²⁰⁴ El-Kevrânî, Ahmed b. İsmail, *el-Kevserü'l-Cârî ilâ Riyâdi'l-Buhârî*, Tahkîk: Şeyh Ahmed Aneyân, (I-XI), Beyrut, 1429/2008, III, s.213, No: 1153.

hadisleri”, diğerkleri de “fezâil” diye iki grupta mütâlaa edilmiştir. Fıkıhî konularla ilgili hadislerin, *sünen* türü eserler ile *câmî*’lerin ilgili bölümlerinde (kitaplarında); fezâil ile ilgili hadislerin ise, genellikle Kitâbü’z-Zühd, Kitâbü’l-Edeb, Kitâbü’l-İlm, Kitâbü’r-Rikâk, Kitâbü’l-Menâkıb vb. bölümlerinde (kitaplarda) yer aldığı kaydedilmiştir.¹²⁰⁵

Halvetî Muhyî’nin, *Gül-i Sad-Berg*’e aldığı hadislerden Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî’nin rivâyet ettiği hadislerin dağılımına bakıldığında da çeşitli bölümlere (kitaplara) serpiştirildiği görülür. Ebû Dâvud’da bulabildiklerimizin yarıya yakınının “Edeb”, İbn Mâce’de bulabildiklerimizin de yarısının “Zühd” kitabında olduğu, diğerklerinin de muhtelif bölümlere (kitaplara) serpiştirildiği tespit edilmiştir.

Hadislerin muhtevâsını sayısal olarak, îman, ibadet, muamelat ve ahlâk, diye sınıflandırıldığında, şöyle bir tablo ile karşılaşılır:

Îman.....	4
Îman ve Ahlâk.....	3
İbadet.....	1
Muâmelât.....	2
Muâmelât ve Ahlâk.....	4
Ahlâk.....	85
<u>Toplam</u>	<u>100</u>

Farklı bakış açısına göre bu sayıların dağılımında birkaç değişiklik olabilir. Fakat değişmeyecek gerçek, *Gül-i Sad-Berg*’de bulunan hadislerin kâhir ekseriyetinin, ahlâk maddesi altında yer aldığı hususudur.

Îman, ibadet ve muâmelât maddesi içinde saydıklarımız da bir yönüyle bu madde içinde mütâlaa edilse de aslında onların da aynı zamanda ahlâkî konularla ilgili olduğu bir gerçektir.

Gül-i Sad-Berg’deki hadislerin muhtevâsı daha detaylı sınıflandırılmak istenildiğinde, listenin epeyce uzayacağı görülmüştür. Nitekim Nihat Öztoprak,¹²⁰⁶ dînî, ictimâî ve ahlâkî konuları ele alan bu yüz hadisın muhtevâsını, otuz sekiz maddede saymıştır.

¹²⁰⁵Bu konuda daha geniş değerlendirme için bakınız A. Yardım, **Mesnevî Hadisler** (Tesbit ve Tahrîc), Damla Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 269-270.

¹²⁰⁶N. Öztoprak, **Manzum Yüz Hadisler**, ss. 70-72.

Tarafımızca da şöyle bir sınıflandırma yapılmıştır:

<u>Sıra no</u>	<u>Konu</u>	<u>Gül- Sad-Berg'deki sıra numaraları</u>
1	İmân	39, 53, 54, 55, 80
2	Muhabbetüllâh	17, 31, 32, 56, 57, 72, 92
3	Ölüm ve Ötesi	18, 19, 30, 76, 100
4	İbadet	17, 78
5	Takva	4, 8, 9, 20, 21, 23, 28, 29, 36, 37, 41, 42, 44, 58, 59, 60, 68, 79, 81, 83, 94
6	Kalbi Hastalıklar	25, 40, 52, 73, 99
7	Menhiyyat	3, 6, 7, 22, 24, 26, 27, 38, 49, 70, 95
8	Dil Ahlâkı	5, 12, 45, 62, 64, 65, 67, 69, 82
9	Emânet	2, 93
10	Beşerî İlişkiler	10, 11, 33, 34, 35, 43, 50, 51, 61, 63, 66, 74, 75, 98
11	İnfak	13, 14, 15, 16
12	Ticârî Ahlâk	46, 47, 85, 85
13	Dünya Malı ve Sevgisi	86, 87, 88, 89, 90
14	Dünyevî Tavsiyeler	48, 71, 77, 91, 96, 97

Farklı bir bakış açısıyla *Gül-i Sad-Berg*'deki hadislerde üzerinde durulan konuları,

-İyi müslüman, iyi insan ve iyi vatandaş olmanın özellikleri,

-Kâmil bir mü'min/müslüman olmanın vasıfları,

-İnsanın, Allah'a, diğer insanlara, hayvanlara, çevreye ve kendine karşı olan görevleri,

-Bir müslümanın, Kur'an ve Hz. Peygamber'in (sas) ahlâkına bürünmesi için yapması gerekenler vb. başlıklar altında düşünmek te mümkündür.

Halvetî Muhyî, *Gül-Sad-Berg*'i yaşadığı devirdeki avamın dünya-ahiret saadetine katkı sağlamak için, yapması ve sakınması gereken hususları, Hz. Peygamber'in "cevâmiu'l-kelim" hadislerinden seçerek manzum olarak şerh etmiştir. Hadislerde üzerinde durulan ahlâkî tavsiyeler, genel olarak sadece o dönem için

değil, takip eden asırlar ve bugünün insanı için de geçerli olup uyulması gereken ahlâkî tavsiyelerdir.

B. Gül-i Sad-Berg'deki Hadislerin Kaynakları

Halvetî Muhyî, *Gül-i Sad Berg*'in mukaddimesinde, kullandığı hadisleri, Buhârî ve Müslim *Sahîhleri* ile Begavî'nin *Mesâbihu's-Sünne*'sinden aldığını dile getirmektedir. Bilindiği gibi, Buhârî ve Müslim, tasnif döneminin temel hadis kaynaklarındandır. Beğavî'nin *Mesâbihu's-Sünne*'si ise, şerh ve derlemecilik dönemde te'lif edilmiş, tasnif döneminin temel hadis kaynaklarından seçilerek oluşturulan bir hadis kitabıdır.

Beğavî (ö.516/1122), *Mesâbihu's-Sünne*'ye, başta *Sahîhayn* olmak üzere, *Kütüb-i Sitte*'deki diğer eserler ile Dârimî'nin *Sünen*, İmam Malik'in *Muvatta*, Şâfiî'nin *Müsned*, Dârekutnî'nin *Sünen*, Beyhakî'nin *Şuabü'l-İmân* ve Endülüslü mahaddis Rezin b. Muâviye es-Sarakustî'nin *et-Tecrid ve li's-Sihâh ve's-Sünen* adlı eserlerinden hadis almıştır. *Sahîhayn*'dan aldığı hadislerle “sahîh”, diğer kaynaklardan aldığı hadislerle de “hasen” hükmünü vermiştir.¹²⁰⁷

Halvetî Muhyî'nin, hadis aldığını söylediği üç hadis kitabından, hangisinden ne kadar hadis aldığı ifade edilmemektedir. Kaldı ki, yukarıda ifade edildiği gibi, Buhârî ve Müslim'in *Sahîhleri* temel hadis kaynağı olup, Beğavî'nin hadis aldığı temel kaynaklar da başta Buhârî ve Müslim'in eserleri olmak üzere, tasnif döneminin hadis kaynaklarıdır.

Daha önce de zikredildiği gibi *Gül-i Sad-Berg*'deki hadisler, *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere, hicrî beşinci asrın sonlarına kadar tasnif edilmiş temel hadis kaynaklarında aranılmıştır. Daha sonraki dönemde oluşturulan ikinci el hadis kaynaklarına ise, temel hadis kaynaklarında bulunamadığında ve gerektiğinde işaret edilmiştir.¹²⁰⁸

Bu bilgiler ışığında yapılan araştırmada -bulabildiğimiz kadarıyla-*Gül-i Sad-Berg*'deki hadislerin kaynaklara göre dağılımı, kronolojik sıraya göre şöyledir:

<u>Muhadis adı</u>	<u>Muhaddisin ölüm tarihi</u>	<u>Hadis sayısı</u>
--------------------	-------------------------------	---------------------

¹²⁰⁷ İbrahim Hatipoğlu “Mesâbihu's-Sünne”, *DİA*, XXIX, s. 258.

¹²⁰⁸ Tasnif devri hadis kaynakları ve özellikleri için bakınız A. Yardım, *Hadis II*, ss. 96-98.

1-Mâlik b. Enes	(179/795)	1
2-Abdullah b. el-Mubarek	(181/797)	5
3-Ebû Dâvud Tayâlisî	(204/819)	4
4-Abdurrazzak b. Hemmam	(210/826)	1
5-Humeydî	(219/834)	2
6-İbn Ebî Şeybe	(235/849)	1
7-Ahmed b. Hanbel	(241/855)	27
8-Dârimî	(255/869)	2
9-Buhârî	(256/870)	21+5=26
10-Müslim	(261/875)	20
11-İbn Mâce	(273/886)	19
12-Ebû Dâvûd	(275/888)	20+1=21
13-İbn Kuteybe	(276/889)	1
14-Tirmizî	(279/892)	33+1=34
15-İbn Ebü'd-Dünya	(281/894)	7
16-Nesâî	(303/915)	16
17-Ebû Ya'lâ Mevsilî	(307/919)	4
18-İbn Hıbban	(354/965)	3
19-Taberânî	(360/971)	9+7+1=17
20-Dârekutnî	(385/996)	2
21-İbn Mende	(395/1005)	1
22-el-Hâkim en-Nîsâbûrî	(405/1014)	11
23-Ebû Nu'aym el-İsfahânî	(430/1039)	16+2=18
24-Kuzâî	(454/1062)	35
26-Beyhakî	(458/1066)	28+10+2+1+1=42
27-Hatib el-Bağdâdî	(463/1071)	2

Gül-i Sad-Berg'in hadis kaynakları yukarıda sıralanmıştır. Bu sayılar içinde, bazı muhaddislerin meşhur hadis eseri yanında diğer eserlerinde bulunan hadislerin sayısı da yukarıda verilen sayıya dâhildir.

-Buhârî'nin *el-Edebü'l-Müfred*'inde bulunan beş (5) hadis,

-Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin *Zühhd*'lerinde bulunan birer hadis,

-Taberânî'nin, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'i yanında, *el-Mu'cemü'l-Evsat*'ındaki yedi ve *Mekârimü'l-Ahlâk*'ında bulunan bir hadis bu sayıya dâhildir. Yine,

-Ebû Nuaym'ın *Hilyetü'l-Evliya*'sı ile birlikte *Ma'rifetü's-Sahabe*'sinde mevcut iki hadis,

-Beyhakî'nin *Şuabü'l-İmân*'ı ile birlikte, *es-Sünenü'l-Kebir*'indeki on, *Kitâbü'z-Zühd*'ündeki iki, *Kitâbü'l-Kader* ve *Âdâb*'ındaki birer hadis te, o muhaddisin yanında zikrettiğimiz sayıya dâhildir.

Bu arada şu husus da ifade edilmelidir. *Gül-i Sad Berg*'deki hadislerin elli'sinin *Kütüb-i Sitte*'de mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu hadislerden yirmi biri Buhârî'nin *Sahih*'inde, yirmisi de Müsim'in *Sahih*'inde rivâyet ettikleri hadislerdendir. Buhârî ve Müsim on altı hadisi müstereken rivâyet etmişlerdir. Buhârî'nin *Sahih*'indeki bazı hadisler, bazen aynı senet ve metinle; zaman zaman da senet ve metin değişiklikleriyle birden fazla yerde mevcuttur. Toplamda yirmi bir hadis, bazıları birden fazla bölümde (Kitapta) olmak üzere, otuz sekiz yerde mevcuttur. Müsim'in *Sahih*'inde ve Tirmizî'nin *Sünen*'inde de bazı hadisler birden fazla yerde rivâyet edilmiştir.

Gül-i Sad-Berg'deki hadisler, yukarıda sıraladığımız hicri beşinci asrın sonlarına kadar geçen zamanda tasnif edilen temel hadis kaynakları dışında, şerh ve derlemecilik döneminde tasnif edilmiş ikinci el hadis kitaplarında da nakledilmiştir. Onlara yukarıdaki tabloda yer verilmemiştir. Ancak, hadislerin kaynakları tespit edilmeye çalışılırken özellikle temel hadis kaynaklarında bulamadığımızda ya da bir veya ikisinde bulduğumuz durumlarda, bu hadis kaynaklarına da işaret edilmiştir. Bu dönemin eserlerinden *Gül-i Sad-Berg*'deki hadislerin en çok geçtiği hadis kitapları arasında, Beğavî'nin *Mesâbîhu's-Sünne* ve *Şerhüs's-Sünne*'si, Suyûtî'nin eserleri ve Aclûnî'nin *Keşfü'l-Hafâ*'sı, olduğu görülmüştür.

C. Gül-i Sad-Berg'deki Hadislerin Sıhhati

Gül-i Sad-Berg'deki hadislerin sıhhati hususunda bir değerlendirme yapılmadan önce, genel olarak hadislerin, Peygamber Efendimiz'e âidiyeti, çeşitleri ve sıhhat dereceleri ile ilgili olarak hadis ulemâsının düşüncelerinin bilinmesinde fayda vardır.

Münekkid hadis âlimleri, hadisleri, Hz. Peygamber'e (sas) aidiyetinin sübûtu açısından değerlendirmişler ve onları ayrı ayrı hüküm ifade eden tabirlerle isimlendirmişlerdir. "Sahîh", "hasen" ve "zayıf" ifâdeleri, daha ziyade senedin değerlendirilmesi neticesinde ulaşılmış hüküm ifadeleridir. Metinde bulunan şaz ve illet gibi bir husus söz konusu olduğunda da durum yine aynı hükümlerle belirtilmiştir. Peygamber Efendimizin (sas) sözü olmayıp ona nisbet edilen sözlere de "mevzû" denilmiştir.¹²⁰⁹

Hadisler, ahkâm ve fezâil diye sınıflandırılmıştır. Bu iki nev'ideki hadisler, sıhhat dereceleri ve delil olarak kullanılmaları bakımından da farklı değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. İslam âlimleri, "haram", "helal", "câiz", "câiz değil" diye hüküm verilen hadislerde daha dikkatli davranırken; "tergîb", "terhib", "teşvik", "nasîha" ifade eden hadisleri kullanırken daha müsamahakâr olmuşlardır.¹²¹⁰

Hadis kitaplarında Hz. Peygamber'e (sas) ait hadisler olduğu gibi, sahâbe ve tâbiûn sözlerinin de bulunduğu bilinmektedir. Allah Resûlü'ne (sas) ait hadislerle "merfû hadis", sahâbeye ait söz ve fiillere "mevkûf hadis", tâbiûna ait söz ve fiilere de "maktû hadis" denildiği bilinmektedir.¹²¹¹

Temel hadis kitaplarının oluşmasından sonraki dönemlerde hadislerin senetleri kullanılmadığından, bazı sahâbe sözlerinin Resûl-i Ekrem'in (sas) hadisi gibi algılandığı olmuştur. Sonraki dönemlerde hadis münekkidleri böyle bir hadise "mevzû" demişlerdir. Hadislerin ruhuna uygun olup mevzû hadisler arasında mütâlaa edilen bu çeşit sözlerin hakikatine, araştırmalar neticesinde anlaşılması mümkündür.¹²¹²

Halvetî Muhyî, meslekten hadisçi olmayıp *Gül-i Sad-Berg*'de aldığı hadisleri, daha önce de ifade edildiği gibi Buhârî ve Müslim'in *Sahîhleri* ile Begavî'nin *Mesâbîhu's-Sünne*'sinden sahih olanlardan seçtiğini söylemektedir. Fakat yukarıda da ifade edildiği gibi, seçtiği hadisler arasında, Sünnetin ruhuna uygun görünüp, Hz. Peygamber'in (sas) hadislerinden (merfu hadis) olmayan; fakat sahâbî ve tâbiûn sözle

¹²⁰⁹ A. Yardım, **Mesnevi Hadisleri**, s. 272.

¹²¹⁰ A. Yardım, **Mesnevî Hadisleri**, s. 272.

¹²¹¹ A. Yardım, **Hadis I**, ss. 36-40; A. Yücel, **Hadis Usûlü**, 2013, ss.132-139; Mehmet Görmez, **Hadis İlminin Temel Meseleleri**, Otto Yayınları, Ankara, 2014, ss. 76,77; Ayrıca merfû, mevkûf ve maktu hadislerin tarifleriyle ilgili daha geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, ss. 21-219, 224-225, 210; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, ss. 218, 225, 209; A. Aydın, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, s. 175-176, 181, 170.

¹²¹² A. Yardım, **Hadis I**, s. 273.

ve fiillerinin (mevkûf ve maktû hadislerin) ve bazı hikmetli sözlerin olduğu da bir gerçektir.

Yapılan araştırmada daha önce de işaret edildiği gibi, hadislerin sıhhati ile ilgili bulunabilen mâlumât kaydedilmiştir. Bunlar içinde, Tirmizî’de olduğu gibi muhaddisin hadis hakkındaki kendi düşünceleri de muhakkiklerinin değerlendirmelerine dayananlar da vardır. Özellikle muhakkiklerin işaret ettikleri, Muhammed Nâsiruddîn Elbânî’nin “sahihtir”, “zayıftır” vb. hüküm ifadelerinden de faydalanılmıştır. Bütün hadislerin sıhhati ile ilgili de mâlumâta rastlanmamıştır. Yüz hadisten seksen ikisi hakkında sıhhat değerlendirmesi yapılabilmektedir.

Buna göre *Gül-i Sad-Berg*’deki hadislerin “sıhhat derecelerine göre sayısal durumu” şöyle tasnif edilebilir:

1. Sahîh ve Hasen.....	50
2. Zayıf.....	27
3. Sıhhat derecelerini tespit edemediklerimiz.....	18
4. Mevzû olduğu ifade edilen	4
5. Kelâm-ı kibar olduğu ifade edilen	1

Burada, “zayıf” ve “mevzû” hükmü verilen birer hadisi örnek vererek dikkatlere sunmak istiyoruz.

36. Hadis: “Kanaat bitmeyen hazinedir” şeklindedir.

Elbânî, bu hadisin “zayıf” olduğunu söylemiştir. Fezâil nev’i bir hadis olan bu sözün sünnetin ruhuna aykırı olmadığı görülmektedir. İsnadı bakımından zayıf olduğu ifade edilmiştir.

16. Hadis: “Aç bir insanın karnını doyurmaktan daha faziletli bir amel yoktur” şeklindedir.

Tirmizî’nin *el-İlelû’l-Kebîr*’inde, “hadise benzer bir söz” dediği bu metin hakkında Fettenî, “mevzû” hükmünü vermiştir.

Bir hadisin sadece senedinin sağlam olması ile o hadis muteber olmayacağı gibi, metnin Kur’an’ın ve Sünnetin genel prensiplerine uygun olan bir sözün (hadis) senedindeki problem sebebiyle batıl bir söz gibi değerlendirilmesi isabetli görünmemektedir.

Yukarıda da ifade ettiği gibi, Hz. Peygamber’den (sas) sonraki dönemde, ashâb, tâbiûn ya da başka birine ait bazı güzel hikmetli sözlerin, zaman içinde Allah

Resûlü'nün (sas) hadisi olarak değerlendirildiği olmuştur. Sonraki bir zaman diliminde yapılan araştırmada bu sözün Hz. Peygamber'e ait bir hadis olmadığı anlaşıp “mevzû” hükmü verilerek bu çeşit sözlere ihtiyatla bakılmaya başlanmıştır.¹²¹³

Hz. Peygamber'e (sas) nisbet edilip O'na ait olmayan hadislere “mevzû hadîs” denilir. Fakat unutulmamalıdır ki, Hz. Peygamber'in (sas) sözü/hadisi olmayan hikmetli sözler de vardır. O halde bir sözü kasten Hz. Peygamber'e nisbet etmekle (kizb) sahâbî, tâbiun ya da daha sonraki nesle ait hikmetli bir sözün O'na (sas) ait olduğu zannedilerek Hz. Peygamber'e nisbet edilmesi (mevzû) aynı kategoride değerlendirilmemelidir. “Bu söz, Hz. Peygamber'in hadisi değildir; ama hikmetli/doğru bir sözdür- bulunabilirse- falanın sözüdür” denilebilmelidir.

Üzerinde çalıştığımız *Gül-i Sad-Berg*'de olduğu gibi, özellikle tasavvufî, ahlâkî konuları işleyen kitaplarda bu türden hadislerin/sözlerin olduğu bir vâkıdır. Bu konunun hadis ve kültür tarihi açısından enine boyuna araştırılması gerektiğine işaret ederek mes'eleyi ilgililerine bırakmak istiyoruz.

¹²¹³ Ali Yardım, “mevkûf hadis” konusunu işlerken bu hususa temas etmiştir. Ali Yardım, genel olarak sahâbenin söz ve fiilleri şeklinde tarif edilen mefkûf hadislerden örnekler verdikten sonra, özellikle hicrî beşinci asrın sonlarından itibaren hadislerin senetsiz nakledilmeye başlanması sebebiyle bazı sahâbî ve tâbiun sözlerinin, nakil konusunda dikkatli davranmayanlar tarafından Hz. Peygamber'in sözü olarak kaydedildiğini ifade eder. Daha sonra mevzûatla meşgul olan müelliflerlerce, bu sözlerin Hz. Peygamber'in (sas) hadisleri arasında bulunmaması dolayısıyla “mevzû” olarak değerlendirildiğini, halbuki bu hadislerin, sahabe sözü, yani “mevkuf hadis” olduğunu ifade etmektedir. Ali Yardım, aynı durumun tâbiun sözleri, yani “maktû” hadisler için de geçerli olduğuna işaret eder. Daha geniş bilgi için bakınız Ali Yardım, **Hadis I**, ss.37-40. Ayrıca “merfû”, “mevkuf” ve “maktû” hadislerin tarifleriyle ilgili geniş bilgi için bakınız T. Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, ss. 217-219, 224-225, 210; M. Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, ss. 218, 225, 209; A. Aydın, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, ss.175-176, 181, 170.

SONUÇ

Hız. Peygamber'in (sas) söz, fiil ve takrirlerinden oluşan sünneti, İslam'ın Kur'an'dan sonra ikinci kaynağıdır ve müslümanların hayatının her alanında otorite bir mevkiî vardır. Bu sebeple Hız. Peygamber'in sünneti daha O hayatta iken ezberlenerek, yazılarak tespit edilmeye başlanmıştır. Sünnetinin yazıya geçirilmiş şekline hadis denilmektedir. Hadisler, hıfz, kitâbet ve tedvîn safhalarından sonra hicrî beşinci asrın sonlarına kadar çeşitli metotlarla tasnif edilerek temel hadis kitaplarındaki yerini almıştır. Hadis tarihinde bu döneme Tasnif Dönemi denilmektedir ve bundan sonraki dönem ise, Şerh ve Derlemecilik Dönemi'dir.

Hız. Peygamber'in (sas), müslümanların hayatının her alanındaki belirleyici mevkiinden dolayı İslam âlimleri, bundan sonraki zaman içinde temel hadis kitaplarındaki hadisleri, şerh etmişler, anlaşılmayan kelimeleri açıklamışlar, aynı konudaki hadisleri bir araya getirmişler, kısaltmışlar ve hadisleri muhtelif metotlarla yeniden tasnif etmişlerdir. Böylece bütün insan topluluklarının, her meslek ve meşrepten insanın Hız. Peygamber'in (sas) hadislerinden faydalanmasını sağlamak için üstün çaba göstermişlerdir.

Bu süreçte hadis âlimleri, toplumun bütün kesimlerine hitap eden hadis kitapları tasnif ve te'lif etmişler, muhtelif sayıda hadisleri derlemişlerdir. Meslekten hadisçi olmayan âlimler, sanatçılar, edebiyatçılar da eserlerinde Hız. Peygamber'in (sas) hadislerinden faydalanarak hitap ettikleri toplulukların O'nun ahlâkıyla ahlâklanmaları için çalışmışlardır.

Şerh ve Derlemecilik Dönemi eserlerinden "Derleme Hadis Grubu" dâhilinde sayılması uygun olan yüz hadis kitaplarının, hadis literatürünü inceleyen eserlerde bir hadis kitabı nev'i olarak yer aldığına rastlanmamıştır. Bu durum, devâsa hadis müdevvenatı içinde sayılarının az ve hacimlerinin de küçüklüğünden olmalıdır. Ancak, Kettânî *er-Risâletü'l-Müstedrafe*'de üç adet "Yüz Hadis Kitabı"nı kaydetmiştir ve Kettânî'in bu kitabını Türkçeye tercüme eden Yusuf Özbek de "Diğer Hadis Kitapları" başlığı altında buna bazı ilaveler yapmıştır.

İlki Herevî'nin (ö. 393/1002), *el-Ehâdisü'l-Mi'etü'l-Şurayhiyye*'si, sonuncusu ise İbn Tolun'un (953/1546) *el-Ehâdisü'l-Mi'etü el-Müştemiletü alâ Mi'eti Nisbetin ile's-Sanâî*'si olmak üzere Arapça on beş adet yüz hadis kitabı tespit edilmiştir.

Bunlardan bulabildiğimiz dördünü inceleme imkânımız olmuştur. Yüz hadis kitapçıklarının/cüzlerinin daha fazla olduğu, müellifinin diğer eserleri içinde ya da başka isimlerle kaydedilmiş olabileceği ve zaman içinde bulunabileceği düşünülmektedir.

Türkçe yüz hadis kitapları, mensur ve manzum olarak yüz hadisin Türkçe şerh edilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. İlk te'lif edildikleri dönem ve sebeb-i te'lifleri bakımından kırk hadislerle benzerlikleri vardır.

Türkçe ilk kırk hadis kitabı Mahmud b. Ali'nin (ö.759/1358) *Nehcü'l-Ferâdis* adlı eseridir. Yüz hadis kitaplarının Türkçedeki ilk örneği ise, Erzurumlu Mustafa Darîr'in (ö.795/1392-1393) *Yüz Hadis Yüz Hikâyesi*'dir. Manzum olarak da Türkçe ilk kırk hadis kitabı, Kemal Ümmî'nin (ö. 815/1412) *Kırk Armağan*'ıdır. İlk manzum yüz hadis örneği ise, Muhammed Hatipoğlu'nun (ö.839/1435'den sonra) *Ferahnâme*'sidir.

Yüz hadis kitaplarının, kırk hadislere göre daha çok sevap kazanmak amacıyla kırk hadisi yüz hadise çıkararak oluşturulduğu düşünülmektedir. Nitekim bazı müelliflerin daha çok sevap kazanmak için önce kırk hadisi şerh ettikleri, daha sonra buna bir kırk hadis daha ilave edip sonra yüz hadise tamamladıkları da ifade edilmektedir.

Türkçede biri mensur ve altısı manzum olmak üzere yedi adet yüz hadis kitabı bulunabilmiştir. Bu manzum yüz hadis kitapları klasik divan edebiyatının mahsulleridir. Bunlardan biri de Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg* adlı eseridir. Gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen daha başka Türkçe yüz hadis eserlerinin olması da muhtemeldir.

Halveti Muhyî'nin doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte Afyonkarahisar'da XVI. asrın ilk yarısında doğduğu tahmin edilmektedir. Bursa İnegöl'de bir süre eğitim almış, Halvetî Şeyhi Kasım Çelebiye intisap etmiş, tekrar Afyonkarahisar'a dönerek burada irşad ve eğitim faaliyetlerine devam etmiştir. 990/1582 veya 994/1586 yılında burada vefat etmiştir. Mezarının da Afyonkarahisar Sandıklı'da olduğu tahmin edilmektedir. İstanbul Eyüp'de olduğu da söylenmektedir. Halvetiyye Tarîkatinin Ahmedîyye koluna mensuptur. Halvetî Muhyî, eserini muhtemelen bu yüzyılın ikinci yarısında hayatının sonlarına doğru te'lif etmiştir.

Yaşadığı dönem, Osmanlı Padişahlarından Kânûnî Sultan Süleyman (1520-1566), II. Selim (1566-1574) ve III. Murat'ın (1574-1595) hüküm sürdüğü Osmanlı Devleti'nin siyâsi bakımdan zirvede olduğu, sosyo-kültürel açıdan ve pek çok bakımdan iyi bir durumda olduğu dönemdir. İlim, fikir ve sanat adamlarına daha fazla değer verildiği, iltifat edildiği ve ödüllendirildiği bir çağdır. Bu çağda, Bâkî, Hâkânî, Rûhî, Lâmî gibi pek çok şair ve edip eserleriyle temayüz etmişlerdir. Aynı şekilde, Osmanlı padişahları da asrın meşhur şairleri arasında yer almaktadırlar.

Bu dönemde, Osmanlı Ülkesini kaynaştıran ana unsur İslam'dır. Diğer din mensupları da huzur içinde yaşamışlardır. *Bektaşîlik*, *Mevlevîlik*, *Rifâiyye*, *Halvetiyye*, *Nakşibendiyye*, *Kadriye* vb. tarikatlar ve bu tarikatlerin kollarına mensup mutasavvıf ve dervişler faaliyetlerini rahatça yürütmüşlerdir. Padişahlar ve diğer devlet yöneticileri, tarikat ve tasavvuf erbabına hürmet etmişler ve faaliyetlerine destek olmuşlardır. Bunların içerisinde yöneticilerinden tarikat şeyhlerine intisap edenler de olmuştur.

Bu yüzyıl, hadis öğretimi açısından dârülhadislerin gelişimini tamamlayıp zirvede olduğu dönemdir. Başta İstanbul ve diğer kültür merkezleri olmak üzere, ibtidasından âlisine kadar ülkenin pek çok yerinde dârülhadisler yapılmıştır.

Osmanlı eğitim ve kültür hayatının temeli, “Osmanlı adamı” yetiştirme hedefine göre düzenlenmiş olup bu mefkûrenin inşasında “hadis” in önemli bir yeri vardır. Medreselerde okutulacak hadis kitapları yanında halka hitap edecek hadis kitapları da yazılmıştır. Toplumun ahlâkî eğitimini sağlama, iyi müslüman, iyi insan ve iyi vatandaş yetiştirme hedefine ulaşmak için, XV. asırdan itibaren te'lif edilen bu kitaplar arasında manzum kırk hadis ve manzum yüz hadis kitapların önemli bir yeri vardır. Üzerinde çalıştığımız Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg*'i de bu amaçla te'lif edilmiş yüz hadis kitaplarından biridir.

Halvetî Muhyî'nin *Gül-i Sad-Berg* adlı eserinin, ikisi İstanbul Bayezid Genel Kütüphanesi'nde, biri Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, diğeri Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi'nde olmak üzere dört yazma nüshası tespit edilebilmiştir. Bu nüshaların hangisinin müellif nüshası olduğu; nüshaların müstensihleri ve istinsah tarihleri hakkında tam bir kanaate ulaşılamamıştır.

İncelediğimiz *Gül-i Sad-Berg*, mukaddime, yüz hadis-i şerif ile bu hadislerin manzum şerhi ve hâtime bölümünden oluşmaktadır. Kitap, te'lif bir eserdir. Aruz

vezni ile yazılmıştır. Mukaddime bölümü otuz dokuz beyitten oluşmaktadır. Hadis tercümeleri yüz kıt'adır. Hatime bölümü ise on üç beyittir. Müellifin mahlası, mukaddime bölümünde, kırkinci ve sekseninci hadislerin tercümelerinde ve Hatime bölümünde son beyitte zikredilmektedir. Kitabının isminin *Gül-i Sad-Berg* olduğunu söyleyerek Allah Resûlü'nün (sas) gül bahçesinden ehl-i irfana bir gül demeti hediye ettiğini dile getirilmiştir.

Gül-i Sad-Berg, Hz. Peygamber'in (sas) ezberlenmesi kolay, çoğu kısa ve veciz hadislerini sade bir dille manzum olarak açıklamaktadır. Bugün için anlaşılmayan bazı kelimeler olsa da o gününün insanları için anlaşılmayan kelimeler olmadığı tahmin edilmektedir. Eserin, döneminin entelektüel zümresinden ziyade ortalama vatandaşa hitap etme amacıyla te'lif edildiği düşünülmektedir.

Gül-i Sad-Berg, halka nasihat veren ahlâkî karakterli bir eserdir. Eserdeki hadisler, İman, ibadet ve muamelat konularını işlenmekle birlikte kâhır ekseriyeti, ahlâkî konularla ilgilidir. İman, ibadet ve muamelat konularını işleyen hadisler de bir yönüyle bu konuları ele alıyor olsa da öte yandan ahlâkî konuları işlediği görülmektedir.

Bu eserin, iyi müslüman, iyi insan, iyi vatandaş olma; başka bir ifade ile kişinin Allah'a, diğer insanlara, hayvanlara, çevreye ve kendine karşı olan sorumluluklarını hatırlatma amacıyla kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

Halveti Muhyî, bu kitabında yaşadığı çağda ortalama vatandaşın dünya ahiret saadetini sağlamak için yapması ve sakınması gereken hususları işlemiştir.

Seçtiği hadislerde ve yaptığı açıklamalarda üzerinde durulan ahlâkî tavsiyelerin, sadece o dönemin değil, bugünün insanı için de geçerli olup uyulması gereken ahlâkî tavsiyeler olduğu görülmektedir.

Eserine aldığı hadislerin yarısı *Kütüb-i Sitte*'de vardır. Buhâri, Müslim, Tirmizî ve Nesâî'de bulunan hadisler, bölümlere (kitaplara) serpiştirilmiştir. Ebû Dâvud'daki hadislerin yarıya yakını "edeb", İbn Mace'deki hadisler yarısı da "zühd" kitabındadır. Kalanı diğer bölümlere serpiştirilmiştir. Seçtiği hadisler *Kütüb-i Sitte* dışında Tasnif Dönemi eserlerinden en çok Ahmed b. Hanbel, Taberânî, Ebû Nuaym, Kuzâi ve Beyhakî'nin eserlerinde bulunmuştur.

Gül-i Sad-Berg'deki hadisler, Tasnif Dönemi'nin temel hadis kaynaklarında bulunamadığında-ya da bir-ikisinde bulunduğu yapılan aramada-Şerh ve

Derlemecilik Dönemi eserlerinden daha çok Begavî'nin *Mesâbîhu's-Sünne* ve *Şerhü's-Sünne*'si, Suyûtî'nin eserleri ve Aclûnî'nin *Keşfü'l-Hafâ*'sında bulunmuştur.

Eserine aldığı hadislerin ellisinin “sahîh” ve “hasen”, yirmi yedisinin “zayıf”, dördünün “mevzû”, birinin “kelâm-i kibar” olduğu tespit edilmiştir. On sekizinin sıhhat derecesi tespit edilememiştir.

Halvetî Muhyî'nin seçtiği hadisler, fezâil nev'i hadislerdir. Bu hadisler içinde “mevzû” olduğu ifade edilen sözlerin (hadis), sıhhat kriterleri bakımından Hz. Peygamber'e (sas) ait bir hadis olmasa da anlamı genel olarak Kur'an'ın ve sünnetin ruhuna ters düşmeyen hikmetli sözler olduğu görülmektedir. Sıhhati tespit edilemeyen hadislerin de genel olarak Kur'an'ın ve sünnetin ruhuna aykırı olmadıkları göze çarpmaktadır. Fakat hadisler sıhhat açısından incelenirken cerh-tadile dair farklı içtihatların, hadisin sıhhatine dair hükmün değişmesine sebep olduğu bilinen bir gerçektir. Bu sebeple bu hadislerin sıhhati ile ilgili yapılacak değerlendirmede de bazı hadislerin “zayıf” hatta “mevzû” gibi farklı sonuçların çıkması da muhtemeldir.

Hülâsa, *Gül-i Sad-Berg*, ahlâkî, tasavvufî, edebi ve didaktik bir eserdir. Müslümanın, Yaratana karşı kulluk görevini îfâ ederek, kendisiyle ve çevresiyle barışık olarak, dünya ve âhiret saadetine ulaşmasını hedeflemiştir. Biz de böyle bir eseri günümüze taşımaya gayret ettik vesselam.

KAYNAKÇA

Kur'a-n Kerim

A

Abdullah b. Mubârek, Ebû Abdurrahman Abdullah b. Mübarek el-Mervezî (ö.181/797). **Kitâbü'z-Zühd ve'r-Rekâik**, Tahkîk: Habiburrahman A'zami, Beyrut, Tarihsiz.

----- **Müsned**, Tahkîk: Subhi'l-Bedrî es-Sâmirâî, Riyad, 1407/1986.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. **Bursalı İsmail Belîğ**, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985

Abdürrezzâk b. Hemmam, Ebû Bekr es-San'ânî (ö.211/826-827). **el-Musannef**, Tahkîk: Habîburrahman el-'Azamî, (I-XI), Üçüncü Baskı, Beyrut, 1403/1982.

----- **Tefsîrü Abdirrazzak**, Tahkîk: Muhammed Mahmud Abduh, (I-III), Beyrut, 1419/1998.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed (ö.1162/1749). **Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs Amme'stehere mine'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs**, Tahkîk: Abdulhamit b. Ahmed b Yusuf Hindâvî, (I-II), Mektebetü'l-Asriyye, 1420/2000.

Afyoncu, Erhan. **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2012.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed (ö.241/855). **Müsned**, Tahkîk: Ahmed Muhammed Şakir (I-VIII), Kahire, 1416/1995.

----- **Müsned**, Tahkîk: Şuayb Arnavud, Adil Mürşid ve arkadaşları, Neşreden: Müessesetü'r-Risâle, (I-XLV), 1421/2001.

----- **Zühed**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420/1999.

Ali el-Müttâkî, Alâüddîn Ali b. Abdülmelik el-Hindî, (ö.975/1567), **Kenzü'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl**, Tahkîk: Bekri Hayyânî, Saffet Sakka, Neşreden: Müessetü'r-Risâle, 1401/1981.

Akçay, Dila. **Halvetî Muhyî'nin Surûr-Efzâ Adlı Mesnevîsi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, 2019.

Aksoy, Ömer Asım. **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, (I-III), Türk Dil Kurumu Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara, 1984.

Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrrüddîn Ali b. Sultan Muhammed el-Kârî el-Herevî (ö.1014/1605), **el-Esrârü'l-Merfâ fi Ahbâri'l-Mevzûa** (el-Mezvûâtü'l-Kübrâ), Tahkîk: Muhammed Sabbağ, Beyrut, Tarihsiz.

----- **el-Mevzûâtu's-Suğrâ**, Tahkîk: Abdülfettah Ebû Gudde, Beyrut, 1398/1977.

Âsım Efendi. **Kâmus Tercümesi**, Neşreden: Rizeli Hasan Hilmi (I-IV), İstanbul, 1225/1810.

Atmaca, Veli. “Beyhakî, İlmî Hüviyeti ve Hadis İlimlerinde “Tür Edebiyatı”na Katkısı”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 26, Erzurum, 2006, ss. 157-174.

Ayaz, Kadîr. Hadis İlimlerinin Tedrisatı Açısından Osmanlı Dârülhadisleri, **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, XLVII, 2016, ss. 39-68.

Aydın, Nevzat. “Hadislerin İlk Dönem Tasnif Süreci Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2011, Sayı: 31, ss. 199-2030

Aydınlı, Abdullah. **Hadis İstılahları Sözlüğü**, İstanbul, 2012

A‘zamî, M. Mustafa. **İlk Devri Hadis Edebiyatı**, Tercüme: Hulûsi Yavuz, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993.

B

Bağdâdî, Ebû Bekir Muhammed. Hüseyin Abdullah (ö.360/970), **Kitâbü Erbeûne Hadîsen**, Tahkîk: Bedir b. Abdullah, Neşreden: Edvâü’s-Selef, Riyad, 1420/2000

Bağdatlı İsmail Paşa (ö.1339/1920) **Hediyetü’l-Ârifîn Esmâü’l-Müellifîn ve Âsâru’l-Musannifîn**, (I-II), İstanbul, 1955.

Bahâuddîn el-Bağdâdî, Muhammed b. Hasan b. Muahammed (ö.562/1166), **et-Tezkiratü’l-Hamdûniyye**, (I-X), Beyrut, 1417/1996.

Bahâuddîn el-Hemedânî, Muhammed b. Hüseyin Abdüssamed (ö.1031/1621), **Keşkûl**, Tahkîk: Muhammed Abdülkerim en-Nemerî, (I-II), Beyrut, 1418/1997.

Baltacı, Cahit. **XV-XVI Asırlar Osmanlı Medreseleri**, İstanbul, 1976.

Banarlı, Nihat Sami. **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, (I-II), Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul, 1971.

Başaran, Selman. “Alâî”, **DİA**, II, ss. 331-332

Bayar, Kerim Can. **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı Yayınları (I-III), İkinci Baskı, İstanbul, 2006,

Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mesut Muhammed el-Ferrâ (ö.516/1122). **Mesâbîhu’s-Sünne**, Tahkîk: Yusuf Abdurrahman Maraşlı, (I-IV), Beyrut, 1407/1987.

----- **Şerhü's-Sünne**, Tahkîk: Şuayb Arnavud, Muhammed Züheyr, (I-XV), Üçüncü Baskı, Beyrut, 1403/1983.

Beliğ, İsmail (ö.1141/1729), **Gül-i Sad-Berg**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, No.: 2206/2, vr. 17b-24a.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin (ö.458/1066), **es-Sünenü'l-Kübrâ**, Tahkîk: Muhammed Abdülkadir Atâ, (I-X), Üçüncü Baskı, Beyrut, 1424/2003.

----- **Şu'abü'l-Îmân**, Tahkîk: Abdulali Abdilhamid, (I-XIV), Hindistan, 1423/2003.

----- **el-Âdab**, Neşreden: Müessesetü'l-Kütübi's-Sakâfe, Beyrut, 1408/1988.

----- **el-Kazâ ve'l-Kader**, Tahkîk: Muhammed b. Abdullah Âli Âmir, Beyrut, 1421/2000.

----- **Kitâbü'z-Zühdü'l-Kebir**, Tahkîk: Âmir Ahmed Haydar, Neşreden: Müessesetü Kütübi's-Sekafe, Üçüncü Baskı, Beyrut, 1406/1996.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö.256/870). **el-Câmiu's-Sahîh**, Tahkîk: Muhammed Zübeyr b. Nâsır en-Nâsır Neşreden: Dâru Tûgu'n-Necat, (I-IX), 1422/2001.

----- **el-Edebü'l-Müfred**, Tahkîk: Muhammed Fuad Abdulbâkî, Üçüncü Baskı, Beyrut, 1409/1989.

Bursalı Mehmet Tahir (ö.1344/1925), **Osmanlı Müellifleri**, Hazırlayanlar: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yayınevi, (I-III) İstanbul, 1972-1975.

Bursevî, İsmâil Hakkı (ö.1127/1715). **Rûhu'l-Beyân**, (I-X), Dâru'l-Fikr, Beyrut, Târihsiz

C

Ceyhan, Semih. **Üç Pirin Mürşidi Halvetiyye Ramazaniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alaeddin Efendi**, İsam Yayınları, İstanbul, 2015.

Ç

Çakan, İsmail Lütfi. **Hadis Edebiyatı**, Yirmi İkinci Baskı, İstanbul, 2018.

Çelebioğlu, Âmil. **II. Murat Devri Mesnevileri** (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), Erzurum, 1976.

Çiftci, Mehdi. Süleymaniye Dârülhadisi Özelinde Osmanlı Dârülhadislerinde Hadis Eğitimi, **Türkiye Araştırmaları, Literatürü Dergisi**, Cilt: XI, Sayı: XXI, 2013, ss.113-141

D

Dal, M. Fahrettin. **Fahrettin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Dârekutnî, Ebû'l-Hasan Ali bi Ömer Ahmed (ö.385/995). **Sünen**, Neşreden: Müessesetü'r-Risâle, (I-V), Beyrut, 1424/2004.

----- **el-Mü'telif ve'l-Muhtelif**, Takîk: Mevkuf b. Abdillâh, (I-V), Beyrut, 1406/1986.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Adurrahman (ö.255/869). **Sünen**, Tahkîk: Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Neşreden: Dâru'l-Muğnî, (I-IV), 1412/1991

Darîr, Erzurumlu (ö.795/1398). **Yüz Hadis Yüz Hikâye**, Hazırlayan: Mustafa Sarı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

----- **Yüz Hadis Yüz Hikâye**, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Bölümü, Şerriyye Numara: 1287 (Eski Numara:1154), vr. 1b-130b.

----- **Siyer-i Nebî**, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Bölümü, Şerriyye, No: 720.

Derdiyok, İ. Çetin. “Gül-i Sad-Berg”, **DİA**, XIV, ss.225-226.

Develioğlu, Ferit. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Yayınevi, Ankara, 1986.

Diyanet İşleri Başkanlığı. **Hadislerle İslam**, (I-VII), İkinci Baskı, Ankara, 2013.

Dursun, Davud. **Osmanlı Devleti’nde Siyaset ve Din**, İşaret Yayınları, İstanbul, 1989.

Ed-Düverî el-Bağdâdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Mahled b. Hafs el-Attar ed-Düverî el-Bağdâdî (ö.331/942). **Fevâidü Muhammed b. Mahled**, Tahkîk: Salah Âyid eş-Şelâhî, Neşreden: Matbaatü’l-Feth, Mısır, Tarihsiz.

E

Ebü’l-Abbâs, Muhammed b. Yezid el-Müberred (ö.285/898), **el-Müberred fi’l-Lügati ve’l-Âdâb**, Tahkîk: Muhammed Ebü’l-Fazl İbrahim, (I-IV), Üçüncü Baskı, Kahire, 1417/1997.

Ebü Dâvud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî (ö.275/888). **Sünen**, Tahkîk: Şuayb Arnavud, Muhammed Kâmil Karabilâlî, (I-VII), Neşreden: Dâru Rısâle-i Âlemiyye, 1430/2009.

----- **Züh**d, Tahkîk: Ebû Tem'im Yâsir b. İbrahim ve arkadaşları, Neşreden: Dârülmüşkât, 1414/1993.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah el-İsfahânî (ö.430/1039). **Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ**, (I-X), Beyrut, 1409/1998.

----- **Ma'rifetü's-Sahâbe**, Tahkîk: Adil b. Yusuf Gazzâzî, (I-VII), Riyad, 1419/1998.

Ebû Tâlib, Muhammed b. Ali el-Mekkî (ö.386/996), **Kûtü'l-Kulûb**, (I-II) Kâhire, 1381/1961.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsîlî (ö.307/919). **Müsned**, Tahkîk: Hüseyin Selim Esed, Neşreden: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, (I-XIII), Şam, 1404/1984.

Elbânî, Ebû Abdurrahman, Muhammed Nâsiruddîn (ö.1420/1999). **Zaîfü'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetühü**, Mektebetü'l-İslâmî, Tarihsiz.

----- **Silsiletü'l-Ehâdisü'z-Zaîf ve'l-Mevzû ve Eserühe es-Seyyie fi'Ümme**, (I-XIV), Riyad, 1412/1992.

----- **Sahîhu'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh**, (I-II) Mektebetü'l-İslâmî, Tarihsiz

----- **Zaîfü et-Tergîb ve't-Terhîb** (I-II), Riyad, 1421/2000.

-----**Sahîhu't-Tergîb ve't-Terhîb**, (I-III), Neşreden: Mektebetü'l-Meârîf, Riyad, 1421/2000,

el-Ensârî el-Ka'bî, Muhammed b. Abdulbâkî b. Muhammed (ö.536/1141), **Ehâdisü's-Şuyûh**, Tahkîk: eş-Şerîf Hâtim b. Ârif, (I-III), Neşreden: Dâru'l-Âlemi'l-Fevâid, 1422/2001

Erkan, Mustafa. “Darir”, **DİA**, VIII, ss. 488-489.

----- . “Hatipoğlu”, **DİA**, XVI, ss. 461-462.

Erul, Bünyamin. **Hadislerin Dili**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlar, Ankara, 2009.

es-Saâlibî, Abdulmelik b. Muhammed Ebû Mansur (ö.429/1037). **el-‘İcâz ve’l-Îcâz**, Neşreden: Mektebetü’l-Kur’an, Kahire, Tarihsiz.

F

Fettenî, Muhammed Tâhir b. Ali (ö.986/1578). **Tezkiratü’l-Mevzûât**, Neşreden: İdâratü’t-Tabâti’l-Münîriye, 1343

el-Fîrûzâbâdî, Mecîdü’d-Din Muhammed b. Yakup (ö.817/1414), **Besâiru Zevî’t-Temyîz fi Letâifü’l-Kitâbi’l-Azîz**, Tahkîk: Muhammed Ali en-Neccâr (I-IV), Üstaz Abdü’l-Alîm Tahâvî (I-VI), Mısır, 1412/1992.

G

Göçgün, Önder. “Erzurum Kütüphanesindeki Türkçe -Yazma Eserler Üzerine Araştırmalar”, **Selçuk Dergisi**, Sayı: 1, ss. 93-223.

Görmez, Mehmet. **Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu**, Ankara, 1997.

----- **Hadis İlminin Temel Meseleleri**, Otto Yayınları, Ankara, 2014

----- “Tahrîc”, **DİA**, XXXIX, ss.419-420

Görücüoğlu Ünsal, Afra. **Hadis Metinlerindeki Sayılar** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

el-Gumârî, Ebü’l-Feyz Ahmed b. Muhammed es-Siddîk, (ö.1380/1960), **el-Müdâvî li İleli’l-Câmîi’s-Sağîr ve Şerhü’l-Münâvî**, (I-VI), Kahire, 1407/1986.

Güney, Salih, **Tahtın Kudredli Misafirleri Osmanlı Padişahları**, Yitik Hazine Yayınları, İzmir, 2009.

H

Hafız Hüseyin Ayvansarâyî (ö.1201/1787), **Mecmûâ-i Tevârih**, (Hazırlayan: Fahri Ç. Derin-Vâhit Çabuk), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1985.

..... **Hadîkatü'l-Cevâmî**, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1281.

Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah (ö.405/1015). **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn**, Tahkîk: Mustafa Abdülkadir Ata, (I-IV), Basım Yeri ve Tarih Yok

Halaçoğlu, Yusuf. **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Yedinci Baskı, Ankara, 2014.

Halvetî Muhyî, Muhyidî-i Muhammed Karahisârî (ö. 990/1582- 994/1586). **Gül-i Sad-Berg**, İstanbul Bâyezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü No: 1234, vr. 1a-12b.

..... **Gül-i Sad-Berg**, İstanbul Bâyezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü No: 1233/1, vr. 1b-13b.

..... **Gül-i Sad-Berg**, Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi, No: 115/4, vr. 102b-113a.

..... **Gül-i Sad-Berg**, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Kütüphanesi, Muzaffer Ozak Bölümü, No: 110/1, vr. 2a-13b.

..... **Surûr-Afzâ (Mahzen-i Esrâr)**, İstanbul Üsküdar Hacı Selimağa Yazma Eserler Kütüphanesi Kemankes Bölümü, No: 452

..... **Mecmûa**, Ankara Milli Kütüphanesi, 06 Mil Yz FB 575/1

Hamidullah, Muhammed (ö.2002) **el-Vesâiku's-Siyâsiyye li'l-'Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Râşide**, Altıncı Baskı, Beyrut, 1987.

..... **Hız. Peygamber Devrinde Hadislerin Tedvîni**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Say:-3-4, 1957, ss. 1-15.

Hatib el-Bağdâdî, Ebû Berk Ahmed b Ali Sâbit el-Hatîb (ö.463/1071). **el-Câmi' li Ahlâkı'r-Râvî ve Âdâbi's-Sâmi**, Tahkîk: Dr. Muhammed Tahhân, (I-II), Riyad, Tarihsiz.

----- **Takyîdü'l-İlm**, Neşreden, İhyâu Sünenü'-Nübüvve, Beyrut, Tarihsiz.

Hatib et-Tebrizî Muhammed b. Abdullah (ö.741/1340). **Mikâtü'l-Mesâbîh**, Tahkîk: Muhammed Nâsuruddîn Elbânî, (I-III), Üçüncü Baskı, Beyrut, 1406/1985.

Hatipoğlu, İbrahim. "Mesâbihu's-Sünne", **DİA**, XXIX, ss. 258-261.

Herâitî es-Samirî, Ebû Bekr Muhammed b. Câfer (ö.327/939). **Mekârimü'l-Ahlâk**, Tahkîk: Eymen Abdülcâbir el-Bahîri, Kahire, 1419/1999.

el-Herevî, Şeyh Âllame Muhammed el-Emin b. Abdullah. **Tefsîrû Hadâiku'r-Rûh ve'r-Reyhân fi Rivâyeti Ulûmu'l-Kur'an**, (I-XXXIII), Beyrut, 1421/2001

Hocazâde Ahmet Hilmi (ö.1914), **Ziyaret-i Evliyâ**, (Hazırlayan: Selami Şimşek) Buhara Yayınları, İstanbul, 2005.

Humeydî, Ebû Bekir Abdullah b. Zübeyr (ö.219/834). **Müsned**, Tahkîk: Hasan Selim Esed ed-Dârânî, (I-II), Neşreden: Dârussaka, Şam, 1407/1996.

I

İrâkî, Zeynüddin Ebü'l-Fazl 'Abdurrahman b. El Hüseyin (ö.806/1403), **Tahrîc-ü Ehâdis-i İhyâ-i Ulûmiddin**, İstihrâc: Ebû Abdullah Mahmud b. Muhammed el-Haddâd, (I-VII), Riyad, 1408/1987.

İ

İbn 'Abdülber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah en-Nemerî el-Kurtubî ö.(463/1071). **Câmiu Beyânî'l-İlm ve Fazlihî**, Tahkîk: Ebü'l-Eşbâl ez-Züheyri, (I-II), Neşreden: Dârü İbn Cevzî, Suudî Arabistan, 1414/1994.

İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcânî (ö.365/976). **el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl**, Tahkîk: Ahmed Abdulmevcud ve Ali Muhammed Maûd, (I-IX), Beyrut, 1418/1997.

İbn Arabî, Muhyiddîn. **Mişkâtü'l-Envâr (Nurlar Hazinesi)**, Çev. Mehmet Demirci, İz Yayıncılık, İstanbul, 1990.

İbn Asâkir, Sikatü'd-Dîn Ebü'l-Kâsım (ö.571/1175). **Mu'cemü'-Şüyûh**, Tahkîk: Dr. Vefâ Takyuddîn, (I-III), Şam, 1421/2000.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec, Cemalettin Ebû Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (ö.597/1201). **Kitâbü'l-Mevzûât**, Tahkîk: Abdurrahman Muhammed Osman, (I-III), Neşreden: Muhammed Abdulmuhsin, Medine, 1388/1968.

----- **el-Muntazam fî Tevârîhi Târihi'-Ümem**, (I-XI), Beyrut, 1415/1995.

İbn Ebid-dünya, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed (ö.281/894). **er-Rikka ve'l-Büka**, Tahkîk: Muhammed Hayr Ramazan Yusuf, Üçüncü Baskı, Beyrut, 1419/1998.

----- **eş-Şükr**, Tahkîk: Bedrüddin, Üçüncü Baskı, Kuveyt, 1400/1980.

-----**ez- Zühhd**, Birinci Baskı, Şam, 1420/1999.

-----**Islâhu'l-Mâl**, Tahkîk: Muhammed Abdülkadir Atâ, Neşreden: Müessesetü'l-Kütübi's-Sakâfiyye, Beyrut, 1414/1993.

İbnü'l-Esîr, Mubarek b. Muhammed, (ö.606/1210). **Câmiu'l-Usul li Ehâdîsi'r-Resûl**, Tahkîk: Abdülkadir Arnavud, Beşîr Uyûn, (I-XI), Neşreden: Mektebetü dâri'l-Beyan, 1369-1371/1969-1971.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed (235/849). **el-Kitâbü'l-Musannaf fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr**, Tahkîk: Kemal Yusuf Hûti, (I-VII), Riyad, 1409/1988.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbeddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî (848/1448). **Lisânü'l-Mîzân**, Tahkîk: Abdulfettah Ebû Gudde, (I-X), Neşreden: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, 2002.

----- **Nazmü'l-Leâli bi'l-Mi'eti'l-Avâli**, Tahkîk: Kemal Yusuf el-Hût, Neşreden: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1990.

-----**el-Metâlibü'l-Âliye bi Zevâidi'l-Mesânidi's-Semâniye**, Tahkîk: Mecmûatü'l-Bâhisîn, (I-IX), Neşreden: Dâru'l-Âsime, 1420/2000.

----- **el-Mu'cemü'l-Müfehres ev Tecrîdi Esânîdi'l-Kütübi'l-Meşhûreti ve'l-Eczâi'l-Mensûre**, Tahkîk: Muhammed Şükür el-Meyâdinî, Neşreden: Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1418/1998.

----- **ed-Dürerü'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mi'eti's-Sâmine**, Tahkîk: Muhammed Abdülmuîn, (I-VI), Üçüncü Baskı, Haydarabad, 1392/1972

İbn Hıbbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hıbbân el-Bustî (ö.354/965). **Sahîhu İbn Hıbbân**, Tahkîk: Şuayb Arnavud, (I-XVIII), Üçüncü Baskı, Beyrut, 1414/1993.

----- **es-Sikât**, Neşreden: Dâiretü Meârif-i Osmâni, (I-IX), Haydarabat, 1393/1973.

İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshak (ö.311/923), **Sahîhu İbn Huzeyme**, Tahkîk: Muhammed Mustafa A‘zamî, (I-IV), Beyrut, Tarihsiz.

İbnü’l-Imâd, Ebû’l-Felâh, Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî (ö.1089/1679). **Şezerâtü’z-Zehab fî Ahbâri men Zeheb**, Tahkîk: Mahmud Arnavud, (I-XI), Neşreden: Dâru İbn Kesir, Beyrut, 1406/1986.

İbn Kayyum el-Cevziyye, Muhammed b. Ebû Bekir b. Eyyüp (ö.751), **‘İlâmü’l-Muvakkîn an Rabbi’l-Âlemîn**, Tahkîk, Muhammed Abdüsselam İbrahim, (I-IV), Beyrut, 1411/1991.

----- **Celâlü’l-Efhâm fî Fadli’s-Salât alâ Muhammed Hayrû’l-Enâm**, Tahkîk: Şuayb Arnavud ve Abdülkadir Arnavud, Kuveyt, 1407/1987.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineveri (ö.276/889). **Uyûnu’l-Ahbar**, (I-IV), Beyrut, 1418/1997.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (273/886). **Sünen**, Tahkîk: Şuayb Arnavud, Muhammed Kâmil Karabilâlî, Abdullatif Harzullah (I-V), Neşreden: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 1430/2009.

İbn Manzur, Cemâleddin Muhammed b. Mükerrerem. **Lisânü’l-Arab**, (I-XV), Beyrut, Tarihsiz.

İbn Mende, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak Muhammed el-İsfehânî (ö.395/1005). **Kitâbü’l-İman**, Tahkîk: Dr. Ali b. Muhammed b. Nâsır, (I-II) Üçüncü Baskı, Beyrut, 1406.

İbn Tağriberdî, Ebû Mehâsin Cemaleddin Yusuf b. et-Tağriberdî ez-Zahirî (ö.874/1470). **en-Nucûmü'z-Zâhira fi Mulûki Mısır ve Kâhira**, (I-XVI), Neşreden: Vezâratü's-Sakafe ve'l-İrşâd, Mısır, Tarihsiz.

İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalim b. Mecdiddin Abdiselam el-Harrânî (728/1328). **Mecmûun Fîhi Musannafat li Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiye**, Tahkîk: İbrahim b. Şerif el-Mîliyyi, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1422/2002.

İbn Tolun, Ebû'l-Fazl (Ebû Abdullah) Şemsüddîn Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Tolun ed-Dımaşkî (953/1546). **el-Ehâdîü'l-Mi'etü el-Müştemiletü alâ Mi'eti Nisbetin ile's-Sanâi**, Tahkîk: Abdullah b. Abdulaziz eş-Şebrânî, Beyrut, 1438/2017.

İnalcık, Halil. **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı (1399-1600)**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2003.

İsmail Belig (ö.1142/1729), **Gül-i Sad-Berg**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 2206/2, vr. 17b-24a.

İzmirli, İsmail Hakkı (ö.1946). **Târîh-i Hadis**, Basım Yeri Yok, 1340/1921.

K

Kadrî. **Yüz Hadis Tercümesi**, İstanbul, Yapı Kredi Bankası, Fuat Köprülü Kitapları, numara: 52 (77), vr. 182b-189b.

Kahraman, Hüseyin. “Hadis ve Hadisle İlgili Temel Kavramlar”, **Hadis El kitabı**, Ankara, 2016 (ss. 23-36).

Kandemir, Yaşar. “Hadis”, **DİA**, XV, ss. 27-64.

----- “Kırk Hadis”, **DİA**, XV, ss. 467-470.

Kara, Mustafa. **Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985.

Karabey, Salih. “XV-XVI Asır Osmanlı Medreselerinde Hadis Öğretimi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 4, Cilt: 4, 1992, ss, 227-235.

Karahan, Abdülkadir. **İslam Türk Edebiyatında Kırk Hadis (Toplama, Tercüme ve Şerhleri)**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

----- “Kırk Hadis” (Türk Edebiyatında), **DİA**, XXV, ss.470-473.

Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş. **Kur’an Yolu Meal ve Tefsiri**, (I-V), Ankara, 2007.

Karaman, Fikret, İsmail Kargöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural. **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yayınları, Ankara, 2006

Kâtib Çelebi (ö.1067/1657). **Keşfü’z-Zünûn an Esâmî’l-Kütüb ve’l-Fünûn**, Neşreden: Şerâfettin Yaltkaya ve Kilisli Rifat Bilge, (I-II), İstanbul, 1360-1362/1941-1943.

Kavas, Ahmet. “İbn Tolun, Şemseddin”, **DİA**, XX. ss.415-416.

Kelâbâzî, Ebû Bekir Tâcü’l-İslâm Muhammed b. Ebû İshak İbrahim (ö.380/990). **Maâni’l-Ahbâr**, Tahkîk: Muhammed Hasan, Ahmed Ferid el-Mezîdî, Beyrut, 1420/1999.

el-Kettânî, Muhammed b. Câfer (ö.1345/1926). **er-Risâletü’l-Müstetrafe li Beyâni Meşhûri Kütübi’-Sünneti’l-Müşerreffe**, Mukaddime ve Fıfıst: Muhammed el-Mansur b. ez-Zemzemî b. Muhammed b. Câfer el-Kettânî, Beyut, 1406/1986.

----- **Hadis Literatürü**, Çev. Yusuf Özbek, İz Yayıncılık, İstanbul,1994.

el-Kevrânî, Ahmed b. İsmail (ö.893/1487). **el-Kevserü'l-Cârî ilâ Riyâdi'l-Buhârî**, Tahkîk: Şeyh Ahmed Aneyân, (I-XI), Beyrut, 1429/2008.

Koçak, Sevinç, Kadriye Alkan, **Türkçe Sözlük**, (I-II), Ankara, 1999.

Koçyiğit, Talat (ö.2011). **Hadis İstılahları**, İkinci baskı, Ankara, 1985.

----- **Hadis Tarihi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.

----- **Hadislerin Toplanması ve Yazı ile Tesbiti**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara, 1957.

----- **Hadis İstılahları Hakkında Nuhbetü'l-Fiker Şerhi**, Ankara, 1971.

Konur, Himmet. **İbrahim Gülşeni**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000.

Kurt, Ali Vasfi. **Mağrib ve Endülüs'de Hadis İlmi'nin Safhaları ve Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin Hadis Kültürü** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997

Kurt, Halil. **Türk Edebiyatında Mahzeni Esrâr Mesnevîleri ve Muhyî'nin Mazen-i Esrâr (Surûr- Efzâ) Adlı Mesnevîsi (Metin- İnceleme)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2019.

Kutluay, İbrahim. Osmanlı Döneminde XVI-XVII yüz yıllarda Dârülhadislerin Müfredatı, İlmi Seviyeleri ve Kadızâdeliler Harekâtının Dârülhadislerin Çoğalmasındaki Rolü, **Mizanülhak: İlmi Araştırmalar Dergisi**, Aralık 2019, ss. 13-49.

Kuzâî, Ebû Abdullah Muhammed b. Seleme (454/1062). **Müsnedü's-Şihâb**, Tahkîk: Hamdi b. Abdilmecid Selefî, (I-II), Üçüncü Baskı, Beyrut, 1407/1986.

Küçük, Raşit. "Abdullah b. Mubârek", **DİA**, I, ss.122-124.

L

Latîfî (ö.990/1582), **Subhânu'l-Uşşâk**, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, No: 387/4, vr. 100b-115b.

M

el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî Muhammed b. Tahir b. Ali Ebü'l-Fazl (507/1113). **Etrafü'l-Garâib ve'l-Etraf li Dârekutnî**, Tahkîk: Mahmud Muhammed, (I-V), Beyrut, 1418/1998.

el-Makdisî, Ali b. Ahmed b. Abdülvâhid (ö.690/1291), **Meşîhatü İbnü'l-Buhârî**, Tahkîk: Avaz İtkî Said el-Hâzîmî, (I-III), Mekke, 1419/1998.

Mâlik b. Enes Ebû Abdullah el-Himyerî (179/795). **Muvatta**, Tahkîk: Muhammed Fuad Abdülbâki, Dâr-u İhyâ-i Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1406/1985.

Mengi, Mine. **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

Mertoğlu, M. Suat. "Salâtüselâm", **DİA**, XXXVI, ss.23-24.

el-Mizzî, Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf Ebü'l-Haccâc (ö.742/1341), **Tehzîbü'l-Kemal fi Esmâi'r-Ricâl**, Tahkîk: Beşşar Avvâme Ma'rûf, (I-XXXV), Beyrut, 1400/1980.

Muhammed Zeki Muhammed Hıdır. **el-İstikâme fi Mi'eti Hadîsi'n-Nebevî**, Musul, 1408/ 1987.

----- **Hâze'l-Kur'an fi Mi'eti Hadîsi'n-Nebevî**, İkinci Baskı, Basım yeri yok, 1408/1987.

Münâvî, Zeynüddin Mahmud (ö.1031/1621) **Feyzü'l-Kadîr Şerh-ü Camiu's-Sağîr**, (I-VI), Mısır,1356/1937.

Münzirî, Abdulaziz b. Abdilkavî (ö.656/1258). **et-Terğîb ve't-Terhib mine'l-Hadsi-i Şerif**, Tahkîk: İbrahim Şemsüddin, (I-IV), Beyrut, 1417.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Hacâc el-Kuşeyrî (261/875), **el-Câmiu's-Sahih**, Tahkîk: Muhammed Fuad Abdalbaki, Neşreden: Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî, (I-V), Beyrut, Tarihsiz.

N

Nesâî, 'Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb (303/915), **Sünen**, Tahkîk: Abdülfettah Ebû Gudde, (I-IX), Haleb, 1406/1986.

----- **es-Sünenü'l-Kübrâ**, Tahkîk: Hasan Abdulmunim Şelbî, (I-X), Beyrut, 1421/2001.

Nev'izâde, Atâî, **Şakâik-u Nûmaniye ve Zeyilleri, Hadâiku'l-Hakâik Fî Tekmileti's-Şakâyik** (Neşreden: Abdülkadir Özcan), (I-II) Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989.

Niyazoğlu, Ahmet Cemal. **Hazreti Ali (r.a.)'nin Kulaklara Küpe Olacak Yüz Sözü (Sad Kelime)**, İzmir, 1998.

O

Ortaylı, İlber. **Gelenekten Geleceğe**, İstanbul, 2001

Osmanzâde Hüseyin Vassaf, **Sefîne-i Evliya** (Hazırlayan: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), (I-V), İstanbul, 2006.

Ö

Öngören, Reşat. **Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. yy.)**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.

----- Osmanlılar (Tasavvuf ve Tarîkatler), **DİA**, XIII, ss. 541-547.

----- “İstanbul'da Tasavvufî Hayat”, **Büyük İstanbul Tarihi**, (I-X), TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2020, ss.240-245.

Öz, Mehmet. Osmanlılar (Sosyal Hayat), **DİA**, XIII, ss. 532-534.

Özavşar, Mehmet Emin. “Hadisin Niteliği Sorunu ve Akademik Hadiscilik”, **İslamiyat Dergisi**, III, 2000, sayı, I, ss.33-53.

----- “Osmanlı Eğitim, Kültür ve Sanat Hayatında Hadis”, **Türkler Ansiklopedisi**, XI (2002) ss.356-369.

----- **Hadis İlimine Giriş**, Dem Yayınları, İstanbul, 2009.

----- **Hadis ve Kültür Yazıları**, Otto Yayınları, Ankara, 2020

Özavşar, Mehmet Emin, Mahmut Demir. “Zayıf Hadis”, **DİA**, IVL, ss. 157-160.

Öztoprak, Nihat. **Klasik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1993.

----- “Klasik Türk Edebiyatında Yüz Hadisleri Hazırlayan Sebepler ve Manzum Yüz Hadisler”, **Hız. Peygamber'i Sanatla Anlatmak**, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Yayın No:42, Adapazarı, 2018.

Öztuna, Yılmaz. **Büyük Osmanlı Tarihi**, Ötüken Yayınları, (I-X), İstanbul, 1994.

Öztürk, Mehmet Cemal. “Ramazaniye”, **DİA**, XXXIV, ss. 440-442

P

Pala, İskender. “Osmanlılar” (Edebiyat), **DİA**, XIII, ss. 556-558.

Palabıyık, Abdülkadir. **Türk Kültüründe Peygamber Sevgisi**, İzmir, 2007.

..... **Düşünce Dünyamızı Aydınlatan Hadisler (Kutadgu Bilig ve Atabetü'l-Hakâyık)**, İzmir, 2010.

R

Râmeihürmûzî, Ebû Muhammed Hasan b. Abdurrahman, (ö.360/970). **el-Muhaddisü'l-Fâsıl beyne'r-Râvî ve'l-Vâî**, Tahkîk: Muhammed Accaâc el-Hatîb, Beyrut, 1404/1984.

er-Rûdânî, Ebû Abdullah, Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Süleyman (ö.1094/1683). **Sılatu'l-Halef bi Mevsili's-Selef**, Tahkîk: Muhammed Hacı, Neşreden: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1408/1988.

S

es-Saâlibî Abdülmelik b. Muhammed Ebû Mansur (ö.429/1037). **el-Îlcâz ve'l-Î'câz**, Neşreden: Mektebetü'l-Kur'an, Kahire, Tarihsiz

Sahâvî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Abdurrahman (ö.902/1497). **el-Makâsîdü'l-Hasene fi Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdîsi'l- Müştehira ale'l-Elsine (el-Makâsîdü'l-Hasene)**, Tahkîk: Muhammed Osman el-Haşet, Neşreden: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1405/1985.

Saraçbaşı, M. Ertuğrul. **Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü**, (I-II), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010

Sevgi, Ahmet. **Latîfî (Hayatı ve Eserleri) İnceleme Metin** (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1987.

..... “Latîfî ve Subhânu’l-Uşşâk’ı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Konya, 1992, Sayı:1, ss. 47-92.

Sezgin, M. Fuat. **Buhârî’nin Kaynakları**, Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2000

..... “Hadis Musannafâtının Mebdei ve Ma’mer b. Râşid’in Câmii”, **Türkiyat Mecmuası**, C. XII, ss. 115-134.

Schimmel, Annemarie. **Sayıların Gizemi**, Çev. Mustafa Küpüşoğlu, Kabalcı Yayınevi: 123 (Basım Yeri ve Tarihi yok).

Sıddîkî, Muhammed Zübeyr. **Hadis Edebiyatı Târihi**, Tercüme: Yusuf Ziya Kavakcı, İstanbul, 1996.

es-Subkî, Tâcüddin Abdulvahhâb Takıyyüddin (ö.771/1369), **Tabakâtü’s-Şâfiyyeti’l-Kübrâ**, Tahkîk, Mahmud Muhammed Hanâkî, Abdülfettah Muhammed Halevî, (I-X), İkinci Baskı, Basım Yeri yok, 1413/1992.

Suyûtî, Ebü’l Fazl Celâlettîn ‘Abdurrahman b. Ali Ebi Bekir b. Muhammed (ö.911/1505). **el-Câmiu’l-Kebîr**, Tahkîk: Muhtar İbrahim el-Hâcî, Abdulhamid Muhammed Nidâ, Hasan ‘Isâ Abdu’z-Zâhir, Neşreden: El-Ezherü’s-Şerîf, (I-XXV), Kahire, 1426/2005.

----- **Fethü’l-Kebîr**, Tahkîk: Yusuf Nebhânî, (I-III), Beyrut, 1423/2003.

..... **Tabakâtü’l-Huffâz**, Beyrut, 1403/1983.

Ş

Şehâbuddîn Şeyhulislam, Ahmed b. Muhammed b. Ali (ö.974/1566), **Savâiku'l-Muhrik ve'd-Dalâle ve'z-Zındıka**, Tahkîk: Abdurrahman b. Abdullah et-Türkî, (I-II), Beyrut, 1417/1997.

Şahin, Gülseren. **Muhyî'nin Surûr- Efzâ Adlı Adlı Mesnevîsi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi) Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli, 2017.

T

Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüp (ö.360/971). **el-Mu'cemü'l-Kebir**, Tahkîk: Humeydî b. Abdülmecid (I-XXV), İkinci Baskı, Kahire, 1415/1994.

----- **el-Mu'cemü'l-Evsat**, Tahkîk: Târık b. Avdullah b. Muhammed, Neşreden: Dârü'l-Haremeyn, (I-X) Kâhire, Tarihsiz.

----- **Mekârimü'l-Ahlâk**, Tahkîk: Ahmed Şemsü'd-Din, Beyrut, 1409/1989.

Tayâlisî, Ebû Dâvud Süleyman b. Dâvud el-Cârud (ö.204/819). **Müsned**, Tahkîk: Dr. Muhammed Abdulmuhsin et-Türkî, Neşreden: Dârü'l-Hicr, Mısır, 1419/1999.

Tirmizi, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ (ö.279/892). **Sünen**, Tahkîk: Ahmed Muhammed Şakir (C.1-2), Muhammed Fuat Abdalbaki (C.3), İbrahim Utve (C.4-5), (I-V), Mısır, 1975/1395.

----- **İlelü'l-Kebir**, Tahkîk: Subhi es-Samirâî, Mahmud Halil Saîdî, Beyrut, 1408/1987.

Topaloğlu, Bekir, "Esmâ-i Hüsnâ", **DİA**, XI, 404-418

Toprak, Mehmet Sait Toprak. **Hadiste Derlemecilik Döneminin Başlaması ve Üşî'nin Nisâbü'l-Ahbâr'ı** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2005.

U

Uğur, Mücteba. **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992.

----- **Hadis İlimleri Edebiyatı**, TDV Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.

Ukaylî, Ebû Câfer Muhammed b. Amr (ö.322/934). **ed-Duafâü'l-Kebîr**, Tahkîk: Abdulmutîm Emin Kal'acı, (I-IV), Beyrut, 1404/1984.

Uludağ, Süleyman. **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1991.

----- “Ahmediyye”, **DİA**, İstanbul, II, ss. 171-172.

----- “Halvetiyye”, **DİA**, XV, ss.393-395.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, (I-VI), Ankara, 1988.

----- **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Ü

Ünsal, Afra Gürcüoğlu. **Hadis Metinlerindeki Sayılar**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Ünver, İsmail. “Kemal Ümmî”, **DİA**, XXV, ss.229-230.

V

Visâlî, Muhammed Kütahyevî (ö.1057/1647), **Gül-i Sad-Berg'i Vâlîde-i Pâdişâh-ı Cihan**, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kitaplığı A. Sırrı Levend Kitapları, No: 406, vr. 1b-19b.

----- **Kifâyetnâme**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi A. Sırrı Levend Bölümü, No: 269.

Y

Yardım, Ali. **Hadis I**, İzmir, 1984.

----- **Hadis II**, İzmir, 1984.

----- **Mesnevî Hadisleri (Tesbit ve Tahrîc)**, Damla Yayınları, İstanbul, 2008.

----- “Dârülhadis”, **DİA**, VIII, ss.529-532.

----- “Temel Kültür Müesseselerimizden Dârülhadisler”, **Ekrem Ayverdi Hatıra Kitabı**, İstanbul, 1995, ss. 59-119.

Yazıcı, Tahsin. “Muhyî-yi Gülşenî”, **DİA**, XXXI, ss. 79-81.

Yıldırım, Selahattin. **Osmanlı Dönemi Anadolu Muhaddisleri (Hicrî VII-IX. Asırlar)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.

Yılmaz, Nejdet. **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (17.yy.)**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2007.

Yücel, Ahmet, **Hadis Usûlü**, Dokuzuncu Baskı, İstanbul, 2013.

----- **Hadis Târihi**, Onbirinci Baskı, İstanbul, 2013.

Z

Zehebî, Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârukî ed-Dımaşkî (ö.748/1348), **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, Tahkîk: Şuayb Arnavud, (IXXV), Neşreden: Müessesetü'r-Risâle, Üçüncü Baskı, Beyrut, 1405/1985.

----- **Târihü'l-İslam ve Vefayâti'l-Meşârîhi'l-Â'lâm**, Neşreden: Dâru'l-Garbi'l-İslam, (I-XVII), Beyrut, 1424/2003.

----- **Mîzânü'l-İtidal fi Nakdi'r-Rical**, Tahkîk: Ali Muhammed el-Becâvî, (I-IV), Beyrut, 1382/1963

<https://www.isnadsistemi.org/guide/isnad2/isnad-metinici/2-kitap-2/2-9-kitap-tahkik-edisyon-kritik-2/> (28.12.2020 saat: 09.25)

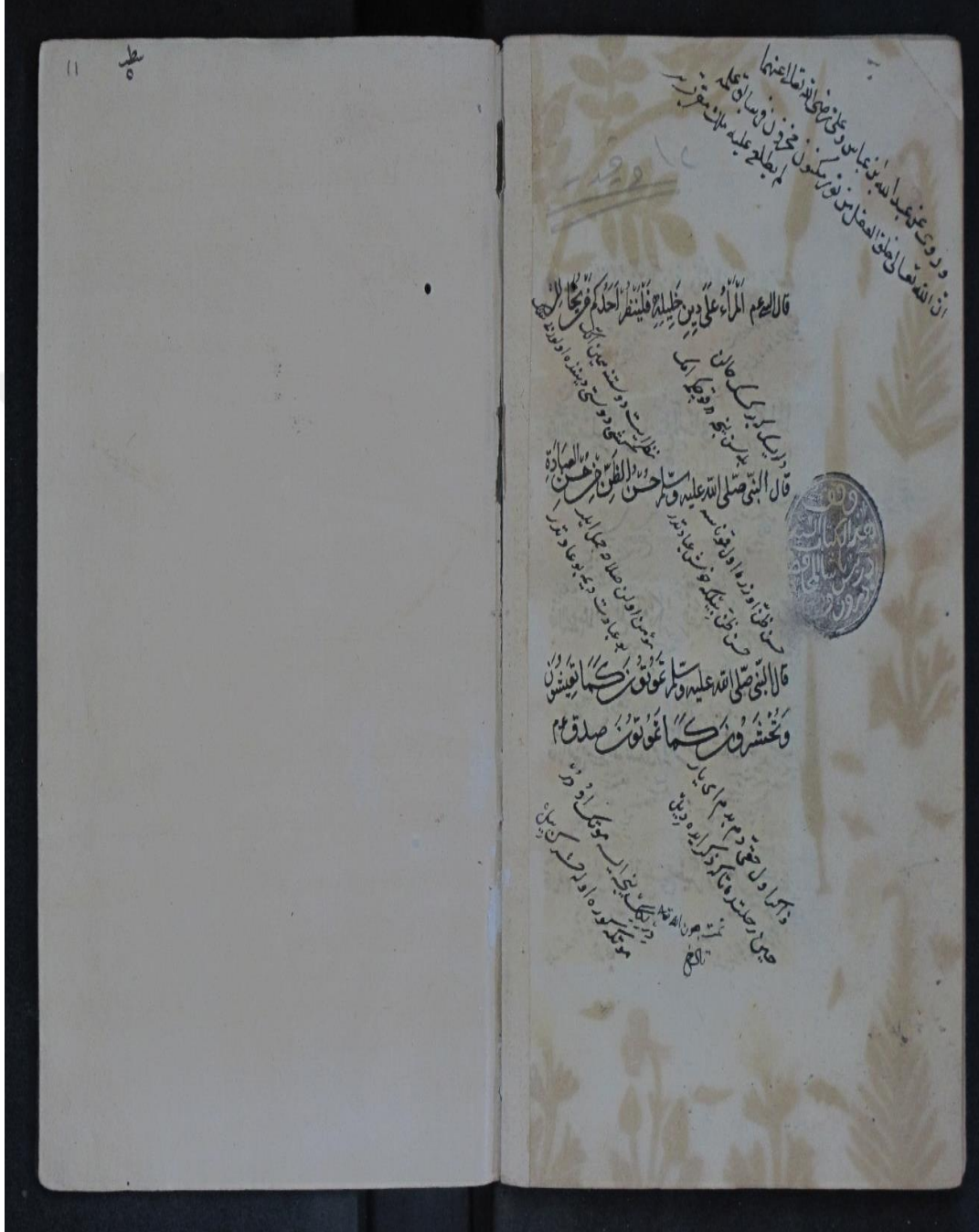
EKLER

GÜL-İ SAD-BERG'İN YAZMA NÜSHALARININ ÖRNEKLERİ

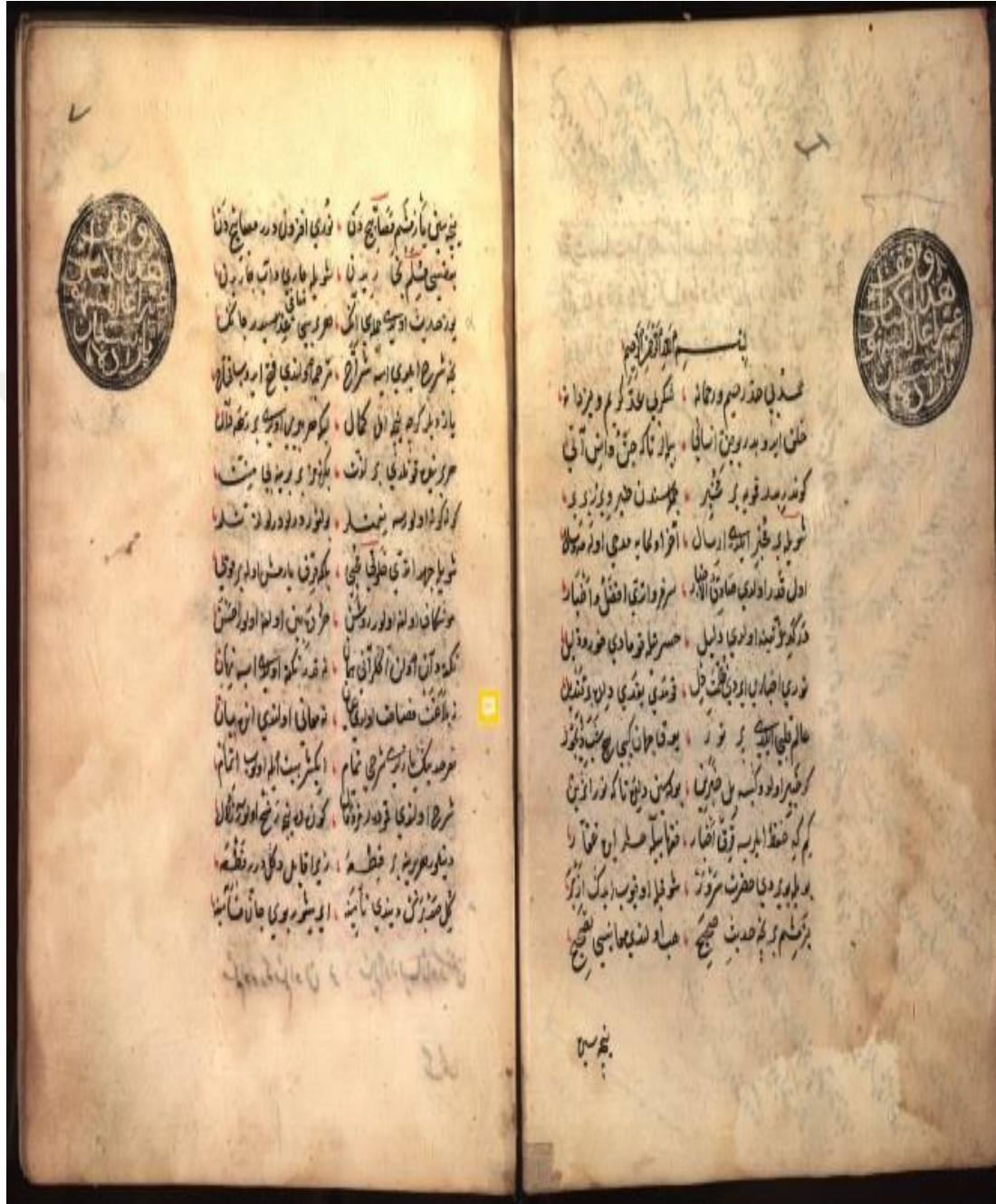
EK 1: (B1) İstanbul, Bayezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü, 1234 numarada kayıtlı yazma nüsha, varak 1a -12b (Nüshanın baş tarafı)

EK 2: (B1) İstanbul, Bayezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü, 1234 numarada kayıtlı yazma nüsha, varak 1a -12b (Nüshanın sonu)

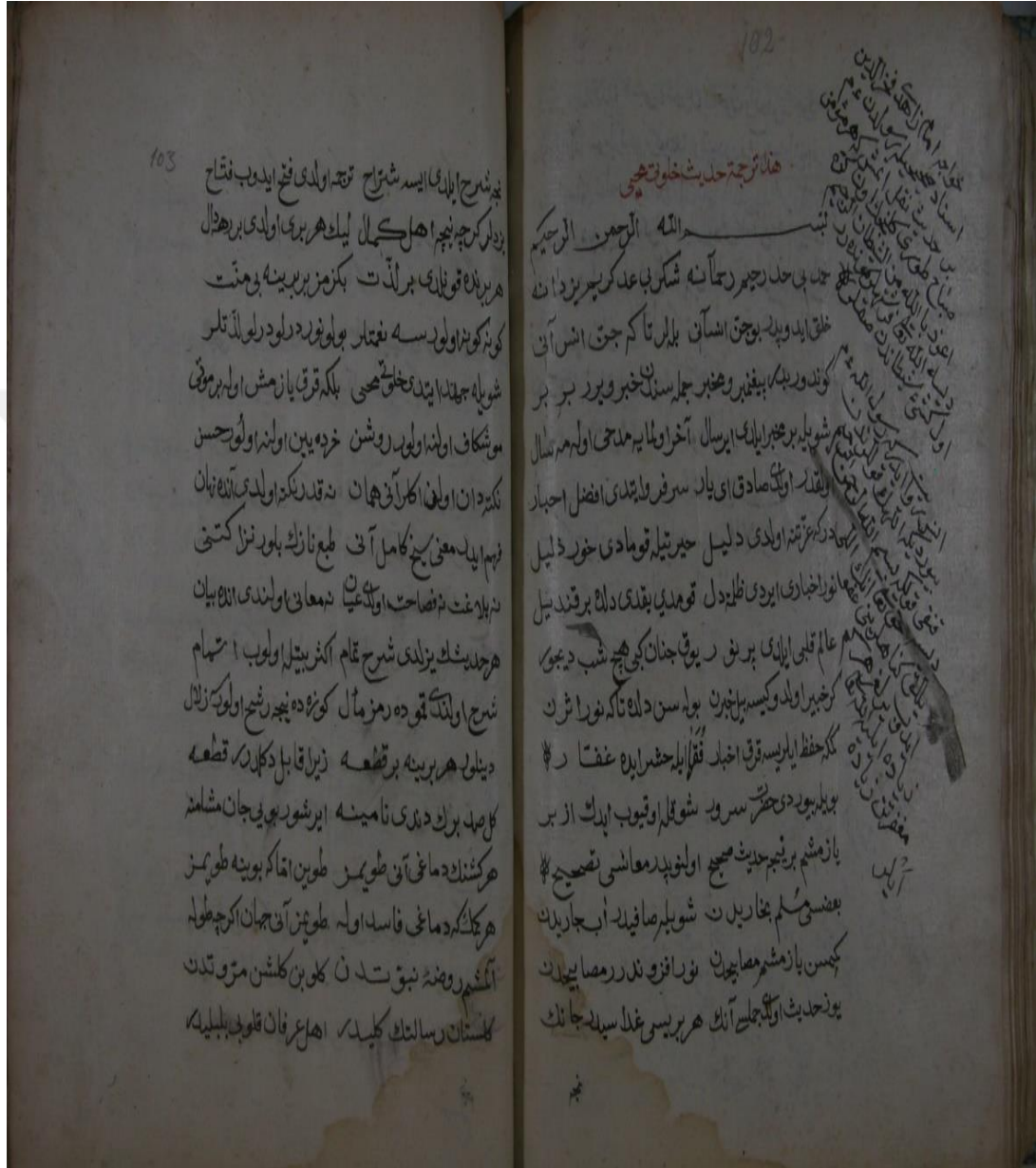
EK 3: (B2) İstanbul, Bayezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü, 1233/1 numarada kayıtlı yazama nüsha, varak 1b-13b (Nüshanın baş tarafı)

EK 4: (B2) İstanbul, Bayezid Genel Kütüphanesi Nadir Eserler bölümü, 1233/1 numarada kayıtlı yazma nüsha, varak 1b-13b (Nüshanın sonu)

EK 5: (E) Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi 115/4 numarada kayıtlı yazma nüsha, varak 102b-113a (Nüshanın baş tarafı)

EK 6: (E) Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi 115/4 numarada kayıtlı yazma nüsha, varak 102b-113a (Nüshanın sonu)

